

אֲהַבְתָּ עוֹלָם תְּבִיאָ לָהֶם וּבְרִית אֲבוֹת לְפָנֶיךָ תִּזְכָּר

יִלְקוּט

קְרִית אַרְבַּע

מִזֵּאת כִּקְשׁ"ת מִזוּהַר"ר רַבִּי מִרְדְּכַי
חַיִּים גְּלִיקְזֵאֵהֶן זְצוּק"ל

זוה לשונו בשער המהדורא הראשונה:

"אשר לקטתי בעוניי, ממאמרי רו"ל בזוהר ומדרשים ופרקי דר"א
ואגדת בראשית וילקוטים ועוד ספרי קודש ראשונים כמלאכים
מפליאים ומפליגים בשבח קדושת המקום קרית ארבע היא
חברון ת"ו ובשבח מעלת היושבים שמה במקום הקודש להאיר
ולהלהיב לבב אנשי קודש אהב"י המצוינים במדת החמלה
לשום עיניהם ולבם לחזק הישוב כמבואר בפנים".

ניסן תשע"ח

יו"ל בס"ד במהדורא חדשה ומפוארת ע"י

מכון דעת תורה

שע"י אגודת קדושת ציון

יו"ל בס"ד ע"י

מכון דעת תורה

שע"י אגודת קדושת ציון

ניתן ליצור קשר בדוא"ל

M.DAAT.TORAH@GMAIL.COM

עמוד ועצוב

מכון מירא דכ"א

כמה מעלות טובות

- [א] השוואה והגהה ע"פ דפוס ראשון.
וע"פ המובאות שרבינו ציטט.
- [ב] תיקון שגיאות דפוס [מצויין בהערות].
- [ג] ניקוד מדוייק, מקצועי, נאה, ומאיר עיניים.
- [ד] פתיחת ראשי-תיבות ע"י ת"ח לאחר עיון הענין [גם בהסכמות וכו'].
- [ה] סימני פיסוק.
- [ו] חלוקה לקטעים.
- [ז] הוספת מראי-מקורות.
- [ח] תרגום ארמית ללשון-הקודש.
- [ט] הערות, ביאורים, והארות.
- [י] עיצוב ועימוד, בפאר והדר.
- [יא] ציון מדויק לדפוס ראשון בשולי העמודים, עם סימון^o בפנים הספר.
- [יב] ראה זה חדש: "ילקוט מדרשים חדש". ליקוט זה נעשה על ידינו, ולא היה במהדורות הקודמות כלל.
- [יג] תולדות רבינו, ממהדורת נכדיו, ומבטאון 'המבשר'.

ואף את בריתי יצחק

בעיית

אהבת עולם תביא להם וברית אבות לבנים תזכור

מנחת המכפלה

ירקוט קרית ארבע

אשר לקטתי בעוניי, מטאמרו רז"ל בזהר ומדרשים ופרקי דר"א ואגדת בראשית וילקוטים ועוד ספרי קודש ראשונים כמלאכים מפליאים ומפליגים בשבח קדושת המקום קרית ארבע היא חברון ת"ו וכשבה מעלת היושבים שמה במקום הקודש להאיר ולהלהיב לבב אנשי קודש אחב"י המצוינים במדת החמלה לשום עיניהם ולבם לחזק הישוב כמבואר בפנים.

פאת העני המלקט באמרים
מירדכי חיים גליקזאהן

יצא לאור בהשתדלות הרבנים נכבאי ומנהלי ישיבת
"חסדי אבות" פניה"ק חברון תוכב"א
 שנת תער"ב לפ"ק

Herausgeber Rabbi.
MORDCHE GH. GLIKSOHN
 Hebron Palestine

נדפס פניה"ק ירושלים תוכב"א

והארץ אזור

דפוס. מוה"י שנהגנים ווייס - ירושלים

קִיַּת אַרְבַּע

אחרא נטיל ועקים שבולין ומטא על קברי דאבהן ואסתכן בנרטי
 דהא כתוב ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק אבל מאן דאיהו בדוחקא
 לא אסתכל מידי, כך כלב בנין דהוה בדוחקא לא אסתכל מידי ואתא
 לצלאה על קברי אבהן לאשתובא מעיטא דא :

מאמר י"ד

עוד שם ויעלו בנגב ויבא עד חברון, ויבאו מבעי ליה אלא אמר
 רבי יוסי כלב הוא דאתא לצלאה על קברי אבהתא, אמר כלב
 יהושע הא ברכיה משה בסיועא עלאה קדישא ויביל לאשתובא מניהו
 ואנא מה אעביד אימלך למבעי בעותא על קברי אבהתא בנין דישתויב
 מרוהון דשאר מאללין. רבי יצחק אמר מאן דהוה רשים מכלהו דא
 עאל בנוויה דביה תליא כלא, ות"ח מאן הוא משאר אחרי דיביל
 לאעלא תמן דהא כתיב ושם אחימן ששי ותלמי ומדחילו דלהון מאן
 יביל לאעלאה במערתא אלא שכינתא עאלת תמן בכלב לבשרא לאבהן
 דהא מטא זמנא לאעלא בנייהו לארעא דאימי לון קב"ה ודא הוא ויבא
 עד חברון :

מאמר ט"ז.

תקוני הזהר תקונא תליסר חמשהא בנגון בנין דהאי נגון סליק מינה
 כמה נגינות עולימן מסטרא דשמאלא דמתמן רוח צפון הוה
 נחתא בכנור דוד והוה סגנן מאליה הה"ד והי' סגנן הסגנן ונוי ומתמן
 רעמין נפקין הה"ד ורעם נכורותיו מי יתבונן ומתמן רעה התרועעה
 הארין בתרועעה מסטרא דמטה כלפי חסד, מוט התמוטטה ארין בתקיעה
 פור התפזרה ארין בשכרים בהוה זמנא תלת אבהן מתקשרין בכנורה
 ואתעבידו בה תרועה שכרים תקיעה ובהון רעה התרועעה ונוי ודא היא
 בסוף יומיא וכל אתין אלין בארעא דישראל יהון בנין דתמן חברון
 דאבהן תמן קבורים :

מאמר ט"ו.

זָהָר חדש פרשת נח דכ"ז מדפוס ליורנו וז"ל ותאנא שבע פתחים
 יש לנפשות הצדיקים להכנס עד מקום מעלתם וע"כ פתח ופתח
 שומרים הפתח הראשון נכנסת הנשמה במערות המכפלה שהוא סמוכה
 לג"ע

מפתח

מעלות המהדורא 3

דוגמאות מדפוס ראשון 4-5

מפתחות מורחבות 7-10

הסכמות למהדורא ראשונה 11-16

הסכמה למהדורת תשכ"ח 17

הספר קרית ארבע א-קא

נספחים קה

משה רבינו ומערת המכפלה קז

לדמותו של המחבר קכט

חבורת הקודש "חסדי אבות"
בראשות רבינו זצוק"ל קלא

אילן משפחת רבינו קמו

מצבת רבינו בהר הזיתים קמח

מקומות קדושים בעיה"ק קמט

מפתחות

[מתוך מהדורת רבינו המחבר]

מאמר פתיחה בויקרא רבה	עמוד א	הקדמה
מספר עין הדעת טוב מרבינו הקדוש מוהר"ח ויטאל, בו יבואר גודל קדושת המקום, אשר לעומתה גדלה כח הסט"א. ולזה צוה מרע"ה שיעלו המרגלים להשתטח על קברי אבותינו, אשר בזכותם יזכו לראות את הארץ. עיי"ש באורך	עמוד ד	פתח דבר
בראשית רבה עה"פ 'ותמת שרה בקרית ארבע', וביאור נזר הקודש עליו	עמוד יא	מאמר א'
עוד ביאור על הנז' מספר הנכבד לב אהרן על נביאים	עמוד יד	מאמר ג'
בראשית רבה על הפסוק 'ויקם שדה עפרון', קימה היתה לו. וביאור מספר נזר הקודש	עמוד יז	מאמר ד'
זהר הקדוש שפתח גן עדן סמוך למערת המכפלה	עמוד כ	מאמר ה'
זהר הקדוש בענין קבורת אדם הראשון שם	עמוד כא	מאמר ו'
זהר הקדוש בענין קבורת שרה. ואיך ידע אברהם קדושת המקום ע"י בן הבקר אשר ברח לשם, ומאז חמד אברהם ישיבת חברון, ולהקבר במקום ההוא	עמוד כג	מאמר ז'

- מאמר ח'** זוהר הקדוש דאם ח"ו עת צרה ליעקב, מתעוררין האבות לבקש רחמים על בניהם עמוד 5
- מאמר ט'** זוהר הקדוש בענין קבורת יעקב אבינו ע"ה, ולמה לא נקבר דוד המלך ע"ה שמה עמוד 5ב
- מאמר י'** זוהר הקדוש: נשמות הצדיקים עוברים דרך מערת המכפלה. כדי שישמחו האבות במעשיהם הטובים עמוד 5ד
- מאמר י"א** זוהר הקדוש: טעם למה לא מלך דוד המלך ע"ה תיכף בירושלם, וגם טעם למה כלב ירש את חברון עמוד 5ה
- מאמר י"ב** זוהר הקדוש: יצחק אבינו ע"ה תיקן תפלת המנחה בשדה מערת המכפלה עמוד 5ח
- מאמר י"ג** זוהר הקדוש: איך כלב סיכן בנפשו ובא למקום סכנה להשתטח על קברי אבות עיי"ש עמוד 6
- מאמר י"ד** זוהר הקדוש בענין הנ"ל, ולא יכול לעשות זאת כי אם כלב, עיי"ש עמוד 6א
- מאמר ט"ז** תקוני זוהר: כל האותות יהיו בארץ ישראל, בגין דתמן חברון, דאבהן תמן קבורים עמוד 6ב
- מאמר ט"ז** זוהר חדש: פתח גן עדן במערת המכפלה עמוד 6ג
- מאמר ט"ז"ב** זוהר חדש: מאין ידע אדם הראשון קדושת המקום, וגם אברהם מאין ידע עמוד 6ד
- מאמר ח"י** פרקי דרבי אליעזר בענין קבורת אדם הראשון וחווה. עיי"ש . עמוד 6ה
- מאמר י"ט** פרקי דרבי אליעזר: ענין ארוך עם בן הבקר של אברהם אבינו ע"ה, עיי"ש עמוד 6ז

- מאמר כ' ילקוט שמעוני בענין הנ"ל, בשינוי מעט עמוד מח
- מאמר כ"א אגדת בראשית: 'אשת חיל' נדרש על שרה אמנו ע"ה .. עמוד מט
- מאמר כ"ב המאמר ההוא בסגנון אחר, במדרש תנחומא עמוד נב
- מאמר כ"ג ילקוט שמעוני, עוד בסגנון אחר עמוד נה
- מאמר כ"ד חסד לאברהם: מעשה של בן הבקר באורך עמוד נז
- מאמר כ"ה חסד לאברהם דשם הוא פתח גן עדן, וביאור הדברים .. עמוד נט
- מאמר כ"ו ריקאנטי: דמעת המכפלה הוא פתח גן עדן עמוד ס
- מאמר ז"ך ריקאנטי, ענין הנ"ל עמוד סב
- מאמר כ"ח ציוני: סוד מערת המכפלה, איך נקבר אדם הראשון שם, עיי"ש באורך עמוד סג
- מאמר כ"ט מעבר יבק: גודל מעלת שרה שזכתה להקבר שם, והוא אחד מנ' מקומות המעולים שבארץ ישראל עמוד סד
- מאמר ל' ספר התמונה, שמשה רבנו ע"ה ספון גם הוא אצל האבות, הוא וצפורה אשתו עמוד סז
- מאמר ל"א פענח רוא: חשבון שכל אחד מישראל יש לו חלק בשדה המכפלה שקנה אברהם אבינו ע"ה. עיי"ש עמוד סז
- מאמר ל"ב מגלה עמוקות: ענין נפלא, שהוא מקום שכל תפילות ישראל עוברים דרך שם עמוד ע
- מאמר ל"ג יונת אלם, הביא גם הוא שכל תפלות ותהלות ישראל עוברים דרך שם עמוד עב

מאמר ל"ד רבינו בחיי: לא לחנם חמדו אבות העולם להקבר שם, אך למען גודל קדושתה, ומעלת הנקברים שמה עמוד עד

מאמר ל"ה רבינו בחיי: מעלת קדושת המקום עמוד עד

מאמר ל"ו של"ה הקדוש מבאר כי שני מקומות בחר המקום ב"ה, הר המוריה לבריאת האדם, ומערת המכפלה לקבורתו להגיע לתכלית שלימותו עמוד עה

מאמר ל"ז טוב הארץ על גודל מעלת הדרים בחברון עיר הקודש תבנה ותכונן עמוד עח

מאמר ל"ח חסד לאברהם, ככל המבואר במאמר הקודם עמוד פ

מאמר ל"ט מהגאון הקדוש מו"ה נתן שפירא, בענין צדקת ארץ הקודש, עיי"ש פלאות עמוד פג

מאמר מ' שער החצר: דברים נפלאים במעלת עיר הקודש חברון תבנה ותכונן עמוד פה

מאמר מ"א סדר שכיבת האבות במערת המכפלה, דברי זוה"ק והמפרשים, ודברי הירושלמי באורך עמוד צ

מאמר מ"ב גודל מעלת ענין קניית נחלה בארץ הקודש ת"ו, ובפרט בעיר הקודש חברון ת"ו עמוד צד

אחרית דבר עמוד צז

מפרסמין עושי מצוה עמוד קא

[הספמות למהדורת הרב המחבר]

הספמת הגאונים הצדיקים דארץ הקדש תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן

עזרי מעם ה'

כמה כפרין דגרדי למרי דיכי⁽⁶⁾, הוא הרב הגאון החסיד מפלא בתורה ויראה, מ' מרדכי חיים גליקזאהן, תושב עיר הקדש חברון תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן. ששם אל לבו לאסוף כל פניני קודש אמרות חכמינו זכרונם לברכה המדברים בשבח עיר קברות אבותינו הקדושים עליהם השלום.

כדרך שעשה ברור שלפנינו, הגאון הצדיק ראש המערכים מ' דוד בן שמעון זכרוננו לברכה, בספרו שער החצר. המדבר בשבח עיר קדשנו ירושלים תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן. וכן עשה הרב המחבר ספרו הנחמד הזה, ילקוט קרית ארבע.

למען יכירו וידעו כל גדיבי עם אלקי אברהם בכל מקומות מושבותיהם. לשום לב לחזק הישוב שבחברון עיר הקדש תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן וכל מוסדותיה הקדושים, בכל אשר יהא לאל ידם, כיד ה' הטובה עליהם איש אשר כברכתו.

ויזכות אבותינו הקדושים אבהן דעלמא, יעמוד לו שיהא לאל ידו, לגמור לטובה. המקום יהא בעזרו, ועל דרכיו יגיה אורו.

כברכת מוקיר פעלו, החותם ביום ב' לסדר ממכריו על האבות. ערב ראש חדש אלול דהאי שתא שנת ה'בו נא כבוד אל בעל ילקוט חברוני זה לפרט קמן.

נאם חיים ברליון. בהגאון אדוננו מורנו ורבינו הנצי"ב זכר צדיק לברכה. מלפנים רב במאסקווא ואב בית דין וראש מתיבתא פוואלאזין וכעת בירושלים עיר הקדש תבנה ותכונן.

❦ מקורות וציורים ❦

(א) ע"פ צ"מ 97 פו ע"א:

הִיָּה הָיָה לְמַרְאֵה עֵינֵינוּ קִנְמָרִים נִחְמָד נְקוּב בְּשֵׁם "יִלְקוּט קְרִית אַרְבַּע" אֲשֶׁר כּוֹנְנֵנוּ מַעֲשֵׂה יְדֵי כְבוֹד יְדִידֵנו הֶרֶב הַגָּאוֹן הַחֲסִיד הַמְפּוֹרָסִים יִרְאֵת ה' אוֹצְרוֹ כִּי כְבוֹד שֵׁם תִּפְאָרְתוֹ מוֹה' מְרַדְכֵי חַיִּים גְּלִיקְזֹאֲהֵן שִׁיתִּיה יוֹשֵׁב בְּשִׁבְתַּת תַּחְכְּמֵנוּ בְּקְרִית אַרְבַּע הִיא חֲכָרוֹן עֵיר הַקֹּדֶשׁ תִּבְנֶה וְתִכּוֹנֵן בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

וּבְרֵאֲוֹתוֹ כִּי רַבָּה הָעֲנִיָּה וְהַעֲזוּבָה בְּקִרְבָּה יִהְיֶה דַעְתּוֹ לְחֹזֵק בְּדַקְיָה וְאַסְפֵּי אִישׁ מֵהוֹר לֵב מֵאַמְרוֹן קְדִישֵׁין מְדַבְּרֵי חֲכָמֵינוּ וְכַרוֹנִים לְבָרְכָה וּשְׂאֵר סִפְרִים קְדוּשִׁים - הַמְדַבְּרִים בְּשִׁבְחַת יְקָר תִּפְאָרְתַּת קְדוּשַׁת הָעִיר הַחֲבִיבָה הַזֹּאת, וְגַדְלָה עֲלֵיתָ תְּהַלַּת מִתָּן שְׂכָר הַדְרִים עֲלֶיהָ וְהַתּוֹמְכִים בִּידֵיהֶם.

וְהִנֵּה יִדְעֵנוּ אֵת הֶרֶב הַמְחַבֵּר אוֹתוֹ וְאֵת שִׁיחוֹ, כִּי כָל מַעֲשָׂהוּ בְּאַמּוּנָה מַעֲשָׂיו רְצוּיִם וְכוֹנְנֵתוֹי רְצוּיִם לְחֹזֵק הַיְשׁוּב בְּעִיר הַקְּדוּשָׁה הַלּוֹז אֲשֶׁר לְדַאֲבוֹן לְכַבְּנוּ דוֹרֵשׁ אֵין לָהּ מִכְּלָל דְּבַעֵי דְרִישָׁה לְהוֹדִיעַ דַּעָה לְאַחִינוּ שֶׁבְּגוֹלָה דוֹרְשֵׁי ה' זֶרַע אֲבָרְהָם אוֹהֲבוֹ, לְהַלְהִיב לְכַבֵּם בְּנוֹעַם עֲרֻבוֹת נְעִימוֹת יְדִידוֹת תְּשׁוּקַת חֶבֶת הַקְּדוּשָׁה, לְמַעַן יִתְעוֹרְרוּ בְּמִדַּת טוֹבָם וְחֲסִדָּם, וְאַהֲבַת אֵיתָנִי וְזוּיָתָנִי עוֹלָם לְזֶרַעַם בְּרַחֲמִים וְזָכְרוּ לְהוֹיֹת מִתְמַכִּין דְּאוֹרֵיִיתָא בְּעִיר הַקְּדוּשָׁה הַנּוֹפֶרֶת אֲמַרִּינָן לְפַעֲלָהּ טָבָא יִישֵׁר יְהִי חֵן ה' עִמּוֹ.

וְיִהְיֶה נּוֹעֲמֵנוּ עֲלֵינוּ וְיִהְיֶה רַעְוָא דִּיבְדַר הָאֵי סְפָרָא יִקְרָא בְּעֵלְמָא וְעֵשָׂה יַעֲשֵׂה פְרִי תְּנוּבָה לְטוֹב פְּרָצוֹן הֶרֶב הַמְחַבֵּר וְרָצוֹן כָּל יִרְאֵי ה' וְחֲשָׁבֵי שְׁמוֹ.

וְגִזְרֵתֵינוּ בְּתַקְפֵּי אִסּוּר לֹאֵו שְׁנַתָּן לְאוֹזְהַרְתַּת בֵּית דִּין, שְׁלֹא לְהַדְפִּים אֵת הַסֵּפֶר הַנּוֹכָר מִשְׁדָּךְ חֲמוּשָׁה עֶשֶׂר שָׁנָה מִיּוֹם דְּאֵתִי לְאוֹר עַל יְדֵי הֶרֶב הַמְחַבֵּר וּבְכָאֵי כַּחוּ.

וְהַשּׁוֹמֵעַ וְהַמְסִיעַ לְתַת סְמוּכִין לְתוֹרָה וּלְאַרְעָא קְדִישָׁא, וְהַדְרִים עֲלֶיהָ בְּרַחֲמִים, יִתְפָּרֵךְ בְּהֵנִי שְׁלֵשׁ אֵלֶּה דְּכַמְזֵּלָא עֵילָאָה תְּלִין, עַד בֵּיאַת יַנּוֹן וְנּוֹכַח לְהַגִּישׁ מִנְחָה עַל מִזְבֵּחַ ה' בְּבֵית קְדִישֵׁנוּ וְתִפְאָרְתֵנוּ שִׁיבְנָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

פְּעַתִּירַת בֵּית דִּין צְדָק דְּקִרְתָּא קְדִישָׁתָא יְרוּשָׁלַם תִּבְנֶה וְתִכּוֹנֵן בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן. הַחוֹתָמִים בְּבָרְכָה לְכְבוֹד תּוֹרַתֵנוּ הַקְּדוּשָׁה, וְהַשּׁוֹקְדִים עַל דְּבַר דְּרֵי קוּדֶשׁ. יוֹם ט' ל"ח מְנַחֵם אָב שְׁנַת תַּעֲרַב.

נָאִם לִיפְמָאן דְּוֹד בְּמַהֲרָ"י ז"ל

נָאִם אֲבָרְהָם בְּלֹא"א דְּוֹד הַכְּתוּב ז"ל

נָאִם בְּצִלְאֵל יִשְׁעִיהוּ בְּעֵרֵינְשִׁטִּין

מְקוֹם הַחוֹתָם הַבֵּית דִּין צְדָק דְּק"ק

פְּרוּשִׁים יִשְׁמְרֵם צוֹרֵם וַיְחַיֵּיהֶם

נָאִם מִשֵׁה נְחוּם וּוְאַלִּינְשִׁטִּין

נָאִם אֲרִיָּה לִיב בְּהַר"ד ז"ל

נָאִם צְבִי פֶסַח בְּמִיַּהֲרֵ"ל פְּרָאֲנֵק

מְקוֹם הַחוֹתָם הַבֵּית דִּין צְדָק דְּק"ק

פְּרוּשִׁים יִשְׁמְרֵם צוֹרֵם וַיְחַיֵּיהֶם

נִשְׁלַח לְיָדֵי מִיָּדֵי אֶחָד מִמְּוִיחָדֵי מוֹבְחָרֵי בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַנּוֹלָדִים בְּקֹדֶשׁ
 וְנִתְגַּדְּלוּ בְּקֹדֶשׁה לְעִבּוֹד תְּמִיד עַל קִיּוֹם הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה וּמִצְוֹתֶיהָ
 וְלְעִבּוֹד עֲבוֹדַת הַקּוֹדֶשׁ כְּרָאוּי לְיוֹשְׁבִים בְּקֹדֶשׁ הַלֵּא הוּא כְּבוֹד הָרַב הַגָּדוֹל
 בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲשָׂיִם טוֹבִים מוֹה' מְרַדְכֵי חַיִּים גְּלִיקוֹאֵהֶן גְּרוֹ יְאִיר אֲשֶׁר כָּעַתָּה
 תִּקַּע אֶהְלוּ בְּעִיר הַקֹּדֶשׁ חֲבֵרוֹן תַּבְּנָה וְתִכּוֹנֵן בְּמַהֲרָה בְּיַמֵּינוּ אָמֵן, כִּרְדֵּי קָטָן
 יְבִנֶה בָשֵׁם יִלְקוּט קִרְיַת אַרְבַּע אֲשֶׁר כּוֹנֵן יְדִיו מִדֵּי יִשְׁבּוּ בְּעִיר הַקֹּדֶשׁ שֵׁם
 לְלִקְטָא אֲוֹרוֹת בְּשִׁבְחָ עִיר הַקֹּדֶשׁ מְקוֹם קִבְרַת אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוּשִׁים זְכוֹתָם יִגַּן
 עֲלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל.

וּבִלְהִבּוֹת אִשׁ קוֹדֶשׁ נִתְעוֹרֵר לְהַעִיר הָאֱהָבָה אֶל עִיר הַקֹּדֶשׁ הַלְזוֹ אֲשֶׁר
 בְּעַתִּים הִלְלוּ נִתְמַעֵט בָּהּ הַיְשׁוּב מִפְּנֵי כְּמַה סְבוּת לְכוֹנְנָה
 וְלְהַשִּׁיבָה וְלְהַשְׁגִּיחַ עָלֶיהָ בְּעֵינָא פְּקִיחָא שְׁתִּישְׂאָר בְּטַהֲרַת הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר
 מְצִיא לָהּ קֵן מְאֹז וְלְהַרְבּוֹת בָּהּ אֲכֻלּוּסִין מִנְּאֻמֵּי עַם הַקּוֹדֶשׁ לְמַעַן הַרְבּוֹת
 תְּפִלָּה לְהַחִישׁ יְשׁוּעָה פְּדוּת וְרוּחָה כִּי גַעַה הַשְׁעָה כָּל מִן דִּין סְמוּכֵי לְנָא
 תִּתְקַבַּל צְלוֹתֶיהָ וּבְעוֹתֶיהָ עִם צְלוֹתֶיהוֹן וּבְעוֹתֶיהוֹן דְּכָל יִשְׂרָאֵל וְכָל
 הַתְּעוֹרְרוֹת לְדַבֵּר קֹדֶשׁה יְפָה בְּעַתָּה.

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֵי אֲבִינוּ שְׁבַשְׂמִים לְהַמְצִיא לָנוּ גְּדִיכִים נְאֻמִּים יְשִׁימוּ לֵב
 לְכָל דְּבָרִים שְׁבַקְדֻשָׁה הַנְּצָרְכִים לְהַיְשׁוּב בְּקֹדֶשׁ וּלְעוֹרֵר
 הָאֱהָבָה יְכוּלָה הִיא שְׁתַּגֵּן מִגֵּן הָאֱלֹף וְלְהַבִּיא שְׁפַע מִמְרוֹם כְּפוּלָה וּמְכַפֶּלֶת
 בְּזִכּוֹת שׁוֹכְנֵי הַמְּכַפֶּלָה וְלְהַחִישׁ יְשׁוּעָה פְּדוּת וְהַרְוּחָה לְכָל וּלְפָרַט.

כְּעַתִּירַת לֵב וּנְפִשׁ הַבָּא עַל הַחַתּוּם לְמַעַן כְּבוֹד עִיר הַקֹּדֶשׁ מְקוֹם קִבְרוֹת
 אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוּשִׁים וְאִמְהוּתֵינוּ הַקְּדוּשׁוֹת זְכוֹתָם יִגַּן עֲלֵינוּ וְעַל
 כָּל יִשְׂרָאֵל הַמְּחַכָּה לְיְשׁוּעָה קְרוּבָה.

הַק' יוֹסֵף חַיִּים זְאֻנְעִנְפֶּלֶד

הן ראיתי בעזרת השם יתברך העיר הקדושה היא חברון תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן והיא חרבה ואנשים בה מעט, וכאשר זכיתי לראותה בחרבנה בן אופה לראותה בבנינה ושלותה בקרב כל אחינו בית ישראל אמן בן יהי רצון.

וכעת שנתעורר ידיד עליון וידיד נפשי הלא הוא הרב הג' הג' מפרסם בחסידות ומאז שהיתה מקום מושבו בירושלים עיר הקדש בשכונתי ראיתי שקידתו בתורה ועבודה מפרסם לשם ואינו צריך ראיה ועדות חס ושלוש כבוד קדשת שם תפארתו מגדולי התורה והחסידות רבי מרדכי חיים גרו יאיר וזה שנה שקבע ישיבה בעיר הקדש חברון תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן וחזק בדק העיר הקדושה בתורה ועבודה וחפץ ה' בידו יצליח ויעשה פרי קודש מלמטה ושרש למעלה.

ומאמר חכמינו זכרונם לברכה הכל צריך חזק, וישיבה בלא סמיכה אין לה עמידה יפה.

על בן ראיתי את המעשה הגדולה אשר עשה הרב הנזכר לעיל וקבץ מדרשים ומאמרי חן, להראות גדלת ישיבת עיר הקדש חברון, ולחזק ברבי דרבנן דכשלי.

כי יש לקות בחסד ה' שי' הישיבה לכבוד ולתפארת בן יצליח ה' בידו וירום קרן ישראל בכל מקום מושבותם וקרן התורה וקרן ארץ הקדושה אמן בן יהי רצון.

נאם לכבוד התורה ולומדיה
הק' משה יוסף בן מורנו הרב רבי מיכאל ז"ל האפמאן
מלפנים ראש בית דין בקהלה קדושה פאפא
וכעת בירושלים עיר הקדש תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן.

הוּ זֶה זְמַן כְּבִיר, אִשׁ עֲצוּר בְּלִבִּי, לִבִּי וּבִשְׂרֵי עָלֵי יִכָּאֵב, עַל שְׁפָלוֹת מֵצֵב יִשׁוּב עִיר
הַקֹּדֶשׁ חֲבֵרוֹן תִּבְנֶה וְתִכּוֹנֵן בְּמַהֲרָה אָמֵן מְקוֹם הַמְּקֹדֵשׁ הַמְּקֹנֶה וְנִכְסְפִי, לְתַכְלִית
נִפְשׁ כָּל חַי מְקוֹם נֹעַם זֵיו תִּפְאָרֶת חֲמֻדַּת תְּאֻדַּת צוּרֵי וְנִבְעוֹת עוֹלָם אֲבוֹתֵינוּ וְאִמּוֹתֵינוּ
הַקְּדוּשִׁים זְכוֹתָם יִגַּן עָלֵינוּ אָמֵן, מְקוֹם מַעֲבַר הַנִּפְשׁוֹת רוּחוֹת וְנִשְׁמוֹת לְהִתְעַדֵּן בְּעַדֵּן
הָעֲלִיּוֹן מְקוֹם מַעֲבַר כָּל תְּפִלוֹת יִשְׂרָאֵל לְעֵלוֹת לְמַעְלָה לִיַּחַד הַדּוֹדִים, אֲשֶׁר לְדָאֲבוֹן לִכְבֹּ
כָּל יְרֵאֵי הַשֵּׁם נִתְמַעַט הַיִּשׁוּב בְּאִפְסֵי אִיוִם וְנֹרָא דֵּל וְשִׁפְלַת הַמֵּצֵב מְאֹד מְאֹד, וְאִין אִישׁ
שֵׁם עַל לֵב, אִין עוֹזֵר וְאִין תּוֹמֵךְ.

וּמָה מְאֹד שְׂמַח לִבִּי וְתַעֲלוּנָה כְּלִיוְתֵי וְחֶסֶד הַשֵּׁם גָּבַר עָלֵינוּ כִּי הַעִיר רוּחַ מְהֵרָה בְּלֵב
אֶהוּבֵי וַיְדִיד נִפְשֵׁי עוֹז הֶרֶב הַגָּאוֹן הַמְּפֹרָסִם בַּתּוֹרָה וַיִּרְאֵת ד' מְהוֹרָה אִישׁ חַי רַב
פְּעֻלִים וְכו' כְּבוֹד שֵׁם תִּפְאָרֶתוֹ מוֹרְנוּ הֶרֶב רַבִּי מְרַדְכֵי חַיִּים גְּלִיקוּזָאָהֵן שִׁיחֵיהֶּ לְאַרְךָ יָמִים
טוֹבִים אָמֵן, כִּי תִקַּע אֶהְלוֹ שְׁמָה בְּעֵצַת יְרֵאֵי הַשֵּׁם, וְגַם עֲצַתִּי תִכּוֹן עִמּוֹ וְתַהֲלָה לְאֵל כִּי
הַפִּיחַ רוּחַ חַיִּים בְּעַבְדוֹת הַשֵּׁם שְׂמָה וּבְהַפְרָחַת הַיִּשׁוּב כִּי נָלוּ אִתּוֹ יַחַד, עֲדָה קְדוּשָׁה
אֲבֻרָכִים מִפְּלָגִים, יְרֵאֵי הַשֵּׁם חֲסִידִים וְאִנְשֵׁי מַעֲשָׂה וַיִּקְבְּעוּ שְׂמָה בְּמְקוֹם הַקְּדוּשׁ יִשִּׁיבָה
קְדוּשָׁה אֲשֶׁר בְּשֵׁם תִּקְרָא "יְשִׁיבַת חֲסִדֵי אֲבוֹת" שׁוֹקְדִים עַל דְּלַתֵי הַתּוֹרָה וְהִירְאָה
בְּשִׁקִּידָה נִפְלָאָה, יְהִי נֹעַם הַשֵּׁם עֲלֵיהֶם לְכוֹנֵן מַעֲשָׂה יְדֵיהֶם.

וְעַתָּה הִרְאֵנִי יְדִיד נִפְשֵׁי הֶרֶב הַגָּאוֹן הַנּוֹכַר לְעִיל מַעֲשֵׂי אֲצַבְעוֹתָיו קְנֻמְרִם "יִלְקוּט קְרִית
אַרְבַּע" קְבוּצַת מְאֻמְרֵי חֲכָמֵינוּ וְזִרְוֹנָם לְבְרָכָה הַמְּפִלְגִים בְּשִׁבְחַת קְדוּשַׁת הַמְּקוֹם
הַקְּדוּשׁ הַנּוֹרָא הַזֶּה, לְהַלְהִיב לִכְבֹּ אוֹהֵב וַיִּרְאֵי הַשֵּׁם בְּאִמַּת שׁוֹחֲרֵי תוֹשִׁיָה לְחַמּוֹד וְלִכְסוּף
מְקוֹם חֲמֻדַּת אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוּשִׁים זְכוֹתָם יִגַּן עָלֵינוּ אָמֵן, וְלִשִׁים עֵינָם וְלִבָּם אֵל הַמְּקוֹם הַזֶּה,
לְהַשְׁתַּדֵּל בְּהַגְדַּלַת הַיִּשׁוּב בְּגוּפָם וּנְפֻשָׁם וּמְאֻדָּם.

אַמִּינָא לְפַעֲלָא טָבָא יִישַׁר כַּחוֹ וְחִילוֹ לְאוּרִייתָא, יְהֵא רַעְנָא שִׁימְצָאוּ דְבְרֵיו חֲנֵן וְחֶסֶד
וַיִּתְקַבְּלוּ בְּעֵינֵי גְדִיבֵי עִם אֱלֹקֵי אֲבָרְהָם דְּבָרִים הַיּוֹצֵאִים מִן הַלֵּב יִכְנָסוּ לְלִבּוֹת
הַטּוֹבִים וַיִּשְׂרִים לְכַבוֹתָם וְחַפְץ הַשֵּׁם בִּירוֹ וְצִלִּיחַ.

וּבְטוֹחַ אֲנִי בְּשִׂאֲרֵית יִשְׂרָאֵל שְׁלֵא יַעֲשׂוּ עוֹלָה לְהַסִּיג גְּבוּלוֹ בְּהַדְפַּסַת הַיִּלְקוּט הַזֶּה הֵן
כְּמַתְכַנְתּוֹ, וְהֵן שְׁלֵא כְּמַתְכַנְתּוֹ מִשְׁךְ חֲמִשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה מִיּוֹם בְּלוֹת זְמַן הַהַדְפַּסָּה.

וּכְלָנּוּ יַחַד נִזְכָּה לְחֻזוֹת בְּנוֹעַם הַשֵּׁם בְּשׁוּבוֹ אֵל נְהוּוּ בְּכִיאת מְשִׁיחֵנוּ הוֹלֵךְ תָּמִים בְּמַהֲרָה
בְּיָמֵינוּ אָמֵן, וְעַל זֶה בָּאתִי עַל הַחֲתוּם יוֹם מ' לְחֹדֶשׁ רַחֲמִים שְׁנַת נַחַת רוּחַ
הַחֻזָּת בְּכָרְכָה וּמַעֲתַר בְּצַדִּיקָה מִצַּפָּה לְרַחֲמֵי שְׁמַיִם בִּישׁוּעַת ד' בְּהַרְף עֵינַי.

דוֹד צְבִי שְׁלֵמָה בֶן הֶרֶב הַצַּדִּיק הַקְּדוּשׁ רַבִּי אֱלֵעָזָר מְנַחֵם זְצִלְקֵל"ה

מעונה אלקי המערכה שלום ונחת וברכה, אל כבוד ידיד נפשי הרב
החריף ושגנו וית רענו, עמוס בתורה, ויראה טהורה, החסיד
המפואר כו' כבוד שם תפארתו מגדולי התורה והחסידות מרדכי חיים
גליקזאהן גרו יאיר.

היה למראה עיני קנמרסיו! אשר אסף איש טהור ידים, להיות דולה
ומשקה ממעיני תורתנו הקדושה אמרות טהורות, מזקק שבעתים
להאיר פני המורה, נועם תפארת חברון עיר קדשנו תבנה ותכונן עיר
משכן אבותינו ואמהותינו הקדושים.

ואשר לרום קדשתה מאז מעולם בלתה ונכספה אליו נפשות קדושים
ועמודי עולם הספונים שמה, ועתה אשר בעונותינו הרבים
נתמעט כבוד ישוכתה העיר עליו רוח ממרום, ונתן בלב כבודו להעתיק
נהו ולקבוע דירתו שמה.

אשרי לו, ואשרי חלקו בחיים של תורה, וחיים של יראת שמים כאשר
ידעתיו מאז, מה יפה ומה נעים גורלו, במוח אני באלה
ובזכות שלשת אבות, אשר יראתו ותורתו ותמתו תאיר לפניו הדרך להקים
דל שפלת מצב ישוב עיר קדשנו חברון תבנה ותכונן, להושיבה בישוב יקר
ונעים, עם פח ותמיכת נדיבי עמנו נדיבי עם אלקי יעקב, הרוצים ומיחלים
לתפארת ארץ קדשנו ועריה הקדושים.

וכל איש אשר יראת ד' נוגע בלבו, בטח יתן ידו אתו עמו, וכבודו ילך
בכחו זה להגדיל ולהאדיר את ישבותה, והשם יתברך יהיה אתו
להצליח את מעב' וזכות הרבים יהיה תלוי בו.

ונזכה בזכות זה לשמוע על ההרים קול מבשר ישועת עולם, בעתרת כל
ישראל, ובתוכם גם הצעיר מצעירי ירושלים עיר הקדש, כ"ב
מנחם אב ב' לסדר אנכי נתן לפניכם היום ברכה תער"ב המקנה לישועתו
יתר"ש⁽³⁾ בקרב.

מנחם מענדל רובין

מקורות וצינונים

(3) נראה דל"ל יתנ"ש, ור"ל יתברך שמו:

[הספמה למהדורת שנת תשכ"ח, זו"ל:]

הספמת הוד כבוד קדשת רוח אפינו עטרת ראשנו צדיק יסוד
עולם אדונינו מורנו ורבנו מרן שיחיה לארף ימים טובים אמן

בעזרת השם,

בני ברק, כ"א אלול תשכ"ז.

שמחה לבי בשמעי שמדפיסים מחדש הילקוט קרית ארבע,
בשבח קדשת המקום הקדוש חברון, מקום חמדת
אבותינו הקדושים וכותם יגן עלינו אמן, והוא ילקוט מדברי
רבתינו זכרונם לברכה שגלקט על ידי גברא רבא ויקרא,
עובד ה' מנעוריו, הרב החסיד כבוד שם תפארתו מורנו
ורבנו הרב רבי מרדכי חיים גליקזאהן זכרונם לברכה שהיה
דבוק בלהב קודש לבית אבותינו הקדושים וכותם יגן עלינו,
וגם אחיו וחתנו הרב החסיד איש ירא אלקים באמת מורנו
ורבנו הרב רבי יצחק גליקזאהן זכר צדיק לברכה שהיה גם
הוא דבוק במסירות נפש לבית אבותינו הקדושים וכותם יגן
עלינו. אמינא לפעלא טבא ודבר בעתו מה טוב.

החותם בברכה ומצפה לישועת ה' לעמו ונחלת קדשו.
ולביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

משה מרדכי בידרמן

בן הרב הצדיק הקדוש רבי שמעון נתן נטע
בן הרב הצדיק קדוש וטהור רבי דוד צבי שלמה
זכר צדיק וקדוש לברכה וכותם יגן עלינו ועל כל ישראל

אֲהַבְתָּ עוֹלָם תְּבִיאָ לָהֶם וּבְרִית אֲבוֹת לְפָנֶיךָ תִּזְכֹּר

יִלְקוּט

קִרְיַת אַרְבַּע

מִכּוֹן דַּעַת תּוֹרָה

שַׁעֲרֵי אֲמוּנַת קְדוּשַׁת צִיּוֹן

° בעזרת יי נעשה ונצליח

עזרי מעם יי

עשה שמים וארץ [א]

הַקְדָּמָה

מאמר פתיחה בויקרא רבה⁽⁶⁾:

ביסוּחַ גבוש עָדוּר וקשקוש, להשקותו ולזוּמְרוֹ וכוּדוּמָה, לא יועיל לוֹ בהיותו נשען על העץ. אולם בהיותם משתדלים להעמידו במקום טוב, להשקותו, לעשות כל הענינים הצריכים לו, אז יוסיף לוֹ תת כח בהיותו נשען על העצים לחזק קיומו להעמידו להיות מעולל בעפר קרנו, פריו יתן בעתו, ענפיה שפיר, ואנכי סגיא⁽⁷⁾. כמו כן ענין זכירת ברית אבות, הגם כי ידוע ממאמרי רבותינו וזרונם לברכה כי המה מצטערים בצער בניהם, אם כל זאת, הוצרך לעורר זכותם, כמו שבקש משה רבנו עליו השלום זכר לאברהם ליצחק וכו'⁽⁸⁾, אולם ארון הנביאים ככחו הגדול, השגיב כח לעורר זכותם במקום שהוא שם, אולם כלב מצינו שהלך ונשתטח על קברי אבות, וכמו כן בשלוח מרגלים צוה אותם משה, עלו זה בנגב וראיתם את ההר⁽⁹⁾ ומובא להלן כי הוא צוה עליהם שישתטחו על קברי אבות לעורר זכותם שביקשו רחמים על בניהם שיזכו לרשת את הארץ.

דבר אחר: 'וזכרתי את בריתי יעקוב'⁽¹⁰⁾, הָדָא הוּא דכתיב⁽¹¹⁾ 'גפן ממצרים תסיע', וגו', מה גפן זו נשענת על גבי עצים יבשים, והיא לחה. כך ישראל נשענין בזכות אבותם, אף על פי שהן ישנין. הָדָא הוּא דכתיב 'וזכרתי את בריתי יעקוב'^[ב].

פתיח דברי רבותינו וזרונם לברכה יאירו פאור זכרון אבותינו הקדושים והארץ הקדושה אשר חמדה אבותינו, יזכור אהבתם לחיות ורעם להאיר עיניהם ולבם מחשכת הגלות המר והנמהר, וכי המה יעירו ויעוררו את האהבה ברגשות לבבם ובשפיכות נפשם בנועם שיה בעבודה שבלב נשבר ונדפה להזכיר זכות אבות. וזה ירצה, יען כי הוקשה לבעל המדרש התחלת דברי הפתיח 'וזכרתי', כיון מוסיף על ענין ראשון, לזה אמר 'הָדָא הוּא דכתיב גפן וגו', ירצה, ומה הגפן הזה בהיותו נשען על העצים יבשים ועיקר העמדתו עליהם, כי אז ידלו דליותיו וירבו פארותיו וישלח יונקותיו. עם כל זאת, בלי

— ❧ עמק הברון ❧ —

[א] בדפוס ר"ת: כאן ר"ת: בינו עמ"ש עש"ו: [ב] עכ"ל המדרש:

— ❧ מקורות וציונים ❧ —

(א) ויקרא, בחוקתי, פרש ל, אות 3: (ב) ויקרא, כו, מ3: (ג) תהלים, פ, ע: (ד) ע"פ דניאל, ד, יח: (ה) שמות ל3, יג: (ו) מלש"כ במדבר, יג, יז:

הַמְּקוֹם הַקִּדּוּשׁ הַזֶּה בְּכָלֹת נַפְשָׁם. וְהֵן בְּעוֹן פְּעֹת הַזֹּאת הִנֵּה הָעִיר הַזֹּאת דּוֹרֵשׁ אֵין לָהּ, עֲזוּבָה, וְשׁוֹכְחָהּ, מִסֵּפֶר תּוֹשְׁבֵיהָ מֵעַתָּה הַמָּה, וְעוֹד יוֹם יוֹם יִמְעָטוּ, חֲרָבָה מִכָּל, רִקְנִית מִכָּל בְּמֹלָא מוֹכֵן הַמֶּלֶךְ.

הַגִּיעַ הַעֵת כִּי נִפְקַח עֵינֵינוּ וְנִשֵּׂים אֶל לְבָנוּ, זְכוֹר נִזְכּוֹר וְתִשׁוּחַ עֲלֵינוּ נִפְשָׁנוּ, כִּי כָּבֵד הִנְעֵנוּ לְסוֹף כָּל הַתּוֹכְחוֹת גַּם כָּל מִפְּהָ אֲשֶׁר לֹא כְּתוּבָה, אֵין לֶחֶם וְאֵין שְׂמֵלָה, רַבַּת שְׂבָעָה נִפְשָׁנוּ שְׂפִלוֹת מִצֵּב יִשְׂרָאֵל בְּכָל אֲרָצוֹת פְּזוּרֵיהֶם נוֹרָא הוּא מֵאֵד, וּבְכַפְרֵשׁ^[ג] יוֹשְׁבֵי אֲרָצֵנוּ הַקִּדּוּשָׁה סוֹבְלִים מִצּוֹר וּמִצּוֹק נִתְּנִים בְּצָרָה וּבְשִׁבְיָה דְּכִלְהוּ אֵיתְנָהוּ בָּהּ כְּמֵאֲמַר זְכוֹרָנִם לְבָרְכָהּ^(ז). וְרֵאוּ לָנוּ לְשׁוֹם לִילוֹת כְּיָמִים לְעוֹרֵר זְכוֹת אָבוֹת וְאִמָּהוֹת, (וְזְכוֹת מִשָּׁה רַבְּנוּ עֲלֵיו הַשְּׁלוֹם רַעֲיָא מִהֵימְנָא, אֲשֶׁר לְפִי דְּבַרֵּי סֵפֶר הַתְּמוּנָה חֲלָקַת מַחֲקָק סְפוֹן אֶצֶל אָבוֹתֵינוּ הַקִּדּוּשִׁים בְּמַעֲרַת הַמִּכְכְּלָה, כְּאֲשֶׁר נִעְתִיק בְּקוֹנְטְרַסֵּינוּ זֶה לְהֶלֶן^(ח)). וְלַהֲעֵמִיד מֵעַמְדוֹת בְּמְקוֹם הַקִּדּוּשׁ, כִּי יַחְזִיקוּ בְּתוֹרַת ה' וְיִרְאָתוֹ, וּבְשִׁפְיַת לִבָּם לְפָנֵי ה' בְּחִצְרוֹת הַקִּדּוּשׁ בְּעִבּוּדָה שְׂבִלֵב זוֹ תְּפִילָה, לְהַעֲרִיר וּלְעוֹרֵר אֶת הָאֱהָבָה בְּרִית אָבוֹת לְבָנִים יְזָכוֹר, וְהַמָּה יְעוֹרְרוּ רַחֲמִים בְּעַדֵּינוּ לְהַרִים קַרְנֵינוּ לְקָרֵב גְּאֻלְתָּנוּ, לְהַחֲיֵשׁ פְּדוּת נַפְשֵׁינוּ, לְהַשִּׁיב שְׁבוּתֵינוּ בְּרַחֲמִים רַבִּים, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

מִזְרֵי וְרַבּוּתֵי לֹא לְדַרְשׁ קָאֲתִינָא, וְלֹא לְקַחַת עֵטְרָה לְעַצְמֵי בְּיַלְקוּטֵי וְתַרְמִילֵי זֶה, כִּי נִפְשֵׁי יוֹדְעַת שְׂאֵין הָעֵטְרָה הוֹלְמָתִי, שְׂפֵל וְנִבְזָה וְחֲדַל אִישִׁים^(ז), הָאֲמַת כְּמוֹ שְׁהוּא בְּלֵי שׁוֹם גְּדַר עֲנוּהָ. אוּלָּם בְּרֵאוּתִי כִּי אֵין אִישׁ שֵׁם עַל לֵב^(ח) אֲמַרְתִּי אוּלַי מְקוֹם הַנִּיחוּ לִי לְהַתְּגַדֵּר בּוֹ, וְיִמְנִין בְּאִפְרָקְסֵתָא דְּעֵנָא מִשְׂפַח מִרְגְּנִיתָא^(ט), וְיִמְן הַשְּׁמַיִם יִרְחַמוּנִי, בּוֹכּוֹת אָבוֹתֵינוּ הַקִּדּוּשִׁים, לְהִיּוֹת מְזוּבָה רַבִּים, וְאִבְנָה גַם אֲנָכִי לְהַמִּיר לְנַפְשֵׁי בְּעִבּוּדַת הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ הַרְצוּיָהּ, וְהַנְּכֻנָּה.

הַנְּהָ הַרֵב רַבְּנוּ בְּחַיֵּי פְּתַב^(ז) טַעַם לְמָה לֹא הִזְכִּיר מִשָּׁה רַבְּנוּ עֲלֵיו הַשְּׁלוֹם זְכוֹת אָבוֹת בְּעוֹן מְרַגְלִים, יַעַן מֵאִסּוּ בְּאַרְצָן אֲשֶׁר הִיְתָה חֲמִדַת לְבָבָם, לְזֹאת לֹא הִזְכִּיר זְכוּתָם. הַבֵּיטוּ נָא עַד הֵיכֵן הַדְּבָרִים מְגִיעִים, וְמָה נֵאמַר וְמָה נִצְטַדֵּק, לֹא אוֹמֵר כִּי מוֹאֲסִים חֵם וְשְׁלוֹם, אֲבָל לֹא יִמְלֹט מִהִיּוֹת עוֹזְבִים אוֹ שׁוֹכְחִים, הֵינּוּ עֲזוּבָה הֵינּוּ שְׁכוּחָה^(ט), אֶת מְקוֹם חֲמִדַת לְבָבָם כָּל יְמֵיהֶם, הָעִיר הַקִּדּוּשָׁה קִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֲבָרוֹן^(י) אֲשֶׁר כָּל יִשְׁעָם וְכָל חֲפָצָם הָיָה אֵלֶיהָ. תִּלְאָה הָעֵט לְבָאֵר כָּל הַמְּקוֹמוֹת מֵאֲמָרֵי רַבּוּתֵנוּ וְזְכוּרָנִם לְבָרְכָהּ, וְהַרְבֵּה מֵהֶם הוּבְאוּ בְּקוֹנְטְרַסֵּינוּ, עַד כְּמָה חֲמִדּוֹ אָבוֹתֵינוּ וְאִמּוֹתֵינוּ הַקִּדּוּשִׁים אֶת

ל' ב'

❖ עֵמֶק חֲבָרוֹן ❖ — ❖ מְקוֹרוֹת וְצִיּוּנִים ❖

(ז) ע"פ ישעיהו, מנג, ג: (ח) ע"פ ירמיהו, יב, יא:

(ט) ע"פ זכר, במדבר, ח"ג, דף קנז ע"א: (י) צפרשת

שלח: (יא) זכרות, דף לב ע"ב: (יב) זרחשית, לה, כז: (יג) ז"ב, דף ח ע"ב: (יד) מחמר ל:

הקודש. להאיר ולהלהיב לכב אנשי קדוש^[ד] אחינו בני ישראל, כי ישתדלו בכל עוז להגדיל ישיבה, ולהחזיק בה, להרבות דיוורה בכל אשר תמצא ידם. ובזכות המצוה יתרומם קרנם לברך חילם ולרצות פועל ידם למלא אסמיהם שבע להריק עליהם ברכה עד בלי די.

פעתרת המעטיר בצדקה, וחותרם בברכה. מרדכי חיים גליקזאהן

וזאת עבודתי בילקוטי זה ללקוט באמרים אחריו הקוצרים, אורות מאמרי ומדרשי רבותינו הקדושים וקרונם לברכה, בזהר הקדוש ומדרשים ילקוט פרקי דרבי אליעזר, ועוד ספרים יקרים וקדושים, המפליאים ומפליגים בשבח יקר ערך קדשת המקום בתי אבות מנוחת אבותינו הקדושים קרית ארבע היא חברון, וגם מעלות היושבים שם במקום

פְּתַח דָּבָר

קָא מַעֲבַב, אָמַר לְהוֹ: 'קְרִית הָאַרְבַּע הוּא חֲבֵרוֹן'^(ט), וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק: קְרִית אַרְבַּע, אַרְבַּע זִגְגוֹת הָיוּ: אָדָם וְחֹהָ; אַבְרָהָם וְשָׂרָה; יִצְחָק וְרִבְקָה; יַעֲקֹב וְלֵאָה. אִיְהוּ קְבֵרָה לְלֵאָה בְּדִידֵיהָ, וְהָאִי דְפִיִּישׁ דִּידֵי הוּא. אָמְרוּ לִיה: זְבִינְתָהּ. אָמַר לְהוֹ: נְהִי דְזְבִינִי בְּכִירוּתָא, פְּשִׁיטוּתָא מִי זְבִינָא. אָמְרוּ לִיה: אִין, דְּכַתִּיב^(י) 'בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר בְּרִיתֵי לִי', וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יְהוֹצְדָק אִין בִּירָה אֱלָא לְשׁוֹן מְכִירָה, שְׁבֹן בְּכַרְפֵי הַיָּם קוֹרִין לְמְכִירָה בִּירָה.

° עִירוּבֵיין^(ט): 'מַעֲרַת הַמְּכַפְלָה'^(ט), רַב וּשְׁמוּאֵל: חֹד אָמַר שְׁנֵי בְתִים זֶה לְפָנִים מְזֵה, וְחֹד אָמַר בֵּית וְעֵלְיָה עַל גְּבִי. בְּשִׁלְמָא לְמָאן דְּאָמַר זֶה עַל גְּבִי זֶה הִיגוּ מְכַפְלָה, אֱלָא לְמָאן דְּאָמַר זֶה לְפָנִים מְזֵה מָאי מְכַפְלָה? שְׁכַפּוּלָה בּוֹזְגוֹת! 'מְמַרָא קְרִית הָאַרְבַּע'^(ט), אָמַר רַב יִצְחָק: קְרִית הָאַרְבַּע זִגְגוֹת, אָדָם וְחֹהָ; אַבְרָהָם וְשָׂרָה; יִצְחָק וְרִבְקָה; יַעֲקֹב וְלֵאָה.

יִזְמָא^(ט): וְאִיבְעִית אִימָא הַךָ דְקָאִי אַאֲרַעָא אָמַר אִיהוּ 'הָאִיר פְּגִי

כָּל הַמְזוֹרָח?' וְאָמַר לִיה 'עַד שְׁבַחְבְּרוֹן' וְאָמַר לִיה 'הֵן'. יְרוּשְׁלָמִי^(ט): וְלָמָּה 'עַד שְׁבַחְבְּרוֹן'? בְּדִי לְהַזְכִּיר זְכוֹת אַבוֹת, שְׁהֵן יִשְׁנִים בְּחֲבֵרוֹן.

סוּמָה^(ט): בִּיזָא בְּדָבָר אַתָּה אוֹמַר 'וַיִּשְׁלַחְהוּ מַעֲמֵק חֲבֵרוֹן'^(ט), אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַר פֶּאָ: בְּעֵצָה עֲמוּקָה שָׁל אוֹתוֹ צְדִיק הַקְּבוֹר בְּחֲבֵרוֹן.

שָׁם^(ט): בִּיּוֹן שְׁהִיגְעוּ לְמַעֲרַת הַמְּכַפְלָה, אַתָּא עֲשׂוּ

לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ

בִּיּוֹן שְׁהִיגְעוּ לְמַעֲרַת הַמְּכַפְלָה בָּא עֲשׂוּ וְעַבְב. אָמַר לְהֵם: 'מְמַרָא קְרִית הָאַרְבַּע' - אַרְבַּעַה זִגְגוֹת הֵם: אָדָם וְחֹהָ; אַבְרָהָם וְשָׂרָה; יִצְחָק וְרִבְקָה; יַעֲקֹב וְלֵאָה. יַעֲקֹב קָבַר אֶת לֵאָה בְּחֵלְקוֹ, וְחַמְקוֹם שְׁנַשְׂאָר שְׁלֵי הוּא! אָמְרוּ לוֹ: 'מְכַרְתָּ' אָמַר לְהֵם: 'אֲמַנְם מְכַרְתִּי אֶת חֵלְקִי חַמְגִיעַ לִי בְּכָבוֹר, אֲבָל אֶת חֵלְקִי כְּשֶׂאֵר הַבְּנִים לֹא' אָמְרוּ לוֹ: 'בֶּן מְכַרְתָּ, שְׁכַתוֹב 'בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר בְּרִיתֵי לִי', וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יְהוֹצְדָק אִין 'בִּירָה' אֱלָא לְשׁוֹן מְכִירָה'.

מקורות וציטוטים

(טו) דף נג ע"א: (טז) זראשית, כג, ע: (יז) שם, לה, כז: (יח) סוטה, דף כח ע"ב: (יט) יומא, דף יג ע"ב, פרק ג הל' א: (כ) דף יא ע"א: (כא) זראשית, לו, יד: (כב) סוטה, דף יג ע"א: (כג) זראשית, לה, כז: (כד) זראשית, נ, ה:

אָמַר לְהוֹ: הִבּוּ לִי אִיגְרָתָא.
אָמְרוּ לֵיהּ: אִיגְרָתָא
בְּאַרְעָא דְּמַצְרַיִם הוּא, וּמֵאֵן
נִיזִיל? נִיזִיל נִפְתְּלִי, דְּקָלִיל כִּי
אִיילָתָא, דְּכַתִּיב (כ) 'נִפְתְּלִי
אֵילָה שְׁלַחָה הַנֶּתַן אֲמַרִי
שְׁפַר', אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: אַל
תִּקְרָא 'אֲמַרִי שְׁפַר', אֶלָּא
'אֲמַרִי סְפַר'.

חֻשִׁים בְּרִיה דְּדָן תִּמְן הוּוּ,
וְיִקְרִין לֵיהּ אֲוֹדְנִיָּה,
אָמַר לְהוֹ: מֵאֵי הָאֵי? וְאָמְרוּ
לֵיהּ: קָא מַעֲבַב הָאֵי, עַד דְּאֲתִי
נִפְתְּלִי מֵאַרְעָא דְּמַצְרַיִם. אָמַר
לְהוֹ: וְעַד דְּאֲתִי נִפְתְּלִי מֵאַרְעָא
דְּמַצְרַיִם, יְהֵא אָבִי אָבָא מוּטְל
בְּכִזְיוֹן? שְׁקַל קוּלְפָא, מַחֲוִיה
אַרִישִׁיה. נִתְרַן עֵינִיה וְנִפְלוּ
אַפְרַעָא דִּיעֻקֵּב, פִּתְחִינְהוּ יַעֲקֹב
לְעֵינִיה, וְאַחִידָ. וְהֵינְיוּ
דְּכַתִּיב (כ) 'וְשִׂמַח צְדִיק כִּי חֹזֶה נְקָם, פְּעַמְיוּ
וְרַחֵן בְּדָם הֲרַשְׁעוּ'.

נְשִׁים (כ): 'וַיַּעֲלוּ בְּנֵיב, וַיָּבֵאוּ עַד
חֲבֵרוֹן' (כ) 'וַיָּבֵאוּ' מִבְּעֵי

לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ

אָמַר לְהֵם: 'הִרְאוּ אֶת שְׁמֵר הַמְּכִירָה! אָמְרוּ
לוֹ: הָאִגְרָת בְּמַצְרַיִם, וּמִי יִלְדֵךְ לְהַכְּבִיאָהּ?
- יִלְדֵךְ נִפְתְּלִי, שְׁקַל הוּא כְּאֵילָה, שְׁכַתוּב 'נִפְתְּלִי
אֵילָה שְׁלַחָה הַנֶּתַן אֲמַרִי שְׁפַר', אַל תִּקְרָא
'אֲמַרִי שְׁפַר', אֶלָּא אֲמַרִי סְפַר'.

חֻשִׁים בְּזֶן הָיָה שָׁם, וְאֶזְנוּ הָיוּ כְּבִדּוֹת
מִשְׁמוּעָ. אָמַר לְהֵם חֻשִׁים: 'מַה
זֵאת? (לְפָנֵי אֵינְכֶם קוֹבְרִין אֹתוֹ) אָמְרוּ לוֹ: הוּא
(עֲשׂו) מַעֲבַב, עַד שְׁיָבֹא נִפְתְּלִי מִמַּצְרַיִם'. אָמַר
לְהֵם: 'וְעַד שְׁיָבֹא נִפְתְּלִי מִמַּצְרַיִם יְהֵא סְבָא
מוּטְל בְּכִזְיוֹן!'

לְקַח מוּט, הִפְּהַ עַל רֵאשׁוֹ שֶׁל עֲשׂו; (מַת עֲשׂו)
וְנִפְלוּ עֵינָיו עַל רַגְלָיו שֶׁל יַעֲקֹב. פֶּתַח
יַעֲקֹב אֶת עֵינָיו, וְחִידָ. וְזֵהוּ שְׁכַתוּב: 'וְשִׂמַח צְדִיק
כִּי חֹזֶה נְקָם, פְּעַמְיוּ יְרַחֵן בְּדָם הֲרַשְׁעוּ'.

לֵיהּ? אָמַר רַבָּא: מִלְּמַד שְׁפִירֵשׁ כְּלָב
מֵעֲצַת מְרֻגְלִים, וְהִלְדֵךְ וְנִשְׁתַּטַּח עַל קַבְרֵי
אֲבוֹת, אָמַר לְהֵן: אֲבוֹתִי, בְּקִשׁוּ אֵלַי
רַחֲמִים, שְׂאֲנַצֵּל מֵעֲצַת מְרֻגְלִים [ה].

עֵמֶק חֲבֵרוֹן

[ה] עֵי' בְּדַבְרֵי הַר"ן (דְּרֵשׁוֹת ס"ד דְּרוֹשׁ ט) וּז"ל
בְּתוֹרָה: "בְּהַמְצֵא לַחֲכָמִים וְהַחֲסִידִים
בְּדוֹרוֹת, יִהְיֶה הַשְּׁפַע שׁוֹפַע עֲלֵיהֶם,
וּבְאַמְצַעוֹתָם אֲפֻשֵׁר שִׁיחָה שׁוֹפַע עַל כָּל
הַמוֹכְנִים מִבְּנֵי דוֹרָם, וְכָל שַׁכְּן לְאוֹתָם שֶׁהֵם מִתְקַרְבִּים אֲלֵיהֶם וּמִשְׁתַּתְּפִים עִמָּהֶם. וְלֹא
בַחֲיֵיהֶם בְּלִבְדָּ, כִּי גַם אַחֲרֵי מוֹתָם, מִקוֹמוֹת קְבֻרוֹתֵיהֶן רְאוּיִין לְהַמְצֵא הַשְּׁפַע שֶׁם בְּצַד מִן
הַצְּדָדִים. כִּי עֲצֻמוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר כָּבַר הָיוּ כְּלִים לְחֹל עֲלֵיהֶם הַשְּׁפַע הָאֱלֹהִי, עֲדִיין נִשְׁאָר בְּהֵם

מִקוֹרוֹת וְצִיּוֹנִים

(כ) בְּרַשְׁמִית, מַט, כֹּא: (כ) תְּכֵלִים,
נַח, יֵא: (כ) סוּטָה, דָּף לַד ע"ב:
(כ) צַמְדָּכָר, יג, כ:כ:

בְּבֹא בְּתָרָא ^(כט): רַבִּי בְּנָאָה הָוָה קָא מְצִיין מְעֵרְתָא. בִּי מָטָא לְמַעְרְתָא דְאַבְרָהָם, אֲשֶׁכַּחֲוִיהָ לְאַלְיַעְזָר עֶבֶד אַבְרָהָם דְקָאִי קָמוּ בְּבֹא. אָמַר לִיה: מָאִי קָא עֶבֶד אַבְרָהָם? אָמַר לִיה: גָּאֵנִי בְּכַנְפָּה דְשָׂרָה, וְקָא מְעִינָא לִיה בְּרִישִׁיָּה. אָמַר לִיה: זִיל אִימָא לִיה בְּנָאָה קָאִי אַבְבָּא, אָמַר לִיה: לִיעוּל, מִידַע יְדִיעַ דִּיִּצְרָה בְּהָאִי עֲלָמָא לִיבָא. עֵייל, עֵיין וְנַפְקֵי. בִּי מָטָא לְמַעְרְתָא דְאַדָּם הָרֵאשׁוֹן, יְצָתָה בַת קוּל ° וְאָמְרָה: נִסְתַּכְלַת בְּדַמּוֹת דִּיּוֹקְנִי, בְּדִיּוֹקְנִי עֲצָמָה אַל תִּסְתַּכַּל. -הָא בְּעִינָא לְצִיּוּנִי

11

מְעֵרְתָא? -כַּמְדַת הַחִיצוּנָה בְּדַת הַפְּנִימִית. וְלִמָּאן דְאָמַר שְׁנֵי בְּתִים זֹו לְמַעְלָה מְזוּ, כַּמְדַת הַעֲלִיּוּנָה בְּדַת הַתַּחְתּוֹנָה. אָמַר רַבִּי בְּנָאָה: נִסְתַּכְלַתִּי בְּשְׁנֵי עֲקִיבֵי וְדוּמִים לְשְׁנֵי גְלַגְלֵי חֲמָה כו'.

וְעֵיין בְּשׁוֹךְ עַל הַתּוֹרָה ^(כ) 'עֶפְרוֹן בֶּן צַחַר' ^(כז) בְּגִימְטְרִיא רְצָח, שְׁבַבְל שְׁעָה שְׁהִיה רּוּצָה לִיבְנָם לְמַעְרָה הָוָה

❦ **לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ** ❦

רַבִּי בְּנָאָה הָוָה מְצִיין מְעֵרּוֹת. כַּאֲשֶׁר בָּא לְמַעְרַת אַבְרָהָם מְצִאֵו לְאַלְיַעְזָר עֶבֶד אַבְרָהָם שְׁעוּמַד לְפָנֵי הַפֶּתַח. אָמַר לוֹ: מַה עוֹשֶׂה אַבְרָהָם? אָמַר לוֹ: שׁוֹכֵן בְּכַנְפֵי שָׂרָה וּמְעִינַת בְּרֵאשׁוֹ. אָמַר לוֹ: לָךְ אָמּוֹר לוֹ - בְּנָאָה עוּמַד בְּפֶתַח. אָמַר לוֹ: יבּוֹאוּ יוֹדַע הוּא שְׂאִין יִצְרָה וְהָרֵעַ בְּעוֹלָם הַזֶּה. נִכְנַס, עֵיין וְיִצְאָ. כַּאֲשֶׁר בָּא לְמַעְרַת אָדָם הָרֵאשׁוֹן יְצָאָה בַת קוּל וְאָמְרָה: הַסְתַּכְלַתִּי בְּדַמּוֹת דִּיּוֹקְנִי, בְּדִיּוֹקְנִי עֲצָמוּ אַל תִּסְתַּכַּל. - 'הָרִי בְּרִצּוֹנִי לְצִיּוּן הַמְּעֵרָה?' - 'כַּמְדַת הַחִיצוּנָה בְּדַת הַפְּנִימִית.' - 'וְלָפִי הַדַּעָה שְׁמַעְרַת הַמְּכַפְלָה' הִיא שְׁנֵי בְּתִים זֶה לְמַעְלָה מְזוּהָ? - 'כַּמְדַת הַעֲלִיּוּנָה בְּדַת הַתַּחְתּוֹנָה'.

נְרָאָה לוֹ כְּמִי שְׂרוּצִים לְהָרְגוּ. וַיֵּשׂ אַם לְמַקְרָא, שְׂאֵנִי קוֹרִין צַחַר בְּנִי' בְּגִימְטְרִיא שַׁד, שְׁהִיה נְרָאָה לוֹ כְּמוֹ שְׂשִׁיד רִיץ אַחֲרָיו לְהָרְגוּ כו'. אֲבָל אַבְרָהָם הָוָה נְרָאָה לוֹ שֵׁם אוֹרָה וְגַר דְּלוּקָ, הָוָה בֶּן צוּהַר, כְּמוֹ 'צַחַר תַּעֲשֶׂה לְתַבָּה' ^(כז), בִּי שֵׁם רְמוֹז הַה"א כְּמוֹ שְׂאֵמְרוּ בְּזַחַר מְעֵרַת הַמְּכַפְלָה שְׁהִיא כְּפוּלָה בְּ' הַהִי"ן. וְעֵיין שֵׁם ^[1].

❦ **מִקּוּרוֹת וְצִיּוּנִים** ❦

(כט) דָּךְ נַח ע"ה: (ב) פֶּר' חֵיִי שְׂרַכ, מַכְדוּרַת וּוְאַרְשָׁא שְׁנַת תַּרְמַד דָּךְ כַּח ע"ז, צְלָמְלַע עוּר ח: (לא) צְרַשִׁית, כַּג, ח: (לב) צְרַשִׁית, ו, עז:

❦ **עֲמַק חֲבֵרוֹן** ❦

מִן הַמַּעְלָה וְהַכְּבוֹד שִׁיסְפִיק לְכִיּוּצָא בַּזַּה. וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל ^(כפסח, נד ע"ב) שְׂרָאוִי לְהַשְׁתַּטַּח עַל קַבְרֵי הַצַּדִּיקִים וּלְהַתְּפַלֵּל שֵׁם, כִּי הַתְּפִלָּה בַּמְּקוֹם הַהוּא תְּהִיה רְצוּיָה יוֹתֵר, לְהַמְצֵא שֵׁם גּוֹפּוֹת אֲשֶׁר

חַל עֲלֵיהֶם כַּבֵּר הַשְּׁפַע הָאֱלֹהִים. עכ"ל הַר"ן: [1] עכ"ל הַש"ך:

קִרְיַת אֲרֵבַע

מֵאֵמֶר נִכְבָּד וְנוֹרָא מִמְעַלַּת קִדְשַׁת גְּדוֹל אֲדוּיָנֵינוּ מוֹרְנוּ הַרְבּ רַבִּי
חַיִּים וַיִּטָּאֵל זְכָרוֹנוּ לְבִרְכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְהוּא כְּעֵין
הַקְּדֻמָּה וּפְתַח לְתַכְלִית כְּוִנָּתָנוּ בִּילְקוּמֵינוּ זֶה, וְנִכְבְּרוֹת מְדַבֵּר בּוֹ
בְּהִרְבֵּה עֲגֻנִים וּפְרָטִים, שְׁמָנוּ פָּנָיו רֵאשׁוֹנָה.

מֵאֵמֶר א'

מִסְפָּר עֵץ הַדַּעַת טוֹב מִרְבֵּנוּ הַקְּדוֹשׁ מוֹרְנוּ הַרְבּ רַבִּי
חַיִּים וַיִּטָּאֵל, בּוֹ יִבְאָר גְּדֹל קִדְשַׁת הַמְּקוֹם, אֲשֶׁר לְעַמְתָּהּ
גְּדֻלָּה כַּח הַסְּטָרָא אַחֲרָא. וְלִזְה צְוָה מִשָּׁה רַבֵּנוּ עָלָיו
הַשְּׁלוֹם שְׂיַעֲלוּ הַמְּרַגְּלִים לְהַשְׁתַּטַּח עַל קַבְרֵי אֲבוֹתֵינוּ,
אֲשֶׁר בְּזַכּוֹתָם יִזְכּוּ לְרֵאוֹת אֶת הָאָרֶץ. עֵינַי שָׁם בְּאוֹרֶךְ

וְלָכֵן וַיַּעֲלוּ בְּנֵיב' ^(כ) בְּתַחֲלַת עֲלֵיתֶם, כְּמוֹ
שֶׁנֶּאֱמַר ^(כא) 'עָלוּ זֶה בְּנֵיב'. וְאַחַר כֵּךְ וַיִּבְאֵר
עַד חֲבְרוֹן' ^(כב), כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר ^(כג) 'וַעֲלִיתֶם אֶת
הַהָר', כְּנֹזֵר בְּסִפְר יְהוֹשֻׁעַ ^(כד) 'וַיִּכְרַת אֶת
הָעֵנְקִים מִן הַהָר מִן חֲבְרוֹן וְכוּ'. וְכֵן יוֹבֵן
לְמָה כָּלֵל 'וַיַּעֲלוּ וַיִּתְרוּ' וְכוּ', וְחֹזֵר וּפְרַט
'וַיַּעֲלוּ בְּנֵיב' וְכוּ'.

וְאַמְנָם עִם מַה שֶּׁאֲמָרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכָרוֹנָם
לְבִרְכָה ^(כה) כִּי 'וַיִּבְאֵר עַד חֲבְרוֹן'
חֹזֵר לְכָלֵב, נִפְרָשְׁהוּ בְּאוֹפֵן אַחַר, וְהוּא: כִּי

וְזֶה לְשׁוֹן בְּסִפְר עֵץ הַדַּעַת טוֹב ^(כו):
כְּשׁוֹמְעֵם הַבְּטַחַת מִשָּׁה
שְׁחִיזִיק אֶת לְבַבְכֶם, עִם כִּי עֲדִיין מַחְשַׁבְתֶּם
רָעָה, קִיָּמוּ דְבָרָיו. וְזֶהוּ שְׁכָתוֹב ^(כז) בְּתַחֲלִילָה
דְּרַךְ כָּלֵל 'וַיַּעֲלוּ וַיִּתְרוּ', כִּי לֹא
הִנְיַחוּ מְקוֹם שְׁלֹא תִירוּ אוֹתוֹ,
לְהִיּוֹת כִּי לֹא הָיוּ קִיָּמִים בְּאַמּוֹנִתּוֹ וַתִּבְרָךְ,
וְלָכֵן הִלְכוּ אֶת בְּלָה אוֹלֵי יִמְצְאוּ מְקוֹם וְחִלַּק
מִמָּנוּ לְהִשִּׁים בּוֹ עוֹלָה. הָאֲמָנָם יַעַן הָיָה שֵׁם
יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב צִדִּיקִים גְּמוּרִים, נִתְיִירָאוּ מֵהֶם,
אוֹלֵי יִגִּידוּ לְמִשָּׁה כִּי לֹא קִיָּמוּ אֶת דְּבָרוֹ.

מקורות וצייונים

(ג) פר' שלח, דף קעו ע"ב, ובמד' זאלקוויא תרל"א, דף עז ע"א, ד"ה ויעלו וכו': (לד) במדבר,
יג, כא: (לה) שם, כג: (לו) שם, יז: (לז) שם, כג: (לח) שם, יז: (לט) יא, כא: (מ) סוטה,

דף לד ע"ב:

בתחלה עלו בנגב יחד פולם, כי לפי שהיו מוכרחים לעבור משם אף על פי שהיה שם עמלק, לפי שישׂראל היו אז בדרומה של ארץ ישראל. האמנם מה שאמר להם משה⁽⁶²⁾ 'וראיתם את ההר', שהוא חברון, לא סמכו על דבריו, לפי שלא היו מוכרחים בעלית הנגב, וגם כי שם סכנה גדולה יען שם אחימן ששי וכו'. מה שאין בן בנגב אשר בעמלק שם שהוא כשאר אנשים, מה שאין בן בענקים האלו. ואמנם כלב לבדו חשש לצואת משה, והוא לבדו 'יבא עד חברון', אף על פי שהיו שם ילדי ענק.

וְעַד־יֵין נשאר לנו לבאר מי הגיד לרבותינו זכרונם לברכה שבא גם להשתטח על קברי אבות, ומה ענין זה. והענין, כי הנה חברון שם מערת המכפלה, ובה פתח פתוח לגן עדן הארץ, ולכן נקברו שם אדם הראשון אב לכל העולם, ועמו אברהם יצחק ויעקב ילדיו, כי אלו הם שורשי

הקדושה, לכל אמות ישראל הקדושה. וכנגדם הקליפה סביב רשעים יתהלכון אחימן ששי ותלמי, כנגד שלשת האבות ילידי הענקים⁽⁶¹⁾, הוא אדם הראשון שנברא גלמו מסוף העולם ועד סופו.

וְזָהוּ סוד 'ושם חברון לפני קרית ארבע האדם הגדול בענקים', הוא כי כנגד ארבעה הנ"ל של קדושה, היה שם ארבעה ענקים שלשה ילדים עם אביהם הנקרא ארבע, וזה הרביעי הוא כנגד אדם הראשון, ועל בן נקרא גם זה האדם הגדול. אלא שזה האדם הגדול שבכל היצורים, וזה האדם הגדול שבענקים.

וְזָהוּ מה שרמזו להם משה באומרו 'ועליתם את ההר', ומהראוי שיאמר 'ועליתם בהר', או 'אל ההר'. אבל 'את' הוא לשון 'עם'. והענין, רמזו להם שילכו בחברון, אשר ההר הגדול כלו נקרא על שמו, וכמו שכתוב שם בספר יהושע⁽⁶³⁾ 'ויאמר אליו

❦ מקורות וציונים ❦

(מא) מלשון הכתוב צמדצר, יג, וז-יח:

(מב) יד, ו-ז:

כפי הנראה דכוונתו דלכאוי לא היו האבות"ק ילידי אדה"ר בפועל. איברא דלפענ"ד אין בכאן שום ט"ס, דהא הקדים מהרח"ו ז"ל לעיל "ולכן נקברו שם אדה"ר אב לכל העולם ועמו אברהם יצחק ויעקב ילדיו כי אלו הם שורשי הקדושה לכל אומות ישראל הקדושה", עכ"ל. והרהמ"ח ז"ל העתיק בלשונו ילדיו, אמנם אנו העתקנו בכאן כפי הנדפס ע"י הר"ש פרידמן נ"י וי"ל מחדש ע"י ישיבת חברת אהבת שלום (תשס"א לפ"ק) דהתם איתא "ילידיו", והכוונה בזה פשוטה דיצאו מחלציו. ושפיר יתכנה לזה שמא דילידיו, ואתי שפיר בס"ד. [ועי' בספר דבש לפי למרן הגרחיד"א ז"ל (מערכת ח') חות ז"ב] "אבות הם תלויים באיפתו של אדה"ר" וכו', עי"ש בכד"ק. ועי' במדרש תלפיות (עקף ח"ס כהנשק) דמייתי מהזו"ח (דף ס"ז א') אדם נתגלגל באברהם, וחווה בשרה וכו', עי"ש בכד"ק]:

כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה וְכו', וְעַתָּה תִּנְהַל לִי אֶת הַהָר הַזֶּה וְכו', כִּי עֲנֻקִים שָׁם וְעָרִים גְּדוּלוֹת בְּצִרוֹת, וְאַחֵר כִּד כְּתִיב^(ט) 'וַיִּתֵּן אֶת חֲבֵרוֹן לְכָלֵב. כִּנְרָאָה כִּי כָל הַהָר הַהוּא עִם הַיּוֹת שָׁם עָרִים רַבִּים גְּדוּלוֹת וּבְצוּרוֹת, כּוֹלָם מַפְלוֹת לְחֲבֵרוֹן, וְהָהָר כָּלוּ נִקְרָא עַל שְׁמוֹ.

וְזֶה לְסִפְּהַ בְּנִל, כִּי רָצָה מֹשֶׁה שֵׁי לָכוּ שָׁם וַיִּשְׁתַּחֲוֶה עַל קַבְרֵי הָאֲבוֹת, לְהַזְכִּיר לָהֶם הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לָהֶם לְתֵת אֶת הָאָרֶץ לְזֶרְעוֹ, וַיִּתְּפַלְּלוּ עַל כְּכֹה אֶל הַשָּׁם יִתְבַּרְךָ.

נִמְצָא כִּי הִלִּיכַת חֲבֵרוֹן עֲלִית מַעַלָּה הִיא לָהֶם, כִּי בִהַתְּפַלְּלֵם שָׁם יִזְכּוּ לְרִשְׁתָּ אֶת הָאָרֶץ. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר 'וְעֲלִיתֶם אֶת הַהָר', כְּלוּמַר תַּעֲלוּ בְּמַעֲלַת יְרִשְׁתָּ כָּל הָאָרֶץ. 'אֶת הַהָר' עִם זְכוּת אוֹתָם הָאֲבוֹת הַנִּקְבְּרִים בָּהָר הַהוּא, וְזֶהוּ מַלְתָּ אֶת. וְעַל יְדֵי כֵן יִנְצְלוּ מֵאוֹתָן אַרְבַּעַת הָעֲנֻקִים הַמַּחְזִיקִים אֶת הָאָרֶץ בְּיַד כְּנַעַן בְּכַחֲם וּבְגִבּוֹרָתָם. וְלָכֵן כָּלֵב לָבְדוּ שֶׁהָאֱמִין לְדַבְּרֵי מֹשֶׁה הוּא וְיֹכָא עַד חֲבֵרוֹן, וְהַתְּפַלְּלָ עַל קַבְרֵי אֲבוֹת לְהַנְצִיל מִיַּד אוֹתָם הָאַרְבַּעַת. וְזֶהוּ שֶׁכְּתוּב 'וְשָׁם אַחִימֵן וְכו' הַמַּחְזִיקִים בְּיַד כְּנַעַן.

וַנִּתֵּן טַעַם לָמָּה הָיוּ אַרְבַּעַת הָעֲנֻקִים אֵלּוּ בְּחֲבֵרוֹן וְלֹא בְּעָרֹת אַחֵרוֹת, וְכֵן אַרְבַּעַת הָאֲבוֹת לָמָּה נִקְבְּרוּ שָׁמָּה יוֹתֵר מִבְּשָׂאֵר אַרְצוֹת כְּנַעַן. וּבְאֵר, כִּי הַטַּעַם לָפִי שֶׁהִיא קְדֻמָּה לְכָל שְׂאֵר אַרְצוֹת כְּנַעַן, כִּי הָרִי בְּדוֹר הַפְּלִגָּה הָיוּ שָׁם כְּנַעַן וּמִצְרַיִם שֶׁהוּא הַיּוֹתֵר גְּדוֹל מִמֶּנּוּ, וְכִמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר^(י) 'וּבְנֵי חָם כּוּשׁ [וּמִצְרַיִם וּפּוּט וּכְנַעַן], וּמִצְרַיִם הַשְּׁנִי, וּפּוּט הַשְּׁלִישִׁי, וְכְנַעַן הַרְבִּיעִי. וְעַם כָּל זֶה חֲבֵרוֹן שֶׁהִיא לְכַנַּעַן נִבְנְתָה שְׁבַע שָׁנִים קוֹדֵם צֵעַן הָעִיר הַיּוֹתֵר קוֹדֶמֶת לְכָל מִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר^(י) 'כִּי הָיוּ כְּבָעֵן שְׂרָיו'. לָכֵן שָׁם קָבְעוּ דִירְתָם הָאַרְבַּעַת עֲנֻקִים, וְשָׁם נִקְבְּרוּ אָדָם וְאֲבֹתָהֶם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. וְלֹא אוֹכַל עוֹד לְפָרֵשׁ הַרְמֵז הַזֶּה.

וְהַקְּצוּר כִּי חֲבֵרוֹן מְלֻכּוֹת בֵּית דָּוִד הַתַּחֲלִיל שָׁם וְהִיא הַרְבִּיעִית לְשִׁלְשֵׁה אֲבוֹת חֶסֶד גְּבוּרָה תַּפְאֶרֶת קְרִית אַרְבַּע וּמִתְחַבֶּרֶת עִמָּהֶם, וְהִיא נִקְרָאת בַּת שְׁבַע אֲשֶׁת דָּוִד הַמִּלֻּךְ חַי וְקַיִם בְּמַלְכוּת שֶׁל הַיּוֹסוּד הַנִּקְרָא ח"י, וְכַנְגְּדָה שְׁבַעַת הַיְכָלִי גֵן עֵדֵן. וְזֶהוּ סוּד 'שְׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לְפָנֵי צֵעַן מִצְרַיִם' עָרוֹת הָאָרֶץ גְּהִינָם אֲשֶׁר הָיוּ שְׁבַע בְּמִצְוֹ"ר וּבְמִצְוָה.

וּלְפִי שֶׁהָעֲנֻקִים שָׁם בְּעִיר עֲצֻמָּה, לֹא בָּא שָׁם רַק כָּלֵב לְבָדוּ הַבוֹטָח בְּקוֹנוֹ. אֲבָל אַחֵר כִּד, 'וַיּוֹבֵאוּ' כָּל הַשְּׁנַיִם עֹשֵׂר מֵרַגְלִים, 'עַד נַחַל אֲשְׁכּוֹל' הַסְּמוּךְ לְחֲבֵרוֹן, כִּי שָׁם לֹא הָיוּ עוֹמְדִים עֲנֻקִים^[ח].

— ❁ — **מקורות וצינונים** — ❁ — (מג) שס, יג: (מד) זרעושים, י, ו: (מה) ישעיה, ל, ד: — ❁ — **עמק חברון** — ❁ — [ח] עכ"ל "עץ הדעת טובה":

191

נאמר אנו יושבי חשך, חשכו הרואות בארבות, אין חזון נפרץ בעונותינו הרבים, על אחת כמה וכמה צריכים חזוק רב להתעוררות רחמים ורצון במקום הקודש, עד ישקיף וירא וכו' (י"י). ומרם כל מכרה אתערותא דלתתא, ומן השמים ירחמו.

אחי ורעי אוהבי עליון המחכים בבנין אריאל, הביטו וראו אל עומק חד קדוש המדבר, כי גם בדורו של משה רבנו עליו השלום דור דעה, והצרכו לשלוח שלוחים להתפלל במקום הקודש הזה, הגם שהיו ראויים כבר לביאת הארץ. ומה

מקורות וצינונים

(מו) איכה, ג, כ:

ילקוט מדרשים חדש

תפלות אבות תקנום

אמר רבי יהושע בן לוי: אבות הראשונים התקינו שלש תפלות. אברהם, תפן תפלת שחרית, שנאמר (בראשית, יט, כ): 'ישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם וגו', ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים, קיג, ב): 'ועמד פינחס ויפלל'. יצחק תפן תפלת מנחה, שנאמר (בראשית, כד, ט): 'יצא יצחק לשוח בשדה, ואין שוחה אלא תפלה, שנאמר (תהלים, קמג, א) 'אשפך לפניו שוחי'. יעקב תפן תפלת ערבית, שנאמר (בראשית, כח, יא): 'ויפגע במקום, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר (ירמיה, ז, טז): 'ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי'.

[בראשית רבה, פרשה סח אות ט; ירושלמי זרכות פרק ד' הלכה א', דף כט עמוד ז'; צבלי זרכות דף כו עמוד א'; תנחומא חיי שרה סימן ה'; מקץ סימן ט'; ועוד]

קריאת שמע

אלעזר בן אחיז אמר: מכאן וכו' ישראל לקריאת שמע. בשעה שהיה יעקב אבינו נפטר מן העולם, קרא לשנים עשר בניו, אמר להם: שמעו אל ישראל שבשמים אביכם, שמא יש בלבבכם מחלוקת על הקדוש ברוך הוא? אמרו לו: שמע ישראל אבינו! בשם שאין בלבד מחלוקת על הקדוש ברוך הוא – כך אין בלבנו מחלוקת, אלא – ה' אלקינו, ה' אחד. אף הוא פרש בשפתיו ואמר: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'.

רבי ברכיה ורבי חלבו ואמרן בשם רבי שמואל: הדיא הוא שישראל משימים ומעריבים בכל יום ואומרים: שמע ישראל אבינו ממערת המכפלה! אותו דבר שצויתנו – עדן הוא נוחה בנו – ה' אלקינו, ה' אחד!

שלשה קרבנות – בנגד שלשה אבות, שבזכותם נגאלו ממצרים למה שלשה מינים (פר, איל, וכבש לעולה, בקרבנות הנשיאים)? – בנגד שלשה אבות. שזכר להם הקדוש ברוך הוא הברית שברת להם ונאלם, שנאמר (שמות, ז, ד): 'וישמע אלקים את נאקרתם, ויזכר אלקים את בריתו – את אברהם, את יצחק, ואת יעקב. [צמדצר רבה, יג כ]

מֵאֲמֵר ב'

בְּרֵאשִׁית רַבָּה עַל הַפְּסוּק 'וּתְמַת שָׁרָה בְּקִרְיָת אֲרַבְע',
וּבְאֹזֶר גֵּזֶר הַקּוּדֶשׁ עֲלָיו

אָמַר רַבִּי עֲזַרְיָה: שְׁמוֹשִׁם יֵצֵא אֲבִינוּ
אֲבָרְהָם שְׂרָדָף אַחֲרֵי אֲרַבְע
מְלָכִיּוֹת קִזְמוּקְרָטוֹרִין^[ט]. שֶׁהוּא עוֹלָה
בְּקִרְנִסִּין שֶׁל אֲרַבְעָה*, בְּתַחֲלָה לַיהוּדָה,
וְאַחַר כֵּן לְכַלֵּב, וְאַחַר כֵּן לְלוֹיִם, וְאַחַר
כֵּן לְכַהֲנִים.

וְהוּא אֶחָד מֵאֲרַבְעָה מְקוֹמוֹת מְגֻנִים
שֶׁבְּאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵלּוּ הֵן: רַבִּי
יִצְחָק וּרְבִנְיָן, רַבִּי יִצְחָק אָמַר: דוֹר, וְנִפְתַּח
דוֹר, וְתַמְנַת סָרְחָה, וְחִבְרוֹן. וּרְבִנְיָן אָמַר:
דְּנָה, וְקִרְיָת סְנָה, וְתַמְנַת סָרְחָה, וְחִבְרוֹן^[י].
מֵאֲמֵר סְתוּם וְנִפְלֵא, מִתְחִיל בְּשִׁבְחָה
וּמְסִיִּם בְּגִנוּת.

מְדַרְשׁ בְּרֵאשִׁית רַבָּה^(מ): 'וּתְמַת שָׁרָה
בְּקִרְיָת אֲרַבְע'^(מ), אֲרַבְעָה
שְׁמוֹת נִקְרְאוּ לָהּ: אֲשָׁכּוּל, וּמִמְרָא, קִרְיָת
אֲרַבְע, חִבְרוֹן. וְלָמָּה הוּא קוֹרָא אוֹתָהּ
'קִרְיָת אֲרַבְע'? שְׂדֵרוּ בָּהּ אֲרַבְעָה צְדִיקִים:
עֲנַר, אֲשָׁכּוּל, וּמִמְרָא, וְאַבְרָהָם. וְנִמּוּלוּ בָּהּ
אֲרַבְעָה צְדִיקִים: אֲבָרְהָם, עֲנַר, אֲשָׁכּוּל,
וּמִמְרָא. דְּבַר אַחֲרֵי: 'קִרְיָת אֲרַבְע' שֶׁנִּקְבְּרוּ
בָּהּ אֲרַבְעָה צְדִיקִים אֲבוֹת הָעוֹלָם: אָדָם
הִרְאִשׁוֹן, אֲבָרְהָם, יִצְחָק, וְיַעֲקֹב. דְּבַר אַחֲרֵי:
שֶׁנִּקְבְּרוּ בָּהּ אֲרַבְע אֲמֵהוֹת: חַוָּה, וְשָׂרָה,
וּרְבִקָּה, וְלֵאָה. וְעַל שֵׁם בְּעֲלִיָּה שֶׁהֵן
אֲרַבְעָה, עֲנַק וְשִׁלְשֵׁת בָּנָיו.

פִּירוּשׁ עֵץ יוֹסֵף

הַגּוֹרֵל עַל הַנֶּשֶׂאָר מִמֶּנָּה לַתְּנָה לְמַקְלָט
לְלוֹיִם בְּכָל הָעָרִים שֶׁנִּתְּנָו לְכָלֵּל הַלוֹיִם,
וְשׁוֹב כְּשֶׁבָּאוּ לְחֶלֶק הָעָרִים לְלוֹיִם לְבָנֵי
אַהֲרֹן וְלִשְׂאָר בְּנֵי קָהָת וְלְבָנֵי גֵרְשׁוֹן
וּמִרְרֵי עֲלֵתָה עֵיר חִבְרוֹן בְּחֶלֶק הַכַּהֲנִים
בְּנֵי אַהֲרֹן (וַיִּסַּח ט"ח):

פִּירֵשׁ בְּ"עֵץ יוֹסֵף" (ט): שֶׁהוּא עוֹלָה
בְּקִרְנִסִּין. הוּא כְּמוֹ דְּבַר אַחֲרֵי וְקִרְנִסִּין
פִּירוּשׁוֹ גּוֹרֵל, כִּי הַגּוֹרֵל הִיָּה אֲרַבְע
פְּעָמִים. שֶׁבְּתַחֲלָה עֲלֵתָה בַּגּוֹרֵל כָּלֵל
הָעֵיר בְּכָלֵל גְּבוּל בְּנֵי יְהוּדָה, וְשׁוֹב
נִתְיַחַד מִמֶּנָּה חֶלֶק כָּלֵב, וְשׁוֹב עֲלָה

עֵמֶק חִבְרוֹן

[ט] פ"י: שליטי עולם: [י] עד כאן
המדרש:

מְקוֹרוֹת וְצִיּוּנִים

(מז) חיי שרכ, פר' נח, ז: (מח) זרחאשית,
כג, 3:

'קְרִית אַרְבַּע' בְּשַׁעַת קַבּוּרַת שָׂרָה, שָׂאוּ עֲדִיין לֹא נִקְבְּרוּ בְּהָ אַרְבַּע זִוּגוֹת. וְלִכְפֹּד מִסִּיק עוֹד, וְעַל שֵׁם בְּעִלְיָה עֲנֵק וְשִׁלְשֵׁת בְּנָיו. כְּלוֹמֵר, דְּוֹדָאֵי כִּף הָיָה שְׁמָהּ מְעוֹלָם עַל שֵׁם עֲנֵק וְשִׁלְשֵׁת בְּנָיו, אֲלֵא מִשּׁוּם דְּקִשָּׁה לִי דְלָמָּה לִיָּה לְקָרָא לְאִשְׁמַעִינָן הָא, וְלִכְפֹּד דְּרִשִׁינָן מִיָּנְיָה נְמִי עוֹד רָמְזוּ לְדַבֵּר אַחֵר. כִּי כֵן שֵׁם ה' שְׁמוֹת בְּאֶרֶץ לְכַנְנָה רְצוּיָה, אָף עַל פִּי שְׁקוֹרָאֵי הַשֵּׁם לֹא נִתְכַּנְּנוּ לְכֹף אֲלֵא לְדַבֵּר אַחֵר, וְכִדְאִשְׁכַּחַן בְּכַמְּהָ דְיֻכְתִּי.

וְגַם יִתְכַּן דְּבִקְאָתָהּ הַשְּׁמוֹת הִלְלוּ מְכֻנְיָם זֶה כְּלָפֵי זֶה, עַל פִּי הַגְּדוּעַ⁽¹⁾ כִּי אֵת זֶה לְעַמַּת זֶה עָשָׂה אֱלֹהִים, מְרַכְּבָה טַמְאָה שֶׁל הַחִיצוֹנִים, כְּנִגַּד מְרַכְּבַת הַקְּדוּשָׁה. וּבְמִרְכְּבַת הַקְּדוּשָׁה כְּבָר נִתְיַחֲדוּ בְּהָ אַרְבַּעַה צְדִיקִים אֲשֶׁר הָיוּ כְּלָפֵי אַרְבַּעַה רְגְלֵי - הַמְּרַכְּבָה, וְהֵם הָאֲרַבַּע זִוּגוֹת שֶׁל צְדִיקִים הַקְּבוּרִים בְּחֶבְרוֹן. וּמִמִּילָא אָף פִּיּוּצָא כּוּ הָיָה שֵׁם כְּנִגְדָם בְּמִרְכְּבַת הַטַּמְאָה הַעֲנֵק וְשִׁלְשֵׁת בְּנָיו, כִּי הַעֲנֻקִים הָיוּ מִשְׁרַשׁ הַטַּמְאָה, וְכַמְבֹאֵר בְּזֵהר בְּפִסּוֹק 'הַנְּפִלִים הָיוּ בְּאֶרֶץ'⁽²⁾ וּבִשְׂאֵר דְיֻכְתִּי. וְשִׁנְדָּ נְמִי הָא לְשִׁיטַת רַבִּי עֲזַרְיָה⁽³⁾ דְּקָאֵמֵר שְׁמוֹשִׁם יָצָא אַבְרָהָם אֲבִינוּ לְרֶדוּף אַחֵר אַרְבַּעַה מְלָכִים קוֹזְמוֹקְרַטְרִין, כְּלוֹמֵר מְלָכִים מוֹשְׁלִים הַשּׁוֹלְטִים בְּכָל הָעוֹלָם, כִּי

אוֹלָם פָּקַח נָא עֵינֶיךָ, וְרָאָה בְּסִפְרֵי גִנּוּר הַקּוֹדֶשׁ^[א] כְּבִאוּרוֹ עַל הַמְּדַרְשׁ⁽¹⁾ וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וּמָה שְׁנַרְמְזוּ דְוָקָא כָּאֵן אֲצַל קַבּוּרַת שָׂרָה עֲנִין שֵׁם קְרִית אַרְבַּע, הַיִּינוּ לְהוֹרוֹת הַטַּעַם מִדּוּעַ בְּחַר אַבְרָהָם דְוָקָא בְּאוֹתוֹ הַמָּקוֹם לְקַבּוּרַת הַצְּדִיקִים, לְפִי שְׁהָיָה זֶה מָקוֹם טַהוֹר וְקוֹדֶשׁ מִפְּאֵת יוֹשְׁבֵיהָ, הֵם שִׁלְשֵׁת אוֹהֲבָיו עֲנַר אֲשֶׁבּוֹל וּמִמְרָא אֲשֶׁר גְּמוּלוֹ ° אֹתוֹ.

וְכֵן לְמֵאֵן דְּאֵמֵר 'קְרִית אַרְבַּע' שְׁנִקְבְּרוּ בְּהָ אַרְבַּעַה צְדִיקִים, הָאֵי טַעְמָא נְמִי שְׁנִדְ וְדָאֵי לְעֲנִין הַקְּבוּרָה' כִּי בְּרִאוֹתוֹ אֲשֶׁר כְּבָר נִקְבְּרָ שֵׁם צְדִיקוֹ שֶׁל עוֹלָם הוּא אָדָם הַרְאִשׁוֹן, גַּם הוּא בְּחַר לוֹ אוֹתוֹ מָקוֹם לְקַבּוּרָה. אֲלֵא מִשּׁוּם דְּאִיפָא לְמַפְרָךְ תִּינַח לְדִידֵיהָ, אֲכַל לְמָה כָּא לְקַבּוּר שֵׁם אֵת שָׂרָה, כִּי אִין מְדַרְךְ אֶרֶץ לְקַבּוּר אִשָּׁה אֲצַל אִישׁ אַחֵר, אֲלֵא אֲצַל אִשָּׁה. וְלִכְפֹּד מִסִּיק תּוֹ, דְּבָר אַחֵר שְׁנִקְבְּרוּ בְּהָ אַרְבַּע אַמְהוֹת, אֲשֶׁר מְכַלְלִים הוּא תּוֹה. וְלִפְיֵךְ גַּם אֲבוֹת הָעוֹלָם נִקְבְּרוּ שֵׁם עִם נְשֵׁיהֶם, וְהָיָה מְדוּר הָאֲנָשִׁים אֲצַל אֲנָשִׁים, וְנָשִׁים אֲצַל נָשִׁים.

וּמִיָּהוּ לְהַנִּי טַעְמֵי קִשָּׁה, דָּאֵם כֵּן לֹא נִתְחַדְשׁ שֵׁם 'קְרִית אַרְבַּע' אֲלֵא אַחֵר שְׁכָבֵר נִקְבְּרוּ שְׁמָהּ אַרְבַּע זִוּגוֹת, וְהָא בְּקָרָא מִשְׁמַע שְׁכָבֵר נִקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם

מקורות וציונים

(מט) מהדו' יעסנין שנת תעט, ח"ג 377 רלט
ע"ג טור שני ד"ה שדרו צלמלע סמאמרי:
(ג) קכלת, ז, יד: (נא) צראשית, ו, 7; 77 נח

ע"א: (נב) צראשית רצב, פרשת חיי שרה, פרשה נח, ד"ה (3) ותמת שרה:

עמק חברון

[יא] בדפו"ר נכתב כאן "ספר ערי הקודש",
ותוקן ע"פ תיקון המחבר שנת תער"ב:

הם נתיחדו נגד ארבעה כנפות הארץ המכונים כלפי ארבעה רגלי המרכבה, ומאותו המקום נתגבר עליהם אברהם במדרגת ארבעה רגלי המרכבה שבקדשה. וכן מהאי מעמא נמי היה עולה בקרנסים של ארבעה, כלומר שנחלקה בגורל לארבעה חלקים, כלפי ארבע מדרגות הללו.

שידעו גדל מעלת קדשתה. והוא פענזין שאמרו⁽²⁾ 'תורה מפארת בכלי מכער'. ועל פי דברינו סרו כל תלונת היפה תאר עיזן שם. ועל פי דברינו הנ"ל תבין על נכון דברי הזהר פרשת שלח לד⁽²⁷⁾ עיזן שם ודו"ק[יב].

וכן למאן דאמר שהוא אחד מארבעה המקומות המגנים שבארץ ישראל, מתוך גנותה באו לידי שבחיה, כי בהיותה ארץ הנגב לא לחנם בחרו בה צדיקים יסודי עולם אברהם וכלב, אלא מפני

ובזה הסגנון נתנבאו שני נביאים, ובא רעהו וחקרו הגאון הגורא, ° חד מן קאמיא, גר המערבי מורנו הרב רבי אהרן בן חיים וזרונו לברכה, בספרו הנכבד לב אהרן על נביאים ראשונים⁽²⁸⁾:

עמק חברון יב עד כאן לשונו:

מקורות וציונים נג) נדרים, דף נ ע"ג: 3: (נד) דף עו על פסוק ויעלו צנצנצ ויצא עד חצרון וכו': (נה) יהושע, יד סימן מ, מהדורת ויניליאה דף לג ע"א למטה:

יְלֻקוּט מִדְּרָשִׁים חֲדָשׁ

שמונה עשרה ברכות שבתפלה נובע ממספר האזכרות של שלשה האבות בתורה רבי חנינא בשם רבי פינחס אמר: שמונה עשרה פעמים מזכיר האבות בתורה [דהיינו - שלשה האבות: אברהם יצחק ויעקב ודד], וכנגד כן קבעו חכמים שמונה עשרה ברכות שבתפלה. ואם יאמר לד אדם: תשעה עשר הם! אמר לו 'והנה ה' נצב עליו ויאמר: אני ה' אלהי אברהם אביך ואלקי יצחק הארץ אשר אתה שכב עליה לד אתננה ולירעד' (בראשית, כח, יג), לית הוא מן הפנן. ואם יאמר לד אדם שבועה עשר הם! אמר לו (שם, מח, יז): 'ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק' - חד מנהון. [בראשית רבה, פרשה סט, ד; ירושלמי תענית דף לג עמוד ב, פרק ד הלכה ג]

מור לבונה ואבקת רובל אלו האבות

'מקשרת מור' (שיר השירים, ג, ג) - זה אבינו אברהם; מה המור הזה ראש לכל הבשמים, אף אברהם אבינו היה ראש לכל הצדיקים... היה מטרר ומסגף עצמו ביסורים... מה המור הזה אינו מפני ריחו אלא באור, כך לא הודיע אברהם את מעשיו הטובים אלא ככבשן האש. 'ולבונה' - זה אבינו יצחק, שנתקרב בקמין לבונה על גבי המזבח. 'מבל אבקת רובל' - זה יעקב אבינו, שהיתה מטחו שלמה לפניו ולא נמצא בהו פסלת. [שיר השירים רבה פרשה ג, ב (ה)]

מֵאֵמֶר ג'

עוֹד בְּאוֹר עַל הַנֶּזֶק מִסֵּפֶר הַנִּכְבָּד לֵב אֶהְרֶן עַל נְבִיאִים

צָרִיךְ לַחְזוֹר וּלְבַאֵר לֹמֵר 'הוּא חֲבֵרוֹן'. וְהוּא שְׂאֵמֶר 'אַרְבַּעַה שְׁמוֹת נִקְרְאוּ לָהּ', יִרְצֶה הַגֵּה מְצִינֵנו לְעִיר זֹו אַרְבַּעַה שְׁמוֹת אֲשֶׁכּוֹל וְכו', וְאַחַר שֵׁישׁ לָהּ אַרְבַּעַה שְׁמוֹת, לָמָּה הוּא קוֹרָא אוֹתָהּ תְּמִיד 'קְרִית אַרְבַּע', וְלֹא בְּשֵׁם מֵהַשְׁמוֹת הָאַחֲרִים. בְּאִפְסָן שְׂאִינוּ שׂוֹאֵל עֵתָּה טַעַם לְשְׁמוֹת, כִּי יִדוּעַ הוּא לוֹ, אֶלָּא טַעַם לָמָּה בְּחֵרָה הִנְבּוֹאָה בְּשֵׁם זֶה יוֹתֵר מֵהַשְּׁלֶשֶׁה הָאַחֲרִים. וְלָזֶה תִּמְצָא שְׂרֵשׁ"י זְכוּרֵנו לְבִרְכָּה פֶּרֶשׁ טַעַם לְשֶׁלֶשֶׁה שְׁמוֹת הָאַחֲרִים, וְאָמַר כִּי אֲשֶׁכּוֹל וּמִמְרָא הוּא עַל שֵׁם מַעֲשֵׂה שְׁנֵיהֶם, שְׂאֲשֶׁכּוֹל' נִקְרָאת עַל שֵׁם הָאֲשֶׁכּוֹל שְׁכֵרְתוֹ מִשֵּׁם. וּמִמְרָא' כִּי כֵרְתוֹ מִשֵּׁם הָאֲשֶׁכּוֹל לְהַמְרֹות אֵת פִּי ה', לֹמֵר בְּשֵׁם שְׁפָרְיָה מִשְׁנֵה כֶּד עֲמָה מִשְׁנֵה. וְ'חֲבֵרוֹן' עַל שֵׁם חֲבֵר-נָאָה שְׂדֵר שֵׁם, שֶׁהוּא אֲבִרְהֵם. וְלָזֶה שְׂאֵל שְׂאֵחַר שְׁנִקְרָאת בְּאֵלוֹ הַשְׁמוֹת, לָמָּה הוּא קוֹרָא אוֹתָהּ תְּמִיד 'קְרִית אַרְבַּע'. וְדוֹק בְּאִמְרוֹ לָמָּה הוּא קוֹרָא, וְתִמְצָא אֲמִתּוֹת דְּבִרְיֵנו בְּזֶה, כִּי לֹא אָמַר לָמָּה קָרָא וְכו' [ג].

וְזֶה לְשׁוֹנוֹ הַקְּדוּשׁ (י): מַה שְׂצָרִיךְ לְדַיֵּק בְּמִדְרָשׁ, הוּא זֶה. רֵאשׁוֹנָה: בְּאִמְרוֹ 'אַרְבַּעַה שְׁמוֹת נִקְרְאוּ לָהּ', שְׂאֵם פּוֹנְתוֹ לֹמֵר שְׁלֹזָה נִקְרָא 'קְרִית אַרְבַּע', יִרְצֶה קְרִית אַרְבַּע שְׁמוֹת. זֶה לֹא יִתְיַשֵּׁב כִּלְל אַחַר שְׁקְרִית אַרְבַּע הוּא אֶחָד מֵאַרְבַּע שְׁמוֹתֶיהָ, וְאֵם בֵּן כְּאֲשֶׁר נִקְרָאת קְרִית אַרְבַּע עֲדִיין לֹא הָיוּ לָהּ אֶלָּא שְׁלֶשֶׁה שְׁמוֹת. הֵב: בְּאִמְרוֹ 'וְלָמָּה הוּא קוֹרָא' וְכו', כִּי לָמָּה שְׂאֵל טַעַם לְשֵׁם קְרִית אַרְבַּע, וְלֹא שְׂאֵל טַעַם לְשֶׁלֶשֶׁה שְׁמוֹת הָאַחֲרִים אוֹ לְשֵׁנִים מֵהֶם. מִיְהָא, כִּי אֵין שְׂמָה עֲצָמִי לָהּ זוֹלְתִי אֶחָד, וְהַשְּׁנַיִם נִתְּנוּ לְדְרוּשׁ. הֵג: מַה אֵיכְפַת לֵן שְׂדֵרוֹ בְּה, אוֹ שְׂמֵלוֹ בְּה, אוֹ שְׁנִקְבְּרוֹ בְּה, עַד שְׁיִכְנֶה הָעִיר בְּשֵׁם זֶה. הֵד: הֵנִי תִנְאִי בְּמֵאִי קְמִיפְלְגִי דְכָל חַד נְקַט סְבָרָא אַחֲרֵת בְּטַעַם שֵׁם זֶה.

אַמְנֵם הַבְּאוֹר בְּמֵאֵמֶר זֶה הוּא: הַגֵּה הוֹקְשָׁה לְר' הוֹשַׁעְיָא מַה שְׂמַצָּא בְּכָל מְקוֹם שְׁקוֹרָא לְעִיר זֹו 'קְרִית אַרְבַּע', בְּהִיּוֹת שְׂמָה הָעֲצָמִי לָהּ 'חֲבֵרוֹן', עַד שֶׁהוּא

☪ **מְקוֹרוֹת וְצִיּוֹנִים** ☪
(כו) רֵאכֵ צִסוֹף הַמֵּאֵמֶר הַקּוֹדֵם:

וּתְמַת שְׂרָה בְּקְרִית אַרְבַּע הִיא חֲבֵרוֹן, וּזל"ק: רֵמַז הַכְּתוּב בְּאוֹמְרוֹ בְּקְרִית אַרְבַּע לֹמֵר כִּי ח"ו לֹא יִתְיַחַס הַמִּיתָה לְצִדִּיקִים, אֶלָּא שְׁקְרִית אַרְבַּע פ"י עִיר שֶׁהִיתָה בְּנוּיָה מִד' יְסוּדוֹת, נִפְרָדָה הִיא וְנִסְעָה מֵהֶם. וְאוֹמְרוֹ הִיא חֲבֵרוֹן, פִּירוּשׁ שֶׁהֵגֵם שְׂמָתָה, הִיא מִשְׁפַּעַת בֵּהֶם

☪ **עֵמֶק חֲבֵרוֹן** ☪
[ג] הָעֵרֶת הַגֵּר"מ חֲלִיּוּה: יַעֲוִיין נְמִי בְּאוֹר הַחַיִּים הַק' (פ"ו ח"י ט"ז) דכ' עה"פ (פס כ"ג ז)

השלמות. ואחר זה אמר שגם לבריאות הגופני והגבורה היא מוכנת מצד יופי אורה, כי לזה היו בעליה הענק ושלשת בניו. רבי עזריא הוסיף שגם הגבורה האקית יצא ממנה, שממנה יצא אברהם לרדוף אחרי ארבעה מלכים שבכל העולם היו שולטין, וזהו שאמר קוזמו-קרטורין, ירצה - בעולם שולטין, כי 'קוזמו' בלשון יון הוא עולם, ו'קרטורין' הוא שלטון. והיה מטוב מזגה ואורה, כי נדבק שם אברהם עמו יתברך עד שנתלבש בו רוח עצה וגבורה לרדוף אחרי המלכים האדירים האלו. וגם נקראת שם זה לפי שהיה עולה במזל ד', וזהו שאמר 'בקרנסין של ארבעה', שתחלה נפלה בגורל יהודה בכלל נחלתו, ואחר זה נתנה לכלב, ואחר

ולזה אמר שנאמר זה על השבח שמורה השם הזה. ראשונה, על שם שדרו בה ארבעה צדיקים, שזה מורה על מזג אורה הטוב עד שאנשיה צדיקים, ולזה בחרו דירתם בה ארבעה צדיקים בתחלה ענר אשכול וממרא, ואחריהם נמשך אברהם. ולא די שעושה את בעליה צדיקים בצדק האנושי, אלא שעושה אותם אלהים^[17], ונמשכים אחר מצות האיתבה, עד שמלו בה ארבעה צדיקים, אשר הוא דבר אשר לא ישפטהו השכל האנושי, ולא יגזר עליו הדת הנמוסית. וגם יש בה דבר אחר והוא הזכות אשר^ו בה קבורים ארבעה אבות וארבע אמהות, ולזה הוא קורא אותה תמיד קרית ארבע. והנה כל אלו השבחים הם נפשיים להשגת

110

עמק חרון

דפירש עה"פ ותמת שרה בקרית ארבע היא חרון, וז"ל: רמז מ"ש הרב דצדיקים גמורים במיתתם עושים זווג עליון וזווג תחתון. עליון הוא חו"ב, ותחתון הוא זו"ן. והנה חרון נטריוקן חב רון. חב הם או"א. רון, נר ואו, נר היא המלכות, ואו הוא ז"א. ותמת שרה בקרית ארבע, סוד אבי"ע, עכ"ל. וע"ש היטב. ועי' בספה"ק באר מים חיים (פרי חיי שרה ד"ה ותמת שרה וגו') משום האר"י הק' ז"ל, ע"ש. ועמש"כ הרהמ"ח ז"ל לקמן (מאמר לד'). ועי' מש"כ בסה"ק עבודת ישראל להגה"ק מקאזניץ זלה"ה (פרי חיי שרה, ד"ה ותמת שרה וגו'), ע"ש היטב. וע"ע בספר חבת ירושלים להגה"צ רבי חיים הלוי הורוויץ זלה"ה (מאמר זכות מצות, אות כ), חכרון) מש"כ בזה, ואכמ"ל: [יד] ר"ל, צדיקים בצדק האלוקי, וכדמפרש:

בחינת החיבור, כי הצדיקים הגם שימותו הגוף אינו מושלל מהחיים, כי צדיקים במיתתם קרויים חיים. וצא ולמד (שבת קנ"ג ע"ב) ממעשה דרב אחאי בר יאשיה. והטעם הוא כי בהיותם בעולם הזה מהפכים בחינת החומר שביסודות לבחינת הרוחניות הקדוש שבנפש, באמצעות מעשים טובים והפלת התורה שמשתדלים בעולם הזה. ולהשכילך בדבר, צא ולמד מה שכתב רמב"ם פ"ד מהלכות יסודי התורה דין ו' שישתנה היסוד ליסוד חבירו הקרוב אליו ויתהפך העפר למים. וכמו כן ימצא שבאמצעות דביקות האדם בקונו יתהפכו היסודות כולם ליסוד האש, ויסוד האש ליסוד אש הנשמה והבן. עכלה"ק. תו מצאתי בספר ציצים ופרחים להגה"ק רבי יעקב חיים זלה"ה (ברי' דהכ"ק צעמ"ח בן א"ש חי ז"ל)

זֶה לְלוֹיִם לְעָרֵי מִקְלָט, וְאַחַר זֶה נִתְּנָה לַכֹּהֲנִים, וְכָל־זֶה מִפְּאֵת שְׂבַחָהּ הַנְּמָרִץ.

וְהִנֵּה כִּפִּי זֶה הוּא טַעַם לְשִׁבַח מִה שֶׁקָּרָא אוֹתָהּ כִּאֵן קְרִית אֲרֵב, לֹמֵר שֶׁבְעָבוּר זֶה בָּחַר בָּהּ כָּל־כָּל וְשָׁאַל אוֹתָהּ, לִפִּי שְׁנִמְצָא בָּהּ כָּל הַמַּעֲלוֹת. וְאַחַר זֶה

הַדְרָשִׁים הַשֵּׁם לְגִנְאֵי, שֶׁהִיְתָה קְרִיָּה קְרוּיָּה מֵאֲרֵבָּעָה מְקוֹמוֹת הַמְּגִנִּים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּעֵינֵי הַתּוֹעֵלֶת הַגּוֹפְנִי, שֶׁלֹּא הָיָה מְקוֹם זָרַע, שֶׁהָיוּ בָּהּ טְרָשִׁים. וְגַם זֶה שִׁבַּח לְכָל־ב, כִּי לֹא חָמְדָה לָהּ מִפְּאֵת הָעָרֵב וְהַמּוֹעִיל, אֲלֵא מִפְּאֵת אֲוִירָה הַטּוֹב. עַד כֵּן [טז].

עֵמֶק חֶבְרוֹן

[טו] הערת הגר"מ חליוה: חזי הוית בקונטרס בית יעקב (הערות וחספות לספר חצת ירושלים מהגה"ש רבי חיים יעקב סלפרין זל"ה) מקאמארא, עמוד שמו"ג) דכתב וז"ל: הנה זקיני רבינו הגדול והקדוש מהרי"א זצ"ל מקאמארא במשניות שביעית (פרק ה' משנה ב') במעשה ארג, וזה לשונו: "המערת המכפלה" אשר קנה אברהם בכסף מלא ובחזקה, היה עליה תיכף קדושת ארץ ישראל לכל דיני קדושת מעשר ותרומות וכיוצא, לכל המצוות התלויות בארץ. ורמזו רש"י אצל קבורת רחל "ולא הכנסתיה לארץ", היינו למערת המכפלה שהיה עליה קדושת ארץ ישראל. וכל שאר ארץ ישראל בימי אברהם לא היה עליה שום קדושה כלל, וזה כאשר לא נקברה רחל במערת המכפלה היה אז בימי אברהם רק מערת המכפלה ארץ ישראל, וכיון שלא נקברה שם הוה שלא נקברה בארץ. וזה רמז רש"י ולא הכנסתיה לארץ, אז בימי אברהם רק מערת המכפלה היה

ארץ ישראל ולא יותר, כי כך גזר הקב"ה שתקבר שמה, עכ"ל. כי לכאורה היה לרש"י לומר ולא הכנסתיה לעיר, היינו לבית לחם, אבל מדקאמר להארץ מרמז דברי זקיני רבינו הגדול והקדוש זצ"ל, עכ"ל. ועי"ש בבית יעקב (סג) מאי דביאר עפי"ז. ונלפע"ד דעפיד"ק יש לבאר הא דכתיב (בראשית כ"ג י"ז) "וַיִּקַּם שָׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בַּמִּכְפְּלָה אֲשֶׁר לִפְנֵי מִמְרָא הַשָּׂדֵה וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בוֹ וְכָל הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֵה אֲשֶׁר בְּכָל גְּבֻלוֹ סָבִיב", דזה הוא דאשמועינן קרא דכל העץ דהי' בשדה אשר בכל גבולו סביב הי' לו תקומה (עפרש"י על אתר), לפי דעתה הי' לי' דיני כל מצוות התלויות בארץ. ודוק בזה. שוב מצאתי בספר זהב משבא למרן הגרמ"ש שפירא זצוק"ל (פרשת חיי שרה) דעמד בהא דכתיב 'וכל העץ וגו', וביאר בזה באופן אחר, עי"ש:

יְלֻקוּט מִדְרָשִׁים חֲדָשׁ

אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִתְּנָה לְעַם יִשְׂרָאֵל – בְּזִכְרוֹת הָאֲבוֹת

'וְהָיָה כִּי יִבְיָאֵד ה' אֶל אֶרֶץ הַנְּנַעֲנִי וְהִתְחַי וְהִאֲמַרְי וְהִחַי וְהִיבֹסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְתַת לָהּ, אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ' (שמות, יג, ט) – 'אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם' – הַכֵּל בְּזִכְרוֹת אֲבוֹתָיו.

[מכילתא דרבי שמעון זר יוחאי, מהדורת אפשטיין מלמד, זל, יג, ה, עמוד 38]

מֵאָמֵר ד'

בראשית רבה על הפסוק 'ויקם שדה עפרון', קימה
הייתה לו. ובאור מספר נזר הקודש

עוד שם בבראשית רבה^(ס) וזה לשונו:
'ויקם שדה עפרון'^(סא), דהנה נפילה
וקמת, דהנה דבר אינש זעיר, ואתעבדת
לבר נש רב. 'אשר במכפלה', מלמד
שנכפלה בעיני כל אחד ואחד. דבר אחר:
שכל מי שהוא קבור בתוכה בטוח
ששכרו כפול ומכפל. אמר ר' אבהו שפפ
הקדוש ברוך הוא קומתו של אדם
הראשון וקברו בתוכה.

ויפרש הרב נזר הקודש^(סב) וזה לשונו:
הנה דרוש זה מכון למה שכתוב
בזהר סדר זו^(סג) באורף, ותוכן הדבר,
שמקום זה היה מקום קדוש, ועביר זה
נקבר שם אדם הראשון, והיה שם זיו אור
העליון וריח גן עדן, כי שם הוא פתח
ושער לגן עדן. אך בהיותו ברשות עפרון
שהיה אדם גרוע, לא נתגלה
שם אור הקדושה, אבל בכווא
ליר אברהם שהיה צדיק יסוד
עולם, נתגלה שם זיו אור
העליון וריח גן עדן. ואהא
מסיק התם, וזה לשונו: רבי
אבא אומר: 'ויקם השדה

והמערה' וגו'^(סד), קימה ממש הנה ליה,
דקם ואתגלי קמיה דאברהם, בגין דעד
השתא לא אתחזו תמן כלום, והשתא מה
דהנה טמיר קם ואסתליק, וכדין קם כלא
בנמוסוי. עד כאן לשונו. והיינו נמי דקאמר
הכא 'ויקם שדה עפרון' דהוית נפילה
וקמת, כלומר מתחלה היה נפילה וירידה
לשדה זו באשר נסתלק משם אור העליון
וריח גן עדן, ועכשיו הווי לה תקומה שחזר
הכל לאיתנו הראשון. ואהא מפרש מעמא,
משום דהוית דבר נש זעיר, שלא היה
כדאי לגלוי זיו אור העליון וריח גן עדן
ברשותו. ואתעבדת לבר נש רב, הוא
אברהם שבזכותו חזר הכל לאיתנו. היינו
נמי דמסיק 'אשר במכפלה' מלמד
שנכפלה בעיני כל אחד ואחד, כי באשר

לשון הקדש

רבי אבא אמר: 'ויקם השדה' - קימה ממש,
שקם והתעלה לפני אברהם, משום שעד
עכשו לא נראה שם כלום, ועכשו, מה שהיה
טמון - קם והתעלה, ואז קם הכל במשפטו.

מקורות וצינונים

(נז) פ'ר' נ"ח ס"י י', ויש מהדורות שהוא צ"ס' ח': (נח) זראשית, כג, יז: (נט) מהדורת יעסנין
שנת תעט, ח"צ דף שא ע"ב צ' ס"י י': (ס) זראשית, דף קכח ע"א: (סא) זראשית, כ:

נראה מאז עלוי רב בגלוי אור העליון ורית
 גן עדן, מזה שוב נכפל מעלתה בעיני כל
 אחד ואחד, וידעו הכל נאמנה מעלת
 המקום לענין קבורה שכל מי שהוא קבור
 בתוכה שָׁכְרוּ כפול ומכפל, בהיותו
 במקום קדוש וטהור כזה. והיינו נמי
 דמסיק ודרש תו בלשון 'מכפלה', שפפ
 הקדוש ברוך הוא קומתו של אדם
 הראשון וקברו בתוכה, דהיינו נמי מהאי
 טעמא פי מפני קדשת המקום נכפף
 קומתו של אדם הראשון להקבר שמה,
 בהיותו יציר כפיו ותפרך וראוי לו להיות
 נקבר במקום קדוש כזה.

ובודאי לשון 'ויקם' משמע נמי בפשוטו,
 שעמד בכחו לקנן גמור לעיני
 כל, אלא מותרא ד'השדה' דרש נמי הא
 דהיה נפילא וקמת, וכלל הפתוב שניהם
 בדבור אחד, בהיות שניהם עולים בקנה

אחד דשייכי אהדדי. והוא, פי לך עשה
 אברהם מקח זה בפומבי בפני כל בני חת,
 כדי לפרסם הדבר שהשדה עמד בכחו
 לקנן גמור, ולא יהיה לו עוד שום ערעור
 וטענה עליו, פי כלם יעידו ויגידו
 שאברהם קנה הדבר בקנן גמור לכל יוכל
 עפרון לחזור ממקחו. אלא משום דקשה
 מהיכא תיתי למימר שיחזור ממקחו, בין
 שמתחילה עשה בן בלב שלם ונפש חפצה,
 לך דרשינן נמי דהיה נפילה וקמת בבואו
 ליד אברהם שמאז נתגלה בה אור עליון
 ונכפל אז מעלתו, וממילא עבור זה יתחרט
 עפרון ויערער עליו לומר שלא הקנה לו
 קנן גמור, לפיכך הצריך להחזיק המקח
 בפומבי בקנן גמור לכל יהיה שום פתחון
 פה לעפרון. ולא יוכל גם כן לטען טענת
 אונאה, שאין דין אונאה לבני נח, ואף
 לדין אין אונאה לקרקעות פנודע⁽³⁰⁾ ובכן
 סרו כל תלונות היפה תאר⁽³¹⁾ עין שם^[טז].

❦ מקורות וציונים ❦

(30) כתובות, דף טז ע"ג: (סג) על צראשית
 רצב סס, מהדורת וינליאס שז דף שמע ע"א:

הגם שנותן עבורה דמים, כמ"ש אברהם גופי' "בכסף מלא". ועוד דקדק לומר
 "בתוככם". וביאר התם דנתחכם אברהם לקנות המערה בסדר שאין אחריו ערעור, ולפי
 דאחז"ל (וכח ח"א קמא) דעפרון מימיו לא ראה בהמערה זולת החושך והבהלה, אם כן יוכל
 לבא בטענה שהמערה יקרת הערך, ואפילו לעולם חוזר הוא, ואין זכות המערה מתקיים
 ביד אברהם לעולם. והוסיף בזה האוה"ח הקד' וז"ל: "והגם שאין אונאה לקרקעות, חש
 אברהם לסברת הירושלמי שכתבו התוספות (קידושין מ"ג ע"ג ד"כ ס"ג) שיש להם אונאה בחצי
 דמיהם, ודוקא אונאת שתות אין להם", עכ"ל. הרי להדי' דנתחכם אברהם אבינו לקנות
 המערה באופן שלא יוכלו לערער על קנינה, ואיהו שפיר חייש לסברת התוס' משום
 הירושלמי, ודלא כמ"ש הרה"מ ח ז"ל, וצ"ב. מיהו י"ל דעפרון גופי' לא היה יכול
 לטעון כן, אחר דהאמת דקי"ל דאין הונאה לקרקעות. ורק דאברהם גופי' קחייש להא

❦ עמק הברון ❦

[טז] הערת הגר"מ חליוה: יש להעיר אהא
 דבאוה"ח הק' (פר' חיי שרש כ"ג, ע"ו) כתב
 דאברהם דקדק לומר "ויתן לי את מערת

המכפלה", הגם שנותן עבורה דמים, כמ"ש אברהם גופי' "בכסף מלא". ועוד דקדק לומר
 "בתוככם". וביאר התם דנתחכם אברהם לקנות המערה בסדר שאין אחריו ערעור, ולפי
 דאחז"ל (וכח ח"א קמא) דעפרון מימיו לא ראה בהמערה זולת החושך והבהלה, אם כן יוכל
 לבא בטענה שהמערה יקרת הערך, ואפילו לעולם חוזר הוא, ואין זכות המערה מתקיים
 ביד אברהם לעולם. והוסיף בזה האוה"ח הקד' וז"ל: "והגם שאין אונאה לקרקעות, חש
 אברהם לסברת הירושלמי שכתבו התוספות (קידושין מ"ג ע"ג ד"כ ס"ג) שיש להם אונאה בחצי
 דמיהם, ודוקא אונאת שתות אין להם", עכ"ל. הרי להדי' דנתחכם אברהם אבינו לקנות
 המערה באופן שלא יוכלו לערער על קנינה, ואיהו שפיר חייש לסברת התוס' משום
 הירושלמי, ודלא כמ"ש הרה"מ ח ז"ל, וצ"ב. מיהו י"ל דעפרון גופי' לא היה יכול
 לטעון כן, אחר דהאמת דקי"ל דאין הונאה לקרקעות. ורק דאברהם גופי' קחייש להא

עֵמֶק חֶבְרוֹן

נח, עי"ש. וכפי זה שפיר י"ל דלהכי לא רצה אברהם להונות את עפרון, ע"ש. [ועיין בספר מדבר קדמות למרן הגר"ח ז"ל (מערכת א' אות ד), ע"ש היטב ויל"ע]. ועוד בה שלישיה כתב ליישב על פי מש"כ בבאר הגולה (ח"מ סימן ש"ח) גבי טעות עכו"ם שאם מחזירו לגוי כדי לקדש את השי"ת הרי זה משובח. (ועי"ש) שהיו רבים שגדלו והעשירו מטעות שהטעו לעכו"ם, ולא הצליחו לבסוף, וירד הכל לטמיון). וא"כ לא רצה אברהם אבינו שיהיה בה סרך הונאה אע"פ דמדינא שרי. עי"ש היטב. אלא דאכתי יש לעיין דאף אי נימא דמערת המכפלה רבת הערך, מ"מ הרי לעפרון גופי' לעולם לא היה מתגלה דבר זה. ואף אי נימא דהי' חוזר בו הרי סוף סוף לא הי' רואה ביקרת ערכה, ומה טענה דהונאה שייכא בהא. אמנם י"ל דעיקר טענת הונאה דבזה דאף דאיהו גופי' לא הי' רואה זה לעולם, מ"מ לא הי' מוכר המערה במחיר שכזה אלא בעשרת מונים לצד שוויה להלוקח דאיהו אברהם, ופשוט. ומיהו יש לעיין בהא ממ"ש בספר פתחי חושן (הלכות גנבה וסוואה, עמוד ט"ז), עי' שם. שוב ראיתי בספר אילת השחר למו"ר מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל (בראשית פרק כ"ג פסוק ט') דמייתי לדברי האור החיים הק', והעיר דאם לבן נח אין הונאה למאי חייש אברהם לטענה זו, ולא שייך בזה חילול ה' כיון שלא נודע הדבר שאדם קבור שם. ובאמת דברמב"ן (נ"ד י"ג) כתב דנצטוו על הונאה. ועל כל פנים כתב דאפשר דאע"פ שנתן לעפרון הכסף, קחייש שיערער על המכירה ע"ש:

(וכלישני' דהאווה"ח הקד'), ולזה קעביד בדרכי הקנינים שלא יהי' בזה סרך דחשש דילמא איכא לעפרון צד למיטען טענת הונאה, וק"ל. שוב מצאתי בספר עיטורי חיים להרה"ג משה שווארץ שליט"א (עמוד ג') דמייתי לדברי האווה"ח הקד' והעיר דצ"ב מהא דבכורות (י"ג ט"ז) דאין הונאה לעכו"ם, ואין צריך להחזיר לו הדמים אפילו בהונאה גמורה. דכתיב 'לא תוננו איש את אחיו', ודרשינן דאין דין הונאה בעכו"ם. ודכן פסק הר"מ ז"ל בהלכות מכירה (פ"ג ס"ו). והביא ליישב בזה מהגר"א גנחובסקי זצוק"ל די"ל בזה על פי מה שכתב ביראים (ס' תכ"ג, והיבא דבריו במגן אברהם א"ח ס' תל"ז סק"ג, וכן נקט בחו"א ז"ק ס' י) גבי גזל וטעות עכו"ם דאף דמותר מעיקרא דדינא, מ"מ אינו בעלים גמורים על זה, ויכול העכו"ם לבוא ולתופסו הימנו. ולכן לא חשיב גם לולב הגזול מעכו"ם "לכם", ולפי דאינו בעלים גמורים ע"ז. ולפי זה אפשר דגם גבי הונאה דאף דקימא לן דאין צריך להחזיר, מכל מקום לא הוי בעלים גמורים, ואברהם רצה שיוכל להיות בעלים גמורים על השדה, ע"כ תוכן דבריו, ודברי פי חכם חזן. עוד יישב (ע"ש) דאברהם חשש דאיכא ליה דינא דבן נח, ואם כן שפיר היה מזהר שלא להונות את עפרון, כיון שעכו"ם מזהר שלא להונות את חברו. אלא דלקושטא דמילתא נסתפקו התוס' בזה (פ"ג ז"מ דף ט' ע"ב ד"ה תשיך) ולת"י השני בתוס' (ע"ש) אין עכו"ם מזהרין על הונאה. אמנם עיין בשו"ת אמרי יוסר (הל"ק א' ס' ב') דכתב דאיסור מקח טעות ודאי איכא בכך

מאמר ה'

זֶהַר הַקְּדוֹשׁ שֶׁפֶתַח בַּן עֵדֶן סְמוּךְ לְמַעְרַת הַמַּכְבֵּלָה

❦ לְשׁוֹן הַקְּדוֹשׁ ❦

הַיְכָל שְׁנֵי הַיְכָל זֶה עוֹמֵד לְפָנִים מִהַיְכָל הַרְאִשׁוֹן הַזֶּה, וְזֶה הַפֶּתַח הוּא סְמוּךְ לַתּוֹךְ הַמַּעְרָה [נֶסֶח אַחֵר: הַיְכָל סְמוּךְ לַמַּעְרָה] שֶׁל הָאֲבוֹת. וְהַיְכָל הַזֶּה מְאִיר יוֹתֵר מִהַרְאִשׁוֹן. כִּי יֵשׁ כָּל אַבְנֵים יְקָרוֹת שֶׁמְצַפּוֹת אוֹתוֹ.

בְּתוֹךְ הַיְכָל הַזֶּה יֵשׁ אֹר אֶחָד כְּלוֹל מִכָּל הַגְּוִיִּם, וְהוּא מְאִיר מְלַמְעֵלָה לַמַּטָּה. בְּהַיְכָל הַזֶּה עוֹמְדִים [כָּל] אֱלֹו שֶׁסָּבְלוּ וְסוֹרִים וְחִלָּאִים בְּעוֹלָם הַזֶּה כְּדֵי לְהַתְּפַלֵּן, וְהָיוּ מוֹדִים וּמְשַׁבְּחִים לְרַבּוֹנָם בְּכָל יוֹם, וְלֹא הָיוּ מְכַבְּלִים תַּפְלוּתֵיהֶם לְעוֹלָמִים.

לְפָנִים מִהַיְכָל הַזֶּה עוֹמְדִים כָּל אֱלֹו שֶׁמְקַדְּשִׁים [בְּכָל יוֹם] בְּכָל הַכַּח שֵׁם רַבּוֹנָם, וְעוֹנִים אֲמֵן יְהִי שְׁמִיהַ רַבָּא מְבָרַךְ בְּכָל הַכַּח. וְאַלְהָ הֵם עוֹמְדִים לְפָנָי וְלְפָנִים בְּהַיְכָל הַזֶּה. וְאוֹתוֹ אֹר שְׁכּוֹלֵל כָּל הַגְּוִיִּם מְאִיר לָהֶם. מְאוֹתוֹ הָאֹר עוֹמְדִים וְרוֹאִים מְאוֹרוֹת אַחֵרִים שֶׁנֶּאֱחָזִים וְלֹא נֶאֱחָזִים בְּתוֹכָם. וּמַעֲלִיהֶם מְשִׁיחַ, שֶׁהוּא נִכְנָס וְעוֹמֵד בֵּינֵיהֶם וּמְנַחֵם אוֹתָם. הוּא נוֹסֵעַ מִהַיְכָל הַזֶּה וְנִכְנָס וְכוּ'.

זֶהַר הַקְּדוֹשׁ (*) וְזֶה לְשׁוֹן הַקְּדוֹשׁ: הַיְכָלָה תְּנִינָא, הַיְכָלָה דָּא קְוִימָא לְגוּ מְהַאי הַיְכָלָה קְדַמְאָה, וְהַאי פֶּתַחֵה אִיהוּ סְמוּךְ לְגוּ מַעְרַתָּה דְאַבְתָּן. וְהַאי הַיְכָלָה נְהִיר קְדַמְאָה, הַכָּא אִית כָּל אַבְנֵין יְקִירִין דְמַקְפָּן לִיהַ.

בְּגוּ דְהַאי הַיְכָלָה, אִית נְהִירוּ חַד כְּלִיל מִכָּל גְּוִינִין, וְאִיהוּ נְהִיר מְעִילָה לְתַתָּא. כְּהַאי הַיְכָלָה קְוִימִין אֲנוּן דְסָבְלוּ וְסוֹרִין וּמַרְעִין כְּהַאי עֲלָמָא, בְּגִין לְאַתְתַּקְנָא. וְהוּוּ מוֹדֵן וּמְשַׁבְּחָן לְמַרְיָהוּן כָּל יוֹמָא. וְלֹא הָווּ מְכַבְּלִין צְלוּתֵיהוּן לְעֲלָמִין.

לְגוּ מְהַאי הַיְכָלָה קְוִימִין אֲנוּן דְמַקְדְּשִׁין בְּכָל חֵילָה שְׁמָא דְמַרְיָהוּן, וְאַתִּיבּוּ אֲמֵן, יְהִי שְׁמִיהַ רַבָּא מְבָרַךְ בְּכָל חֵילָה. וְאַלִין אֲנוּן קְוִימִין לְגוּ בְּגוּ הַאי הַיְכָלָה. וְהַהוּא נְהוּרָא

דְכְּלִיל כָּל גְּוִינִין נְהִיר לוּן. מְהַהוּא נְהִירו קְוִימִין וְחִמָּאן נְהוּרִין אַחֲרֵינִין דְאַתְאֲחָדֵן וְלֹא אַתְאֲחָדֵן בְּגוּוִיָּהוּ. וְעִילָה מְנַהוּן מְשִׁיחַ דְאִיהוּ עָאל וְקָאִים בֵּינֵיהוּ וְנַחֲתִין לוּן. אִיהוּ

נְטִיל מְהַאי הַיְכָלָה וְעָאל וְכוּ':

❦ מְקוֹרוֹת וְצִיּוּנִים ❦

(*) צְרַחְשִׁית, 77 לח ע"ב, מאמר ז' היכלות דג"ע:

מֵאֵמֶר ו'

זהר הקדוש בענין קבירת אדם הראשון שם

[זהר]^(ס): רבי אבא אמר בשעתא דחב קמי קודשא בריך הוא אדם ועבר על פקודיו, כדין אשתכח עציבו קמיה. אמר ליה קודשא בריך הוא אדם ווי דחלשת חילא עלאה. בהאי שעתא אתחשכת נהורא חד. מיך תריך ליה מונגתא דעדן.

לשון הקדש

רבי אבא אמר, בשעה שחטא אדם לפני הקדוש ברוך הוא ועבר על מצותו, אז נמצאה עצבות לפניו. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אדם, אוי שהחלשת את הכח העליון. בשעה זו נחשף מאור אחד. מיך גרש אותו מגן עדן.

אמר לו: אני הכנסתי אותך לגן עדן לתקריב קרבן, ואתה פגמת את המזבח שלא נקרב הקרבן! מכאן והלאה - 'לעבד את האדמה'. וגזר עליו מיתה. וחס עליו הקדוש ברוך הוא ונגזר עליו שמת סמוך לגן.

מה עשה אדם? עשה מערה אחת והסתתר בה הוא ואשתו. מאיפה ידעו אלא ראה אור דקיק אחד שנכנס באותו מקום שיוצא מגן עדן, והתאנה תאותו לקברו, ושם הוא מקום סמוך לשער גן עדן.

בא ראה, לא מסתלק אדם מהעולם עד שיראה את אדם הראשון. שואל אותו: על מה הלך מהעולם ואיך יצא? הוא אומר לו:

אמר לו אָנא אעלית לך לגנתא דעדן לקרבא קורבנא. ואת פגמת מדבחא דלא אתקרב קורבנא. מכאן ולהלאה 'לעבוד את האדמה'^(ס). וגזר עליה מיתה. וחס עליה קודשא בריך הוא, ונגזר ליה בשעתא דמית סמיך לגנתא.

מה עבד אדם? עבד מערתא חדא, ואתמור בה הוא ואתמיה. מנא ידע? אלא חמא חד נהורא דקיק עייל בההוא אתר, דנפיק מונגתא דעדן, ותאב תיאובתיה לקבריה. ותמן הוא אתר סמוך לתרע דגנתא דעדן.

מקורות וצינונים

(ס) זרעו, דף מ ע"ב: (סז) זרעו, ג, כג:

ליה ווי דבגניגה נפקנא מעלמא. והוא אתיב ליה ברי אנא עברית על פקודא חדא, ואתעגשית בגינה. חמי אתי כמה חובין וכמה פקודין דמארך עברת.

אמר רבי תימא: עד כדו יומא קאים אדם הראשון וחזי באבהו תרין זמני ביומא, ואודי על חובי. ואחמי לון ההוא אתר דתהו ביה ביקרא עלאה. ואזיל וחמי כל אנון צדיקיא וחסידוי דנפקו מניה וירתו לההוא יקרא עלאה

❖ לשון הקדש ❖

אוי שבגללך יצאתי מהעולם. והוא משיב לו: בני, אני עברתי על מצוה אחת ונענשתי בשבילה, ראה אתה כמה חמאים וכמה מצוות של רבונך עברת.

אמר רבי תימא, עד היום הזה עומד אדם הראשון ורואה את האבות פעמים ביום ומודה על חטאו, ומראה להם את אותו מקום שהיה בו בכבוד עליון, והולך ורואה כל אותם הצדיקים וחסידים שיצאו ממנו וירשו את אותו כבוד עליון שבגן עדן. וכל האבות מודים ואומרים 'מה יקר חסדך אליהם ובני אדם בצל כנפיך יחסיון'.

דבגנתא דעדן. ואבהו בלהון אודן ואמרינן (ס) 'מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון'.

❖ מקורות וצינונים ❖

(סח) תכלים, לו, ח:

❖ ילקוט מדרשים חדש ❖

השמים והארץ במלים, והשבועה לאבות קיימת!

מהו 'אשר נשבעת להם בך' (שמות, לז, יג)? הוקנה ורבי ורבי יהושע בן לוי, חוקיה אמר: אמר משה: אלו בשמים ובארץ נשבעת לאבותם - יפה אתה עושה להם שהיית אתה מכלה את בניהם. למה? בשם שהשמים והארץ במלים, אף השבועה שלהם עוברת. רבון העולם! לא בך נשבעת לאבותם שאין אתה מכלה את בניהם? לא אמרת לאברהם (בראשית כב, טז) 'בי נשבעתי?' מהו 'בי נשבעתי', אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם: בשם שאני חי וקיים לעולם ועולמי ועולמים - בך שבעתי קיימת לעולם ועולמי ועולמים! הוי - יפה אמר משה, בשאמר 'אשר נשבעת להם בך', בעבור קדשת שמך עשה ולא תחלל שמך. ורבי יהושע בן לוי אמר: בשביל זכות האבות, ובזכות השבטים עשה הקדוש ברוך הוא. 'ובר לאברהם ליתקן ולישראל' (שמות, לז, יג) - אלו שלשת האבות, 'עבדיך' - אלו השבטים. מיד נתרצה להם, שאמאר (שמות, לז, יג): ונתנם ה' על הרעה. [שמות רבה פרשה מד י']

מֵאֵמֶר ז'

זהר הקדוש בענין קבירת שרה. ואיך ידע אברהם קדשת המקום על ידי בן הבקר אשר ברח לשם, ומאז חמד אברהם ישיבת חברון, ולהקבר במקום שהוא

[זהר] (טו): רבי יהודה אמר:

אברהם ידע בהיה מוערתא סימנא, ולביה ורעותיה תמן הוה, בגין דמקדמת דנא עאל לתמן, וחמא ° לאדם וחוה ממירין תמן. ומנא הוה ידע דאינון הוו, אלא חמא דיוקניה, ואסתפל ואתפתח ליה חד פתחא מגנתא דעדן תמן, ויהוה דיוקנא דאדם הוה קאים לגביה.

ותא חזי, כל מאן דאסתפל בדיוקנא דאדם, לא אשתויב לעלמין ממיתה, בגין דהא בשעתא דבר נש אסתלק מעלמא חמי ליה לאדם ובהוה זמנא מית. אבל אברהם אסתפל ביה וחמא

דיוקניה ואתקיים, וחמא נהורא דנהור במערתא וחד שרגא דליק, כדון תאיב אברהם דיוריה בהוה אתר, ולביה ורעותיה הוה תדיר במערתא.

לשון הקדש

רבי יהודה אמר, אברהם ידע באותה המערה סימן, ולבו ורצונו היו שם, משום שמקדם לכן נכנס לשם ורצה את אדם וחוה טמונים שם. ומנין היה יודע שהם היו? אלא ראה דמותו והסתפל, ונפתח לו פתח אחד של גן עדן שם, ואותה דמות של אדם היתה עומדת אצלו.

נבא ורצה, כל מי שמסתפל בדמותו של אדם, אינו נצול ממותה לעולמים, משום שהנהגה בשעה שאדם מסתלק מן העולם, הוא רוצה את אדם, ובאותו הזמן מת. אבל אברהם הסתפל בו ורצה דמותו והתקיים, ורצה האור שפאיר במערה, ונר אחד דולק. אז התאנה אברהם למדורו במקום שהוא, ולבו ורצונו היו תמיד במערה.

בא ראה, בעת אברהם עשה בהכמה בזמן שבקש קבר לשרה, שהרי שבקש, לא

תא חזי, השתא אברהם בהכמתא עבד בזמנא דתבע קברא לשרה, דהא פד תבע לא תבע למערתא בהוה זמנא, ולא אמר דבעי לאתפרשא מנייהו. אלא

מקורות וציונים

(טו) בראשית, מדף קכו ע"ה, עד דף קכט ע"ה:

אמר^(ט) 'תנו לי אחוזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני'. ואי תימא דלא הוה עפרון תמן? תמן הוה, דכתיב^(ט) 'ועפרון יושב בתוך בני חת', ואברהם לא אמר ליה בההיא שעתא כלום.

אלא מה דאמר לון, אמר כמה דכתיב^(ט) 'וידבר אל בני חת' וגו', וכי סלקא דעתך דאברהם בעא לאתקברא ביניהו בין מסאבין, או דתאובתיה הוה עמהון, אלא בחכמה עבר.

וילפינן ארח ארעא הכא במה דעבר אברהם, דהא בגין דתאובתיה ורעותיה הוה בההיא מערתא, אף על גב דהוה תמן, לא בעא למשאל ליה מיד ההוא רעותא דהוה ליה במערתא, ושאייל בקדמיתא מה דלא אצטריך ליה לאיגון אחריני ולא לעפרון.

ביון דאמרו ליה קמי עפרון 'שמענו אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו' וגו'^(ט). מה כתיב^(ט) 'ועפרון יושב בתוך בני חת'. יושב כתיב, משירותא דמלון דאמר אברהם תמן הוה. בדין אמר^(ט) 'שמעוני ופגעו לי

❦ לשון הקדש ❦

בקש את המערה באותו זמן, ולא אמר שרוצה להפרד מהם, אלא אמר, 'תנו לי אחוזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני'. ואם תאמר שעפרון לא הנה שם - הוא הנה שם, שפתוב 'ועפרון יושב בתוך בני חת'. ואברהם לא אמר לו באותה שעה כלום.

אלא מה שאמר להם אמר, כמו שפתוב 'וידבר אל בני חת' וגו'. וכי עולה בדעתך שאברהם רצה להקבר ביניהם בין הטמאים, או שתשוקתו היתה עמהם? אלא עשה בחכמה.

ולמדנו כאן דרך ארץ כמה שעשה אברהם, שהרי משום שתשוקתו ורצונו היו במערה ההיא - אף על גב שהיה שם, לא רצה לבקש אותו מיד אותו הרצון שהיה לו במערה, ובקש בתחלה מה שלא צריך לאותם אחרים ולא לעפרון.

ביון שאמרו לו לפני עפרון, 'שמענו אדני נשיא אלהים אתה בתוכנו' וגו' - מה פתוב? 'ועפרון יושב בתוך בני חת'. פתוב ישב.

בעפרון בן צחר ויתן לי את מערת המכפלה אשר לי' וגו'. ואי תימא בגין יקרא דיילי יתיר מנייכו, אנא עביד דלא רעינא פכו. 'בתוככם', בגין לאתקברא בינייכו דרעינא פכו בגין דלא אתפרש מנייכו.

❦ מקורות וציונים ❦

(ט) זרעו, כג, ד: (עא) שס, י: (עב) שס, ג: (עג) שס, ו: (עד) שס, י: (עה) שס, ח:

לשון הקודש

מראשית הדברים שאמר אברהם שם הנה. אז אמר, 'שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צחר, ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו/ וגו'. ואם תאמר בשביל כבודי, יותר מכך אני עושה, שלא רציתי ככם. 'בתוככם' - כדי להקבר ביניכם, שרציתי ככם, כדי שלא אפרד מככם.

רבי אלעזר אמר, בשעה שנכנס אברהם למערה, איך נכנס? משום שהיה רץ אחר אותו העגל, שכתוב 'ואל הבקר רץ אברהם' וגו', ואותו בן בקר ברח עד אותה המערה, ונכנס אחריו, וראה מה שראה.

עוד, משום שהוא התפלל כל יום ויום, והיה יוצא עד אותה השדה שהיתה מעלה ריחות עליונים, וראה האור שיוצא מתוך המערה והתפלל שם, ושם דבר עמו הקדוש ברוך הוא. ומשום כך רצה אותה, שתשוקתו היתה תמיד באותו המקום.

ואם תאמר, אם כך, למה לא רצה אותה עד עכשיו כדי שלא נבחינו בו, הואיל ולא צריך אותה. פעת שהצטרף אותה, אמר, הנה השעה לבקש אותה.

בא ראה, אם עפרון היה רואה במערה מה שראה בה אברהם, לא היה מוכר אותה לעולמים, אלא ודאי לא ראה בה ולא כלום,

רבי אלעזר אמר בשעתא דעאל אברהם במערתא הך עאל. בגין דהוה רהיט אבתריה דההוא עגלא, דכתיב (ט) 'ואל הבקר רץ אברהם' וגו'. והוא בן בקר ערק עד ההוא מערתא ועאל אבתריה וחקא מה דחקא.

תו בגין דאיהו צלי כל יומא ויומא והוה נפיק עד ההוא חקל דהוה סליק ריחין עלאין, וחקא גהורא דנפיק מגו מערתא וצלי תמן, ותמן מליל עמיה קודשא ברוך הוא, ובגין כך בעא ליה, דתאובתיה הוה בההוא אתר תדיר.

ואי תימא אי הכי אמאי לא בעא לה עד השתא, בגין דלא ישגחון עליה, הואיל ולא אצטרף ליה. השתא דאצטרף ליה, אמר, הא שעתא למתבע ליה.

תא חזי, אי עפרון הוה חמי במערתא מה דהוה חמי אברהם בה, לא יזבין לה לעלמין. אלא ודאי לא חמא בה ולא כלום, דהא לית מלה

אתגליא ° אלא למאריה, ובגין כך לאברהם דיליה הוה, לעפרון לא הוה אתגליא ליה, אתגליא ולא לעפרון. לאברהם אתגליא דלא הוה ליה חולקא ביה. ובגין כך לא

לח

מקורות וציונים

(עו) בראשית, יח, ז:

אתגלי לעפרון בלום, ולא הוה חמי אלא חשוקא, ועל דא זבין לה.

ומה דלא תבע אברהם בקדמייתא דזבין ליה - זבין, דהא אברהם לא קאמר אלא 'ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו וגו', בכסף מלא ותננה לי' וגו', ואיהו אמר 'השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה' וגו'. בגין דכלא הוה מאים עליה דעפרון, דלא ידע מה היא.

ותא חזי, פד עאל אברהם במערתא בקדמייתא, חמא תמן גהורא, ואתרמי עפרא קמיה, ואתגלי ליה תרין קברין, אדהכי אסתלק אדם בדיוקניה וחמא ליה לאברהם וחייה, וביה ידע אברהם דתמן הוא זמין לאתקברא.

אמר ליה אברהם: במוי מינה, קוסטרא קטיר אית הכא? אמר ליה: קודשא בריה הוא מברני הכא, ומהוהא זמנא עד השתא אתמברנא בגילדא דקירטא עד דאתית אנת בעלמא, השתא מכאן ואילך הא קימא לי ולעלמא הוה בגינה.

❦ לשון הקדש ❦

שתרי אין תדבר נגלה אלא לבעליו, ומשום כך לאברהם התגלתה ולא לעפרון. לאברהם התגלתה - שלו היתה. לעפרון לא היתה מתגלה - שלא הנה לו בה חלק, ומשום כך לא התגלה לעפרון בלום, ולא הנה רואה אלא חשכה, ועל פן מכר אותה.

וגם מה שלא בקש אברהם בראשונה שימכר לו - מכר, שתרי אברהם לא אמר אלא (בראשית, כג, ט) 'ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו וגו', בכסף מלא ותננה לי' וגו'. והוא אמר (ס, יא) 'השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה' וגו', משום שהכל הנה מאוס על עפרון, שלא ידע מה היא.

ורא וראה, בשנכנס אברהם בתחלה למערה, ראה שם אור, ונזרק לפניו עפר, והתגלו לו שני קברים. בינתיים עלה אדם בדמותו, וראה את אברהם וחייה, ובו ידע אברהם ששם הוא עתיד להקבר.

אמר לו אברהם: בבקשה ממך, האם טירה שאינה מקרה יש פאז? אמר לו: תקדוש ברוד הוא הטמין אותי פאז, ומאותו הזמן עד עכשו נטמנתי כמו דג בתפירה עד שאתה באת לעולם. עכשו מכאן ואילך יש קיום לי ולעולם בשבילך.

ראה מה פתוב - ויקם השדה והמערה אשר בו. ממש קימה היתה לה, מה שלא

חמי מה פתיב ויקם השדה והמערה אשר בו, קימה ממש הוה ליה, מה ויקם השדה, ודאי קימה ממש, דקם

לשון הקדש

הייתה לה עד עתה. רבי אבא אמר: ויגם השדה' - ודאי קימה ממש, שקם והתעלה לפני אברהם, משום שעד עכשו לא נראה שם כלום, ועכשו, מה שהיה טמון - קם והתעלה, ואז קם הכל כמשפטו.

אמר רבי שמעון: בשעה שנכנס אברהם למערה והכניס לשם את שרה, קמו אדם ותוה, ולא קבלו להקבר שם. אמרו: ומה אנו בבושה לפני הקדוש ברוך הוא באותו העולם משום אותו החטא שגרמנו, וכעת תתוסף לנו בושה אחרת - מפני המעשים טובים שבכסו? אמר אברהם: הריני זמן לפני הקדוש ברוך הוא עבורך שלא תתבייש לפניו לעולמים. מיד - 'ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו'. מה זה 'ואחרי כן' אחר שקבל עליו אברהם את הדבר הזה.

אדם נכנס למקומו, תוה לא נכנסה עד שקרב אברהם והכניס אותה אצל אדם וקבל אותה בשבילו. זהו שכתוב 'ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו', ולא כתוב 'לשרה', אלא 'את שרה', לרבות תוה. ואז התיישבו במקום פראוי. זהו שכתוב 'אלה תולדות השמים והארץ בהפראם', ושנינו באברהם.

ואסתלק קמיה דאברהם, בגין דעד השתא לא אתחזי תמן כלום, והשתא מה דתוה ממיר קם ואסתליק, וכדין קם כלא בנמוסו.

אמר רבי שמעון: בשעתא דעאל אברהם במערתא ואעיל שרה תמן, קמו אדם ותוה ולא קבילו לאתקברא תמן, אמרו: ומה אנו בכסופא קמי קודשא בריך הוא ביה הוא עלמא בגין ההוא חובא דגרימנא, והשתא יתוסף לן כסופא אחרא מקמי עובדין טבין דככו?! אמר אברהם: הא אנא זמין קמי קודשא בריך הוא בגיגך דלא תכסיף קמיה לעלמין. מיד (ע) 'ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו', מאי 'ואחרי כן'? בתר דקביל אברהם עליה מלה דא.

אדם עאל בדוכתיה, תוה לא עאלת, עד דקריב אברהם ואעיל לה לגבי אדם, וקביל לה בגיגיה. הדין הוא דכתיב 'ואחרי כן קבר אברהם

את שרה אשתו', לשרה לא כתיב, אלא 'את שרה', לאסגאה תוה, וכדין אתיישבו דכתיב (ע) 'אלה תולדות השמים והארץ

מקורות וצינונים

(עז) זרעו, כג, יע: (עח) זרעו, ז, ד:

בהבראם', ותנינן (ט)
באברהם. 'תולדות השמים
והארץ' דא אדם ותנה. 'אלה
השמים והארץ' לא כתיב,
אלא 'תולדות השמים והארץ'
ולא תולדות בר גש. ואינון
אתקיימו בגיניה דאברהם.
ומנא לן דאתקיימו בגיניה
דאברהם? דכתיב 'ויקם
השדה והמערה אשר בו
לאברהם', ועד דאתא אברהם
לא אתקיימו אדם ותנה
ברוכתייהו בההוא עלמא.

רבי אלעזר שאיל לרבי
שמעון אבוי, אמר:
האי מערתא לאו איהו
כפילתא, דהא כתיב 'מערת
המכפלה', וקרא קרי לה לכתר
'מערת' שדה המכפלה,
מכפלה קא קרי ליה לשדה.
אמר ליה: הכי קארי ליה
'מערת המכפלה' כמה דאת
אמר 'ויתן לי את מערת
המכפלה', אבל ודאי חייך לאו
מערתא איהו מכפלה, ולאו
שדה אקרי מכפלה. אלא האי
שדה ומערתא על שום

פ"ח

לשון הקדש

'תולדות השמים והארץ' - נה אדם ותנה. לא
כתוב 'אלה השמים והארץ', אלא 'תולדות
השמים הארץ', ולא 'תולדות בן אדם'. והם
התקיימו בשביל אברהם. ומנין לנו שהתקיימו
בשביל אברהם? שכתוב 'ויקם השדה והמערה
אשר בו לאברהם'. ועד שבא אברהם לא
התקיימו אדם ותנה במקומם באותו העולם.

רבי אלעזר שאל את רבי שמעון אבוי. אמר,
המערה הזו אינה פפולה, שהרי כתוב
'מערת המכפלה', ואחר כך הכתוב קרא לה 'מערת
שדה המכפלה'. מכפלה הוא קרא לשדה? אמר לו:
כך קורא לה - מערת המכפלה, כמו שנאמר 'ויתן
לי את מערת המכפלה', אבל ודאי, חייך, המערה
היא מכפלה, ולא השדה נקרא מכפלה. אלא השדה
והמערה נקראים על שם מכפלה, שדה המכפלה
ודאי, ולא המערה, שהרי המערה היא בשדה,
ואותו השדה עומד בדבר אחר.

בא ראה, תחת ירושלים נכפלה פל ארץ
ישראל, והיא עומדת למעלה ולמטה.
כמו בן ירושלים למעלה - ירושלים מטה.
אחונה למעלה ואחונה למטה. ירושלים למעלה
אחונה בשני צדדים - למעלה ולמטה ירושלים
למטה אחונה בשני צדדים - למעלה ולמטה,
ומישום כך היא כפולה.

תא חזי, ירושלים וכל ארעא דישראל
אתכפל תחותה. ואיהי קיימא
לעילא ותתא, כגוונא דא ירושלים לעילא

מכפלה אקרון שדה המכפלה ודאי ולא
מערתא, דהא מערתא בשדה איהי, ונהוא
שדה קאים במלה אחרא.

מקורות וצינונים

(עט) זוכר, בראשית, דף פו ע"ג: 3

לשון הקדש

ועל כן השדה הזו מאותה מכפלה היא שבו היא שורה. כמו כן כתוב 'כריח שדה אשר ברכו ה', למעלה ולמטה, ומשום כך שדה המכפלה ודאי, ולא שדה כפול.

עוד סוד הדבר - שדה המכפלה ודאי. מי המכפלה? ה' שבשם הקדוש שהיא מכפלה. הפל עומד יחד, ובשבילה אמר בדרך נסתר ה' מכפלה, שלא היתה בשם הקדוש אות אהרת מכפלה פרט לזה.

ואף על גב שמערת המכפלה היתה ודאי, שהיא מערה בתוך מערה, אבל על שם אחר נקראת מערת המכפלה, כמו שנאמר 'ואברהם ידע, וכשאמר לבני חת, כסה את הדבר, ואמר 'יתן לי את מערת המכפלה', על שם שהיא מערה כפולה, והתורה לא קראה לה אלא מערת שדה המכפלה כראוי.

והקדוש ברוך הוא עשה את הפל שימצא העולם הזה, כמו שלמעלה, ולתדביק זה עם זה שיהיה כבודו למעלה ולמטה. אשרי חלקם של הצדיקים שתקדוש ברוך הוא התרצה בהם בעולם הזה ובעולם הבא.

וקודשא בריך הוא עבד בלא לאשתכחא האי עלמא כגוונא דלעילא, ולא תדבקא דא בדא, למהו יקריה לעילא ותתא. זכאה חולקיהו צדיקיא דקודשא בריך הוא אתרעי בהו בהאי עלמא ובעלמא דאתי.

ירושלים לתתא, אחידא לעילא ואחידא לתתא, ירושלים לעילא אחידת בתרין סמרין לעילא ותתא ירושלים לתתא אחידת בתרין סמרין לעילא ולתתא ובגין כך כפלתא היא.

ועל דא האי שדה מההיא כפלתא איהו דביה שריא. כגוונא דא כתיב (*) 'כריח שדה אשר ברכו ה' לעילא ותתא, ובגין כך שדה המכפלה ודאי ולא שדה כפול.

תו רזא דמלה שדה המכפלה ודאי, מאן מכפלה, ה' דבשמא קדישא דאיהי מכפלה. וכלא קיימא כחד, ובגניה קאמר בארע סתים ה' מכפלה דלא הוי בשמא קדישא את אהרא מכפלה בר איהי.

ואף על גב דמערתא כפלתא הוה ודאי, דאיהי מערתא גו מערתא, אבל על שום אהרא אקרי 'מערת שדה המכפלה' כמה דאתמר. ואברהם ידע, וכד אמר לבני חת כפי מלה ואמר 'יתן לי את מערת המכפלה', על שום דאיהי מערתא כפלתא, ואורייתא לא קרי לה אלא 'מערת שדה המכפלה' בדקא יאות.

מקורות וצינונים (*) זרחשית, כז, כז:

מֵאֵמֶר ה'

הַזָּהָר הַקְּדוֹשׁ דָּאָם חַס וְשְׁלוֹם עֵת צָרָה לְיַעֲקֹב,
מִתְעוֹרְרִין הָאֲבוֹת לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל בְּנֵיהֶם

זָהָר (39): אָמַר רַבִּי יְהוּדָה:
כַּמּוֹה אֲמִימִין מִכְּלָא
בְּנֵי עֲלָמָא. דְּלֹא יָדְעִי, וְלֹא
מִשְׁגִּיחִי, וְלֹא שְׁמַעִי, וְלֹא
מִסְתַּכְּלִי בְּמַלְי דְּעֲלָמָא. וְהוּד
קוֹדֶשָׁא בְּרִידָה הוּא מִשְׁתַּכַּח
עַל־יְדֵיהוּ בְּרַחֲמִין, בְּכֹל זְמַן וְעֵדֶן,
וְלִית מֵאֵן דִּישְׁגַּח.

❦ **לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ** ❦

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: כַּמּוֹה אֲמוּמִים מִהַבֵּל בְּנֵי
אָדָם. שְׁלֹא יוֹדְעִים, וְלֹא מִשְׁגִּיחִים, וְלֹא
שׁוֹמְעִים, וְלֹא מִסְתַּכְּלִים בְּדַבְּרֵי הַעוֹלָם. וְאִיךָ
הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נִמְצָא עַל־יְהִים בְּרַחֲמִים בְּכֹל
זְמַן וְעֵדֶן, וְאִין מִי שְׁיִשְׁגַּיִח.

שְׁלֵשׁ פְּעָמִים בְּיוֹם נִכְנַסְתָּ רוּחַ אַחַת לְמַעֲרַת
הַמִּכְפָּלָה, וְנוֹשְׁבֶת בְּקַבְרֵי הָאֲבוֹת,
וּמִתְרַפְּאִים כָּל הַעֲצָמוֹת, וְעוֹמְדִים בְּקִיּוּמָם,
וְאוֹתָהּ רוּחַ מִשְׁפִּיעָה טַל מִלְמַעְלָה מֵרֹאשׁ הַמְּלָכָה,
מִקּוֹם שְׁנִמְצָאִים הָאֲבוֹת הַעֲלִיּוֹנִים. וְכִשְׁמֻעָה
אוֹתוֹ הַטַּל מֵהֶם, מִתְעוֹרְרִים הָאֲבוֹת שְׁלֵמְטָה.

וְלִמְדֵנוּ שִׁיּוֹרֵד אוֹתוֹ הַטַּל בְּדַרְגוֹת יְדוּעוֹת,
דַּרְגָּה אַחַר דַּרְגָּה, וּמֻעָה לְגַן הָעֵדֶן
שְׁלֵמְטָה, וּמֵאוֹתוֹ הַטַּל רוֹחֲצִים בְּבִשְׂמִים שֶׁל גֵּן
עֵדֶן, וּמִתְעוֹרְרֵת רוּחַ אַחַת שְׁפֹלָגָה בִּשְׁתֵּי
אַחֲרוֹת, וְעוֹלָה וּמִשׁוֹטְטֶת בֵּין הַבִּישְׂמִים, וְנִכְנַסְתָּ
בְּפֶתַח הַמַּעְרָה, וְאִזּוּ מִתְעוֹרְרִים הָאֲבוֹת, הֵם
וְזוּיּוּגֵיהֶם, וּמִבְקָשִׁים רַחֲמִים עַל בְּנֵיהֶם.

תֵּלֵת זְמַנִּין בְּיוֹמָא, עֵאל
רוּחָא חֲדָא בְּמַעֲרָתָא
דְּכַפְלָתָא, וְנָשִׁיב בְּקַבְרֵי
אַבְהָתָא, וְאַתְסִיין כָּל גְּרַמִּין,
וְקוּיַמִּי בְּקִיּוּמָא, וְהֵהוּא רוּחָא
נְגִיד טַלָּא מִלְעִילָא, מְרִישָׁא
דְּמִלְכָּא, אַתְר דְּמִשְׁתַּכַּחֵי אַבְהֵן
עֲלָאִי. וְכַד קָמִי הֵהוּא טַלָּא
מִנְיֵיהוּ, מִתְעָרִין אַבְהֵן דְּלִתְתָּא.

וְתֵאנָא, נְחִית הֵהוּא טַלָּא
בְּדַרְגִּין יְדִיעוֹ,
דַּרְגָּא בְּתַר דַּרְגָּא, וּמִמִּי לְגַן
עֵדֶן דְּלִתְתָּא. וּמֵהֵוּא טַלָּא,
בְּבוֹסְמִין דְּגִנְתָּא דְּעֵדֶן. וְאַתְעַר רוּחָא חֲדָא,
דְּכִלִּיל בְּתַרִּין אַחֲרֵנִין וְסָלִיק וְשָׂאֵט בְּנֵי

בּוֹסְמִין, וְעִייל בְּפֶתַח דְּמַעֲרָתָא, בְּדִין
מִתְעָרִין אַבְהֵן, אֵינִין וְזוּיּוּגָן, וְכִעָאן רַחֲמֵי
עַל בְּנֵי.

❦ **מקורות וציטוטים** ❦
(פ3) זרחשיט, פר' ויחי, דף רכז ע"3:

170

❖ לשון הקדש ❖

ובאשר נמצא צער בעולם, משום שהם ישנים על חטאי העולם, ואותו טל לא שופע ולא נמצא, עד שמתעורר ספר תורה כראוי בעולם. והנפ'ש מודיעה לרוח, והרוח לנשמה, והנשמה לקדוש ברוך הוא. אז יושב המלך על כסא רחמים, ושופע מהעתיק הקדוש העליון שפע של טל הבדלח, ומגיע לראש המלך, ומתברכים האבות. ושופע אותו טל לאותם ישנים, ואז בלם מתחברים. והם הקדוש ברוך הוא על העולם. ולמדנו, לא הם הקדוש ברוך הוא על העולם עד שמודיע לאבות, ובשביקם העולם מתברך.

וכד אשתכח עלמא בצערא, בגין דאינון דמיכין על חובי עלמא, וההוא טלא לא אתנגיד ולא אשתכח, עד דאתער ספר תורה, בדקא חזי בעלמא. ונפשא אודעא לרוחא, ורוחא לנשמתא, ונשמתא לקודשא ברוך הוא. כדון יתיב מלכא בכרסויא דרחמי, ונגיד מעתיקא קדישא עלאה, נגידו דטלא דבדולחא. ומטי לרישא דמלכא, ומתברכין אבהו. ונגיד ההוא טלא, לאינון דמיכין, וכדון מתחברן בלהו,

וחיים קודשא ברוך הוא על עלמא. עלמא, עד דאודע לאבהו, ובגיניהו ותאנא, לא חיים קודשא ברוך הוא על

❖ ילקוט מדרשים חדש ❖

יעקב המצטער עם בניו במערת המכפלה, הוא אשר ישמח עמהם, בשתבוא הנאלה **'גל יעקב, ישמח ישראל'** (תהלים, יד, 1): לא היה צריך לאמר אלא **'גל אברהם יצחק ויעקב, וישמחו ישראל! אלא למה 'גל יעקב? לפי שיעקב מצטער כשישראל מצטערם ובשחם בצרה, לפיכך בשתבוא הנאלה לישראל - הוא שמח עמהם: 'גל יעקב ישמח ישראל; אימתי 'גל יעקב? - כשישמח ישראל. בשם שדרש ריש לקיש: כשישראל חוטאים כאן - יעקב לוקח במערת המכפלה. לפיכך בשתבוא הנאלה - הוא שמח עמהם. [פסיקתא רבתי, סוף פסקא תקעו, פרק מא 7]**

'גל יעקב ישמח ישראל' - ולמה יעקב שמח מכל האבות? אמר רבי שמעון בן לקיש: בשעה שיששראל חוטאין יעקב מרגיש טמיערת המכפלה... וכן בשתבוא השמחה והנאלה, יעקב שמח בה יותר מכל האבות, לפי שהוא מזומן לפעודה... ורב אמר: משל למי שמשיא את בתו; מי שמח - לא אביה של בלה? שנאמר - **'לכן בה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם'** (שמיכו, כט, 33); חזי אמר - בשתבוא הנאלה לעולם לישראל - יעקב ישמח בה יותר מכל האבות, לךך נאמר: **'גל יעקב ישמח ישראל'**. [מדרש תהלים, פרק יד 1]

מאמר ט'

הזהר הקדוש בענין קבורת יעקב אבינו עליו השלום,
ולמה לא נקבר דוד המלך עליו השלום שמה

[יז] **זֶהָרָה** (פג): רבי יהודה פתח

קרא ואמר: ויכל יעקב לצוות את בניו וגו' (פד). ויכל יעקב לצוות את בניו, לצוות? לברך מבני ליה! אלא דפקיד לון לגבי שכינתא, לאתקשרא בהדה. תו, דפקיד לון על עסקי מערתא, דהיא קריבא לגן עדן, דתמן הוא אדם הראשון קבור.

תא חזי, שהוא אתר אקרי 'קרית ארבע', מאי טעמא? בגין דתמן אתקברו ארבע זוגות: אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה.

הא קוישיא הכא, דתנינן (פז)

אבהן איגון רתיבא קדישא, ורתיבא לאו פחות מארבע, ותנינן קודשא בריך הוא אחבר למלכא דוד בהדיהו,

לשון הקדש

רבי יהודה פתח פסוק ואמר: ויכל יעקב לצוות את בניו וגו'. ויכל יעקב לצוות את בניו, לצוות? הנה צריה ולכתבו לברך! אלא שצוה אותם אל השכינה להתקשר אליה. עוד, שצוה אותם על עסקי המערה, שהיא קרובה לגן עדן, שישם קבור אדם הראשון.

בא ראה, אותו מקום נקרא קרית ארבע. מה הטעם? משום שישם נקברו ארבעה זוגות: אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה.

הרי יש כאן קשיא, ששנינו, האבות הם מרפכה קדושה, ומרפכה לא פחות מארבעה, ושנינו שהקדוש ברוך הוא חבר את דוד המלך עמהם ונעשו מרפכה שלמה, והו' שפתיב 'אבן מאסו הבונים' וגו', שדוד המלך התחבר להיות מרפכה שלמה עמהם. אם כן, דוד צריה להקבר בתוך האבות, ויהנה קרית ארבע עמו, אז מה הטעם לא נקבר עמהם?

ואתעבידו רתיבא שלימתא, הדיא הוא דכתיב (פז) 'אבן מאסו הבונים' וגו'. דדוד מלכא אתחבר למהו רתיבא שלימתא

עמק חברון

[זי] בדפו"ר סימן זה נמצא אחרי סימן יב, שלא כפי הסדר, כמו שהעיר רבינו שם, ובמהדורא זו הוחזר הסימן למקומו: (פג) פרשת ויחי, דף רמח ע"ג: (פד) זרחשית, מט, לג: (פה) זוכר, צמדצב, דף קפכ ע"א, ועוד: (פז) תכלים, קיס, כז:

בהדייהו. אי הכי דוד בעיא לאתקברא בגו אבהו, ויהווי קרית ארבע בהדיה, מאי טעמא לא אתקבר בהדייהו.

אַלְא, דוד מלכא אתר מתתקן הנה ליה פדקא יאות, ומאן הוא ציון, לאתחברא ליה פחדא. ואדם דאתקבר בגו אבהו, הא אינון אתקברו בהדיה, בגין דאיהו מלך קדמאה הנה, ואתעבר מניה מלכו, ואתיהב לדוד מלכא. ומיזמוי דאדם, אתקיים דוד מלכא. דאדם אלף שנין אתגזר עלוי, ואתעברו מניה שבועין שנין, יומי דדוד מלכא, והוא יהיב לון. ואבהו היך יקומון עד דייתי דוד מלכא, אלא זכה לאתריה, פדקא חזי ליה, בגיני כך לא אתקבר לגבי אבהו.

❧ **לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ** ❧

אַלְא, דוד המלך מקום מתקן הנה לו פראוי, ומי הוא ציון, לחבר אותו פחד. ואדם שנקבר בתוך האבות, הרי הם נקברו עמו, משום שהוא הנה מלך ראשון, ונעברה ממנו המלכות ונתנה לדוד המלך, ומימיו של אדם התקנים דוד המלך, שעל אדם נגזרו אלף שנים, והעברו ממנו שבועים שנים, ומי של דוד המלך, והוא נתן אותם, והאבות איך יקומו עד שיבא דוד המלך? אלא זכה למקומו פראוי לו, משום כך לא נקבר עם האבות.

זאת ועוד, האבות שרויים במקום של זכר, ודוד במקום של נקבה, והאבות נקברו עמם הנקבות, ודוד נקבר והתחבר במקום של זכר, דבר פראוי לו.

תו, אבהו פאתר דדכורא שריין, ודוד פאתר דניקבא, ואבהו נוקבין אתקברו בהדייהו. ודוד אתקבר ואתחבר פאתר דדכורא, מלה פדקא חזי ליה.

אתקבר לאתריה, לא אתקבר לגבי אבהו.

❧ **יְלֻקוּט מִדְרָשִׁים חֲדָשׁ** ❧

האבות בנגד השמים, הארץ והים

בנגד השמים והארץ והים – נבראו שלשה אבות: אברהם, יצחק ויעקב, שבהם פתיב – הרפיתו את ורעך ככוכבי השמים' (בראשית, טז, ד), 'והרבה ארבה את ורעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים' (נח, כג, טז). [מדרש מדשא, זרייתא דרבי פנחס בן יאיר, פרק ג. אולר מדרשים אייזנשטיין, עמוד 476]

גם המלאכים מתפללים את ברבת מגן אברהם

עמד אברהם והיה מתפלל לפני הקדוש ברוך הוא ואומר: רבון כל העולמים! לא בכת די עשיתי את כל אלה, אלא בכת מינך, שאתה מגן לי בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר (תהלים, ז, ג) 'ואתה ה' מגן בעדי, בבודי ומרים ראשי' – לעולם הבא. ועגו העליונים ואמרו: 'ברוך אתה ה', מגן אברהם!.

[פסקי דרבי אליעזר, סוף פרק כז]

מאמר י'

זהר הקדוש: נשמות הצדיקים עוברים דרך מערת המכפלה. כדי שישמחו האבות במעשיהם הטובים

עוד שם⁽¹⁵⁾: אמר רבי שמעון: תא חזי, דיעקב אף על גב דנפקת נשמתיה במצרים, לאו ברשותא אחרא נפקת. מאי מעמא, כמה דאתמר, דלא הוה מיומא דאתברי עלמא ערסא שלימתא כההוא ערסא דיעקב. בשעתא דהוה סליק מעלמא נשמתיה, מיד אתקשר באתריה, והא אוקימנא.

תא חזי, כד הוה עאל יעקב במערתא, כל ריחין דגנתא דעדן אשתכח במערתא, ומערתא סלקא נהורא, ושרגא חד דליק. וכד עאלו אבהו לגבי דיעקב למצרים, לאשתכחא עמיה, אסתלק נהורא דשרגא. כיון דעאל יעקב במערתא, הדרא שרגא לאתריה, כדון אשתלים מערתא מפל מה דאצטריך.

לשון הקדש
אמר רבי שמעון: בא ראה, שיעקב, אף על גב שיצאה נשמתו במצרים, לא יצאה ברשות אחרת, מה הטעם? כמו שנתבאר, מיום שנברא העולם לא היתה מפה שלמה כמו מפתו של יעקב. בשעה שהיה עולה מן העולם, נשמתו מיד נקשרה למקומה, וברי בארנו.

בא ראה, כשהיה יעקב נכנס למערה, נמצאו במערה כל הריחות של גן עדן, והמערה העלתה אור, ונר אחד דולק. וכשנכנסו האבות ליעקב למצרים להמצא עמו, הסתלק אור הנר, כיון שנכנס יעקב למערה, חזר הנר למקומו. ואז השתלמה המערה מפל מה שצריך.

ועד ימי העולם לא קבלה המערה איש אחר ולא תקבל. ונשמות שזוכות עוברות לפניהם בבית המערה, כדי שיתעוררו ויראו את הנרע שהשאירו בעולם, וישמחו לפני הקדוש ברוך הוא.

דזכאן אעברן מקמיהו כבי מערתא, כגין דיתעורו, וחמין זרעא דשבקו בעלמא, ויחדו קמי קודשא ברוך הוא.

ועד יומי עלמא, לא קבילת מערתא בר נש אחרא, ולא תקבל. ונשמתין

מקורות וצינונים

(15) זרעא, 77 רנ ע"ג:3

מֵאֵמֶר י"א

זהר הקדוש: טעם למה לא מלך דוד המלך עליז השלום
תכף בירושלם, וגם טעם למה כלב ירש את חברון

זהר (פס): רבי יהודה ורבי
חייא הוו אזלי
באורחא. אמר רבי חייא:
חבריאי פד אינון באורחא,
בעיין למהד בלבא חד. ואי
אייערעו, או אזלי בגווייהו
חייבי עלמא, או בני נשא
דלאו אינון מהיכלא דמלכא,
בעו לאתפרשא מנייהו. מנא
לן? מכלב. דכתיב (פ) 'ועבדי
כלב עקב היתה רוח אחרת
עמו וימלא אחר'. מאי 'רוח
אחרת'? דאתפרש מאינון
מאללין, דכתיב (ז) 'ויעלו בנגב
ויבא עד חברון'. דאתפרש
מאינון מאללין ואתא איהו
בלחודוי לחברון, לאשתטחא
על קברי אבהו.

לשון הקדש

רבי יהודה ורבי חייא היו הולכים בדרך. אמר
רבי חייא: פשחברים הולכים בדרך,
צריכים ללכת בלב אחד. ואם נפגשו או
שהולכים עמם הרשעים של העולם, או בני
אדם שאינם מהיכל המלך, צריכים להפרד
מהם. מנין לנו מכלב, שכתוב 'עבדי כלב עקב
היתה רוח אחרת עמו וימלא אחר'. מה זה 'רוח
אחרת'? שגפרד מאותם מרגלים, שכתוב 'ויעלו
בנגב ויבא עד חברון'. שגפרד מאותם מרגלים
ובא לבדו לחברון להשתטח על קברי האבות.
וחברון נתנה לו חלק ירשה לתחזיק בה, כמו
שנאמר 'ולו אתן את הארץ אשר דרך
בה'. למה נתנו לו את חברון? אם משום שהשתטח
בקברי האבות להנצל מאותה עצה שלחם שנצל -
לאו אלא, סוד תדבר שמעתי, כמו זה כתוב

וחברון אתיהיב ליה חולק אחסנא
לאתתקפא ביה, כמה דאת
אמר (ה) 'ולו אתן את הארץ אשר דרך
בה'. אמאי יהיבו ליה חברון? אי בגין
דאשתטח בקברי אבהו לאשתזבא מההוא
עיטא דילהון דאשתזיב, לא. אלא, רוא
דמלה שמענא. בגוונא דא כתיב (כ)
'וישאל דוד בד' לאמר האעלה באחת ערי

מקורות וציטוטים

(פח) שמות, פ"ו וז"ל, דף ל"ג ע"ג צ"ב: (פט) צמדזר, יד, כד: (ס) צמדזר, יג, כג:
(כז) שמואל"ב, ג, א: (כח) דברים, א, לו:

יהודה, ויאמר ד' אליו עלה, ויאמר דוד אנה אעלה, ויאמר חברונה'. הקא אית לאסתפלא, בין דהא מית שאול, ודוד ביומי דשאול אתמשח לקבלא מלכו. בין דמית שאול אמאי לא אמליכו ליה לדוד, ולא קביל מלכו על כל ישראל, ואתא לחברון, ומלכו קביל על יהודה בלחודוי שבע שנים, ואתעקב תמן כל הני שבע שנים. ולבתר דמית איש בושת, קביל מלכו על כל ישראל בירושלים?

אָלָא, כְּלָא הוּא רְזָא קמִי קודשא בריך הוא. תא חזי, מלכותא קדישא לא קביל מלכו שלימתא, עד דאתחבר באבהו. וכד אתחבר בהו, אתבני בבנייא שלימו, מעלמא עלאה, ועלמא עלאה אקרי שבע שנים, בגני דכלהו ביה.

וְסִימְנִיד 'ויבנהו שבע שנים'⁽⁵⁾, דא עלמא עלאה. ולא כתיב 'ויבנהו בשבע שנים'. כמה דאת אמר⁽⁷⁵⁾ 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ'. מאן 'ששת ימים', דא אברהם. דכתיב⁽⁵⁾ 'אלה תולדות

❧ **לשון הקדש** ❧

'וישאַל דוד בה' לאמר האעלה באחת ערי יהודה, ויאמר ה' אליו עלה, ויאמר דוד אנה אעלה, ויאמר חברונה'. כאן יש להסתפל, בין שחרי מת שאול, ודוד נמשח בימי שאול לקבל מלכות, בין שמת שאול למה לא המליכו את דוד ולא קבל מלכות על כל ישראל, וכא לחברון וקבל מלכות על יהודה לבדה שבע שנים, והתעקב שם כל שבע השנים הללו, ורק אחר שמת איש בשת קבל מלכות על כל ישראל בירושלים?

אָלָא תכל הוא סוד לפני הקדוש ברוך הוא. בא ראה, המלכות הקדושה לא קבלה מלכות שלמה עד שהתחברה באבות, וכשהתחברה בהם, נבנה בגני שלם מעולם העליון, והעולם העליון נקרא שבע שנים, משום שכלם בו.

וְסִימְנִיד - 'ויבנהו שבע שנים'. זהו העולם העליון. ולא כתוב 'ויבנהו בשבע שנים', כמו שנאמר 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ'. מי אלו 'ששת הימים' זה אברהם, שכתוב 'אלה תולדות השמים והארץ בהבראם' - באברהם. ואברהם נקרא 'ששת ימים, ומשום שהוא ששת ימים, נבנה העולם באותו גון, ויבנהו שבע שנים.

השמים והארץ בהבראם' - באברהם. ואברהם ששת ימים אקרי, ובגין דאיהו ששת ימים, אתבני עלמא בהוא גונא ויבנהו שבע שנים.

השמים ואת הארץ. מאן 'ששת ימים', דא אברהם. דכתיב⁽⁵⁾ 'אלה תולדות

❧ **מקורות וציונים** ❧

(5) מלכים"א, ו, לח: (75) שמות, לח, יז: (76) זרחשית, ב, ד:

וְתָא חוּי, דוּד בְּעָא
 לְאַתְבְּנָא בְּמַלְכוּ
 שְׁלִימָתָא לְתַתָּא, בְּגוּוּנָא
 דְלַעֲיָלָא, וְלֹא אַתְבְּנִי, עַד
 דְאַתָּא וְאַתְחַבֵּר בְּאַבְהֵן. וְקָאִים
 שְׁבַע שָׁנִים לְאַתְבְּנָא
 בְּגוּוּיָהּ. לְבַתֵּר שְׁבַע שָׁנִים,
 אַתְבְּנִי בְּכָלָא, אַתְמַשְׁכָּא
 מְלֻכוּתֵיהּ דִּי לֹא תַעֲדִי לְעַלְמִין.
 וְאִי לֹא דְאַתְעַבֵּר בְּחִבְרוֹן
 לְאַתְחַבְּרָא בְּדוּכַתִּיהּ, לֹא
 אַתְבְּנִי מְלֻכוּתֵיהּ לְאַתְמַשְׁכָּא

101

לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ ❦
 וּבֵא רְאָה, דוּד רְצָה לְהַבְּנוֹת בְּמַלְכוּת שְׁלֵמָה
 לְמַפְּחָה כְּמוֹ שְׁלִמְעֵלָה, וְלֹא נִבְנָה עַד שְׁבַע
 וְהִתְחַבֵּר בְּאַבּוֹת, וְעַמֵּד שְׁבַע שָׁנִים לְהַבְּנוֹת
 בְּתוֹכָם. אַחַר שְׁבַע שָׁנִים נִבְנָה בְּכָל, נִמְשְׁכָה
 מְלֻכוּתוֹ שְׁלֹא תַעֲבֵר לְעוֹלָמִים. וְאִם לֹא שְׁנַעֲשֵׂה
 בְּחִבְרוֹן לְהִתְחַבֵּר בְּמִקוּמוֹ, לֹא נִבְנְתָה מְלֻכוּתוֹ
 לְחַפְּשֵׁף בְּרָאוּי. כְּמוֹ כֵּן כָּלֵב, הַאִירָה בּוֹ רוּחַ
 חֲכָמָה, וּבֵא לְחִבְרוֹן לְהִתְחַבֵּר בְּאַבּוֹת וְלִמְקוּמוֹ
 הַלֵּף. אַחַר כֵּן מְקוּמוֹ הָיָה וְיָרֵשׁ אוֹתוֹ.

בְּדָקָא יְאוּת. כְּהַאי גּוּוּנָא כָּלֵב אַתְגְּהִיר בֵּיהּ וְלְדוּכַתִּיהּ אֶזְל, וְלְבַתֵּר דוּכַתִּיהּ
 רוּחָא דְחֲכָמָתָא וְאַתָּא לְחִבְרוֹן לְאַתְחַבְּרָא הוּהוּ וְיָרִית לֵיהּ.

❦ יְלֻקוּט מִדְרָשִׁים חֲדָשׁ ❦

עמידה בנסיגות ארץ ישראל

'וּמָאז בָּאתִי אֶל פְּרַעֲה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הַרַע לְעַם הַזֶּה' (שְׁמוֹת, כג,ג), אִמַּר לוֹ הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא
 לְמַשָּׁה: הִכַּל עַל דְּאֲבָדוֹן וְלֹא מִשְׁתַּפְּחוּן. הַרְבֵּה פְעָמִים נִגְלִיתִי עַל אֲבִרְהִם יִצְחָק וְעֵקֵב בְּאֵל שְׁדֵי וְלֹא
 הוֹדַעְתִּי לָהֶם כִּי שְׂמִי ה' בְּשֵׁם שְׂאֲמַרְתִּי לָךְ – וְלֹא תִרְהַרוּ אַחַר מִדּוֹתַי. אֲמַרְתִּי לְאַבְרָהָם (גֵּרָשִׁים,
 יג, ט) 'קוּם וְהִתְהַלֵּךְ בְּאֶרֶץ לְאָרְבָּה וּלְרַחֲבָה כִּי לֵךְ אֲתַנְּנָה'; בְּקֶשׁ לְקַבֵּר שָׂרָה וְלֹא מָצָא עַד שִׁקְנָה בְּדַמִּים
 – וְלֹא תִרְהַר אַחַר מִדּוֹתַי. אֲמַרְתִּי לְיִצְחָק (ס, כו,ג): 'לֹא בְּאֶרֶץ הַזֹּאת... כִּי לֵךְ וְלִירַעַד אֲתָן אֶת
 כָּל הָאָרֶצַת הָאֵל'; בְּקֶשׁ לְשִׁתּוֹת מִים וְלֹא מָצָא, אָלֵא (ס, כ) 'וַיְרִיבוּ רַעִי גֵרָר עִם רַעִי יִצְחָק' – וְלֹא
 תִרְהַר אַחַר מִדּוֹתַי. אֲמַרְתִּי לְעֵקֵב (ס, כח,יג): 'הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שׁוֹכֵב עָלֶיהָ לֵךְ אֲתַנְּנָה וְלִירַעַד';
 בְּקֶשׁ מָקוֹם לְנִטּוֹת אֶהְלוֹ וְלֹא מָצָא עַד שִׁקְנָה בְּמֵאָה קְשִׁיטָה – וְלֹא תִרְהַר אַחַר מִדּוֹתַי; וְלֹא שְׂאֲלַנִּי,
 מַה שְׂמִי, בְּשֵׁם שְׂשֻׁאֲלָתָא אַתָּה. וְאַתָּה בְּתַחֲלַת שְׁלִיחוּתִי אֲמַרְתָּ לִּי: 'מַה שְׂמִי', וְלִבְסוּף אֲמַרְתָּ (שְׁמוֹת,
 כג, ג) 'מָאז בָּאתִי אֶל פְּרַעֲה לְדַבֵּר בְּשִׁמְךָ הַרַע לְעַם הַזֶּה וְהַצַּל לֹא הַצַּלְתָּ אֶת עַמּוֹךְ' – 'עֲתָה תִרְאֶה
 אֲשֶׁר אַעֲשֶׂה לְפְרַעֲה' (שְׁמוֹת, יג, ו); בְּמַלְחַמַת פְּרַעֲה אַתָּה רוּחָה, וְאִי אַתָּה רוּחָה בְּמַלְחַמַת שְׁלֵשִׁים וְאַחַד
 מְלָכִים! [מִדְרַשׁ שְׁמוֹת רַבִּי, פֵּרָשָׁה ו' ד'; צִנְלִי סְנֵהֲדַרְמִין דִּף קִיא עַמּוּד א']

אַרְצֵי יִשְׂרָאֵל נִתְּנָה לְעַם יִשְׂרָאֵל – בְּזִכּוֹת הָאֲבוֹת

'וַתְּהִי כִּי יִבְיָאֵד ה' אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֲמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְתַתָּת לָךְ,
 אֶרֶץ זְבֹת חֶלֶב וְדִבְשׁ' (שְׁמוֹת, יג, ט); – 'אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם' – הִכַּל בְּזִכּוֹת אֲבוֹתָיךְ.
 [מְכִילַתֵּא דְרַבִּי שְׁמַעוֹן צִי יוֹסֵאִי, מֵהַדְרֹת אֶפְסֶטִין מִמְּלַד, צֵא, יג, ה, עַמּוּד 38]

מאמר י"ב

זהר הקדוש: יצחק אבינו עליו השלום תקן תפלת המנחה בשדה מערת המכפלה

לשון הקדש

בא ראה, ו'ירח את ריח בגדיו' - בתחלה. וב'שהרגיש אמר 'ראה ריח בני/ שידע שבו הדבר היה תלוי, שבגללו העלה ריח. 'כריח שדה אשר ברכו ה' / וכי מניח היה ידע יצחק ריח שדה אשר ברכו ה'?

אלא שני דברים הם, והכל הוא אחד, שכתוב 'ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב'. וכי לא היה לו בית או מקום אחר להתפלל? אלא אותו השדה היה אשר קנה אברהם סמוך למערה, שכתוב 'השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת'. וב'שעה שהיה יצחק נכנס אליו, ראה שכינה עליו, והעלה ריחות עליונים קדושים, ומשום כך היה מתפלל שם, וקבעו לתפלתו.

ולמה אברהם לא היה מתפלל שם? משום שקביעות של מקום אחר היתה לו בתחלה, ודבר אחר

[זהר:] ⁽¹⁵⁾ תא חזי ו'ירח את ריח בגדיו' ⁽¹⁶⁾, בתחלה. וכד ארגיש אמר ⁽¹⁷⁾ 'ראה ריח בני/ הידע דביה הוה תליא מלתא, דבגנייה סליק ריחא. 'כריח שדה אשר ברכו ה' / וכי מניח הוה ידע יצחק ריח שדה אשר ברכו ה'?

אלא תרין מלין אינון, וכלא הוא חד. דכתיב ⁽¹⁸⁾ 'ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב'. וכי לא הוה ליה ביתא או מקום אחר להתפלל? אלא אותה השדה היה אשר קנה אברהם סמוך למערה, דכתיב ⁽¹⁹⁾ 'השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת'. וב'שעתא דהוה יצחק

ואברהם אמאי לא הוה מצלי תמן? משום דקביעותא דאתרא אחרא הוה ליה בקדמותא, ומלה אחרא

עאל גביה, חמא שכינתא עליה, וסליק ריחין עלאין קדישין, ובגניי כך הוה מצלי תמן, וקבעיה לצלותיה.

מקורות וצינונים

(15) שמות, דף לט ע"ב: (16) זרעית, כז, כז: (17) שם: (18) זרעית, כד, סג: (19) זרעית, כה, י:

ריחא דחמא בהר המוריה.
ולמה נקרא מוריה? על שם
המור הטוב והנה תמוז.

לשון הקדש

ריח שראה בהר המוריה. ולמה נקרא מוריה? על
שם המור הטוב שהיה שם.

והבילי היה, וגן עדן שנכנס עמו וברכו, ומשום
כך לא תלה הדבר בלבושים, אלא
ביעקב ממש, שראה שבו היה הדבר תלוי
ונראה [וראוי היה להתברך], וזכותו עולה
להתברך, ונכנס עמו גן עדן. ומשום כך,
כשהתרעם עשו, אמר גם ברוך יהיה!

וכלא הוה, וגן עדן דעאל
עמיה וברכיה. ובגין
כך לא תלה מלה בלבושין,
אלא ביעקב ממש, דחמא
דביה הוה תליא מלה
ואתחוי, וזכותיה סליק
לאתברא, ועאל עמיה גן

עדן. ובגין כך כד אתרעם עשו, אמר גם ברוך יהיה!

ילקוט מדרשים חדש

מערת המכפלה – ראשית קנני הארץ

'ויקח את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו וגו' במאה קשיטה' (בראשית, לג, ט), אמר רבי יודן בר
סימון: זה אחד משלשה מקומות שאין אמות העולם יכולין להונות את ישראל, לומר גזולים הן בתקבם'.
ואלו הן: מערת המכפלה, ובית המקדש, וקבורתו של יוסף. מערת המכפלה, דכתיב (בראשית, כג, טז):
'וישקל אברהם לעפרו את הכסף אשר דבר באוני בני חת ארבע מאות שקל כסף עבר לסחר'. בית
המקדש, דכתיב (דברי הימים ב, ח, כה): 'ויתן דוד לארנו במקום שקלי זהב משקל שש מאות'. וקבורתו
של יוסף, דכתיב (בראשית, לג, ט): 'ויקח את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו כמד בני המור אבי שכם
במאה קשיטה', יעקב קנה שכם.

נשבע לאבות לרחם על בניהם עד עולם

שלוש בריתות ברת הקדוש ברוך הוא כשיצאו ממצרים... ושטא תאמר: כל המרח הוה למה?
לא מפני שאני צריך לכם; אלא מה אעשה לכם – שכבר נשבעתי לאבותיכם שלא אשנה בכם ובניכם
עד עולם! כך נאמר (דברים, כג, יג): 'למען הקים אותך היום לו לעם, והוא יהיה לך לאללים באשר דבר
לך וכאשר נשבע לאבתך'. ואמר 'מלך אסור ברחמים' (סור כשרים, יג, ז) ואין אסור אלא שבועה,
שנאמר (במדבר, ג, יג): 'ואסרה אסר על נפשה' לפיכך אינו יכול לעבר על שבועתו.

אמר רבי אליעזר: תבא מארה על לבו, שאמר ליעקב (בראשית, לג, ז) 'למה נגבת את אלהי'.
לעצמה אינה יכולה להציל את הנגבה – לאחרים היא יכולה להציל! אבל ישראל אינו בן שחן
עובדו להקדוש ברוך הוא, שכתוב בו 'הוא תהלתך והוא אלהיך' וגו' (דברים, יג, ז). הוא משמר את
ישראל כאב המשמר את הבן, שנאמר 'הנה לא יגום ולא יישן שומר ישראל' (תהלים, קכג, ז).

[תנחומא, דברים, פרשת נצבים ג]

מאמר י"ג

זֶהַר הַקְּדוֹשׁ: אֵיךְ כָּלֵב סָבַן בְּנַפְשׁוֹ וּבָא לְמָקוֹם סַבְנָה
לְהַשְׁתַּטַּח עַל קַבְרֵי אֲבוֹת, עֵינַי שָׁם

זֶהַר (קפ): 'אלה שמות האנשים אשר שלח משה וגו' (קפ), אמר רבי יצחק: משה אסתפל וידע דלא יצלחון בארתייהו, כדון צלי עליה דיהושע. כדון כלב הוה בדוחקא, אמר: מה אעביד, הא יהושע אזיל בסיעתא עלאה דמשה, דשרד ביה נהירו דסיהרא, והוא אנהיר עליה בצלותיה, כגון דאיהו שמשא. מה עבד כלב? אשתמיט מנייהו ואתי לגבי קברייא דאבהו, וצלי תמן צלותיה.

אמר רבי יהודה: ארה אחרא נטיל ועקים שבילין, ומטא על קברי

דאבהו, ואסתפן בגרמיה. דהא כתיב (קפ) 'ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק', אבל מאן דאיהו בדוחקא, לא אסתפל מדי. כך

לשון הקדש
'אלה שמות האנשים אשר שלח משה וגו'. אמר רבי יצחק, משה אסתפל וידע שלא יצלחו בדרכיהם, והתפלל על יהושע. ואז כלב היה בדחק, ואמר: מה אעשה? הרי יהושע הולך בסיוע עליון של משה, ששלח בו אור הלכנה, והוא האיר עליו בתפלתו, משום שהוא שמש. מה עשה כלב? נשכח מהם והלך לקברי האבות, והתפלל שם תפלתו.

אמר רבי יהודה, דרך אחר לקח, ועקם שבילים, והגיע על קברי האבות, והסתפן בעצמו. שהרי כתוב 'ושם אחימן ששי ותלמי ילידי הענק'. אבל מי שהוא בדחק, לא מסתפל על דבר. כך כלב, משום שהיה בדחק, לא אסתפל על דבר, ובא להתפלל על קברי האבות להנצל מעצה זו.

כלב, כגון דהוה בדוחקא לא אסתפל מדי, ואתא לצלאה על קברי אבהו, לאשתוקא מעיטא דא.

מקורות וצינונים

(קא) במדבר, דף קנח ט"ז: (קב) במדבר, יג, טז: (קג) שם, כז, כז:

מֵאֵמֶר י"ד

זַהַר הַקְּדוֹשׁ בְּעֵינֵי הַנּוֹזֵר לְעֵיל, וְלֹא יָכוֹל לַעֲשׂוֹת זֹאת
כִּי אִם כָּלֵב, עֵינַי שָׁם

לְשׁוֹן הַקְּדוֹשׁ

וַיַּעֲלוּ בְּנֵגֶב וַיָּבֹאוּ עַד חֶבְרוֹן. וַיָּבֹאוּ צָרִידָה לְהִיּוֹתוֹ אֵלֶּיָּא אָמַר רַבִּי יוֹסִי, כָּלֵב הוּא שָׂבֵא לְהַתְּפַלֵּל עַל קַבְרֵי הָאֲבוֹת. אָמַר כָּלֵב, יְהוֹשֻׁעַ הָרִי בָּרְכוּ מִשָּׁה בְּסִיּוּעַ עֲלוֹן קְדוֹשׁ וַיְכוּל לְהַנְצִיל מֵהֶם, וְאַנִּי מָה אֲעֲשֶׂה? נִמְלֵךְ לְבַקֵּשׁ בְּקִשָּׁה עַל קַבְרֵי הָאֲבוֹת כְּדֵי שֶׁיִּנְצֵל מִסּוּדוֹתֵיהֶם [מַעֲצָה רַעוּחַ] שֶׁל שָׂאֵר מְרַגְלִים.

רַבִּי יִצְחָק אָמַר, מִי שֶׁתָּהָה רְשׁוּם מִבְּלֶם, זֶה נִכְנָס בּוֹ, שָׁבוּ תְלוּי הַכֹּל. וְבֹא וּרְאֵה, מִי הוּא מִשָּׂאֵר אַחֲרִים שֶׁיְכוּל לְהַפְּנֵם לְשֵׁם? שְׁתָּרִי כְּתוּב 'וְשֵׁם אַחִימוֹן שִׁשִּׁי וְתַלְמִי', וּמִפְּחָדִם מִי יְכוּל לְהַפְּנֵם בְּמַעֲרָה? אֵלֶּי הַשְׂכִּינָה נִכְנָסָה שָׁם עִם כָּלֵב, לְבִשְׂרֵי לְאֲבוֹת, שְׁתָּרִי הֵגִיעַ זְמַן לְהַכְּנִים בְּנֵיהֶם לְאֶרֶץ, שֶׁנִּשְׁבַּע לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְזֶהוּ 'וַיָּבֹאוּ עַד חֶבְרוֹן'.

לְאַרְעָא, דְּאֹמִי לֹון קוֹדֶשָׁא בְּרִידָה הוּא, וְדֵא הוּא 'וַיָּבֹאוּ עַד חֶבְרוֹן'.

לְבִשְׂרָא בְּכָלֵב, לְבִשְׂרָא לְאֲבִיהוֹן דְּשָׂאֵר מְרַגְלִין.

עוֹד (קד): 'וַיַּעֲלוּ בְּנֵגֶב וַיָּבֹאוּ עַד חֶבְרוֹן' (קפ), 'וַיָּבֹאוּ' מִבְּעֵי לִיָּה? אֵלֶּיָּא אָמַר רַבִּי יוֹסִי: כָּלֵב הוּא דְּאֵתָא לְצִלָּאָה עַל קַבְרֵי אַבְהֵתָא. אָמַר כָּלֵב: יְהוֹשֻׁעַ הָא בְּרַכִּיָּה מִשָּׁה בְּסִיּוּעָא עֲלָאָה קְדִישָׁא, וַיְכוּל לְאַשְׁתַּוְּבָא מִנִּיָּהוּ, וְאַנָּא מָה אֲעֵבִיד? אִימְלֵךְ לְמַבְעֵי בְּעוֹתָא עַל קַבְרֵי אַבְהֵתָא, בְּגִין דִּישְׁתַּוְּבִי מְרַזִּיהוֹן דְּשָׂאֵר מְרַגְלִין.

רַבִּי יִצְחָק אָמַר: מֵאֵן דְּהוּהוּ רְשִׁים מִבְּלָהוּ, דָּא עָאֵל בְּגוּוּיָהּ, דְּבִיָּה תְלוּיָא כָּלָא. וְתָא חַזִּי, מֵאֵן הוּא מִשָּׂאֵר אַחֲרֵי דִיכּוּל לְאַעֲלָא תַמָּן? דְּהָא כְּתִיב (ק) 'וְשֵׁם אַחִימוֹן שִׁשִּׁי וְתַלְמִי', וּמִדְּחִילוֹ דְּלָהוֹן מֵאֵן יְכוּל לְאַעֲלָאָה בְּמַעֲרָתָא? אֵלֶּיָּא שְׂכִינָתָא עָאֵלָת תַּמָּן בְּכָלֵב, לְבִשְׂרָא לְאֲבִיהוֹן דְּשָׂאֵר מְרַגְלִין.

מִקּוּרוֹת וְצִיּוּנִים

(קד) צַמְדָּר, דָּף קַנָּה ע"ג: (קפ) צַמְדָּר, יג, כג: (קו) שס:

מאמר ט"ו

תקוני הזהר: כל האותות יהיו בארץ ישראל, בגין
דתמן חבדון, דאבהן תמן קבורים

לשון הקדש

החמישי בנגון, משום שהנגון הזה עולות ממנו
כמה נגינות, עלמות מצד השמאל,
שמשם רוח צפון היתה יורדת בכנור דוד והיה
מנגן מאליו. זהו שכתוב והיה מנגן וגו'.

ומשם יוצאים רעמים. זהו שכתוב ורעם
גבורותיו מי יתבונן, ומשם רעה
התרעעה הארץ - בתרועה, מצד של מטה כלפי
חסד. מוט התמוטטה ארץ - בתקיעה. פור
התפוררה ארץ - בשברים. באותו זמן שלשת
האבות מתקשרים עם גבורה, ונעשים בה
תרועה שברים תקיעה, ובהם רעה התרעעה וגו'.

וזה יהיה בסוף הימים, וכל האותות הללו יהיו
בארץ ישראל, משום ששם חבדון, ששם
קבורים האבות.

תקוני הזהר^(קז): חמשאה
בנגון, בגין דהאי
ניגון סליק מניה כמה נגינות,
עולימן מסטרא דשמאלא,
דמתמן רוח צפון הנה נחתא
בכנור דוד והיה מנגן מאליו,
הדא הוא דכתיב^(קח) 'והיה
מנגן המנגן' וגו'.

ומתמן רעמין נפקין, הדא
הוא דכתיב^(קט)
'ורעם גבורותיו מי יתבונן',
ומתמן^(ק) 'רעה התרעעה
הארץ' - בתרועה, מסטרא
דמטה כלפי חסד. מוט
התמוטטה ארץ - בתקיעה.
'פור התפוררה ארץ' -
בשברים. בהוא זמנא תלת
אבהן מתקשרין בגבורה, ואתעבדו בה
תרועה שברים תקיעה, ובהון רעה
התרועעה' וגו'.

ודא יהא בסוף יומיא, וכל אתין אלין
בארעא דישראל יהון, בגין דתמן
חבדון, דאבהן תמן קבורים.

מקורות וצינונים

(קז) תקוני הזהר, תיקונא תליסר, דף כח ע"ב: (קח) מלכיס"ב, ג, עו: (קט) איוז, כו, יד:
(קי) ישעיה, כד, יט:

מֵאֵמֶר ט"ז

זָהָר הַדָּשׁ: פֶּתַח גֶּן עֵדֶן בַּמְעַרַת הַמְכַפְלָה

זָהָר הַדָּשׁ (ק"פ) זֶה לְשׁוֹנוֹ: תָּאנָא שְׁבַע הַנִּשְׁמָה בַּמְעַרַת הַמְכַפְלָה, שֶׁהִיא סְמוּכָה פֶּתָחִים יֵשׁ לְנִפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים, לְגַן עֵדֶן, וְאָדָם הָרָאשׁוֹן שׁוֹמֵר עָלָיו. לְהַגִּים עַד מְקוֹם מַעְלָתָם. וְעַל כָּל פֶּתַח זָכָתָהּ, הוּא מְכַרְזוֹ וְאוֹמֵר פֶּנּוּ מְקוֹם שְׁלוֹם וּפֶתַח שׁוֹמְרִים. הַפֶּתַח הָרָאשׁוֹן, נִכְנָסֶת בּוֹאֵר וְכוּ'.

דף כ

מקורות וציונים

(ק"א) פרשת נח, דף כז מדפוס ליוורנו:

יְלֻקוּט מִדְרָשִׁים הַדָּשׁ

יִשְׂרָאֵל נִשְׁעָנִים בְּזִכּוֹת הָאֲבוֹת

'וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב, וְאֵף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק, וְאֵף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזַכֵּר, וְהָאָרֶץ אֲזַכֵּר' (ויקרא, כ, 33); הַדָּא הוּא דְכָתִיב (תהלים, פט) 'נֶפֶן כְּמַצְרַיִם תְּסִיעַ, תִּגְרַשׁ גּוֹיִם וְתִמְעַקֵּה'. מַה חֲנֻכָּן הוּא נְמוּכָה מִכָּל הָאֵילָנוֹת, וְשׁוֹלְמֵת בְּכָל הָאֵילָנוֹת – כִּד הִם יִשְׂרָאֵל: נִרְאִים כְּאֵלוֹ שְׁפִלִים בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֲבָל לְעֵתִיד לָבוֹא הֵן עֲתִידִין לִירֵשׁ מְסוּפָה הָעוֹלָם וְעַד סוּפּוֹ. מַה נֶּפֶן זֶה בְּתַחֲלָה הוּא נִרְפָּסֶת בְּרִגְלָה, וְאַחַר כִּד עוֹלָה לְשַׁלְחַן מַלְכִים – כִּד יִשְׂרָאֵל: נִרְאִין כְּאֵלוֹ מְאֻסִּין בְּעוֹלָם הַזֶּה, דְּכָתִיב (איכה, ג, 7) 'הֲיִיתִי שְׂחָק לְכָל עַמִּי נְגִינָתָם כָּל הַיּוֹם'. אֲבָל לְעֵתִיד לָבוֹא (דברים, כח, 6) 'וְנִתְנָה ה' עֲלֵינוּ, דְּכָתִיב (ישעיה, מט, כג) 'וְהָיוּ מַלְכִים אֲמֵנֶה וְשִׁרְוֹתֵיהֶם מִיְּמִינֵינוּ'. מַה נֶּפֶן זֶה הַשׁוֹמֵר שְׁלָה עוֹמֵד לְמַעְלָה – כִּד יִשְׂרָאֵל: הַשׁוֹמֵר שְׁלָה לְמַעְלָה, שְׁנֵאמַר (תהלים, קכח, 7) 'הִנֵּה לֹא יָגוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל'. מַה נֶּפֶן זֶה נִשְׁעָנֶת עַל גְּבִי עֲצִים יְבֵשִׁים וְהוּא לֶחֶה – כִּד יִשְׂרָאֵל: נִשְׁעָנִין בְּזִכּוֹת אֲבוֹתָם, אֵף עַל פִּי שְׁהוֹן יִשְׁנִין; הַדָּא הוּא דְכָתִיב (ויקרא, כ, 33) 'וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאֵף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאֵף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזַכֵּר וְהָאָרֶץ אֲזַכֵּר'.

יִצְאֵו עֶשֶׂר הַדְּבָרוֹת בְּעֶשְׂרֵה נִסִּיּוֹת

כִּד בִּיּוֹן שְׁעֵשׂוֹ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה נִהְעֵלָן הָיָה הָאֱלֹקִים בּוֹעֵס עֲלֵיהֶם; הַתְּחִיל אוֹמֵר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא (דברים, ט, 7): 'הֲרַף מִגְּנֵי וְאִשְׁמִידִם'. אָמַר מֹשֶׁה: רַבּוֹן הָעוֹלָם, עַל מַה אֲתָה בּוֹעֵס עַל יִשְׂרָאֵל? אָמַר: בְּשִׁבִיל שְׁבַטְלוֹ עֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת. אָמַר לוֹ: יֵשׁ לָהֶן מִחִיבֵן לְפָרַע. אָמַר לוֹ: מִנֵּן? אָמַר: הַזְּכָר שְׁנִסִּיתָ אַבְרָהָם בְּעֶשְׂרֵה נִסִּיּוֹת, וְיִצְאֵו עֶשֶׂר בְּעֶשֶׂר. הוּו – 'זָכַר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל' (שמות, 13: 16). [שמות רבה, פרשה מד, 7, ועין סס; וכעין זה במדרש תנחומא, שמות, פרשת כי תשא, כד] (13: 16).

מאמר טו"ב

זהר חדש: מאין ידע אדם הראשון קדשת המקום, וגם
אברהם מאין ידע

עוד שם זהר חדש^(ק"ב): ואמר רבי רחומאי: כשגירש הקדוש ברוך הוא אדם הראשון מגן עדן, נתירא ממדור זה הנקרא ארץ תחתית, מפני שאין לו שיעור. ועל זה נאמר^(ק"ג): 'ארץ עיפתה כמו אפל צלמות ולא סדרים ותפע כמו אפל'.
מה עשה? עשה תשובה, ונכנס כמו גיחון עד צנארו. והקדוש ברוך הוא חס עליו, וסלקו למקום הנקרא אדמה, שהיא אחת משבעה ארצות. ושם הוליד את קין והבל.

אמר רבי רחומאי: הקדוש ברוך הוא נתעסק בו כשנוצר, ונתעסק בו בשמחה. ולא היה מי שיודע בו, עד שבא אברהם אבינו עליו השלום ונכנס לשם, וראה אותו, והריח ריח בשמים של גן עדן. ושמע קול מלאכי השרת אומרים: 'אדם הראשון קבור שם, ואברהם יצחק ויעקב מוכנים למקום הזה'. ראה הגר דולק, ויצא מיד היתה תאוותו על המקום הזה.

בשהרג קין את הבל, גזר עליו הקדוש ברוך הוא להיות נע ונד בארץ. מה כתיב^(ק"ד) 'הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה וגו' והייתי נע ונד בארץ'. והקדוש ברוך הוא קבלו בתשובה, וסילקו לארקא.

כשנולד שת, סילקו הקדוש ברוך הוא לאדם הראשון למעלה מכל הארצות, לתבל, במקום ארץ ישראל, בחברון. ושם חצב לו קבר, ועשה מערה לפניו ממערה, סמוך לגן עדן. ושם היתה קבורתו, וקבורת אברהם יצחק ויעקב, והאמהות.

אמר רב הונא: קודם שבא אברהם, רבים היו מבקשים ליקבר שם, ומלאכי השרת היו שומרים המקום, ורואים אש דולקת שם, ולא יכלו לכנוס, עד שבא אברהם ונכנס, וקנה את המקום.

מקורות וצינונים

מֵאֲמֵר ה"י

פְּרָקִי דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּעֵינֵי קַבְרֵי תַּאֲדָם הָרֵאשִׁוֹן וְחוּהָ, עֵינֵי שָׁם

לְכָל חַי, אָמַר אָדָם: עַד שְׁאֵנִי בְּעוֹלָם, אֲכַנֶּה לִי בֵּית מְלוֹן לְרַבְצֵי חוּץ לְהַר הַמּוֹרִיָּה, וְחֻצַּב וּכְנָה לוֹ בֵּית מְלוֹן לְרַבְצוֹ.

אָמַר אָדָם: מָה הַלּוּחֹת שֶׁהֵן עֵתִידִין לְהַכְתֵּב בְּאַצְבָּעוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְעֵתִידִין מִימֵי הִירְדָן לְבָרַח מִפְּנֵיהֶם; גּוֹפֵי שְׁנַבֵּל בְּשִׁתֵּי יָדָיו, וְרוּחַ נְשָׁמַת פּוּוֹ נִפְחַ בְּאַפֵּי, וְלֹאֲחֵר מוֹתֵי יִקְחוּ אוֹתִי וְאֵת עֲצָמוֹתַי וְיַעֲשׂוּ לָהֶם עֲבוּדָה זָרָה?! אֵלֶּא אֲעִמִּיק אֲנִי אֲרוּנִי לְמִטָּה מִן הַמְּעָרָה, וְלִפְנֵים מִן הַמְּעָרָה, לְפִיכָד נִקְרָאת 'מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה', שֶׁהִיא כְּפוּלָה. וְשָׁם הוּא נִתּוֹן אָדָם וְחוּהָ, אֲבָרְהָם וְשָׂרָה, יִצְחָק וּרְבֵקָה, יַעֲקֹב וְלֵאָה. וְלְפִיכָד נִקְרָאת 'קְרִית אַרְבַּע' שֶׁנִּקְבְּרוּ בָּהּ אַרְבַּע זְוָגוֹת, וְעֲלֵיהֶם הַכְּתוּב אֹמֵר (ק"י) 'יּוֹבָא שְׁלוֹם יִנּוּחוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם הַלֵּךְ נִכְחוּ'.

פְּרָקִי דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר (ק"ט): בְּאַחַד בְּשַׁבַּת נִכְנַס אָדָם בְּמֵי גִיחוּן הָעֲלוּזִין עַד שֶׁהִגִּיעוּ הַמַּיִם עַד צְוֹארוֹ, וְנִתְעַנָּה שְׁבָעָה שְׁבַתוֹת יָמִים, עַד שֶׁנַּעֲשָׂה גּוֹפּוֹ כְּמִין כְּבֵרָה. אָמַר אָדָם לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: רַבּוֹן כָּל הָעוֹלָמוֹם, הֲעֵבֵר נָא אֶת חַטָּאתַי מֵעָלַי וְקַבֵּל אֶת תְּשׁוּבָתִי, וְיִלְמְדוּ כָּל הַדּוֹרוֹת שִׁישׁ תְּשׁוּבָה וְאִתָּה מְקַבֵּל תְּשׁוּבַת שְׂבִים. מָה עָשָׂה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא? פִּשְׁט יָד יָמִינוּ, וְהִעֲבִיר אֶת חַטָּאתוֹ מֵעָלָיו, וְקַבֵּל אֶת תְּשׁוּבָתוֹ. שְׁנֵאמַר (ק"ט) 'חַטָּאתַי ° אוֹדִיעֶךָ וְעוֹנֵי לֹא כִסִּיתִי [אֲמַרְתִּי אוֹדָה עָלַי פִּשְׁעֵי לָהּ], וְאִתָּה נִשְׁאַתָּ עוֹן חַטָּאתִי סֵלָה!], 'סֵלָה' מִן הָעוֹלָם הַזֶּה, וְ'סֵלָה' מִן הָעוֹלָם הַבָּא.

יֵשֵׁב אָדָם וְדָרַשׁ בְּלִבּוֹ, וְאָמַר (ק"י): 'כִּי אֲמַרְתִּי מוֹת תְּשִׁיבֵנִי וּבֵית מוֹעֵד

112

מקורות וצייונים

(קטו) פרק עשרים, צסופו: (קטז) תהלים, לז, ה: (קיז) ע"י חיוז, ל, כג: (קיח) ישעיה, מז, צ:

ילקוט מדרשים חדש

לולא זכות אבות לא היינו עולים ממצרים

'לולא אלקי אבי אברהם ויחזק' (בראשית, לא, מז), 'ובדי בן לוי ורבי יהושע בן לוי, ובדי בן לוי אמר: כל מקום שנאמר 'לולי' – בא בזכות אבות. אמר לו רבי יהושע: והא כתיב (בראשית, מג, י): 'כי לולי התמהמהנו? אמר לו: כל עצמן לא עלו אלא בזכות אבות, שאולי זכות אבות לא היו עולים משם בשלום. [בראשית רבה, פרשה עה, יג]

מאמר י"ט

פרקי דרבי אליעזר: ענין ארוך עם בן הבקר של
אברהם אבינו עליו השלום, עיין שם

שם (ק"ט): רבי יהודה אומר: שלשה אבות
ברתו ברית עם עמי הארץ,
ואלו הן: אברהם ויחזק ויעקב.

אברהם ברת ברית עם עמי הארץ,
כשנגלו המלאכים עליו היה
סבור שהן אורחי עם הארץ, ורץ
לקראתם, ורצה לעשות להם סעודה
גדולה, ואמר לשרה לעשות להם סעודה.
באותה שעה כשהיתה לשה שרה, ראתה
דם נדה, לפיכך לא הגיש להם מן העוגות,
ורץ להביא בן בקר. וברח לפניו בן הבקר,
ונכנס למערת המכפלה, ונכנס אחריו שם,
ומצא שם אדם וחוה שוכבים על המפות
וישנים, ונרות דולקים עליהם, וריח טוב
עליהם כריח ניחוח. לפיכך חמד את
מערת המכפלה לאחזת קבר.

אמר לבני יבוס לקנות מהם את מערת
המכפלה במכר טוב ובזהב ובשטר
עולם לאחזת קבר. (וכי יבוסים היו והלא
חתיים היו? אלא על שם עיר יבוס נקראו
יבוסים). ולא קבלו האנשים. התחיל כורע
ומשתחוה אליהם, שנאמר (ק"ד) 'וישתחו

אברהם לפני עם הארץ'. אמרו לו: אנו
יודעים שהקדוש ברוך הוא עתיד לתן לך
ולזרעך את כל הארצות האל, ברת עמנו
שבועה שאין ישראל יורשים את עיר יבוס,
כי אם ברצונם של בני יבוס, ואחר כך קנה
את מערת המכפלה במכר זהב ובכתב
עולם לאחזת עולם, שנאמר (קכ"א) 'וישמע
אברהם אל עפרון, וישקל אברהם לעפרון
את הכסף אשר דבר באוני בני חת ארבע
מאות שקל כסף עבר לסחר'.

מה עשו אנשי יבוס? עשו צלמים של
נחשת, והעמידו אותן ברחוב העיר,
וכתבו עליהם שבועת אברהם. וכשבאו
ישראל לארץ, רצו לכנס בעיר היבוס, ולא
היו יכולים לכנס, מפני אות ברית שבועת
אברהם, שנאמר (קכ"ב) 'ואת היבוס יושבי
ירושלם וגו' [לא יכלו בני יהודה להורישים].

וכשמלך דוד ורצה לכנס בעיר היבוס
לא הניחו אותו, שנאמר (קכ"ג)
'ויאמר לדוד לאמר לא תבוא הנה וגו',
והלא היו ישראל כחול הים? אלא מכח
ברית שבועת אברהם. ראה דוד וחזר

מקורות וצייונים

(ק"ט) פרק ששה ושלשים: (קכ) זרחית, כג, יב: (קכ"א) שם, טז: (קכ"ב) יחושע, טו, סג:
(קכ"ג) שמואל-ב, ה, ו:

לְאַחֲרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (קכ"ד) 'וַיֵּשֶׁב דָּוִד בְּמִצְדָה'. אָמְרוּ לוֹ: אֵינְךָ יָכוֹל לִפְנֵים בַּעִיר הַיְבוּסִי, עַד שֶׁתִּסְוֶר כָּל הַצְּלָמִים הַלְלוּ, שֶׁכָּתוּב עֲלֵיהֶם אוֹת בְּרִית שְׁבוּעַת אֲבֹרָהֶם - יְהוָה לְרֹאשׁ, וְעַלֶּה בְּרֹאשׁוֹנָה יוֹאֵב בֶּן צְרוּיָה - וַיְהִי לְרֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (קכ"ה) 'וַיַּעַל בְּרֹאשׁוֹנָה יוֹאֵב בֶּן צְרוּיָה [וַיְהִי לְרֹאשׁ]'. וְאַחַר כֵּךְ קָנָה אֶת עִיר הַיְבוּסִי לְיִשְׂרָאֵל בְּכַתֵּב עוֹלָם לְאַחֲזוֹת עוֹלָם, מַה עָשָׂה? לָקַח מִכָּל שֶׁכַּט חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים הָרִי בְּלֵן שֵׁשׁ מֵאוֹת שְׁקָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (קכ"ה) 'וַיִּתֵּן דָּוִד לְאַרְוֵנָה יוֹגָי, עַד כָּאן.

אָמַר דָּוִד לְאַנְשָׁיו: כָּל מִי שִׁיעֲלָה

מקורות וצינונים

(קכד) שס, ע: (קכה) שס, ו: (קכו) שס, ח: (קכז) דברי הימים"א, יא, ו: (קכח) ע"פ דברי הימים"א, כא, כה:

יְלֻקוּט מִדְּרָשִׁים חֲדָשׁ

חֲרָה אָפוּ שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל זֹאת

'וַיִּקַּח אֲבֹרָהֶם צֶאֱן וּבְקָר וַיִּתֵּן לְאַבְיָטָר, וַיֹּאמֶר אֲבִיטָר אֶל אֲבֹרָהֶם מַה הִנֵּה שְׁבַע בְּכֶשֶׂת' (דבראשית, כח, כז-ט). אָמַר לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: אֵתָּה נִתְּתָ לִּי שְׁבַע בְּכֶשֶׂת בְּלִי רְצוֹנִי, תִּיָּד שְׁאֵנִי מִשְׁחָה בְּשִׁמְחַת בְּנֵיךְ שְׁבַעֲהָ דוֹרוֹת. אֵתָּה נִתְּתָ לִּי שְׁבַע בְּכֶשֶׂת בְּלִי רְצוֹנִי, תִּיָּד כִּנְגַד בֶּן הוֹרְגִים מִבְּנֵיךְ שְׁבַעֲהָ צַדִּיקִים, וְאֵלוֹ הֵן: חֲפִנִי, וּפְנִיחָם, וְשִׁמְשׁוֹן, וְשִׁאֹל, וְשִׁלְשֵׁת בְּנָיו. אֵתָּה נִתְּתָ לִּי שְׁבַע בְּכֶשֶׂת בְּלִי רְצוֹנִי, כִּנְגַד בֶּן בְּנֵי מַחְרִיבֵינִי מִבְּנֵיךְ שְׁבַעֲהָ מִשְׁכַּנּוֹת, וְאֵלוֹ הֵן: אֶדְהַל מוֹעֵד, וְגִלְגָּל, נוֹב, וְגִבְעוֹן, וְשִׁילָה, וּבֵית עוֹלָמִים תְּרִין. אֵתָּה נִתְּתָ לִּי שְׁבַע בְּכֶשֶׂת בְּלִי רְצוֹנִי, כִּנְגַד בֶּן אֲרוֹנֵי חוּזֵר בְּשִׁדְהָ פְּלִשְׁתִּים שְׁבַעֲהָ חֲדָשִׁים, הָדָא הוּא דְכְּתִיב (תהלים, עח, ט) 'וַיִּתֵּן לְשִׁבְי עֹז', זֶה אֲרוֹן בְּרִית. וְכְּתִיב (שמואל"א, ג) 'וַיְהִי אֲרוֹן ה' בְּשִׁדְהָ פְּלִשְׁתִּים שְׁבַעֲהָ חֲדָשִׁים'.

[דבראשית רבה פרשה נד 7; מדרש שמואל, מהדורת צנזר, קראקא תרנ"ג, פרשה יב, ט, עמוד 80]

'וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה' (דבראשית, כג, ט) - כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: 'אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה' מַחְבֵּר אֶל הַפְּרָשָׁה שְׁלֹמֵעֲלָה... אַחַ כָּאן, 'אַחַר הַדְּבָרִים' שֶׁכָּתַר אֲבֹרָהֶם בְּרִית לְאַבְיָטָר לֹא וּלְגִינוּ וּלְנִכְדוֹ שֶׁל אֲבֹרָהֶם, וְנִתְּנוּ לוֹ שְׁבַע בְּכֶשֶׂת הַצֶּאֱן, וְחֲרָה אָפוּ שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל זֹאת, שֶׁחֲרָי אֲרוֹן פְּלִשְׁתִּים בְּכָלֵל נְבוֹל יִשְׂרָאֵל, וְהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא צָוָה עֲלֵיהֶם (דברים, כט, ט) 'לֹא תִחַדּוּ כָּל נִשְׁמָה', וְגַם בִּיהוֹשֻׁעַ מִטִּילִין עַל עַרְי חֲמִשָּׁתַּי גוֹרָל. לָבֵן - 'וְהָאֱלֹקִים נִסָּה אֶת אֲבֹרָהֶם' - קִינְתָרוֹ וְצִעְרוֹ... כְּלוּמַר: נִתְּנָתָהּ כִּבְּן שְׁנֵתַי לָךְ לְכַרוֹת בְּרִית בֵּינֵינוּ וּבֵין בְּנֵיהֶם. וְעַתָּה לָךְ וְהַעֲלֵהוּ לְעוֹלָה, וַיִּרְאָה מַה הוֹעִילָה בְּרִיתוֹת בְּרִית שְׁלֹדוֹ! וְכֵן מִצָּאתַי אַחַר כֵּךְ בְּמִדְרָשׁ שֶׁל שְׁמוּאֵל (אמר הכותב: כָּאן חֲרָשׁ'ם מְבִיא הַמִּדְרָשׁ הַנִּזְכָּר).

מֵאֲמַר כ'

יִלְקוּט שְׁמֵעוֹנֵי בְּעֵינֵי הַנִּזְכָּר לְעֵיל, בְּשָׁנֵי מַעֲט

יְבוּסִי, וְאֵנִי מוֹכְרִים לָךְ. כִּרְת עֲמָהֶם
בְּרִית וְשָׁבוּעָה.

מָה עָשׂוּ אֲנִשֵׁי יְבוּסִי? עָשׂוּ לָהֶם צִלְמוֹ
נְחֹשֶׁת, וְהִעֲמִידוּ אוֹתָן בְּרֵחוֹב הָעִיר,
וְכָתְבוּ עֲלֵיהֶם בְּרִית שְׁבוּעַת אֲבָרָהֶם.
וּכְשֶׁבִּאוּ יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ כְּתִיב (קלג) 'וְאֵת
הַיְבוּסִי יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וְגו' [לֹא יָכְלוּ בְנֵי
יְהוּדָה לְהוֹרִישָׁם]. וְדוֹד הַמְּלֹךְ רָצָה
לְהַכְנִיִם, וְלֹא הִנִּיחוּהוּ, שְׁנֵאֲמַר (קלג) 'וַיֹּאמְרוּ
יֹשְׁבֵי יְבוּס לְדָוִד [יח] לֹא תְבוֹא הֵנָּה, וְכִי
מָה הִיָּה בְּחֵן שָׁל אֲנִשֵׁי יְבוּס לִזְמַר לְדָוִד לֹא
תְבוֹא, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם? אֲלֵא מִכַּח
הַשְׁבוּעָה. 'כִּי אִם הִסִּירָךְ הָעוֹרִים
וְהַפְסָחִים' (קלד) - אֵלֹהֵי הַצְּלָמִים, שְׁעֵינִים
לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ וְרָגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלָכוּן (קלז).

וְכֵן הוּא בְּיִלְקוּט שְׁמֵעוֹנֵי (קכט) בְּסִגְנוֹן
אַחַר, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: 'וְאֵל הַבְּקָר רִץ
אֲבָרָהֶם' (קכ), בְּרַח מִלְּפָנָיו, וְנִכְנַס לְמַעַרַת
הַמְּכַפְלָה, וְנִכְנַס אַחֲרָיו, וְרָאָה שֵׁם אָדָם
וְעִזָּרוּ שׁוֹכְבִים וַיִּשְׁנִים, וְגֵרֹת דּוֹלָקִים
עֲלֵיהֶם, וְרִיחַ טוֹב עֲלֵיהֶם כְּרִיחַ נִיחּוּחַ.
לְפִיכֵךְ חָמַד מַעַרַת הַמְּכַפְלָה.

אָמַר לְבְנֵי יְבוּס (וְהֵלֵא חֲתִיִּים הָיוּ?
אֲלֵא עַל שֵׁם הָעִיר יְבוּס נִקְרָאוּ
יְבוּסִים) לְקִנּוּת מָהֶם בְּמִמְכָּר זֶהָב וּבְכֶתֶב
עוֹלָם לְאַחֲזֹת קָבֶר, וְלֹא קָבְלוּ עֲלֵיהֶם.
הַתְּחִיל כּוֹרֵעַ וּמִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם,
שְׁנֵאֲמַר (קלז) 'וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֲבָרָהֶם לְפָנָי עִם
הָאֶרֶץ'. אָמַרו לוֹ: כִּרְת עִמָּנוּ בְּרִית
וְשָׁבוּעָה, שְׂאִין זֶרַעַךְ יוֹרֵשׁ אֶת עִיר

— ❦ — **מִקּוֹרוֹת וְצִיּוּנִים** — ❦ —
(קכט) פֶּרֶשֶׁת וִירָא, פֶּרֶק יח, רִמּוֹ 33:
(קל) זֶרַעֲשִׁית, יח, ז: (קלא) זֶרַעֲשִׁית, כג, י3:
(קלב) יְבוּשֶׁעַ, עו, סג: (קלג) דְּבָרֵי הַיּוֹמִים א, א,
(קלה) עֵי תַכְלִים, קטו, ה:

— ❦ — **עֵמֶק חֲבֵרוֹן** — ❦ —
[יח] תִּיבַת "לְדוֹד" הוֹשַׁמְטָה מִדְּפוּר,
וְהַחֲזֵרְנוּ כַּעַת ע"פ הַפְּסוּק:
יח, ה: (קלד) שְׁמוּאֵל-3, ה, ו: (קלה) עֵי תַכְלִים, קטו, ה:

— ❦ — **יִלְקוּט מִדְּרָשִׁים חֲדָשׁ** — ❦ —
הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קָבֶר אֶת אָדָם הָרֵאשׁוֹן
'וַיִּקָּם שָׂדֶה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בְּמִכְפְּלָה' (זֶרַעֲשִׁית, כג, יח), אָמַר רַבִּי אֲבָהוּ: שִׁכְפַּף הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קוֹמְתוֹ
שֶׁל אָדָם הָרֵאשׁוֹן וְקָבֶר בְּתוֹכָהּ.
[זֶרַעֲשִׁית רַבָּה סָדֵר מֵי שֶׁרָה, פֶּרֶשֶׁת נח, ט]

מֵאֵמֶר כ"א

אגדת בראשית: 'אשת חיל' נדרש על שרה אמנו
עליה השלום

זמן שהיתה ספינתי קיימת הייתי גבור ולא
הוצרכתי שישיעוני, ועכשיו נשברה
ספינתי - נשבר כחי.

כך אברהם גבור, בא עליו פירטון ועמד
והרג בלן, שנאמר (קמ) 'ויחלק עליהם
לילה הוא ועבדיו ויכס' וגו'. ומל לעצמו
ולישמעאל ולילידי ביתו שמונה עשר
ושלש מאות וכל מקנת כספו ביום אחד,
ראה גבורה שהיתה בידו, שנאמר (קמב)
'בעצם היום הזה נמול' וגו'. אמרו לו:
אתמול היית שולט בכל העולם,
דכתיב (קמג) 'ברוך אברהם לא עליון' וגו'
ועכשיו אתה אומר (קמד) 'גר ותושב וגו'?
אמר להם: ומה אעשה שמתה אשתי,
שנאמר (קמז) 'ואקברה מת' וגו', מיד
'ואברהם זקן' (קמח).

אגדת בראשית (קלי): 'ואברהם זקן בא
בימים' (קלז), זהו שאמר ° הכתוב
'אשת חיל מי ומצא' (קלח) וגו', כל הפסוק
הזה נדרש בשרה. למה, שכתוב
למעלה (קלז) 'ואחרי כן קבר אברהם' וגו',
בין שמתה שרה מיד קפצה עליו זקנה
'ואברהם זקן', ורוח הקדש צונחת ואומרת
'אשת חיל' וגו'.

משל לחובל* גבור שהיה לו ספינה,
כבש את המים ואת הרוחות, בא
עליו פירטון* ועמד והרג בלן. לאחר זמן
הגיע לפתח הלימון*, ובא עליו רוח קשה
ונשברה ספינתו, התחיל מבקש רחמים
מבני אדם: 'בבקשה מכם, הצילו אותי!
אמרו לו: אתמול היית מכבש את המים,
והורג את הפירטון, ועכשיו אתה מבקש
מן אחרים שיצילו אותך?' אמר להם: 'כל

11
12

פירוש עין יוסף

לחובל*, פירוש מנהיג הספינה: פירטון, פירוש שוללים ושוודדים, בלע"ז קורמאריוס:
לפתח הלימון, פירוש בלשון יוני חוף הים ומושב הספינות:

מקורות וצייונים

(קלו) פרק לד, א: (קלז) זרעית, כד, א: (קלח) משלי, לח, י, וכן להלן: (קלט) זרעית,
כג, יע: (קמ) זרעית, יד, עו: (קמא) זרעית, יח, כו: (קמב) שס, יד, יע: (קמג) שס,
כג, ד: (קמד) שס: (קמה) שס, כד, א:

קְרִית

מְאֹמֵר כ"א

אֲרָבַע

אִשֶׁת חֵיל מִי יִמְצֵא (קמז), זו שְׂרָה, כִּי אִשָּׁה יִפֶּת מְרָאָה אֶת (קמז).
 בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעֲלָהּ (קמח), אִמְרֵי נָא אַחֲתִי אֶת (קמט).
 וְשָׁלַל לֹא יִחְסֵר (קנ), וְאֲבָרֶם בְּכַד מְאֹד (קנא).
 וְגַמְלָתְהוּ טוֹב וְלֹא רָע (קנב), וְלֹאֲבָרֶם הַיָּטִיב בַּעֲבוּרָהּ (קנג).
 דְּרָשָׁה צְמֹר וּפְשִׁתִּים (קנד), שְׂאֵף הִיא הֵיטָה מְקַיֵּימָת* אֶת הַמִּצְוֹת כְּאֲבָרָהֶם, כֹּל אֲשֶׁר
 תֹּאמַר אֵלַיךְ שְׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בִיִּצְחָק יִקְרָא לָךְ זֶרַע (קנה).
 הֵיטָה כְּאֲנִיּוֹת סוּחָר (קנז), שְׁהֵיטָה* בַּעֲבֹר הַנְּהָר, וּבָאת לָהּ לְאֶרֶץ כְּנָעַן.
 וּתְקַם בְּעוֹד לְיִלָּה (קנח), וַיִּשְׁכַּם אֲבָרָהָם* בְּבֶקֶר וְגו' (קני).
 וּמָמָה שְׂרָה וּתְקַחְהוּ* (קנז), זֶה שְׂרָה הַמְכַפְּלָה, שְׁנֹאֲמֹר (קס) וַיִּקַּם הַשְּׂדֵה וְהַמְעָרָה וְגו'.

⊗ פִּירוּשׁ עֵץ יוֹסֵף ⊗

הַזֹּאת וְאֶת בְּנָהּ. וְזֶה שְׁסִים כְּאֵן שְׁנֹאֲמֹר (בְּרֵאשִׁית, כ"א, ז') כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַיךְ שְׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ, וְתִגְרַשׁ הָאֵמָה עִם בְּנָהּ. הֵיטָה כְּאֲנִיּוֹת סוּחָר, שְׁהֵיטָה וְכו' פִּירוּשׁ שְׁהֵיטָה מְטוֹלְטֶלֶת מִמְקוֹם לְמִקְוֶה כְּסִפִּינָה זֹו שְׁהִיא מֵהַלְכַת בַּיָּם. וּתְקַם בְּעוֹד לְיִלָּה, וַיִּשְׁכַּם אֲבָרָהָם וּבִתְנַחֲמוּמָ גֵרִים: וּתְקַם בְּעוֹד לְיִלָּה, אֵימָתִי? וַיִּשְׁכַּם אֲבָרָהָם בְּבֶקֶר (בְּרֵאשִׁית, כ"א, ז'), וְרָצָה לוֹמַר כְּדֹאִיתָא בְּסִפְרֵי הַיָּשָׁר שְׁגַם שְׂרָה עֲמָדָה בְּבֶקֶר וּתְלַךְ בְּדֶרֶךְ אֶתֶם לְשִׁלְחָם. זְמָמָה שְׂרָה וּתְקַחְהוּ רָצָה לוֹמַר שְׁחֻשְׁבָה תְּמִיד לְהַשִּׁיג שְׂדֵה הַמְכַפְּלָה לְקַבּוּרָהּ, וְנִקְבְּרָה בָּהּ, וְהַכְּפֹנָה לְזֶה דֹאִיתָא בִּילְקוּט (סְדֵר וְלֵאֵל): וְאֵל הַבְּקֵר רִץ' וְגו' (בְּרֵאשִׁית, י"ז), כְּמוֹבָא לְעֵיל (מֵאֲמֵר ט), וּבּוֹדֵאֵי אֲבָרָהָם סִפְרֵי זֶה לְשְׂרָה, וְחֲמָדָה גַם הִיא לְזֶה.

⊗ מִקּוּרוֹת וְצִיּוּנִים ⊗

(קמז) מִשְׁלֵי, שֶׁ: (קמז) זְרֵאשִׁית, יב, יא: (קמח) מִשְׁלֵי, לא, יא: (קמט) זְרֵאשִׁית, יב, יג:
 (קנ) מִשְׁלֵי, שֶׁ: (קנא) זְרֵאשִׁית, יג, ז: (קנב) מִשְׁלֵי, לא, יב: (קנג) זְרֵאשִׁית, יב, עז:
 (קנד) מִשְׁלֵי, לא, יג: (קנה) זְרֵאשִׁית, כ"א, יב: (קנו) מִשְׁלֵי, לא, יד: (קנז) שֶׁ, עז:
 (קנח) זְרֵאשִׁית, כ"א, יד: (קנט) מִשְׁלֵי, לא, עז: (קס) זְרֵאשִׁית, כ"א, כ:

קריַת 'אִשֶׁת חַיִל' נִדְרָשׁ עַל שְׂרָה אֲמִנּוּ **אַרְבַּע** נֹא
מִפְרֵי כִפִּיָּה נִמְעָה בְּרִים (קס"א), כִּי בְרִים ה' צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל (קס"ב).

חֲגֵרָה כְּעוֹז מְתַנִּיָּה (קס"ג), בְּשַׁעָה שֶׁבָּאוּ הַמְלָאכִים לְאֹכֹל אֶצֶל אַבְרָהָם, (אָמַר לָהּ), מִהְרֵי
שְׁלֹשׁ סָאִים וְגו' (קס"ד).

° מְעַמָּה כִּי טוֹב סַחְרָה (קס"ה), וּלְשֶׁרָה אָמַר הַנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף וְגו' (קס"ו).

יָדִיהָ שְׁלַחָה כְּכִישׁוֹר וְגו' (קס"ז), גֵּרַשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת (קס"ח).

לֹא תִירָא לְבֵיתָהּ מִשְׁלֹג (קס"ט), שֶׁהַתְּנָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עִמּוֹ שְׁבֻכּוֹת מִיָּלָה וְשַׁבַּת, אִין
בְּנֵי יוֹרְדִים לְגִיהֶנָם.

כִּי כָל בֵּיתָהּ לָבַשׁ שָׁנִים (קט"ט), שָׁנִים, שַׁבַּת וּמִיָּלָה*.

מִרְבָּדִים עֲשֵׂתָהּ לָהּ (קט"א), אִימְתִי, כְּשֶׁאָמְרוּ לוֹ (קט"ב) 'אֵינָה שְׂרָה אִשְׁתְּךָ, וַיֹּאמֶר הַנֵּה

בְּאֵהָל'. אָמְרוּ לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מִבוֹשֶׁרֶת שֶׁבְּנִיךָ עֵתִידִים לַעֲשׂוֹת כְּהַנִּים, לְהִיזוֹת לּוֹבְשִׁים בְּגָדֵי
כְּהַנָּה, וּמִשְׁמָשִׁים בְּאֵהָל מוֹעֵד*. שֶׁנֶּאֱמַר (קט"ג) וַעֲשׂוּ אֶת הָאָפֶד וְגו'.

בֵּינָן שְׁמַתָּה קִפְצָה עָלֵינוּ וְזָנְהָ וְהִזְקִין, מִיַּד (קט"ד) נוֹדַע בְּשַׁעֲרִים בְּעֵלָה וְגו'*

✽ פִּירוּשׁ עֵץ יוֹסֵף ✽

לְבִשׁ שָׁנִים, וְכו' שָׁנִים שַׁבַּת וּמִיָּלָה, עוֹל מְצוֹת: וּמִשְׁמָשִׁים בְּאֵהָל מוֹעֵד,
כְּלוֹמַר מְלַבְּשִׁים בְּשָׁנֵי מְצוֹת שַׁבַּת וּמִיָּלָה פִּירוּשׁ מִדְּכַתִּיב כָּאֵן שֶׁשׁ וְאַרְגָּמָן וּבִבְגָדֵי
שֶׁנִּקְרָאִים אוֹת וְהֵם יְסוּדֵי הַתּוֹרָה, שַׁבַּת מוֹרָה עַל חֲדוּשׁ הָעוֹלָם וְהִיא קִבְּלַת עוֹל
וְהִזְקִין, מִיַּד נוֹדַע בְּשַׁעֲרִים בְּעֵלָה וְגו', שֶׁהִדְרַת זְקִנִים שִׁיבָה:

✽ מִקּוּרוֹת וְצִיּוּנִים ✽

(קס"א) מִשְׁלֵי, שֵׁס: (קס"ב) יֵשׁעִי, ה, ז: (קס"ג) מִשְׁלֵי, לָא, יז: (קס"ד) זֵרָאשִׁית, יח, ו:
(קס"ה) מִשְׁלֵי, לָא, יח: (קס"ו) זֵרָאשִׁית, כ, טז: (קס"ז) מִשְׁלֵי, לָא, יט: (קס"ח) זֵרָאשִׁית, כֹּא, י:
(קס"ט) מִשְׁלֵי, לָא, כֹּא: (קע) שֵׁס: (קע"א) שֵׁס, כז: (קע"ב) זֵרָאשִׁית, יח, ט: (קע"ג) שְׁמוֹת,
כח, ו: (קע"ד) מִשְׁלֵי, כ, כט:

✽ יְלָקוּט מִדְּרָשִׁים חֲדָשׁ ✽

יִשְׂרָאֵל לֹא נִנְאָלוּ מִמְּצָרִים אֶלָּא בְּזִכּוֹת אָבוֹת

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: מַהוּ (שִׁיר שִׁשִּׁי, ז, ח) 'מִדְּלַג עַל הַהָרִים'? אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא: אִם אָנִי
מִסְתַּבֵּל בְּמַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל אִינִן נִנְאָלִין לְעוֹלָם; אֶלָּא לְמִי אָנִי מִסְתַּבֵּל? לְאֲבוֹתֵיהֶם הַקְדוּשִׁים!
שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת, ו, י) 'וְגַם אֲנִי שִׁמְעֵתִי אֶת נִאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' וְגו', בְּזִכּוֹת אָבוֹתָם אָנִי נוֹאֲלָם; לְכַד כְּתִיב
'מִדְּלַג עַל הַהָרִים', וְאִין הָרִים – אֶלָּא אָבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (מִיכָה, ג, י) 'שִׁמְעוּ הָרִים אֶת רִיב ה'".

[שְׁמוֹת רִבֵּי, טו, ז]

ז"ד

מאמר כ"ב

המאמר ההוא בסגנון אחר, במדרש תנחומא

המאמר הזה הובא גם במדרש תנחומא (קט"ט), ובילקומא (קט"ו) בשנוני נסחאות, ולאשר ערבים דברי דודים, אמרתי להעתיק לשונם. וזה לשון התנחומא:

זה שאמר הכתוב 'אשת חיל עמרת בעלה' (קט"ו), זה אברהם, שהיה מקונן על שרה, מה פתיב למעלה מן הענין (קט"ט) 'ותמת שרה' וגו', התחיל אברהם לבכות עליה, ולומר 'אשת חיל מי ימצא בטח בה לב בעלה' (קט"ט), אימתי בשעה שאמר לה 'אמרי נא אחתי את' (קט"ט), גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה (קט"ט).

דרשה צמר ופשתים (קט"ט), בין יצחק לישמעאל, שאמרה (קט"ט) גרש האמה הזאת ואת בנה. היתה כאניזות סוחר (קט"ט), ותקח האשה בית פרעה (קט"ט), ועוד, וישלח אבימלך (קט"ט). ותקם בעוד לילה (קט"ט), אימתי, וישכם אברהם בבקר (קט"ט). זממה שרה ותקחהו (קט"ט), זממה ונטלה שרה המכפלה. ושם נקברה, שנאמר (ק"ט) ואחרי כן קבר אברהם את שרה. חגרה בעוז מתניה (קט"ט), אימתי? בשבאו המלאכים, שנאמר (קט"ט) וימהר אברהם האהלה אל שרה וגו'.

מעמה פי טוב סחרה (קט"ט), בשבאו עליהם המלאכים, דכתיב (קט"ט) ויחלק עליהם לילה. ידיה שלחה בכישור (קט"ט), שהיתה נותנת מאכל לעוברים ושבים. כפה פרשה לעני (קט"ט), שהיתה נותנת צדקות ומלכשת ערומים. לא תירא לביתה משלג (קט"ט), מניהבם, למה? כי כל ביתה לבש שנים, שנים - שבת ומילה.

111

מקורות וציונים

- (קט"ט) חיי שרה, סי' ד: (קט"ט) משלי, לא: (קט"ט) משלי, יב, ד: (קט"ט) זרעית, כג, ז: (קט"ט) שם, לא, י-יא: (קט"ט) זרעית, יב, יג: (קט"ט) משלי, לא, יב: (קט"ט) שם, יג: (קט"ט) זרעית, כא, י: (קט"ט) משלי, לא, יד: (קט"ט) זרעית, יב, טו: (קט"ט) זרעית, כ, ז: (קט"ט) משלי, לא, טו: (קט"ט) זרעית, כא, יד: (קט"ט) משלי, לא, טז: (קט"ט) זרעית, כג, יט: (קט"ט) משלי, לא, יז: (קט"ט) זרעית, יח, ו: (קט"ט) משלי, לא, יח: (קט"ט) זרעית, יד, טו: (קט"ט) משלי, לא, יט: (קט"ט) משלי, לא, כ: (קט"ט) משלי, לא, כא:

קִרְיַת

הַמְאָמֵר הַהוּא בְּסִגְנוֹן אַחֵר

אַרְבַּע

נג

מְרַבְּדִים עֲשֵׂתָהּ לָהּ (ק^{יח}),

אלו בְּגֵדֵי כְהֵנָה.

מִפְרֵי כִפִּיָּה נִמְעָה כָּרֶם (ק^{יט}),

זֶה יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (י) כִּי כָרֶם ה' צְבָאוֹת בַּיִת יִשְׂרָאֵל.

נֹדַע בְּשַׁעְרִים בַּעֲלָהּ (כ^א),

בְּשִׁבְקֵשׁ מִבְּנֵי חַת תָּנּוּ לִי אַחֲזַת קֶבֶר (כ^ב).

סְדִין עֲשֵׂתָהּ (כ^ג),

זו הַמּוֹלָה [יט], שֶׁנֶּאֱמַר סוֹד ה' לִירְאָיו (כ^ד).

עוֹ וְהִדְר לְבוּשָׁה (כ^ה),

אלו עֲנֵנֵי כְבוֹד שֶׁהָיוּ מְקִיפִין אֶת הָאֱהָל שְׁלָהּ.

פִּיָּה פִתְחָה בְּחֻכְמָה (כ^ו),

אֵימָתִי, בְּשַׁעָה שֶׁאֲמַרְהָ לוֹ בֹּא נָא אֶל שְׂפָחֲתִי (כ^ז).

צוֹפִיָּה הַלִּיכּוֹת בֵּיתָהּ (כ^ח),

שֶׁבְכָל יוֹם הִתְהַוּ מִצַּפָּה אֵימָתִי יַחֲזְרוּ הַמְלֹאכִים שֶׁבְּשִׁרְוֶהָ שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ (כ^ט).

קָמוּ בְּנֵיהּ וַיֵּאשְׁרוּהָ (כ^י),

וְתֹאמַר מִי מָלַל לְאַבְרָהָם (כ^{יא}).

רְבוֹת פְּנוֹת עָשׂוּ חֵיל (כ^{יב}),

אלו הָאֲמוֹת.

וְאֶת עֲלִית עַל בְּלָגָהּ (כ^{יג}),

שֶׁנֶּאֱמַר (כ^{יד}) הַבֵּיטוּ אֶל אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תַחֲלוּלְכֶם.

תָּנּוּ לָהּ מִפְרֵי יָדֶיהָ (כ^{טו}),

שֶׁנֶּאֱמַר (כ^{טז}) וַיְהִיו חַיֵּי שָׂרָה.

וְכִינּוֹן שְׂמַתָּה, קִפְצָה וְקָנָה עַל אַבְרָהָם, מֵה פְּתִיב אַחֲרָיו (כ^{יז}) 'וְאַבְרָהָם זָקֵן'. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: דִּיזוּ לְעֵבֶד לְהִיֹּת כְּרַבּוֹ, וּכְתִיב (כ^{יח}) 'עֲמַרְתָּ תַפְאֵרַת שִׁיבָה'. מִי גֵרַם

עֵמֶק חֲבֵרוֹן

[יט] הערת הגר"מ חלויה: עיין בספר חמדת צבי להג"ר צבי דוד גלאזער זלה"ה (ירושלים תרל"ח, עמוד עח) דהקשה הא באשה ליכא מצות מילה, ועי"ש בכל מאי דדן בזה. ויש להעיר אהא ממ"ש רמ"א ז"ל (או"ח סי' קפז סעי' ג) וז"ל: נשים ועבדים לא יאמרו ברית ותורה [בצרכת המזון], דנשים לאו בני ברית נינהו, ועבדים לאו בני תורה נינהו. ובמ"ב (שם ס"ק ט) וז"ל: ומ"מ בימינו נהגו הנשים לומר ג"כ על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו וכו', והכוונה על ברית הזכרים שחתמת בבשרנו, וכן תורתך שלמדתנו על למוד הזכרים, שבזכות התורה והברית נחלו ישראל את הארץ, ועוד שגם הנשים צריכות ללמוד מצות שלהן לידע היאך לעשותן עכ"ל, ועיש"ע. ועיין מש"כ בזה בספר פרדס יוסף עה"ת להג"ר יוסף פאצאנאווסקי זלה"ה (בכמה"מ, פר' חיי שרה עמוד עטח אות י) מספר איי הים (עמ"ס עירובין, סי' יח ד"ה מערת). וע"ע בספר מגדים חדשים (בראשית, עמוד עס"א)

מִקּוּרוֹת וְצִוּוֹנִים

(קלח) משלי, לא, כז: (קלט) משלי, לא, עז: (ר) ישעיה, ה, ז: (רא) משלי, לא, כג: (רב) בראשית, כג, ד: (רג) משלי, לא, כד: (רד) תהלים, כה, יד: (רה) משלי, לא, כה: (רו) משלי, לא, כו: (רי) בראשית, עז, ז: (ריא) משלי, לא, כז: (ריב) בראשית, כא, ז: (ריג) משלי, לא, כט: (ריד) ישעיה, נא, ז: (רטו) משלי, לא, לא: (רטז) בראשית, כג, ח: (ריז) בראשית, כד, ח: (ריח) משלי, עז, לא:

שלמדתנו על למוד הזכרים, שבזכות התורה והברית נחלו ישראל את הארץ, ועוד שגם הנשים צריכות ללמוד מצות שלהן לידע היאך לעשותן עכ"ל, ועיש"ע. ועיין מש"כ בזה בספר פרדס יוסף עה"ת להג"ר יוסף פאצאנאווסקי זלה"ה (בכמה"מ, פר' חיי שרה עמוד עטח אות י) מספר איי הים (עמ"ס עירובין, סי' יח ד"ה מערת). וע"ע בספר מגדים חדשים (בראשית, עמוד עס"א)

מש"כ בזה, עיש"ע:

שבראשי ואשים בראשך. כך אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם, בסוף וזהב - הרי נתתי לך, שנאמר (י"ב) 'ואברם כבר מאד במקנה בפספס ובוזהב' וגו', אלא מה אתן לך? עמרה שבראשי! שכשראה דניאל אמר 'ושער ראשה כעמר נקא'^(ט), וכתיב 'ואברהם זקן בא בימים' וגו':

לאברהם כל הכבוד הזה? כשהלך בדרך צדקות, וכתיב 'ואברהם זקן'. אמר לו הקדוש ברוך הוא: דיו לעבד להיות ברבו. משל למה הדבר דומה? למלך שהיה לו אוהב, אמר לו לאוהבו: מה אתן לך? בסוף וזהב - יש לך, עבדים ושפחות שדות וכרמים - יש לך, אלא אתן עמרה

מקורות וצינונים

(ריט) זרחשית, יג, 3: (רכ) דניאל, ז, ט:

ילקוט מדרשים חדש

בשיבוא המבשר יבוא תחלה למערת המכפלה

'מה נאוו על ההרים רגלי מבשר' (ישעי, 33); רבי יהושע אומר: מה נשתנו הרים מכל מעשה בראשית, שהמבשרים באים אליהם תחלה? אלא אבות העולם נמשלו להרים, שנאמר 'שמעו הרים את ריב ה' והאזינים מסדי ארץ' (מייכ, 31). ולמה מבשרים תחלה לאבות העולם? לפי שבשעה שגלו ישראל, נתבנסו אבות העולם עם האמהות, וכאו להקדוש ברוך הוא וקשרו שם מספד גדול, ובאותה שעה נזקק להם הקדוש ברוך הוא משמי מרום, ואמר להם: 'מה לידידי בביתי' (ירמיה, יא, טו)? מה לאוהבי בביתי עושים מספד המת? אמרו לפניו: רבונו של עולם, מה קמאו בנינו שככה עשית להם? אמר להם: 'עשותה המזומת'^(ס), וכל אותה קרשה שהיתה בבשרם העבירו מהם, לפיכך נתחייבו גלות. אמרו לפניו: רבונו של עולם! שמה אתה שוקחן בין אמות העולם? אמר להן: נשבע אני בשמי הגדול שאיני שוקחן בין אמות העולם אלא אני מתחירן למקומן, שנאמר 'ויש תקוה לאחריהם נאם ה', ושבו בנים לגבולם' (ירמיה, לא, טז). מיד נהם הקדוש ברוך הוא את האבות, והלכו ושכבו לקברותיהם. לפיכך כשהמבשר בא - תחלה יבוא אל מערת המכפלה.

[פסיקתא דרב כהנא, מהדורת מנדלזצ'ס, ניו יורק תשכ"ז, חלק 3 עמוד 464]

אפלו אתם מתחייבים בדיון, אני מזכה אתכם בזכות האבות

אמר להם הקדוש ברוך הוא [ל'ישראל]: אמות העולם אין להם זכות אבות לתלות בהם כשהם נדונים. אבל אתם - בזמן שאתם נבנסים לפני בדיון, אפלו אתם מתחייבים מן הדיון - אני מסתכל בזכות אבות, ומזכה אתכם בדיון. אמרו לו: והרי בראש השנה אנו נדונים? אמר להם: בזוא וראו שבו בפסוק הנזכרתי את האבות: 'באחד לחודש' - בזכות אברהם, שנאמר (יחזקאל, 33, נד) 'אחד היה אברהם'. 'זכרון תרועה' - בזכות יצחק, למה בשופר - זכר לקרני האיל. 'מקרא קדש' - בזכות יעקב, שנאמר (ישעי, מו, יג) 'בשבעו אלי יעקב ישראל מקראי'.

[פסיקתא דרבנן, ויקרא כג צדש השני מ, מהדורת ווינא תר"מ דף קסט]

מֵאֲמֹר כ"ג

יִלְקוּט שְׁמֵעוּנִי, עוֹד בְּסִגְנוֹן אַחֵר

זֶה לְשׁוֹן יִלְקוּט שְׁמֵעוּנִי (ככ):

אִשְׁתְּ חֵיל מִי וּמָצָא (ככ),
 זו שְׂרָה, דְּכָתִיב בָּהּ (כג) הִנֵּה נָא יִדְעָתִי כִּי אִשָּׁה וַפֶּת מֵרָאָה אָתָּה.
 וְרַחֵק מִפְּנִינִים מְכָרָה (כד),
 שְׁבָאֵת מִמֶּרְחָק, שְׁנֹאֲמֹר (כה) מֶרְחָק אִישׁ עֲצָתִי.
 בָּטַח בָּהּ לֵב בַּעֲלָהּ (כו),
 שְׁנֹאֲמֹר (כז) לְמַעַן יִיטֵב לִי בַּעֲבוּרָהּ.
 וְשָׁלַל לֹא יִחְסֹר (כח),
 זֶה אֲבָרָהֶם, שְׁנֹאֲמֹר (כט) וְאֲבָרָם כְּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנָהּ.
 גְּמַלְתָּהּ טוֹב וְלֹא רָע (ל),
 שְׁנֹאֲמֹר (לא) וְלֹאֲבָרָם הַיָּטִיב בַּעֲבוּרָהּ.
 דְּרָשָׁה צְמֹר וּפְשִׁתִּים (לב),
 בֵּין יִצְחָק לְיִשְׁמַעֵאל, שְׁנֹאֲמֹר (לג) וְתֹאמֹר שְׂרָה לְאֲבָרָהֶם גֵּרֶשׁ וְגו'.
 הִיְתָה פְּאֻנִיּוֹת סוּחֵר (לד),
 שְׁהִיְתָה מְטוּלְמָלֶת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, כִּסְפִינָה זוֹ שֶׁהִיא מְהֻלְכֶת בָּיִם.
 מִמֶּרְחָק תָּבִיא לְחֻמָּה (לה),
 הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאַחִיךָ (לו).
 וְתָקַם בְּעוֹד לֵילָה (לז),
 שְׁנֹאֲמֹר (לח) וַיִּשְׁכַּם אֲבָרָהֶם בַּבֶּקֶר.
 וְתַתֵּן טָרֶף לְבֵיתָהּ (לט),
 וַיִּקַּח לָחֶם וְחֻמַּת מַיִם (מ).
 וְחָק לְנַעֲרֹתֶיהָ (מא),
 בַּעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה גִּמּוּל אֲבָרָהֶם (מב), וְאִין חָק אֶלָּא מִיָּלָה,
 שְׁנֹאֲמֹר (מג) וַיַּעֲמִידָהּ לְיַעֲקֹב לְחָק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם.
 זָמְמָה שְׂדֵה וְתַקְחָהּ (מד),
 זוֹ מְעֵרַת הַמִּכְפָּלָה, שְׁנֹקְבָרָה בּוֹ.
 מִפְּרִי כִפִּיָּה נִמְעָה כָּרֶם (מה), שְׁנֹאֲמֹר (מו) וַיִּמְטַע אֲשָׁל, כִּמְהָ דָּאת אָמֹר (מז) וַיִּמְטַע כָּרֶם.
 חֲגֵרָה בְּעוֹז מְתַנֶּיָּה וְתֹאמִין זְרַעוֹתֶיהָ (מח), כְּשִׁבְאוּ הַמַּלְאָכִים לְבִשְׂרָהּ, מִיַּד חֲגֵרָה בְּעוֹז
 מְתַנֶּיָּה, שְׁאֲמֹר לָהּ אֲבָרָהֶם מֵהָרִי שְׁלֹשׁ סָאִים (מט).

יד כו

מקורות וציונים

(רכא) משלי, פרק לא, רמז תתקסד תחז: (רכב) משלי, לא, י: (רכג) זרעית, יב, יא:
 (רכד) משלי, לא, י: (רכה) ישעיה, מז, יא: (רכו) משלי, לא, יא: (רכז) זרעית, יב, יג:
 (רכח) משלי, לא, יא: (רכט) שם, יג, ז: (רל) משלי, לא, יב: (רלא) שם, יב, עז: (רלב) משלי,
 לא, יג: (רלג) שם, כה, י: (רלד) משלי, לא, יד: (רלה) שם: (רלו) שם, כ, עז: (רלז) משלי,
 לא, עו: (רלח) זרעית, כה, יד: (רלט) משלי, לא, עו: (רמ) זרעית, כה, יד: (רמא) משלי,
 לא, עו: (רמב) זרעית, ח, כו: (רמג) תהלים, קה, י: (רמד) משלי, לא, עז: (רמה) שם:
 (רמו) זרעית, כה, לג: (רמז) זרעית, ט, כ: (רמח) משלי, לא, י: (רמט) זרעית, יח, ו:

מַעֲמָה בִּי טוֹב סַחֲרָה^(רנ), וְתֹאמַר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם^(רנא).
 לֹא יִכְבֵּה בְלִילָה נִרְה^(רנב), אִימְתִי? וַיַּחֲלַק עֲלֵיהֶם לַיְלָה^(רנג).
 לֹא תִירָא לְבֵיתָהּ מִשְׁלֹג^(רנד), אִימְתִי? בְּשֶׁהֲרָאָה לוֹ גִּיהֶנֶם, בְּשָׂרוֹ שְׂאִין אֶחָד מִבְּנֵיהָ יוֹרֵד
 לְתוֹכָהּ, שְׁנַאֲמַר^(רנה) וְהִנֵּה תִנּוּר עֵשׂוֹן וְלִפִּיד אֵשׁ. לָמָּה? שֶׁהֵן מְקַיְיִמִין שְׁנֵי דְבָרִים - בִּי כָּל
 בֵּיתָהּ לְבֶשׂ שָׁנִים^(רנו) - שֶׁבֶת וּמִילָה.

מְרַבְּדִים עֲשֵׂתָהּ לָהּ^(רנז), אִימְתִי? בְּשֶׁאֲמָרוּ לִיהָ: אִיָּה שְׂרָה אֲשֶׁתְּךָ^(רנח), אָמְרוּ לָהּ:
 מְבוֹשֶׁרֶת אַתְּ שְׂאֵת יוֹלֶדֶת בָּנִים, וּמֵהֶם יוֹצֵאִים פְּהָנִים גְּדוֹלִים מְשֻׁמְשִׁים בְּאֶהֱל מוֹעֵד.
 שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁה^(רנא), שְׁנַאֲמַר^(רנב) תְּכַלֵּת וְאַרְגָּמָן.
 נוֹדַע בְּשֶׁעָרִים בַּעֲלָהּ^(רנג), בְּשֶׁמְתָה שְׂרָה, קַפְצָה וְקָנָה עַל אַבְרָהָם, שְׁנַאֲמַר^(רנד) וְאַבְרָהָם זָקֵן^[כ].

וְהִנֵּה מִלְשׁוֹן מְדַרְשׁ תַּנְחוּמָא הַמוּבָא לְמַעְלָה נִרְאָה בִּי שְׂרָה אֲמַנּוּ קִנְיָהּ הַשְּׂרָה עוֹד
 בְּחַיֶּיהָ, וְכֵן כָּתַב הַגָּאוֹן חִיד"א בְּסִפְרוֹ הִיקָר^(רנז) בִּי הַשְּׂרָה כִּבְר קִנְיָתָהּ, וְכָל הַמּוֹשָׁא
 וּמִתָּן שֶׁל אַבְרָהָם הִיָּתָה אֹדוֹת הַמַּעֲרָה, עֵינֵי שֶׁם בְּאוֹרֶךְ אֵיךְ מִיִּשָׁב הַפְּתוּכִים עַל דְּרָךְ
 זֶה בְּאִפְסָן נִפְלָא, וְלֹא הִעֲתַקְתִּיו מִחֲמַת יְרֵאתָ הָאֲרִיכוֹת, וּמִרְאָה מְקוֹם אֲנִי לָךְ.

- עמק הברון ————— מקורות וציונים
- [כ] עכ"ל הילקוט: (רנ) משלי, לא, כא: (רנא) זרעית, לא, ז:
 (רנב) משלי, לא, יח: (רנג) זרעית, יד, טו:
 (רנד) משלי, לא, כא: (רנה) זרעית, טו, יז: (רנו) משלי, לא, כא: (רנז) משלי, לא, כב:
 (רנח) זרעית, יח, ט: (רנא) משלי, לא, כג: (רנב) שמואל, כב, ד: (רנג) משלי, לא, כג:
 (רנד) זרעית, כד, ח: (רנז) רשע דוד, כשס ספר חן טו:ז

יְלִקוּט מְדַרְשֵׁים חֲדָשׁ

תְּנַחֲלַת הָאָרֶץ לְיִשְׂרָאֵל - בְּזִכּוֹת אָבוֹת

רַבִּי אֲחָא הַגְּדוֹל פָּתַח (ישעי, מ.ח): 'בֶּשׂ חֲצִיר נִבֵּל צִיִּין וְדַבֵּר אֶלְקִינוּ יְקוּם לְעוֹלָם, לְמָה הַדְּבָר
 דּוֹמֶה? לְמַלְךְ שְׂרָהּ לֹא אוֹהֵב, וְהַתְּנָה עִמּוֹ וְאָמַר לוֹ: לָךְ עִמִּי וְאֲנִי נוֹתֵן לָךְ מִתְּנָה. הַלָּךְ עִמּוֹ - וְמָת.
 אָמַר הַמֶּלֶךְ לְבָנָו שֶׁל אוֹהֵבוֹ: אַף עַל פִּי שְׂמִית אָבִיךָ - אֲנִי חוֹזֵר בִּי בְּמִתְנָה שְׂאֲמַרְתִּי לוֹ, בּוֹא וְטַל
 אִתָּה. כִּדְּבָר: הַמֶּלֶךְ, מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. וְהַאוֹהֵב, זֶה אַבְרָהָם, שְׁנַאֲמַר
 (ישעי, מ.ח) 'זָרַע אַבְרָהָם אֲחֵבִי; אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: בּוֹא לָךְ עִמִּי - לָךְ לְךָ מִאֲרָצְךָ וּמְנוּלָדְתְּךָ
 וּמִבֵּית אָבִיךָ' (זרעית, י.ב), הַתְּנָה עִמּוֹ שִׁיתֵּן לוֹ מִתְּנָה, שְׁנַאֲמַר (זרעית, י.ג) 'קוּם הַתְּחִלָּה בְּאֶרֶץ, וְכֵן
 הוּא אוֹמֵר (זרעית, י.טו) 'כִּי אַתְּ כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִתָּה רְאֵה לָךְ אֲתִנְנָהּ'. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
 לְמִשְׁחָה: אַף עַל פִּי שֶׁהַתְּנָתִי עִם הָאָבוֹת לָתֵן לָהֶם אֶת הָאָרֶץ וְמָתוּ, אֲנִי חוֹזֵר בִּי, אֶלָּא 'דְּבָר אֶלְקִינוּ
 יְקוּם לְעוֹלָם' (ישעי, מ.ח). [זמזמז רצה פרשה טו ג; מנחומא זמזמז שלח לך ג]

מֵאֲמֹר כ"ד

חסד לאברהם: מעשה של בן הבקר באורח

וּבִּאֲתוֹ יוֹם שֶׁהֵלֵךְ אַבְרָהָם אֶצֶל הַבְּקָר
עִם יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ לִטְלֹל שְׁלִישָׁה
פְּרִים מִמִּקְנֵה שְׁלוֹ, הֵלֵךְ אַחֲרָיו רִפְאֵל
בְּנִסְתֵּר, וְלֹאֲחֵר שָׁנְטַל אַבְרָהָם שְׁנֵי פְּרִים
וְנָתַן בְּיַד הַנְּעָר לְהוֹלִיכֵן, הִיָּה מִשְׁתַּדֵּל עוֹד
לְקַח פֶּר שְׁלִישִׁי, וְנִדְמָה רִפְאֵל לִפְנָיו כְּפֶר
חָשׁוּב וּמְשֻׁבָּח, וְזֶה 'רִפְאֵל', פֶּר-אֵל, פֶּר
חָשׁוּב, וּכְשֶׁבָא אַבְרָהָם לִטְלוֹ הִיָּה הַפֶּר
נִשְׁמָט וּבוֹרַח מְעַט מְעַט עַד שֶׁהוֹלִיכוֹ
בְּפֶתַח הַמְּעָרָה, וּנְפֹתַח פֶּתַח הַמְּעָרָה, וְכֹל
זֶה בְּשִׁלְיֹחוֹתוֹ שֶׁל מְקוֹם. וּכְשֶׁרָאָה אָדָם
וְחוּהָ קְבוּרִים שֵׁם וְהָרִיחַ רִיחַ גֵּן עֵדֶן, מִיָּד
יָדַע מַעֲלַת הַמְּקוֹם וְחָמַד לְהִיּוֹת שֵׁם
קְבוּרָתוֹ, וּמִיָּד נִמְסַר הַפֶּר מֵאֵלָיו בְּיַד
אַבְרָהָם. וּבִהְיֵעוּ לְאַהֲלוֹ לֹא מִצָּא אֵלָא
שְׁנַיִם, וְהוֹצִיָּה אַבְרָהָם לְבָרָא פֶּר שְׁלִישִׁי
עַל יְדֵי סֵפֶר יְצִירָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטָעֵר
בְּסִעוּדַת אוֹרְחִים, שְׂאֵם הִיָּה חוֹזֵר אֶל
הַמִּקְנֵה הִיָּה עוֹבֵר זְמַן הַמֵּאֲכָל, וְהוּוּ
שְׁנַאֲמֵר^(כס) 'וּבֶן הַבְּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה' - עָשָׂה
מִמֶּשׁ^[כא]. וְדַע כִּי הַמְּעָרָה כְּחֹצֵר לִגְן עֵדֶן,

הַרְבֵּה חֶסֶד לְאַבְרָהָם^(כסד) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: דַּע
כִּי גֵן עֵדֶן תַּחֲתוֹן נִבְרָא אֶלְפָּה וְחִמְשָׁה
מֵאוֹת שָׁנִים קוֹדֵם עוֹלָם הַשְּׁפָל שְׂאֵנוּ בוֹ,
וְשִׁעוֹר זֶה הָעוֹלָם אֶחָד מִשְׁשִׁים בְּגֵן, וְזֶה
הַגֵּן עוֹמֵד עַל צֵד יְמִינוֹ שֶׁל גֵּן עֵדֶן לְרוּחַ
דְּרוֹמִית מִזְרְחִית, וְדוֹמָה זֶה הָעוֹלָם לִפְנֵי גֵן
עֵדֶן כִּיִּלֵּךְ בֶּן יוֹמוֹ לִפְנֵי אָמוֹ, וְקִרְקַע עוֹלָם
הַשְּׁפָל רְחוֹק מִקְרַע הַגֵּן טַפַּח, וְצִפּוֹנוֹ שֶׁל
עוֹלָם הַשְּׁפָל בְּצֵד דְּרוֹמִי שֶׁל הַגֵּן, וְלִצְפוֹנוֹ
שֶׁל עוֹלָם הַשְּׁפָל שֵׁם הַגִּיהֶנֶם מְדוּר הַמְּזִיקִין
וּמִלְּאֲכֵי חֲבֵלָה, וְצוּרַת הָעוֹלָם הַשְּׁפָל
כְּצוּרֹת אוֹת ב' וְאָף עַל פִּי שֶׁהוּא קָשָׁה בֵּין
לְחַיִּים בֵּין לְמַתִּים לְלַבֵּת לִגְן עֵדֶן, מִפְּנֵי
פֶחַד הַמְּזִיקִין שֶׁל גִּיהֶנֶם הָעוֹמְדִים בְּצִפּוֹנוֹ
שֶׁל עוֹלָם. לְכֵן גִּזְרַת חֲכָמָתוֹ[°] יִתְבָּרַךְ
לַעֲשׂוֹת מַחִילוֹת עֶפֶר מִמְּעַרַת הַמְּכַפְלָה
שֶׁבְּחִבְרוֹן עַד חוּץ הָעוֹלָם הַשְּׁפָל סְמוּךְ לִגְן,
כְּדֵי שִׁיעֲבְרוּ נִשְׁמוֹת הַצְּדִיקִים דְּרַף יִשְׂרָאֵל שֵׁם
וְלֹא יִפְגְּעוּ בַּמְּזִיקִים. וְאָדָם וְחוּהָ שִׁידְעוּ סוּד
זֶה הַשְּׁתַּדְּלוֹ לְהִיּוֹת שֵׁם קְבוּרָתָם, וּמִיּוֹם
שֶׁנִּקְבְּרוּ שֵׁם אָדָם וְחוּהָ, נִסְתַּם פִּי הַמְּעָרָה
מִפְּנֵי הַבְּרִיּוֹת שֶׁלֹּא יִדְעוּ מַעֲלַת הַמְּקוֹם.

י"ח

— ❦ — עמק חברון — ❦ —

[כא] הערת הגר"מ חליוה: הנה כע"ז מצאתי בספר יוצר האדם לידידנו הרה"ג רי"צ אשכולי שליט"א (הלק ח' עמוד קפ"ז)

דמייתי מפירושו דהרמ"ז לזוה"ק (וי"ה, עמוד ז"ז), דכ' וזל"ק: ונלע"ד שאברהם אבינו ע"ה

— ❦ — מקורות וצינונים — ❦ —

(כסד) מעיין חמישי, עין משפט, נכר נא:
(כספ) זכרשית, יח, ה:

וזה הוא שאמר הפסוק^(סו) 'עבר לסחר' כי ובגמטריא 'חצר', כי המערה היא חצר 'לסחר' בגמטריא 'אורח לגן', לגן עדן, מספר פתב יד^(כב). עד כאן לשונו.

עמק חברון

היה עוסק בספר שנמסר לו [ספר יצירה] והיה עושה מעשים מופלאים לכבוד ה', כי

כדאי היה הוא להשתמש בכתרו יתברך שמו. וכמ"ש הקדמונים בפסוק (י"ח, ה) ובן הבקר אשר עשה, פירוש בכח הכוונות והשמות על דרך אותם החכמים דהוו עסקי בספר יצירה. וכן היה מתעסק לנטוע אותו האילן לכבוד צורו, אבל לא הצליח מעשהו אלא בארץ ישראל, עכ"ל וע"ש בכד"ק. וע"ע במלבי"ם (בראשית י"ח, ז) דכתב דיש מי שפירש שכן הבקר ברח מאברהם, ולכן הוצרך לברוא עגל אחר ע"י ספר יצירה. ולזה נאמר "וימהר לעשות אותו" ע"ש היטב. [וע"ע בספר וימהר אברהם להגה"ק רבי אברהם פאלאג'י זלה"ה (מערכת ס' סימן קכ"ג) בזה, ואכמ"ל]: [כב] בדפוס ראשון, אחרי המילים "גן עדן", איתא מסכ"ו. ואין לר"ת אלו משמעות כאן. ובאמת במקור דברי רבנו, בספר חסד לאברהם, כתוב בסופו מסכ"י. וע"פ זה פתחנו הראשי חיבות "מספר כתב יד":

ילקוט מדרשים חדש

איה הבטחתך לאבות?

'ובר' לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך, ותדבר אליהם אברהם את ורעבם בכוכבי השמים, וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לורעבם, ונחלו לעלם' (שמות, ל"ג, יג). למה הזכיר שלשת אבות? אמר רבי לוי: אמר משה: רבון העולם! היום הם המתים? אמר לו: משה, נעשית מין? אמר לו משה: אם אין המתים היום לעתיד לבוא – יפה את עושה להם כל מה שתבקש; אבל אם היום המתים – מה יש לך לומר לאבות לעתיד לבוא, כשיעמדו אבותיהם ויבקשו ממך הבטחה שתבטחם? מה יש לך להשיבם? לא בך הבטחתם שאתה מרבה בניהם בכוכבי השמים – ועבשו תבקש לבלותן?! הוי – 'ובר' לאברהם! [שמות רבה, מד, ו]

נאלם בעבור הברית שברת עם האבות

חגיגה קמ"ז של נאלה, זאת ערם וערה, בלא מעשים טובים, לכך נאמר: 'זרא אלקים' (שמות, כ"ג), שאין בידם מעשים לנאל בהן. ידע הקדוש ברוך הוא שעליו לנאלם למען שמו, בעבור הברית שברת עם האבות. [שמות רבה, א, לה]

מקום קבורתו של משה רבנו מקשר לאבות

'וימת שם משה' (דברים, לד, ט); סמליון אמר: מנן אתה אומר – מחילה היתה ויצאת מקבורתו של משה לקבורתם של אבות? נאמר כאן – 'וימת שם משה', ונאמר לחלו – 'שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו' (בראשית, מט, לה).

[ספרי, דברים, פסקא שנו, לד ה]

מֵאֵמֶר כ"ה

חסד לאברהם דשם הוא פתח גן עדן, ובאור הדברים

וְהַפְתַּח שְׁדָרְךָ בּוֹ וּבְכַסוּת הַנְּשִׁמוֹת הוּא
דָרְךְ מְעַרַת הַמְּכַפְלָה, מִפְּנֵי
שֵׁשׁ הוּא פֶתַח לְדָבָק בּוֹ אוֹתָם
הַפְּשׁוּטִים מִן הַגּוֹף, וְלֹא שִׁיְהִיָּה הַגֵּן
בְּמַעְרָה תַּחַת הַקְּרָקַע, אֲלֵא שִׁמּוּשׁ יִכְנָסוּ
מֵהַנְּשִׁם אֶל הַרוּחָנִי.

וְהִנֵּה הַגֵּן מִמַּשׁ חוֹתָם הַסְּפִירוֹת
שֶׁהַחֲתִימוֹ עוֹלָם הַיְצִירָה אֶל
הַעֲשִׂיָּה, דִּהְיִינוּ נִמְי חוֹתָם מַעֲשֵׂה הָעוֹלָם
חוֹתָם הַסְּפִירָה, וְלִכְדָּ תַּחֲלַת שְׂכָר
הַצְּדִיקִים ° הוּא הַהִיכָל הַזֶּה, מִפְּנֵי
שֶׁהַצְּדִיקִים עוֹזְבִים הַזּוֹנָה הַחִיצוֹנִית
וְשׁוֹלְטִים בַּיְצָרָם וּמִתְדַבְּקִים בְּבוֹרָאם
וְעוֹבְדִים אוֹתוֹ, אִם כֵּן תַּחֲלַת שְׂכָרָם הוּא
שִׁיעוֹבּוֹ מֵהַחִיצוֹנִים וְיִתְדַבְּקוּ בְּקִדְשָׁהּ,
וְכוּ^[כג] עֵינַי שֵׁם בְּאוֹרֶךְ זֶה, וְלֹא
הַעֲתַקְתִּי אֲלֵא רֵאשֵׁי פְּרָקִים, לְהַעֲדִיר
וְלַעֲזוֹרָה, וְדִי בָּזֶה.

עוֹד שֵׁם^(כ): הִנֵּה הַהִיכָל הַזֶּה מְכוּן נִגְד
מִדַּת הַמְּלָכוּת, נִגְד הִיכָל לְבַנַּת
הַסְּפִירָה, וְעֵנִין מְצִיאֹתוֹ מוֹרִים עַל סוּד
הַמְּדָה הַהִיא, לְפִי שֶׁסוּד הַגֵּן כִּלּוֹ הַעֲתַק
חוֹתָם הַסְּפִירוֹת, וְהִיכָל הַזֶּה בְּעֵנִינוּ
מִחֲתִים סוּד הַסְּפִירוֹת. וְלֹאָה יִשְׁתַּעֲשְׂעוּ
יֹשְׁבֵי הַגֵּן לְהַכִּיר גְּדֻלַּת בּוֹרָאם כְּמוֹ שֶׁהִיָּה
אָדָם הָרֵאשׁוֹן מְכִיר גְּדֻלַּת בּוֹרָאוֹ מִתּוֹךְ הַגֵּן.

וְעַם הַיּוֹת שִׁיחֲסוּ אֶל הַגֵּן מְקוֹם, דִּהְיִינוּ
לְצַד מוֹרָח, דְּכַתִּיב^(כא) 'גֵּן בְּעֵדֵן
מִקְדָּם', אִינוּ מִשְׁג כָּלָל אֲלֵא אֶל נְשִׁמוֹת
הַצְּדִיקִים, וְהַגֵּן מְכוּן נִגְד כָּל הָעוֹלָם כִּלּוֹ,
וַיֵּשׁ בּוֹ צַד מִתְקָרֵב אֶל הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁכָּל מוֹ
שִׁיכָנָם אֲלָיו בְּחַיִּים יִכְנָס דָּרְךְ שֵׁם, מִפְּנֵי
שֶׁהוּא יִכְנָס בְּגוֹף וְנִפְשׁ וְשֵׁם בְּחִינַתוֹ הַדְּבָק
בְּגוֹף עִם הַנֶּפֶשׁ, וּמִשֵּׁם יִסְתַּעַף עַל פְּנֵי כָל
הָעוֹלָם כִּלּוֹ, וְאִפְּלוֹ כְּנִגְד יִשׁוּבְנוּ זֶה.

⊗ מקורות וציונים ⊗ ————— ⊗ עמק חברון ⊗
(רסז) נהר נד, צביאורו לשבעה היכלות, היכל ה: [בג] עכ"ל הרב בעל חסד
לאברהם: (רסח) צראשית, 3, ח:

מאמר כ"ו

דיקאנט׳: דמערט המכפלה הוא פתח גן עדן

נעוץ מלמטה למעלה. זכתה לעלות, עולה באותו עמוד עד ירושלים של מעלה. לא זכתה, נשארת שם וכו'.

אמנם על דבר אחד יש לדקדק, אחרי שהם באותו תענוג הגדול, למה ישוּבו לתחית המתים לגרעון הגוף? ובאמת בזה צריך ישוב הדעת, כי לא על חנם הוא. יש לומר מפני שאין אדם בעולם שלם במעלת התורה והמצוה, ישיב אותם הקדוש ברוך הוא בעולם הזה כמתחלה בכטול יצר הרע, ויחיו בו שנים ארכות וישלימו חקם ויקימו עבשו מה שלא קימו קודם לכן, וראיה ממשה רבנו עליו השלום כי היה תאב לכנס לארץ כדי לקיים מצות הנהגות בה, כל שבן לשאר בני אדם, ותשובה זו טובה להמון העם.

אמנם על דרך סוד החכמה הפנימית יש בו ענין נפלא, והוא, כי כבר ידעת כי העולם הזה נמשך בו סוד זהמת הנחש שבא על חוה^[כד], ובסבת הזהמא ההיא נקנסה מיתה לאדם ורעו, כי בראות השם

הריקנטי^(כט) וזה לשונו: עוד מצאתי לרבותינו זכרונם לברכה, תנא שבע פתחים לגפשות הצדיקים להכנס עד מקום מעלתו, ועל כל פתח ופתח שומרים. הפתח האחד נכנס במערט המכפלה שהוא סמוך לגן עדן, ואדם הראשון שומר עליו. זכתה, הוא מכריו ואומר: 'פנו מקום, שלום בואד'. יוצאה מפתח הראשון אל הפתח השני לשערי גן עדן, ומוצאה את הפרכים ואת להט החרב המתהפכת. זכתה, נכנסת לשלום, ואם לאו שם תקבל ענשה ותשפט בלהט הפרוים. וכנגדן היו הפרוים במקדש, ובשעה שהיה נכנס בהן גדול ביום הפורים, זכה היה נכנס בשלום, לא זכה מבין שני הפרוים להב יוצא ושורף אותו מפנים ומת. והיו הפרוים אלו כנגד אלו אשר בשער גן עדן לצרוף הנשמות. זכתה, גותנין לה פרדם סימן לכנס נכנסת לגן עדן אשר בארץ ועמוד אחד של ענן ונגה מערכת זה בזה ועשן סביבו, שנאמר^(ט) 'ברא ה' על כל מכון הר ציון וגו', והוא

עמק חברון ————— מקורות וציונים —————
 [כד] הערת הגר"מ חליוה: עיין בספר דעת ותבונה להגה"ק מהרי"ח ז"ל (פתיחה שניה דף ס' ע"ב)

מדה"ס עור א' ד"ה גס לך נא וכו') מש"כ בזה ממרן האר"י ז"ל, ואכמ"ל:

יתעלה משך הטמאה המתפשטת בעולם תמיד פוגתו לכלותם ולהתיש פתם, ומפני כך הגופים כלים ונפסדים ואין להם קיום, וכשתכלה הזמא ורוח הטמאה תעבור מן הארץ, הנה השם יתעלה יחדש עולמו בלתי זמא אחרת ויקיץ שוכני עפר בכחו וסבתו, קדושים משרתי עליון, וישמח השם במעשיו כמו שהיתה פגת הבריאה בתחלה, שעדיין לא באה לפועל אפלו יום אחד, שנאמר (כ"ט) 'אדם ביקר בל יליו', כמו שיסד הפיט, ויבון עולם על מליאותו, פי על כל פנים לא היתה פגת הבריאה לבטלה, רק עתידה לצאת לפועל.

וכן יש אומרים גם בעץ החיים כי לא נברא לבטלה, רק יאכלו ממנו אנשי התחיה ויחיו לעולם. וכן מצאתי בברייתא דרבי יוסף בן עזיאל עליו השלום.

1b 00

ודוגמא לדבר מצינו בארץ ישראל, בהיותה בתחלה תחת המשכת סבה אחרת בסוד שבעה עמין שהם סוד הערלה והטומאה, ואחר כן העבירה מלפניו ולא היה שולט בה זולתו, והנחילה לגוי אחד מיחד לעבודתו. סימן לדבר תכסי המלך יתברך ויתעלה אחר הרוח רעש ואחר הרעש אש וגו' עד 'דממה דקה' (כ"ג). בענין זה היה העולם תחת ממשלת סבות אחרות והמשכת רוח טומאה וערלה, עד עת בואו יתעלה ביום הדין וישיב הצדיקים וישמחו בממשלתו ויתקן העולם באחרות שלמה, ואזי מעלתם בזה העולם במקום אשר ראו מתחלה חשך יראו אור גדול, יהיה השם אחד ושמו אחד, השם יוכנו להיות מכללם אמן. עד כאן לשונו:

מקורות וציונים

(רעא) תהלים, מט, יג: (ערב) מלכים א, יט, יא:

ילקוט מדרשים חדש

אף שהם חבי מיתה פדה אותם בזכות אבותם!

'ויחננו ויאמר פדעו מרדת שחת' (איוב, לג, כד) - מהו כן? אלא אמר לו משה: רבון העולמים! יודע אני שהם חבי מיתה, שכך אמרת לי (שמות, כג, ט) 'זבח לאלהים יחרם', אלא בבקשה ממך, פדה אותם ממלאתי חבלה - הזכר זכות אבותם! 'זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך!' (שמות, לג, יג).

זכות אבות עומדת לישראל לעתיד לבוא

'והנה שם שלשה עברי צאן רבצים עליה', 'זרא והנה באר' - זו ציון. 'והנה שם שלשה עברי צאן' - אלו שלשה מלכיות ראשונות... 'והאבן גדלה על פי הבאר' - זו זכות אבות. 'ונאספו שמה כל העדרים', זו מלכות רומי שהיא מבתבת מירונגיא מכל אמות העולם... 'והשיבו את האבן על פי הבאר למקמה' - לעתיד לבוא זכות אבות עומדת. [בראשית רבה, פרשה ע, ז]

מאמר ז"ד

ריקאנטי, ענין הנזכר לעיל

עוד שם^(רעג): 'ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו, בכסף מלא יתנה לי בתוכם לאחות קבר'^(עד), בהיות אברהם אבינו יודע מעלת המקום ההוא, שהוא בית שער לעדן, פאשר כתבנו למעלה. על בן בחר בו, כי דרך שם יבנסו לגן עדן. וזהו סוד 'עבר לסחר', כי הגן נקרא סוחרת לבעלי המכפלה.

מקורות וציונים

(רעג) תחילת פרשת חיי שרה; מהדו' לבזבז שנת תר"מ, דף כו ע"ג: (עד) צראשית, כג, ט:

ילקוט מדרשים חדש

בין שהזכיר משה זכות אבות, שמעתי תפלתו מיד

אמר לו הקדוש ברוך הוא ליהושע: ... לא אני הוא שאמרתי לפני משה רבך מתחלה (שמות, לב, ו) 'עתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואבלם, ואעשה אותך לגוי גדול, ובין שעמד לפני בתפלה, והזכיר שמותם של אבותיהם – שמעתי את תפלתו מיד ... שניאמר 'זכר לאברהם יצחק וישראל עבדי, וינחם ה' על הרעה' (יג, טו-יז); וכי לא אני הוא שאמרתי למשה רבך 'אכנו בדבר ואורשנו' וגו' ... (במדבר, יג, טו) בשבא דבר גדול בישראל על ידי מרגלים, ועמד משה בתפלה לפני הזכיר שמותם של אבותיהם – שמעתי תפלתו מיד ...

זכות אבות – יותר מנסוף המים על גבי המזבח

'נזבירה דידך מין, מישרים אהבוך' (שיר השירים, ז, ב): 'נזבירה דידך מין' – זה אברהם יצחק ויעקב; כשאנו נבנסים לצרה אנו מזכירים לפניך מעשי אבות, וזכרונם בא לפניך יותר מנסוף שנתנסוף על גבי המזבח. 'מישרים אהבוך' – ביושר לבם אהבוך, ולא הרחרו בלבם, ולא רננו אחר דברך. [מדרש שיר השירים זוטא ד, מהדורת צאנז וילנא תרפ"ה דף ו עמוד א']

המן שיורד לישראל במדבר בזכות האבות

'ויאמר ה' אל משה: הנני ממטיר לכם לחם מן השמים' (שמות, טז, ז); רבי אלעזר המודעי אומר: אינו אוטר 'הנני' – אלא לאבות. 'ממטיר לכם' – רבי אלעזר המודעי אומר: אינו אוטר 'לכם' – אלא בזכות אבותיכם.

[מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי, מהדורת אפשטיין - מלמד, בשלת, טו, ז, עמוד 106]

מֵאֵמֶר כ"ה

ציוני: סוד מערת המכפלה, איך נקבר אדם הראשון
שם, עיין שם באורך

נתעסק בו? שת בנו, שהיה בדמותו
ובצלמו.

רבי רחומאי אומר: הקדוש ברוך הוא
נתעסק בבריאתו, ונתעסק במיתתו.
ולא ידע אנוש, עד בא אברהם וקנה אותה
בדמים יקרים, והריח ריח גן עדן ושמע קול
מלאכי השרת אומרים: אדם הראשון
קבור כאן, ואברהם ויצחק ויעקב יהיו
מוכנים כאן. ומקודם לכן היו מבקשים
ליקבר שם, ומלאכי השרת שמרוהו, וראו
אש דולקת שם [כה].

וזהו שאמר שם בשערי צדק (ע"ה) קנה
המקום הזה כדי להכניס בו לעולם
הבא, כי הוא פתח העומד לזרועות
העולם, והיא בית שער לעד"ן העליון
להכניס למקום הבינה. והוא סוד 'ארבע
מאות שקל כסף עבר לסחר' (ע"ה) מלשון
סחור סחור. והוא סוד דר וסחר"ת, האבן
של מעלה הוא הנקרא סחרת, ושל מטה
נקרא ד"ר. עד כאן.

בספר הקדוש ציוני (ע"ה) בפסוק ויתן לי
את מערת המכפלה אשר לו
אשר בקצה שדהו, ולא ישחית את נחלתו
בשכיל הקבר, שאלו היה באמצע שדהו
היו צריכים לעשות דרך לקבר. וכן (ע"ה)
'ויקברו אתו בנבול נחלתו בשכם' ולא
אמר בנחלתו. ויותר טעם מספיק כי היה
מנהגם פשהו קוצרים היו מרבים שמחה,
ואין שמחה במקום אבלות.

סוד מערת המכפלה: דע ששם
נקבר אדם וחוה אף על פי
שאינו מפרסם בתורה, הנבילה אמת
מפה לאון. איתא בספר זוהר (ע"ה): רבי
קיסמא אומר: מערת מכפלה סמוך
לפתח גן עדן, כי אין ספק הגן
עדן הוא בארץ. ובשעה שמתה חוה
בא אדם וקברה שם, ושם הריח
ריח גן עדן, רצה לחצוב יתרה,
ויצאה בת קול ואמרה לו הייך, עמד
ולא חצב יתרה, ושם נקבר. ומי

ע"ה

עמק חברון ❦
[כה] עד כאן מתוך דברי הזוהר:

מקורות וציונים ❦
(ע"ה) ריש פר' חיי שרכ, כג, ט: (רעו) חין
פסוק כז. ודברי רבינו הס ע"פ הפסוקים.

יהושע, כד, ל; שופטים 3, ט: (רעו) זוהר חדש, מדרש רות, דף לז ע"3: (רעת) השער הראשון,
המשך: (רעט) צראשית, כג, טז:

מאמר כ"ט

מעבר יבק: גדל מעלת שרה שזכתה להקבר שם, והוא אחד משלשה מקומות המעלים שבארץ ישראל

בספר הקדוש מעבר יבק (פ^ט) וזה לשונו: ממה שאמר הכתוב (פ^ח) 'ותמת שרה בקרית ארבע הוא חברון', שם הורה על תוספת מעלת שרה, שהחזירה פקדונה במקום הקדשה שער גן עדן שהוא חברון.

ועפרון וחמור וארונה נמשלים לנחש שתפס שלשה חלקים אלו

הכוללים כל אושר האדם. והם שלשה חלקים ארץ ישראל^[כ] הגשמית המורה על הרוחנית, ושלשה^[כז] מקומות אלו מורים לשלשה חלקי נשמה רוח ונפש, ולכן פדיונם על ידי אברהם יעקב ודוד, מוקבלים^[כח] למרכבת כל אחד מהם. והדרוש רחב במקומו, ויש טעם למספר הפדיון לכל אחד בשתעני בו.

ומצאתי כתוב בדברי החכם קורדואירו זכר צדיק לברכה שאין ספק

שישם בחברון היה מיתת האדם בחכמתו הגדולה, וצוה לקבר שם בדרשו בזהר. ומזה נראה ודאי שמקום הקבורה והמיתה

והוא אחד משלשה מקומות שנפדו בארץ ישראל בדרמים: קבורת

חברון בארבע מאות שקל כסף על ידי אברהם. הב' חלקת השדה דשכם במאה קשיטה^(פ^ט) על ידי יעקב, ובזמן הקנין 'ויבא שלם', לא בעת המיתה כמנהג שקנה אברהם. הג' גרן ארונה, והקונה דוד, ופדיונו בחמשים שקל כסף^(פ^ט), אמנם נתנם בזהב והיה על ידי דוד.

ולא היתה מלכות לישראל, רק על ידי חברון. ואין תורה לישראל, אלא על ידי סוד החלקה זאת שישם הר

— ❦ — **מקורות וציונים** — ❦ —

(פ^ט) מממר אמרי נועם, פרק כז. צמחודות וילנא תרנ"ו, דף לט ע"א: (פ^ח) זרחשית, כג, א: (פ^ז) זרחשית, לג, יט: (פ^ג) שמואל-כד: (פ^ד) מלש"כ תכליס, מט, ג: (פ^ה) סוכה, דף נג ע"א:

— ❦ — **עמק חברון** — ❦ —

[בן] בדפוס ראשון איתא כאן א"ו, אולם במקור דברי רבינו, במעבר יבוק, איתא א"י, וע"פ זה פתחנו כאן הר"ת: [בן] בדפוס איתא כאן לג', ותוקן ע"פ מעבר יבוק, דשם איתא וג': [כה] בדפוס הגי' כאן ומקבלים, ותוקן

ע"פ מעבר יבוק ששם הגירסא מוקבלים:

קְרִית

מעלות שָׂרָה שְׂזֻכְתָּה לְהַקְבֵּר שָׁם

אַרְבַּע

סה

יָגֵם חֶלֶק מָה לְשָׂרוֹת שְׂכִינָה. בְּשִׁתּוֹף סְלוּק הַנְּשֻׁמָּה עַל פִּי הַשָּׁם, כְּפִי עֵינָיו קִדְשֵׁת הַמָּקוֹם שִׁשְׂכִינָה שׁוֹרָה בּוֹ. לָכֵן הַתְּאֻזְרוֹנוּ עִזּוּ לְהַזְהִיר גַּם בְּנֵי אָדָם גַּם בְּנֵי אִישׁ^(רפ"ז) לְקַדֵּשׁ מָקוֹם מֵעַמֵּד הַגִּפְטָר

בְּשִׁפְתַּי אָמַת. וְאֶפִּילוּ בְּאַרְצוֹ יִשְׂרָאֵל יֵשׁ חֶלֶק ° בֵּין מָקוֹם לְמָקוֹם, בְּאַמְרָם^(רפ"ז) רַגְלֹהֵי דָבָר אִינִישׁ אִינוּן עֲרֵבִין בֵּיהּ, וְכֵן עֵבְדֵי שְׁלָמָה שִׁשְׁלָחָם לְלוּז^(רפ"ז) [כט]. וְכוּ' עֵינֵי שָׁם.

דף לא

מקורות וציונים עמק הברון
(רפ"ז) סוכה, ט: [כט] עכ"ל מעבר יבוק:

יְלֻקוּט מִדְרָשִׁים חֲדָשׁ

הַנְּאֻלָּה הַעֲתִידִית בְּזֻכּוֹת אֲבוֹת

אָמַר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: ...לְעֵתִיד לְבָא, בְּזֻכּוֹת הַדְּגֻלִּים אֲנִי נוֹאֵל אֲתֶכֶם. וְיִדְלַגְּ עַל הַקֶּץ בְּזֻכּוֹת אֲבוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ הַרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שִׁיר הַשְּׁמוּנִים, ט.ו.) 'קוֹל דּוֹדֵי הַנְּהָ וְהָ בָּא, מְדַלַּגְּ עַל הַהַרִים, מְקַפֵּץ עַל הַנְּבָעוֹת'.

בְּאֵר הַמַּיִם וְהַטַּל בְּזֻכּוֹת אֲבוֹת

'בְּאֵר חַפְרוּתָ שָׂרִים בְּרוּךְ נְדִיבֵי הָעָם' (צמזכר, כ"ח, יח). וְכִי חַפְרָה הָיְתָה שָׁם? אֵלָּא שֶׁנִּתְּנָה בְּזֻכּוֹת אֲבוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ שָׂרִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים, ק"ה, מ"ח-מ"ט) 'פִּתְחָ צוּר וַיִּזְבְּזוּ מַיִם... כִּי זָכַר אֶת דְּבַר קְדְשׁוֹ אֶת אֲבֹתָהֶם עֲבָדוּ'.

הָאֲבוֹת לֹא בִקְשׁוּ מִתֵּן שְׂכָרָם בְּעוֹלָם הַחַיִּים

דָּבָר אַחֵר: 'זָכַר לְאֲבֹרָתָם', הַדָּא הוּא דְכְּתִיב (משלי, י"א, כ"ח): 'יָד לֵיד לֹא יִנְקַח רַע'. אָמַר רַבִּי פְּנִיחָס הַכְּהֵן בֶּן הַמָּא: אִם עֲשִׂיתָ מַצּוּהָ אֶל הַבְּקִשׁ מִתֵּן שְׂכָרָה מִיַּד לֵיד, לְמָה? שְׁלֵא תִּנְקַח, שְׂאִין אֲתָה מִתְּנַקֵּה מַעֲוֹנוֹתֶיךָ וְרִשְׁעֵי אֲתָה נִקְרָא, שְׁלֵא בִקְשֵׁת לְהִנְחִיל לְבָנֶיךָ בְּלוֹם. שְׂאִילוּ בִקְשׁוּ אֲבֹרָתָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב מִתֵּן שְׂכָרָן שֶׁל מַצּוּת שֶׁעָשׂוּ, הֵיאֵךְ הָיְתָה זְרַע צְדִיקִים נְמַלֵּט? הֵיאֵךְ הָיְתָה מִזְכִּיר (שְׁמוֹת, ל"ג, ג') 'זָכַר לְאֲבֹרָתָם לְיִצְחָק וְלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ?' מִיָּד (ש"ס, י"ד) 'וַיִּנְחָם ה'.

בְּזֻכּוֹת מָה זֻכִּים יִשְׂרָאֵל לְנֶאֱלָחָה?

וּבְזֻכּוֹת מָה יִשְׂרָאֵל זֻכִּין לְכָל הַכְּבוֹד הַזֶּה [לְנֶאֱלָחָה]? בְּזֻכּוֹת יְשִׁיבָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שְׁדוּוּ יוֹשְׁבֵי וּמַצְטַעְרִין בֵּין הָאֲמוֹת בְּעוֹלָם הַחַיִּים. וְכֵן אֲתָה מוֹצֵא כְּאֲבוֹת הָעוֹלָם: אִין סוּף עַל מָה שֶׁנֶּצְטַעְרוּ עַל קְבוּרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָמַר רַבִּי הֲגֵינָא: כָּל הַשְּׂקָלִים שֶׁבְּחֻב בְּתוֹרָה – סְלָעִים, וְשָׁל נְבִיאִים – לִיטְרוּן, וּבְכַתוּבִים – קִנְטְרוּן; רַבִּי אָבָא בַר יוֹדָן בְּשֵׁם רַבִּי יְהוּדָה בַר סִימּוֹן: חוּץ מִן הַשְּׂקָלִים שֶׁשָּׁקַל אֲבֹרָתָם לְעַפְרוֹן בְּקְבוּרָה שֶׁלָּחַח חִימוֹנוּ – שְׂאִינוּן אֵלָּא קִנְטְרוּן... וְכֵן יַעֲקֹב: כָּל זֶהָב שֶׁסָּגַל מִימֵינוּ, וְכָל מִטְוֵן שְׁדוּוּהָ לוֹ, הַכְּרָה כְּדִי לְתוֹן לְפָנָי עֲשׂוּ בְּקְבוּרָתוֹ, שְׁלֵא יִבְגֵם עֲשׂוּ בְּקְבוּרָה לְתוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (צְרַחֲשִׁית, כ"ה) 'בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר בְּרִיתִי לוֹ'.

[פְּסִיקְטָא דְרַבִּי אֶל, וַיִּנְחָא תְּרַמְּ, דָּף צ ע"א, ד"ה יצוא]

מֵאָמֵר ל'

סֵפֶר הַתְּמוּנָה, שְׁמֹשֶׁה רִבְנֵי עֲלִיּוֹ הַשְּׁלוֹם סִפּוֹן גַּם הוּא
אֶצֶל הָאֲבוֹת, הוּא וְצִפּוֹרָה אִשְׁתּוֹ

לְהוֹיֹת הַבְּנֵי שְׁלֹם בְּשְׁלוֹם עֶשֶׂר לְאַחַד
גְּנוּזֵי בְּנֵי עֲדָן הָעֲלִיּוֹן כְּפֹלֵל גֵּן עֲדָן גֵּן בְּתוֹךְ
גֵּן וּמִכְפֹּלָה לְפָנִים בְּכַח צוּרֵת כַּח הַדּוּמָה
וּלְשֵׁם נִתְּאָוָה דָּוִד בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים [לב].

רִישׁ בְּזוֹ הַרִישׁ רְמוּז עוֹלָם עֲלִיּוֹן בְּעִבּוֹר
שֶׁהוּא הַצִּיּוֹר וְהוּא בֵּית הַמְּלָכוֹת
וְהַיְסוֹד. תַּחֲלַת הָאֲצִילוֹת יְרוּשָׁה לְנִשְׁמוֹת
בְּיִסוֹד שֵׁשׁ גְּנוּז וְנִקְבְּרָה הָאוֹר הַכָּא מִן
הַחֶסֶד עִם זוּגוֹ שְׂכִינָה בַתְּחִתּוֹנִים וְשֵׁם
נִגְנוּ הַתְּפָאֶרֶת [לג] עִם זוּגוֹ שֶׁהִיא לְאֵה
זוּגָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב.

וְחִמְשָׁה זוּגוֹת נִקְבְּרוּ בְּמַעְרָה, שְׁלֹשׁ
נִגְלוֹת וְשִׁתֵּי נִסְתָּרוֹת. הַגְּלוּיִם
הֵם אֲבָרָהִם וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרִבְקָה, יַעֲקֹב
וְלֵאָה. וְהַנִּסְתָּרוֹת הֵם אָדָם וְחַוָּה, מִשָּׁה
וְצִפּוֹרָה. וְאָף עַל פִּי שְׁנַאֲמֵר בְּמוֹשֶׁה (יג)

מֵאָמֵר נִפְלָא בְּשֵׁם סֵפֶר הַתְּמוּנָה (פ),
הִבִּיאוּ הָרַב שְׂכַחַת לְקַט (פ),
דְּמוּשָׁה רִבְנֵי עֲלִיּוֹ הַשְּׁלוֹם וְצִפּוֹרָה אִשְׁתּוֹ
נִקְבְּרוּ [ל] בְּמַעְרַת הַמִּכְפֹּלָה, עֵינֵי שֵׁם [לא].

זֶה לְשׁוֹן סֵפֶר הַתְּמוּנָה, הַמְּיוֹחֵס לְרַבִּי
נַחֲוִינְיָא בֶּן הַקְּנָה וְלְרַבִּי
יִשְׁמַעֵאל כֹּהֵן גְּדוֹל, וּמְפָרֵשׁ גְּאוֹן מִקְבֵּל
קְדָמִין נוֹרָא מְאֹד:

רִישׁ סוּד הַכַּח אוֹת זֶה הוּא סוּד נְעֵלָם
עוֹלָם הָעֲלִיּוֹן לְהוֹיֹת יְרוּשָׁה
לְנִשְׁמוֹת מִתַּחֲלַת הָאֲצִילוֹת שֵׁשׁ גְּנוּז
וְנִקְבְּרָה הָאוֹר שֶׁל יוֹם רֵאשׁוֹן עִם זוּגוֹ וְשִׁמָּה
קִבְּרָתִי אֵת לֵאָה (פ) בְּסוּד שְׁלֹשָׁה זוּגוֹת
יְדוּעוֹת וְשִׁתִּים נִסְתָּרוֹת וְהַזְכָּרִים
הָרֵאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים לְקִבּוּרָה שְׁלֹשָׁה
וְחִמְשָׁה סוּד שְׁלֹשׁ קְדָשׁוֹת לְחִמְשָׁה זוּגוֹת

☪ מקורות וצינונים ☪

(רפז) תמונה ג', אות ר': (רפת) ערך משה
ודורו וממלת הנציחיס, סי' לז:
(רפט) זראשית, מט, ה: (רל) דברים, לד, ו:

[ג] [בדפ"ר הגי' כאן נקבר, ותוקן ע"פ
מקור הדברים, ב"שכחת לקט":
[לא] וז"ל שכחת לקט (ס): "משה וצפורה
נקברו במערת המכפלה, כי אומר [דברים לז,

[ב] (ואתה) [ורשמה] לא תבא אל הארץ, אבל המלאכים יביאוך שמה אח"כ. ואלו ה' זוגות
הם רומזים אל י' ספירות, הזכרים לה' ספירות רחמים, והנקבות לה' ספירות דין, שהם בן
זוגות זה לזה. וספירת יסוד היא בת זוגו של ספירות כתר (שם [תמונה ג אות ר, בביאור]).
עכ"ל: [לב] ע"כ דברי ספר התמונה, מכאן ואילך המפרש: [לג] במקור, ובדפ"ר,
איתא כאן הת"ת:

יִקְבֵר אֶתוֹ בְּגִי, וְהוּ לְמִשְׁל. כִּי הִנֵּה פָּסוּק אַחֵר [לד] יֵשׁ בְּזֶה (רס) שְׁאָמַר 'לֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ' [לה]. אֵלּוּ וְאֵלּוּ דְבָרֵי אֱלֹהִים חַיִּים, אָמַת שְׁלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ, אֲבָל הַמְּלֹאכִים [לז] יוֹדְעִים. וְהִרְאִיָּה שֶׁהַכְּתוּב אוֹמֵר (רס) 'כִּי מִנְּגִד תִּרְאֶה אֶת

הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוּא' [לז], כְּלוּמַר, לֹא תָבוּא כְּעֶצְמָה, אֲלֵא יִבְיָאָה בְּמַהֲרָה, וְהוּ לְמָה, שְׁשֵׁם נִקְבַר מֹשֶׁה עַל יְדֵי הַמְּלֹאכִים [לח].

וְעַל עֲגִין אָדָם וְחַוָּה יֵשׁ לָנוּ קְבֻלָּה מִדְּבָרֵי רַבּוֹתֵנוּ זְכוֹרָנָם לְבִרְכָה. עַד כָּאן.

מקורות וציונים

(רלא) סס: (רלז) דברים, לז, נז:

עמק חברון

[לד] בדפ"ר איתא אַחַד, ותוקן ע"פ המקור, הפירוש בספר התמונה:

[לה] פירוש: וקשה שבתחילה כתוב שקבור ב"גיא", ואח"כ כתוב שלא יודעים היכן קבור? והתשובה - : [לז] בדפ"ר איתא כאן "הַמְּלֹכִים". וע"כ נכתבה הערת המחבר: לפי ההשקפה נראה דצ"ל דמלאכים. עכ"ל. ואכן במהדורת לעמבערג שנת תרנ"ב הנוסח הוא "מלאכים" וכפי תיקון הרה"מ. וכן בסוף דברי ספר התמונה נכתב "ששם נקבר משה ע"י המלאכים". ולכן כך תוקן בגוף הספר: [לז] פירוש: וקשה שבתחילה כתוב שקבור ב"גיא", ואח"כ כתוב שלא יודעים היכן קבור? והתשובה היא - : [לה] פירוש: שאומנם בתחילה נקבר ב"גיא", אולם אח"כ המלאכים העבירו אותו למערת המכפלה:

ילקוט מדרשים חדש

גאולה בזכות אבות

יִיאָמַר עוֹד אֶלְקִים אֵל מֹשֶׁה: כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם' (שמות, ג, טו); לך וְאָמַר לָהֶם, בְּשִׁמִּי - שְׂהוּא מִדַּת רַחֲמִים - כּוּ אֲנִי מִתְּנַהֵג עִמָּהֶם בְּזִכּוֹת אֲבוֹתָם, וְתִדַּע שֶׁעַל אֲבוֹת אֲבִרְהִם יִצְחָק וְיַעֲקֹב אֲנִי אוֹמֵר; הֲדָא הוּא דְכָתִיב: 'ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם, אֱלֹהֵי אֲבִרְהִם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלַחֲנִי אֲלֵיכֶם'.

בזכות האבות נעצרו מלאכי החבלה מישראל

'וְכִי לְאַבְרָהָם [לִיצְחָק וְלִישְׂרָאֵל עֲבָדִיד אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם כִּד וְתִדְבַר אֲלֵהֶם אֲרַבָּה אֶת יָרְעִים כְּבוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶתֶּן לְיָרְעִים וְנִחַלְוּ לְעַלְמִי] (שמות, לז, ט), כֹּה רָאָה לְחִזְקִיר שְׁלֹשֶׁת אֲבוֹת? אָמַר רַבִּי אֶלְנִי בֵּן טַבְרִי בְּשֵׁם רַבִּי יִצְחָק: בֵּין שֶׁעָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֵׂה נִהְגִּיל יִצְאֹו תְּמִשָּׁה מְלֹאכֵי חֲבָלָה לְכַלּוֹתוֹ, אַף, וְחֲמָה, וְקִצָּף, וְהַשְׁמֵד, וְהַשְׁחַת. כִּמְזוּ שֶׁכְּתוּב (דברים, ט, טו) 'כִּי יִגְרַתִּי מִפְּנֵי הָאָף וְהַחֲמָה, אָמַר: רַבּוֹן הָעוֹלָם, אֲתָה עוֹמֵד בְּאַחַד, וְאֲנִי בְּאַחַד. אֲתָה עוֹמֵד בְּאָף, שְׁנֵאמַר (תהלים, לו) 'קוּמָה ה' בְּאַפְךָ, וְאֲנִי בְּחֲמָה, שְׁנֵאמַר (תהלים, קיג) 'לְהָשִׁיב חַמְתּוֹ מִהַשְׁחִית'. אָמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרִיךְ הוּא: הֲרֵי עֲמַדְתָּ בְּאַחַד וְאֲתָה בְּאַחַד, לְשִׁלְשָׁה מַה תַּעֲשֶׂה? אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: הֲרֵי שְׁלֹשֶׁת הָאֲבוֹת עוֹמְדִין לְשִׁלְשָׁתוֹ, לְפִיכָד הוּא מוֹבִירָן.

[שמות רבה, פרשה מא ז, ועין עוד שם, מד ט; פרקי דרבי אליעזר, פרק מה; פהלת רבה, ד ג; מדרש תהלים, מזמור ז; ילקוט שמעוני, עקב תתנג]

מאמר ל"א

פענח רזא: השבון שכל אחד מישראל יש לו חלק בשדה המכפלה שקנה אברהם אבינו עליו השלום. עיין שם

חמשה עשר חצאי רבואות אמות, שהם ארבע פעמים חמשה עשר רבואות שלמים שהם בין הכל ששים רבואות אמה על אמה. עד כאן.

ובזה נתן הרב תורת יוסף⁽⁵⁵⁾ טעם על מה שתקנו חכמינו זכרונם לברכה שיוכל לכתוב פרוזבול אף על פי שאין לו קרקע, לפי שאנחנו בני אברהם אבינו עליו השלום אב לבלנו, וכל אחד מישראל יש לו ירושה מאבותינו הקדושים שאין לה הפסק, ויש לו גרמידא חדא^[56] בארץ ישראל, ועל ידי זה נוכל לכתוב פרוזבול.

והתוספות כתבו⁽⁵⁵⁾ על מאי דמשני התם דאמרי עדים וידעי בהאי דלא הוה ליה קרקע מעולם, דמה שנהגו לכתוב בהרשאות ונתתי לו ארבע אמות קרקע בחצרי, אף על גב דלית ליה קרקע, משום דאין אדם שאין לו ארבע אמות קרקע בארץ ישראל, וקרקע אינה נגזלת.

פתב הרב פענח רזא⁽⁵⁵⁾, הביא דבריו הרב תורת יוסף⁽⁵⁷⁾, וזה לשונו: אברהם נתפון לקנות לכל אחד מישראל אמה על אמה במערת המכפלה, כי קרקע שנקנית ונפדית בעד ארבע מאות שקלים, והיה בה ששים רבוא אמה על אמה. צא ולמד מחצר המשכן שהיה קרקע של סאתים והיה ארכו מאה ° ורחבו חמשים, הרי לך בקרקע סאתים חמשים מאות אמה על אמה, שהם חמשה אלף דהיינו חצי רבוא, והרי קרקע שיש בה חמשה עשר פעמים כאלה דהיינו קרקע זרע חמר שעורים שכתוב בתורה שהוא שלשים סאין שהם חמשה עשר פעמים סאתים נפדית בעד חמשים שקלים ככתוב בתורת משה. והנה בקרקע ההיא יש חמשה עשר חצי^[58] רבואות אמה על אמה, אם בן ארבע מאות שקלים שהם שמונה פעמים חמשים שקלים נפדית בהם קרקע שיש בה שמונה כזאת, דהיינו שמונה פעמים

ל"א

— ❦ מקורות וציונים ❦ —

(רלג) פרשת חיי שרה, על הפסוק וישקול אברהם לעפרון את הכסף (בראשית, כג, עז), מהדורת וארשא, דף נ ע"ג: (רלד) חיי שרה,

ז, ד"ה שמענו. מהדורת ווילהרמס דארץ, שנת תפ"ה, דף יע ע"ג: (רלה) חיי שרה, שס:

(רלז) צבא צתרא, פרק חזקת הצתים, דף מד ע"ג, ד"ה דלא הוה:

— ❦ עמק חברון ❦ —

[לט] ב"תורת יוסף" איתא "חצאי":
[מ] פירוש: אמה אחת:

וְלִי נִרְאָה לְתַרְץ כִּי דוֹד קָנָה בְּעַד חַמְשִׁים
 שְׁקָלֵי זָהָב שְׁפָל אֶחָד שְׁוֵה עֶשְׂרִים
 וְחַמְשָׁה שֶׁל כֶּסֶף, וּמֵאלוֹ חַמְשִׁים יוֹכֵל
 לְנַכּוֹת אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע שְׂאִין בּוֹ
 אוֹנָאָה, נִשְׂאָר שְׁנַיִם עֶשֶׂר מֵאוֹת שְׁקָלִים,
 וּמִזֶּה נָבֵה מִכָּל שְׁבֹט חַמְשִׁים שְׁקָלִים, הָרִי
 שֵׁשׁ מֵאוֹת. וְאִידֶךָ שֵׁשׁ מֵאוֹת וַיִּתֵּן דּוֹד
 לְאַרְנוֹן מִשְׁקָל שֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף מִשְׁלוֹ (כ"ב),
 הָרִי שְׁנַיִם עֶשֶׂר מֵאוֹת שְׁקָל. וְאַכְרָהֶם נָתַן
 אַרְבַּע מֵאוֹת שְׁקָלִים כְּדֹלְעִיל, אִם כֵּן הִגִּיעַ
 לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כְּפִי חֶשְׁבוֹן הַתּוֹרָה
 אַרְבַּע אַמּוֹת חֵלֶק בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל יְרוּשָׁה
 מֵאַכְרָהֶם וְדוֹד. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ (כ"ג).

הַבִּיאוּ הָרֵב שַׁעַר הַחֶצֶר (כ"ד), וְהַעִיר עָלָיו (כ"ה)
 דְּמֵהַתּוֹסְפוֹת (כ"ו) מִשְׁמַע אֵיפְכָא,
 דְּדָחוּ זֹאת מִכַּמְּה סוּגִיּוֹת בְּגִמְרָא, רַק הַטַּעַם
 דֵּהוֹדָאֵת בַּעַל דִּין וְכוּ', עֵינֵי שֵׁם [מ"א].

וְלִכְתּוּבָה יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת, אַרְבַּע אַמּוֹת
 מֵנָּא לִיה בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל?
 וְנִרְאָה לִי, עַל פִּי מַה שְׂאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ
 זְכוּרָנָם לְבִרְכָה בְּזִבְחִים (כ"ז): כְּתִיב (כ"ח)
 'וַיִּתֵּן דּוֹד לְאַרְנוֹנָה מִשְׁקָל זָהָב שְׁקָלִים
 שֵׁשׁ מֵאוֹת', וְכְתִיב (כ"ט) 'וַיִּקֶן דּוֹד וְגו''
 בְּכֶסֶף שְׁקָלִים חַמְשִׁים'. הֲאֵל כִּי־עַד?
 נָבֵה מִכָּל שְׁבֹט וְשְׁבֹט חַמְשִׁים שֶׁהֵם
 שֵׁשׁ מֵאוֹת.

וְכַתְּבוּ הַתּוֹסְפוֹת (כ"ט) שֶׁרַבְּנוּ תָם אוֹמֵר
 שֵׁשׁ בְּמִדְרַשׁ דְּנָתַן לוֹ חַמְשִׁים
 שְׁקָלֵי זָהָב, דֵּהֵינּוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת שְׁקָלֵי כֶּסֶף.
 וְקִשְׁיָה דְּפִרְק שׁוֹר שְׁנַנְח (כ"ט) מִשְׁמַע דְּדִינֵר
 שֶׁל זָהָב שְׁוֵה עֶשְׂרִים וְחַמְשָׁה שֶׁל כֶּסֶף?
 וְאוֹמֵר רַבְּנוּ תָם דְּדִינֵר שֶׁל זָהָב עַב בְּכַפְלִים
 מִשְׁלַל כֶּסֶף וְכוּ', יַעֲזִיב שֵׁם.

עֵמֶק חֲבֵרוֹן

[מ"א] הַעֲרַת הַגֵּר"מ חֲלִיזָה: אֵיכָא לְאוֹסוֹפִי
 אַהָא מַמָּה שַׁכְּתַב בַּסְפֵּר פִּדְהָ אַת אַבְרָהָם
 לְהַגְהֵ"ק מֵהוֹר"א פֵּאלַאגִי זְלַה"ה (מַעֲרַכַת הַמַּ',
 אוֹת מ"ב), וְז"ל: מַעֲרַת הַמַּכְפֵּלָה ס' רִיבּוּא
 אַמּוֹת נִגְד ס' רִיבּוּא דִישְׂרָאֵל. הָרֵב קַהֲלַת
 מִשָּׁה (דף קכ"ח ע"ב אוֹת י"ג). וְנִרְאָה הַטַּעַם
 כַּמַּ"ש שֵׁם (דף קכ"ח ע"ב) כֵּל הָעוֹלָם נֶאֱחָזֵין
 בָּה כּוֹלַל כֵּל הַקְּבֵרוֹת כֻּלָּם, עַכ"ל. וּדְפַח"ח:

מִקּוֹרוֹת וְצִיּוֹנִים

(ר"ז) 77 קט"ו ע"ג: (רס"ל) עפ"י דצרי
 הימייס"א, כ"א, כ"ב: (רל"ט) שמואל-3,
 כ"ד, כ"ד: (ט) זכחיס שס, ד"ה כמאן:
 (ש"א) צצ"ח קמ"א, דף עו ע"א: (צ"ט) ע"פ
 דצרי הימייס"א, כ"א, כ"ב: (ש"ג) של הרצ צעל
 תורת יוסף: (ד"ט) סו' קמט: (ש"ה) שס,
 ד"ה ומ"ש: (ש"ו) ריש פרק חזקת הצתים, דף
 מד ע"ג ד"ה דל"א:

יְלִקוּט מִדְּרָשִׁים חֲדָשׁ

הַחֲשֵׁמוֹנָאִים בְּפִנְיָתָם לְיְהוּדִים בְּמַצְרַיִם:
 לְאַחִים יְהוּדִים אֲשֶׁר בְּמַצְרַיִם בְּכִרְכָּה מִהָאֲחִים יְהוּדִים אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַיִם וְאֲשֶׁר בְּאַרְץ יְהוּדָה
 שְׁלוֹם וְטוֹבו! וַיִּשְׁטַב לָכֶם הָאֱלֹקִים, וַיַּזְכֵּר אֶת בְּרִיתוֹ עִם אַבְרָהָם וַיַּצְחֵק וַיַּעֲלֵב עִבְדָּיו הַנְּאֻמָּנִים!
 [מקצ"ס ג, א - ב (שס עמוד קע"ו)]

מאמר ל"ב

מגלה עמקות: ענין נפלא, שהוא מקום שכל תפלות ישראל עוברים דרך שם

111

וְזֶה סוּד כָּל הַקּוֹבֵעַ מְקוֹם לְתַפְלֹתוֹ אוֹיְבָיו
נוֹפְלִין תַּחְתָּיו^(ט), כִּי מְקוֹם הוּא סוּד
קָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְהַתְּפִלָּה הִיא סוּד
הַשְּׂכִינָה, וְאִזּוּ בְּחִבּוּרָן יַחַד, אוֹיְבָיו נוֹפְלִין
תַּחְתָּיו דִּי יִקְא. מַה שְּׂאִין בְּן בְּפִרְוֵן חַס
וְשְׁלוֹם הַקְּלִיפָה גַם בְּן גְּבֵרוֹ וְנִשְׂאוֹ רֹאשׁ
וְשִׁפְחָה כִּי תִירֵשׁ גְּבֵרְתָּהּ^(י). וְלִכֵּן גּוֹי
שִׁשְׁבַת חַיִּיב מִיתָהּ^(י), כִּי הוּא מוֹשֵׁף
הַשְּׂכִינָה אֲדַרְבָּה לְמַטָּה בְּסִמְרָא אַחֲרָא.
וְלִכֵּן הַכֹּל מוֹדִים דְּבִשְׁבַת נִתְּנָה תוֹרָה^(י),
שֶׁהוּא גַם בְּן מַטְעַם זֶה לְחִבְר תַּפְאָרַת
שֶׁהוּא מִתֵּן תוֹרָה, בְּשִׂכְיִנְתִּיהָ שֶׁהוּא שְׁבַת.

הַרְבֵּי מְגַלֵּה עֲמָקוֹת^(ט) כָּתַב בְּתוֹךְ
הָעֲנָן, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: הוֹצֵרְךָ יַעֲקֹב
לְחִבְר בְּאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל, לִיַּיְחַד קָדְשָׁא בְּרִיךְ
הוּא וְשִׂכְיִנְתִּיהָ, בְּסוּד 'וַיַּעֲקֹב נָסַע
סִכְתָּה'^(ט). כִּי סוּד סִכָּה הִיא תְּרִין שְׁמֹהֵן
כו' ה' סְפִירוֹת, שֶׁהוּא יַחַד קָדְשָׁא בְּרִיךְ
הוּא וְשִׂכְיִנְתִּיהָ בְּשִׁלּוּב הַיְו"ה אֲדָנִי, וְשֵׁם
'אַרְצֵי יִשְׂרָאֵל' מוֹרָה עַל זֹאת, כִּי בְּזוּוּגָם
יַחַד נִקְרָא 'אַרְצֵי יִשְׂרָאֵל', וְזֶהוּ שְׂאֵמֵר
קָרְנָא^(ט) דְּבָרִים בְּגוֹ, רִצָּה לֹמַר, בְּשִׁמּוֹ
שֶׁל 'אַרְצֵי יִשְׂרָאֵל' תִּבְיִן לְמָה נִקְבַּר יַעֲקֹב
בְּאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל.

וְלִכֵּן נִקְבַּר יַעֲקֹב בְּמַעֲרַת
הַמַּכְפֵּלָה, שֶׁהִיא
הַשְּׂכִינָה^(ט), וְלִכֵּן אֵי תָא בְּזוּהַר
חֲדָשׁ^(ט) דְּרַךְ מַעֲרַת הַמַּכְפֵּלָה
נִכְנָסַת הַתְּפִלָּה לְמַעְלָה, כִּי
דְּרַךְ הַשְּׂכִינָה נִכְנָסַת הַתְּפִלָּה.
בְּסוּד אֲדָנִי שְׁפִתֵי תַּפְתָּח^(ט), פְּתַחוּ לִי

וְלִכֵּן בְּשִׁשְׁמֵרוֹ יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּי שַׁבְּתוֹת כְּרָאוּי,
מִיַּד הֵם נִגְאָלִין^(ט), כִּי בְּהַתְּעוֹרְרוֹת
יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּי שַׁבְּתוֹת הַחֲבוּר לְמַטָּה, אִזּוֹ
יִשְׂרָאֵל שֶׁל מַעְלָה מִתְּחַבֵּר עִם שְׁתֵּי שַׁבְּתוֹת
שְׁלֻמְעֵלָה, שֶׁהֵם יְסוּד וּמְלֻכוֹת שְׁנִקְרָא כָּל
אַחַד שַׁבַּת^(ט), וְאִזּוֹ הֵם נִגְאָלִים, מַה שְּׂאִין
בְּן בְּפִרְוֵדִין, יִשְׂרָאֵל נִגְלִין מֵאֲדַמְתָּן.

מקורות וציטוטים

(ז) צ'אופניו, חופן רמע, צהגה ס: (שח) צראשית, לג, יז: (ט) סוף מסכת כתובות, דף קיא ע"א: (י) שבת, דף קיא ע"ב: (יא) כדאיתא צפי מערכת, דף ע' [בערך ז מנגלה עמוקות דפ"ר]: (יב) צרכות, דף ז ע"ב: (יג) ע"פ משלי, ל, כג: (יד) סנהדרין, דף נח ע"ב: (טו) שבת, דף פו ע"ב: (טז) כדאיתא צ'אור נערצ [בערך ז מנגלה עמוקות דפ"ר]: (יז) ראה להלן (עמ' עא, ד"ה ובה) מה שהעיר צ'ה רצינו: (יח) תהלים, נא, יז:

קְרִית

כל תפלות ישראל עוברים דרך שם

אַרְבַּע

עא

שְׁעָרֵי צַדִּיק (ש"ט), היא הַשְּׂכִינָה, וּבִזָּה אָבִא
בָּם אוֹדָה יְהוָה (ש"ס). וְלִכֵּן אָנוּ מִתְפַּלְּלִין
לְמַעַרְבוֹ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֵׁשׁ הַשְּׂכִינָה.
וְהוּא שְׁאֵמֶר (ש"ח) 'כְּמִגְדַל דָּוִד' שֶׁהִיא
הַשְּׂכִינָה, 'בְּנוֹי לְתַלְפִּיּוֹת' תַּל שֶׁהִפֵּל פּוֹנִים
בָּהּ (ש"ט). וְלִכֵּן תַּ"ל בְּגִימַטְרִיא צַדִּיק
יִסוּד עוֹלָם, פִּיּוֹת בְּגִימַטְרִיא מְלִכּוּת.

וּלְפִי שֶׁהַשְּׂכִינָה כְּלוּלָה מֵאַרְבַּעָה רַגְלֵי
הַמְּרַכְּבָה, לִכֵּן נִקְרָאת 'קְרִית
אַרְבַּע', עַל שֶׁנִּקְבְּרוּ בָּהּ אַרְבַּע זִוגוֹת שֶׁל
הַמְּרַכְּבָה, כִּי 'אָדָם הָרֵאשׁוֹן' רַגְלֵי רַבִּיעִי
הוּא סוֹד דָּוִד שֶׁהוּא גִלְגּוּלוֹ, וְלִכֵּן שֶׁבֶת
מוֹרָה עַל הַמְּרַכְּבָה, כִּי שִׁי שֶׁל שֶׁבֶת
הֵם שְׁלֹשָׁה אָבָהּ, בֵּת הִיא הַשְּׂכִינָה
(וְזוֹהַר בְּרֵאשִׁית), וּלְפִי שֶׁהַמְּרַכְּבָה נִחְלַק

עַל ד' וּבִאֲמַת אֵינוֹ אֱלֹא שְׁלֹשָׁה קוֹיִן
בְּמִבּוֹאֵר לְעֵיל (ש"ג).

וְלִכֵּן נִחְלָקוּ (ש"ד) רַבִּי חֲדָקָא וְרַבִּין

בְּסַעֲוֹדוֹת שֶׁל שֶׁבֶת שֶׁהֵם סוֹד
הַמְּרַכְּבָה כִּידוּעַ: רַבִּי חֲדָקָא אוֹמֵר אַרְבַּע,
קָא חֲשִׁיב אַרְבַּעָה רַגְלֵי הַמְּרַכְּבָה. וְרַבִּין
אָמַר שְׁלֹשׁ, סָבְרֵי שְׂאֵינוֹ אֱלֹא שְׁלֹשָׁה
קוֹיִן^[מב]. וּמִכָּל מְקוֹם כּוּלֵי עֲלָמָא מוֹדִים
שֶׁצָּרִיךְ לְאִכּוֹל סַעֲוִדָה קְטַנָּה כְּמוֹצֵאי שֶׁבֶת
כְּמִלּוּהַ הַמְּלָכָה ° שֶׁהוּא כְּנֶגֶד דָּוִד הַקָּטָן,
כְּדֵאִתָּא בְּזוֹהַר, עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ הַקְּדוּשׁ^[מג].

וְהִנֵּה מַה שֶׁכָּתַב בְּשֵׁם זוֹהַר חֲדָשׁ
שֶׁהַתְּפִלָּה נִכְנַסַת דְּרָךְ מַעֲרַת
הַמְּכַפְּלָה, לֹא מִצְּאֵנָהוּ שָׁם, אֲמָנָם עֲדָתוֹ
נֶאֱמָנוּ מֵאֵד (ש"ה) כִּי כֵן הוּא^[מד].

מקורות וציונים

(ש"ט) תהלים, קית, יט: (ש"ס) תהלים, ש"ס:
(ש"ח) שיר השירים, ד, ד: (ש"ג) ע"פ
זרכות, דף ל ע"א: (ש"ג) רופן, כ:
(ש"ד) ש"ת, דף קיז ע"ב: (ש"ה) ע"פ
תהלים, ג, ה:

עמק חברון

[מב] במגלה עמוקות דפ"ר איתא דבר זה
בהיפוך, וז"ל: "רבנן אמרו ארבעה, קא
חשיב ארבעה רגלי המרכבה. ורבי חדקא
אמר שלש, סבר שאינו אלא שלשה קוין".
עכ"ל: [מג] של המגלה עמוקות:
[מד] הערת הגר"מ חליוה: יעויין בספר טוב

ירושלים להגר"ר אשר אנשיל גרינוואלד ז"ל (פרק כ"א) דכתב בתו"ד וז"ל "כתב במדרש
הנעלם (ח"ט פ"ג נ"ח) כי הנשמות הנכנסות לגן עדן עוברות דרך מערת המכפלה. ועיין ילקוט
הראובני (פ' חיי שרה) בשם המגלה עמוקות וצדה לדרך, שכל התפילות אינן נשמעות עד
שתעלה תחלה למערת המכפלה" ע"כ. ודו"ק בזה. ועיין עוד בספר דמשק אליעזר
עה"ת להגר"ד רלב"ג זצ"ל (בראשית כ"ג, י"ז) ע"ש, עכ"ד: ועי' מה שביאר הרה"ק רבי
אלימלך מליז'ענסק זיע"א בינועם אלימלך (בראשית פרשת ויחי ד"ה צדוקס אל תבוא נפשי) אמש"כ
בספה"ק דהתפלות עולות למעלה דרך מערת המכפלה:

מאמר ל"ג

יונת אלם, הביא גם הוא שכל תפלות ותהלות ישראל
עוברים דרך שם

ובזהר אמרו^(כט) שנקרא בן כדי שלא
תזוּח דעתנו כה, כי היא נתנה
לנו על תנאי, ולא להקרא שמו תינו עליה,
רק אם בחקותיו יתברך גלף.

ועוד נקרא בן על שלמות רב אשר
שמענו ונדעהו מן הנוטריקון
הנכבד, הנדרש בתאר הזה: 'פנור נעים
עם נבל'^(ס), בגימטריא אברהם יצחק
יעקב^[מה]. וכן הוא בראשי תבות "שירו
לה' שיר חדש"^{[מן] (סא)}. כי כל תהלה
ותפלה העולה למרום עוברת דרך
עליהם במערת המכפלה. וכו', עיין שם.
עד כאן דברי המאמר הקדוש יונת אלם
הנוגע לענינינו. והביא דבריו בקצור הרב
ילקוט חדש^(סב).

וכן נמצא כתוב הדר בספר הקדוש
מאמר יונת אלם^(סג), והוא אחד
מעשרה מאמרות מהנאון הקדוש הנורא
רמ"ע מפאנו זכרונו לחיי העולם הבא, וזה
לשוננו הקדוש:

וידוע כי ארץ ישראל נקראת תמיד ארץ
בנען, אפלו בשעת פבוש וחלוק.
ובפרשת מסעי^(סד) כתיב 'כי אתם באים
אל הארץ בנען, בה"א הידיעה, כאלו
יאמר אל הארץ שהיא בנען. ואל תתמה,
כי זה השם יצדק אליה על שם הכניעה
לפני אלהינו שבשמים שחיבנו בה כפלי
כפלים בארץ הקדושה, כי שם נגלה אלינו
אלי ישראל, מושיע, מיתר הארצות,
באשר הוא שם א מסתתר^(סה), אף על פי
שלפי האמת שכינה בכל מקום.

❖ מקורות וציונים ❖

(סו) פרק טו, מסדו' לצוז תרי"ע דף יג
ע"א: (סז) צמדזר, לד, ז: (סח) ע"פ
ישעיהו, מה, עו: (סט) כע"ז צזוכר,
צראשית, פר' נח, דף עג ע"א: (סל) תכליס,
פא, ג: (סלא) תכליס, נו, א: (סלב) ערך
תשובה, סי' ע:

❖ עמק חברון ❖

[מה] הגימטריא של המילים 'פנור נעים עם
נבל' שווה ל"אברהם יצחק יעקב".
הדגשת האותיות 'פנור נעים עם נבל' היא
בכדי לומר שזה ראשי תיבות "בנען":
[מן] הגימטריא של הראשי תיבות "שירו
לה' שיר חדש" שווה ל"אברהם יצחק יעקב":

מֵאֵמֶר ל"ד

רַבְּנוּ בַּחַיִּי: לֹא לְחֵנֶם חָמְדוּ אֲבוֹת הָעוֹלָם לְהַקְבֵּר שֵׁם,
אֶדְ לְמַעַן גְּדֹל קִדְשָׁתָהּ, וּמַעַלְת הַנִּקְבָּרִים שָׁמָּה

יִצְחָק וּרְבֵקָה, יַעֲקֹב וְלֵאָה. אוּ עַל שֵׁם
אַרְבַּעַה הַגְּבוּרִים: אַחִימֹן, שִׁשִּׁי, וְתַלְמִי,
וְאַבְיָהֶם, שֶׁהֵיוּ דָרִים בָּהּ. אוּ עַל שֵׁם
שֶׁהָיְתָה מִחֶלֶק שִׁבְמוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁהָיָה
הַבֶּן הַרְבִּיעִי.

וַיִּתְכַּן לומר עוד בשם 'קְרִית אַרְבַּעַה הוא
חֲבֵרוֹן', הִיא נִקְרָאת חֲבֵרוֹן
עַל שֵׁם שֶׁכָּל הַקְּבוּר שֵׁם נִפְשׁוֹ
מִתְחַפֵּר לְמַעַלָּה בְּעִיר אֱלֹהִים
עִם אַרְבַּע מַחְנוֹת שְׁכִינָה, וְלֹא
לְחֵנֶם חָמְדוּהָ אֲבוֹת הָעוֹלָם,
אַלֶּא שֶׁמִּשֵּׁם זֹכוֹת הַנְּשֻׁמוֹת
לְהַתְחַבֵּר לְשָׂרְשֵׁן שֶׁהוּא כֶּסֶף
הַכְּבוֹד. וְזֶהוּ 'קְרִית אַרְבַּעַה הִיא חֲבֵרוֹן'!

הַרְבֵּ רַבְּנוּ בַּחַיִּי זְכוּרֵנוּ לְבָרְכָה כְּתִב
בְּפִרְשַׁת חַיִּי שָׂרָה (ע"ג) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:
'וְתָמַת שָׂרָה בְּקְרִית אַרְבַּע', הוֹדִיעֵנוּ
הַכְּתוּב כִּי הַצְּדִקָּה הַזֹּאת מֵתָה בְּאַרְצֵן
יִשְׂרָאֵל, וְנִקְבְּרָה בְּאַרְצֵן יִשְׂרָאֵל. שֶׁהָיָה
כְּמִיתָתָהּ כְּתוּב (ע"ד) 'הוּא חֲבֵרוֹן בְּאַרְצֵן
כְּנַעַן', וּבְקְבוּרָתָהּ כְּתוּב בְּסוֹף הַפִּרְשָׁה (ע"ה)
'וְאַחֲרֵי כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ
וְגו' הוּא חֲבֵרוֹן בְּאַרְצֵן כְּנַעַן. וְכֹא לְלַמֵּד עַל
זְכוּתָהּ הַגְּדוֹל, כִּי מִיתָתָהּ וּקְבוּרָתָהּ הָיָה
בְּמִקוֹם אֲשֶׁר שֵׁם עֲתִיד לְהִיּוֹת בֵּית אֱלֹהִים,
וְשֵׁם שַׁעַר הַשָּׁמַיִם (ע"ו).

וַיִּקְרָא הַכְּתוּב לְחֲבֵרוֹן 'קְרִית אַרְבַּעַה', עַל
שֵׁם אַרְבַּעַה זִוְגוֹת שֶׁנִּקְבְּרוּ שֵׁם
אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ: ° אָדָם וְחַוָּה, אַבְרָהָם וְשָׂרָה,

הַרְבֵּ

מקורות וצינונים

(ע"ג) זרואית, כג, 3: (ע"ד) זרואית, ע"ס: (ע"ה) זרואית, ע"ס: (ע"ו) ע"פ זרואית, כה, ה:

יְלֻקוּט מִדְּרָשִׁים חֲדָשׁ

בְּזִכּוֹת מִסִּירוֹת הַנֶּפֶשׁ שֶׁל הָאֲבוֹת מוֹחֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְבַנְיָהֶם

'זָכַר לְאַבְרָהָם' (שְׁמוֹת, ל"ג), לְמַד מְזִכֵּר כָּאֵן שְׁלֹשֶׁת אֲבוֹת? אַמְרִין רַבְּנוּ: אָמַר מֹשֶׁה: אִם
שָׂרָפָה הֵם חַיִּים – זָכַר לְאַבְרָהָם שֶׁנִּתְּן נֶפֶשׁוֹ לְכַבֵּשׁ הָאֵשׁ לְשָׂרָף עַל שְׁמֵי, וְחִצָּא שָׂרָפְתּוֹ לְשָׂרָפָה
כְּנִיזוּ! וְאִם חַיִּים הֵם – זָכַר לְיִצְחָק אֲבִיהֶם, שֶׁפָּשַׁט צְוָארוֹ עַל גְּבוּ הַמִּזְבֵּחַ לְשַׁחַט עַל שְׁמֵי, וְחִצָּא
חַרְיָתּוֹ לְחַרְיָת כְּנִיזוּ! וְאִם נָלוּת הֵם חַיִּים – זָכַר לְיַעֲקֹב אֲבִיהֶם, שֶׁנִּלְחַם מִבְּיַת אֲבִיו לְחַרְוֹ, וְחִצָּאוּ אֵלָיו
כְּאֵלָיו! הוּי: 'זָכַר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיִשְׂרָאֵל'.
[שְׁמוֹת רַבָּה, פְּרָשָׁה מֵד, ה]

מֵאֵמֶר ל"ה

רבנו בחיי: מעלת קדשת המקום

שְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת שֶׁהיוּ מְעֵלִים מִכָּל שָׂאֵר
הַמְּקוֹמוֹת, אֲשֶׁר בָּאוּ לְיָדָם עַל יְדֵי קִנְיַת
כֶּסֶף, וְאֵלוּ הֵן: חֲבֵרוֹן, וְהַר גְּרִזִים וְהַר
עֵיבָל, וְהַר הַמְזוּרִיָּה. הַחֲבֵרוֹן הוּא שְׁכֵנֵתוֹב
כְּאֵן (ע"ג) 'לְאַבְרָהָם לְמִקְנָה', וּכְתִיב (ע"ג)
'הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם' וְגו'. הַר גְּרִזִים
וְהַר עֵיבָל שָׁשָׁם כְּרִתְנוֹ בְּרִית וּקְבָלְנוּ
עֲלֵינוּ הַתּוֹרָה בְּאֵלֶּה, וְכָתוּב עֲלָיו (ע"ג) 'וַיִּקַּן
אֶת חֵלְקַת הַשְּׂדֵה'. הַר הַמְזוּרִיָּה הוּא
שְׁכֵנֵתוֹב (ע"ג) 'וַיִּקַּן דָּוִד אֶת הַגֵּרָן' וְגו'.

עוֹד שָׁם עַל פְּסוּק (ע"ג) 'וַיִּקַּם הַשְּׂדֵה
וְהַמְעָרָה אֲשֶׁר בו': וַיֵּשׁ לְהַתְּבוּנָן
בְּפִרְשָׁה הַזֹּאת, הַרְמוֹזוֹת כִּי אִם תִּגְדַּל
מְעַלַת הָאָדָם, וְהָיָה הָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּמְלוֹאוֹ
שָׁלוֹ, אִין לוֹ בּוֹ אֵלָּא קָבְרוֹ שֶׁל אַרְבַּע
אֲמוֹת, שְׁהָרֵי אַבְרָהָם כֹּל הָאָרֶץ נִתְּנָה לוֹ
כְּמִתְנָה, וְמָה שֶׁקָּנָה שָׁם רֵאשׁוֹנָה מְעַרַת
הַמְּכַפְלָה הָיָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֲבֵרוֹן.

וְאִף עַל פִּי שִׁישְׂרָאֵל בְּכַנִּיסְתָּן לְאָרֶץ
לְקַחוּ רֶבֶה לְפִי חֶרֶב. מְצִינּוֹ (ע"ג)

מקורות וצינונים

(ע"ג) זרעית, כג, כ: (שנח) עפ"י זרעית רצה, עט ז: (שלט) יח: (שנז) זרעית, כה, י:
(שמא) זרעית, לג, יט: (שמז) שמואל"ב, כד, כד:

ילקוט מדרשים חדש

בְּרִיאַת הָעוֹלָם בְּזִכּוֹת הָאֲבוֹת

אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: כְּשֶׁבִקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְבְרָאוֹת אֶת עוֹלָמוֹ, הָיָה מְסַתְּבַל בְּמַעֲשֵׂה הַרְשָׁעִים
וְלֹא הָיָה מְבַקֵּשׁ לְבְרָאוֹת אֶת הָעוֹלָם – דוֹר אָנוּשׁ, דוֹר הַמְּכּוּבָל, דוֹר הַפְּלֵגָה, וּמַעֲשֵׂי סְדוּמִיִּים. וְהַקָּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא חוֹזֵר וּמְסַתְּבַל בְּמַעֲשֵׂי הַצְּדִיקִים, בְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְעֵקֵב מוֹלָם, וְחוֹזֵר וּמְסַתְּבַל וְאוֹמֵר: בְּשָׂבִיל
רְשָׁעִים אֵינִי בּוֹרֵא אֶת הָעוֹלָם? הֲרֵינִי בּוֹרֵא אֶת הָעוֹלָם, וְמִי שְׁהוּא חוֹמָא – אֵינִי קֹשֶׁה לְרַדּוֹת בּוֹ!
[פְּסִיקְתָּא רַבִּינָא, מ, מַהֲדוֹרַת ווִינְא מִר"מ, דף קסו ע"ב]

חֲנִינֵי חֲקִין, וְלֹא הָיוּ בְּיָדָם מַעֲשִׂים טוֹבִים, נוֹאֲלָם בְּזִכּוֹת אֲבוֹת

חֲנִינֵי חֲקִין אֵלָּא 'זֹאת עֵרַם וְעֵרְה' מִן מַעֲשִׂים טוֹבִים; וּבְמָה נִסְתַּבְּלְתִּי? בְּטוֹבִים דְּדִיד מִינִי' (פ"י
סְשִׁירִיס, ב, ג) – אֵלּוּ הָאֲבוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ דוֹדִים, זֶה שֶׁנֶּאֱמַר: 'וַיִּשְׁטַע אֱלֹקִים אֶת נַאֲקָתָם, וַיּוֹבֵר אֱלֹקִים אֶת
בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת עֵקֵב' (שְׁמוֹת, כ, ד). רָאָה שֶׁאֵין בְּיָדָם מַעֲשִׂים טוֹבִים – וְגֵאֲלָם, שֶׁנֶּאֱמַר
'וַיִּשְׁיַעֵם לְמַעַן שְׂמוֹ' (תְּהִלִּים, קו, א).

[מַנְמוּנָא, פְּרַשְׁת שְׁמוֹת, פְּרַק ג סִימָן יב]

מֵאֵמֶר ל"ו

שֶׁל"ה הַקְּדוֹשׁ מְבַאֵר בִּי שְׁנֵי מְקוֹמוֹת בְּחֹר הַמְּקוֹם
בְּרוּךְ הוּא, הֵר הַמּוֹרֶיָה לְבְרִיאַת הָאָדָם, וּמַעֲרַת
הַמְּכַפְּלָה לְקַבּוּרָתוֹ לְהַגִּיעַ לְתַכְלִית שְׁלִמּוֹתָו

קוֹדֵשׁ מְקוֹם מְזַבַּח הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִלְקַח
מִמֶּנּוּ הָאָדָם, זֶה הָאֲדָמָה כּוֹלֶלֶת כָּל אֲדַמַּת
אַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם, בִּי שֵׁם מִשְׁתִּיתוֹ שֶׁל
עוֹלָם, אֲבָן שְׁתִּיָּה שְׁמַמְנוּ הַיְשִׁתָּה
הָעוֹלָם^(ע). וְאֵלּוּ לֹא חָטָא הָיָה חַי לְעוֹלָם,
אַבְל לְאַחַר שְׁחָטָא, וְנִתְגַּרֵּשׁ מִגֶּן עֵדֶן, כִּי
אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא^(עב) פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ
לְעֵץ הַחַיִּים וְחַי לְעוֹלָם, וְנִגְזַר עָלָיו הַמִּיתָה.
מִכָּל מְקוֹם יִקָּר בְּעֵינֵי ה' הַמְּוֹתָה
לְחַסְדֵּי^(עג), וְיָטוֹב מְאֹד^(עד) זֶה
הַמְּוֹת^(עה), בִּי אִזּוּ חוֹזֵר לְמַעַלְיוֹתָא, דְּהֵינֵנו
לְגַן עֵדֶן, וְחַי לְעוֹלָם חַי הַנְּשֻׁמָּה, וְעוֹלָה
מִמְדְּרָגָה לְמְדְּרָגָה.

עַל כֵּן נִקְבַּר בַּמַּעֲרַת הַמְּכַפְּלָה, שְׁשֵׁם
פֶּתַח פְּתוּחַ לְגַן עֵדֶן, כְּדֹאִיתָא
בְּזֵהר פְּרִשָׁה זֶה^(עו):

רַבֵּנוּ הַקְּדוֹשׁ הַשֶּׁל"ה זְכָרוֹנוֹ לְבִרְכָה פְּתַב
בְּסַפְרוֹ^(עא) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ הַקְּדוֹשׁ: עֲנִין
הַקַּבּוּרָה הוּא בְּסוּד^(עב) 'כִּי עָפַר אֶתָּה וְאֵל
עָפַר תְּשׁוּב', תַּחֲלַת הַיּוֹת אָדָם הִרְאִישׁוֹן
הָיָה עָפַר מִן הָאֲדָמָה, שְׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ
זְכָרוֹנָם לְבִרְכָה^(עג) נִטַּל עֲפָרוֹ מִמְּקוֹם
שְׁנֵיאָמַר^(עד) 'מְזַבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִי'. עוֹד
אָמְרוּ^(עה) צָבַר עֲפָרוֹ מִכָּל הָאֲדָמָה מֵאַרְבַּע
רוּחוֹת, שֶׁכָּל מְקוֹם שְׁיֻמוֹת שֵׁם תְּהֵא
קוֹלְטָתוֹ לְקַבּוּרָה. כְּמוֹ שֶׁהֵבִיא רַש"י אֵלּוּ
הַפְּרוּשִׁים בְּפֶרֶשֶׁת בְּרֵאשִׁית^(עו), וּשְׁנִינְהֵם
אַמַּת, וְהוֹלְכִים לְמְקוֹם אַחֵד. בִּי נוֹדַע, אָדָם
הִרְאִישׁוֹן הוּא כּוֹלֵל כָּל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים
מִמֶּנּוּ, בִּי כּוֹלֵם תְּלוּיִם בּוֹ בְּחַיִּיהֶם, כְּמוֹ
שְׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבִרְכָה^(עא) זֶה
תְּלוּי בְּרֵאשׁוֹ וְזֶה בְּעֵינֵינוּ וְזֶה בְּשַׁעֲרוֹ וְכוּ'. אַף
כְּמוֹתֵן לֹא נִפְרְדּוּ, בִּי הָאֲדָמָה אֲדַמַּת

ע
ר

מְקוֹרוֹת וְצִיּוּנִים

(שמג) חלק תורה שצכתז, תורה אור, ריש פר' חיי שרה, דף רפד מדפוס אמסטרדם תנ"ח:
(שמז) צראשית, ג, יט: (שמח) ירושלמי, מזר, דף לה ע"ב, פרק ז הלכה ב: (שמו) שמות,
כ, כא: (שמז) סנהדרין, דף לה, ע"א; מדרש תחומא, פר' פקודי, סוף ג: (שמח) הוצא צרש"י,
צראשית, ז, ז: (שמט) שמות רבה, פר' מ, ס"ג: (שנ) יומא, דף נד ע"ב: (שנא) ע"פ צראשית,
ג, כב: (שנב) תהלים, קטז, עו: (שנג) צראשית, א, לא: (שנד) צראשית רבה, פ"ע ס"ה:
(שנה) צראשית, פר' חיי שרה, דף קכו ע"א:

רבי יהודה אמר: אברהם ידע בבהי"א מערתא סימנא, ולביה ורעותיה תמן הוה, בגין דמקדמת דנא עאל לתמן וחמא לאדם וחוה ממינין תמן. ומנא הוה ידע דאינון הו? אלא חמא דיוקניה, ואסתפל ואתפתח ליה חד פתחא דנגתא דערן תמן, ובהוא דיוקנא דאדם הוה קאים לגביה.

ותא חזי, כל מאן דאסתפל בדיוקנא דאדם, לא אשתויב לעלמין ממיתה, בגין דהא בשעתא דבר נש אסתלק מעלמא חמי ליה לאדם, ובהוא זמנא מית. אכל אברהם אסתפל ביה וחמא דיוקניה ואתקנים, וחמא גהורא דגהיר במערתא, וחד שרגא דליק, גדון תאיב אברהם דייוריה בההוא אתר, ולביה ורעותיה הוה תדיר במערתא. עד פאן לשונא^[מז].

הרי תחלת היות האדם ממקום המזופח אדמה, הכולל כל ארבע רוחות האדמה. וסוף האדם במערת המכפלה, ששם שלמותו לעלות ממדרגה למדרגה. והבורא עולם יתברך הוא היודע שאלו המקומות היו ראויין, זה להתחלה, ולזה

לשון הקדש

רבי יהודה אמר: אברהם ידע באותה המערה סימן, ולבו ורצונו היו שם, משום שמקדם לכן נכנס לשם וראה את אדם וחוה טמונים שם. ומנין הוה יודע שהם היו? אלא ראה דמותו והסתפל, ונפתח לו פתח אחד של גן עדן שם, ואותה דמות של אדם היתה עומדת אצלו.

ובא וראה, כל מי שמסתפל בדמותו של אדם, אינו נצול ממותה לעולמים, משום שהנה בשעה שאדם מסתלק מן העולם, הוא רואה את אדם, ובאותו הזמן מת. אכל אברהם הסתפל בו וראה דמותו והתקנים, וראה האור שפואיר במערה, וגר אחד דולק. אז התאנה אברהם למדורו במקום שהוא, ולבו ורצונו היו תמיד במערה.

הסוף. ואדם הראשון כולל כל הדורות אף בעת מותו אשר מתראה להם, מאחר שהם ענפים ממנו, וכדי שיהיה קבורתם קולטים, מדגמת מקום קבורתם^[מח], אף שהוא בדרך רחוקה, מכל מקום יזכו מעין דגמתו, איש איש לפי מדרגתו. כי כשם שהיותו כולל כל הדורות, כך קבורתו כולל כל הקבורות, כעין ענפים מתפשטים, הכל לפי מה שהוא.

והנה אמרו רבותינו וזכרונם לברכה^(שי) שנשמת הצדיקים הם נקרבין על

מקורות וציונים

(שנו) מדרש הנעלם, זוכר חדש, פרשת לך לך. וכן הוצא בתוס' חגיגה, דף קי ע"א, ד"ה ומיכאל, צ"ס מדרש:

עמק חברון

[מז] של הווה: [מח] בשל"ה איתא: "מקום קבורתו":

קְרִית

שְׁנֵי מְקוֹמוֹת לְשִׁלְמוֹת הָאָדָם

אַרְבַּע

עו

גַּבִּי הַמְּזוּבַח הָעֲלִיּוֹן, וְהוּ עֵינֵן בְּשֶׁהִגִּיעַ זְמַן שְׁחִיטַת הַתְּמִיד הָיוּ מְסַתְּפִלִים בְּחֶבְרוֹן, כְּדַתְּנֹן^(טז) 'הַרְוֵאָה אוֹמֵר בְּרַקְאֵי, מִתַּתִּיא בֶּן שְׂמוּאֵל אוֹמֵר: הַאִיר פְּנֵי כָל הַמְּזוּרַח עַד שֶׁבַחְבְּרוֹן? וְהוּא אוֹמֵר הֵן. כִּי אָדָם הָרֵאשׁוֹן נִפְל מִמְּקוֹם כְּפָרְתוֹ מִמְּקוֹם מְזוּבַח אֲדָמָה, וְנִקְבֵר בְּחֶבְרוֹן, וּמִשָּׁם יָשׁוּב לְמְזוּבַח שֶׁל מַעֲלָה לְהִיּוֹתוֹ קָרְבָן.

וְאַף שְׂאֲמַרְנוּ שֶׁכָּל הַדּוֹרוֹת נִבְלָלוּת [מט] בְּאָדָם הָרֵאשׁוֹן בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרְדוּ^(סז), מִכָּל מְקוֹם הוּא בְּאֲמֻצְעֵית הָאֲבוֹת, וְלֹא נִקְרְאוּ אֲבוֹת רַק אֲבָרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְכֵן הָאֲמֵהוֹת^(סח). וְאֲנַחְנוּ בְּנֵיהֶם^[3], כִּי הֵם הַשְּׂרָשִׁים וְאֲנַחְנוּ הַעֲנָפִים, וְהֵם אֲבוֹתֵינוּ וְאֲנַחְנוּ בְּנִים לָהֶם.

אֲבָל הַכֹּל בַּח אָדָם וְחִוָּה שְׁשֻׁנֵיהֶם נִקְרָאִים 'אָדָם'^(סג).

כִּיצַד, אֲבָרְהָם וְשָׂרָה הֵם הַם תְּקוּן אָדָם וְחִוָּה וְקִיּוּמָם, וְיִצְחָק וְרַבְקָה הֵם קְלִסְתֵר פְּנִים שֶׁל אֲבָרְהָם וְשָׂרָה, וְנִתְחַוָּה הָעוֹלָם^ו עַל יְדֵי יַעֲקֹב אֲבִינוּ, שׁוֹפְרִיָה דִיעֻקֵּב מֵעֵין שׁוֹפְרִיָה דְאָדָם^(סד), וְנִתְדַבֵּק בְּעֵץ הַחַיִּים. כִּי אָדָם הָרֵאשׁוֹן קִלְקַל בְּעֵץ הַדַּעַת, וְהָאֲבוֹת הִתְחִילוּ לְתַקֵּן הַקִּלְקוּל. אֲבָרְהָם שָׂרֵשׁ עֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרַע לְתַקְנֹו, וְיִצְחָק הוּא עֵץ הַדַּעַת שְׂמֵמָנוּ טוֹב וְרַע, וְיַעֲקֹב הוּא הַתּוֹכִיּוֹת עֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגֵּן מִמִּתּוֹ שְׁלֵמָה. אֲשֶׁר עַל אִמָּהּ יִשְׂרָאֵלִית אָמַר ה'שֵׁם יִתְבָּרַךְ^(סו) 'וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּד' אֵלֵיכֶם חַיִּים בְּלִכְס'. וְהֵם מוֹכְנִים לְחַיֵּי עַד [נא].

מְקוֹרוֹת וְצִיּוּנִים

(סז) רֵישׁ פ"ג דְּיוֹמָא, מִשְׁנֵה א': (שְׁנָה) ע"פ שְׂמוּאֵל-ג', א', כג: (שְׁנָה) צְרֻכּוֹת דף עז ע"ג: (סס) צְרֻשִׁית, ה', ז: (שְׁפָל) צְצָה מְלִיעָא, דף פד ע"א: (שְׁפָס) דְּצְרִיִס, ד', ז:

עֵמֶק חֶבְרוֹן

[מט] בַּדְּפוּר'ר הַגִּי' כֹּאן נִכְלָלִים, וְתוֹקֵן ע"פ הַשְּׁל"ה: [ג] תִּיבּוֹת אֵלוֹ "בְּאָדָם הָרֵאשׁוֹן בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרְדוּ, מִכָּל מְקוֹם הוּא בְּאֲמֻצְעֵית הָאֲבוֹת, וְלֹא נִקְרְאוּ אֲבוֹת רַק אֲבָרְהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְכֵן הָאֲמֵהוֹת, וְאֲנַחְנוּ בְּנֵיהֶם" - אֵינָם בַּדְּפוּר'ר, וְתוֹקֵן ע"פ הַשְּׁל"ה. [נִיכְר שׁוֹז ט"ס, הִיּוֹת וְהוֹשֵׁמֵט בַּדִּיקוּק שׁוֹרָה שְׁלֵמָה מִן הַשְּׁל"ה]: [נא] עַכ"ל הַשְּׁל"ה:

יְלֻקוֹט מִדְּרָשִׁים חֲדָשׁ

בְּזִכּוֹת הָאֲבוֹת מְרַחֵם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הָעוֹלָם וְנִקְרָא לוֹ (לְאֵלֵהוּ הַנְּבִיא) אַרְבַּעַת שְׁמוֹת, שְׁנֵאֲמַר (דְּצְרִי כִיּוּמִי-א, תמו) 'יַעֲרֵשִׁיָהּ וְאַלְיָה וְזִכְרֵי בְנֵי יִרְחָם'. יַעֲרֵשִׁיָהּ, שְׁבִשְׁעָה שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כּוֹעֵם וּמְרַעֵשׂ עוֹלָמוֹ, עוֹמֵד אֵלֶיהָ וּמוֹכִיר אֲבוֹת הָעוֹלָם לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וּמְרַחֵם. לְפִיכֹךְ כְּתוּב: 'יַעֲרֵשִׁיָהּ וְאַלְיָה וְזִכְרֵי בְנֵי יִרְחָם', הֲרֵי אַרְבַּעַת שְׁמוֹת. [תַּנְחוּמָא שְׁמוֹת כִּי תַשֵּׂא יג; צְרֻשִׁית רַבָּה פְּרַשָּׁה עַא ט, וְעוּד]

דף קז

מאמר ל"ז

טוב הארץ על גדל מעלת הדרים בחברון עיר הקודש
תבנה ותכונן

תקע, רצה לומר פון לתקוע; את אהלו,
רצה לומר אשתו, את לרבות את עצמו;
בהר, רצה לומר במערת המכפלה, שהם
שני הרים זו על גבי זו, שתי מערות בהר
תחתון, ושתי מערות בהר עליון. ומלת
תקע בגימטריא עבר לפסח, רצה לומר
כי מערת המכפלה הוא דרך מעבר לגן
עדן פנוכה. וכוון להתפלל לד' בכונת לבו
שיזכה להקבר במערת המכפלה הוא
ואשתו, שכן נזכר מששת ימי בראשית.

וכן 'ולכן תק"ע את אחיו, רצה לומר
שכונן בחכמת בשפים להעתיק את
יעקב, שלא יזכה להקבר במערת
המכפלה, אלא רצה להרוג אותו שם
ולתקוע את אחיו, רצה לומר אדם
וישמעאל שיזכו לעבור דרך מערת
המכפלה לגן עדן, שהם נאחזים באברהם
ויצחק פנודע.

ואם חס ושלום לא היה נקבר יעקב
במערת המכפלה, שום אחד
מישראל לא היה עובר דרך שם, וכל

הרב טוב הארץ^(סג) הביא בשם פנפי
יונה, וזה לשונו הקדוש: ומערת
המכפלה אשר בחברון תבנה ותכונן
במהרה בימינו שם קבורת האבות, וידוע
כי הוא מעבר לגן עדן התחתון. כי עבר
לפסח בגימטריא אורח לגן, כי לפסח
חסר וא"ו כתיב. ובגימטריא חצר, לרמוז כי
המערה הוא כחצר לגן עדן, כאשר יתבאר.

וכן עובר לפסח גימטריא תקע, כי
עבר לפסח כתיב חסר, לרמוז
שכל הדר בחברון הוא בטוח,
וכל הנפטרים בה והנקברים
בה זוכים לעלות נפשותיהם,
כי הוא יתד תקוע לעבור לגן
עדן תחתון בלא עכוב ובלא מי
שימחה בידם, כדי ללכת לגן
עדן תחתון בלא צער.

ומלת תקע נרמזת שלשה פעמים
בתורה^(סד). א' באמרו^(סד)

'ועקב תקע את אהלו בהר'; הב' ולכן
תקע את אחיו בהר הגלעד^(סד); והג'
'ותקע בף ירך יעקב'^(סד). פירוש, יעקב

מקורות וצינונים

(סג) חלק א, מעלות קלת מקומות של ארץ ישראל, במסורת ירושלים תרנ"א דף לו ע"ג:
(סד) צתורס דיקא, צנ"ך יש עוד מקומות: (ססה) צראשית, לא, כה: (ססו) שס:
(ססז) צראשית, לב, כו:

קִרְיַת

גִּדְלַת מַעֲלַת הַדָּרִים בְּהִבְרוֹן

אַרְבַּע

עַט

הָאֲמוֹת הַגְּלוּיִם עִם אָדוּם וַיִּשְׁמָעֵאל הָיוּ נִכְנָסִים וְעוֹבְרִים דְּרָף שָׁם עַל יְדֵי אַחֲזִית אָדוּם וַיִּשְׁמָעֵאל בְּאַבְרָהָם וַיִּצְחַק הַנִּקְבָּרִים בְּמַעֲרַת הַמַּכְפֵּלָה.

וַזְּהוּ מֵאִמֶר רַבּוֹתֵינוּ וְזָרוֹנָם לְבָרְכָה (סח) וְלָבֵן בְּקִשׁ לְעִקּוֹר אֶת הַכֹּל, שְׁנַאֲמַר (טט) 'אַרְמִי אִבְדָּ אָבִי'.

וְכֵן סִמָּא"ל עִם יַעֲקֹב, דְּכֹתִיב (ט) 'וַתִּקַּע כַּף יָרֵךְ יַעֲקֹב'. וְהַעֲנִין דַּע שְׁפִנְתּוּ הִיתָה לַעֲשׂוֹת יַעֲקֹב בַּעַל מוֹם, כְּדִי שְׁלֹא

ל"ח

יִקְבֵר בְּמַעֲרַת הַמַּכְפֵּלָה עִם הָאֲבוֹת, כְּדִי לְקַבֵּר שָׁם עֲשׂוֹ וּבֵת זִוְגוֹ. וְלֹא עֲלָה בְּיָדוֹ, שְׁמִיד רַפָּא אוֹתוֹ תְּקַדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, בְּאִמְרוֹ (טט) 'וַיָּבֵא יַעֲקֹב שְׁלֹם', וְאִמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָרוֹנָם לְבָרְכָה (טט) שְׁלֹם בְּגוֹפּוֹ. כִּי הָאֵל יִתְבָּרַךְ בְּרֹב חֲסָדָיו, הִפְךָ בְּנִגַּת סִמָּא"ל, וְתִקְעוּ לְיַעֲקֹב בֵּיתֵךְ תִּקְוֶהָ בְּמִקּוֹם נְאֻמָּן, לְהַקְבֵר בְּמַעֲרָה בְּנוֹבָר, כְּדִי לְעִבּוֹר וְרַעוּ דְרָף שָׁם [גב].

הַיִּשָּׁם יִתְבָּרַךְ יִנְחִילֵנוּ לְחַזוֹת בְּנוֹעָם הַיִּשָּׁם וְלִבְקֵר בְּהִיכָלוֹ כְּלוֹ אוֹמֵר כְּבוֹד אָמֵן.

עִמַּק חִבְרוֹן

[גב] עכ"ל כנפי יונה:

מִקּוֹרוֹת וְצִיּוּנִים

(סח) הַגְּדָה שֶׁל פֶּסַח: (שטט) דְּזָרִיס, כו, ה: (טע) זְרַחְשִׁית, לז, כו: (שעל) זְרַחְשִׁית,

לג, יח: (שעז) שְׁזַת, דף לג ט"ז:

יִלְקוּט מִדְּרָשִׁים חֲדָשׁ

אֵין עֲרֵעוֹר עַל תְּקִינָה

בְּשַׁעַה שְׁעוּהוּ יַעֲקֹב אָבִינוּ אֶת בְּנוֹיו: 'אֲנִי נֹאסֵף אֶל עַמִּי, קִבְּרוּ אוֹתִי אֶל אֲבֹתַי, אֵל הַמַּעֲרָה אֲשֶׁר בְּשַׁדְּהָ עֶפְרוֹן הַחֲתָנִי' (זְרַחְשִׁית, מ.ט.ט). אָמְרוּ לוֹ: תָּן סִימָן לַמַּעֲרָה. אָמַר לָהֶם: 'בְּמַעֲרַת הַמַּכְפֵּלָה' – אוֹתָהּ מַעֲרָה שֶׁתֵּרָאוּ בְּפוֹלְהָ, הוּוּ יוֹדְעִים שְׁהוּא הוּא. וְלָמָּה נִקְרְאת ה'מַכְפֵּלָה'? שְׁכָל תְּקִיבּוֹר שָׁם שְׁכָרוֹ כְּפוֹל וּמְכֻפֵּל. בְּאִיזָה מִישׁוֹר הוּא? אָמַר לָהֶם: 'אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מִטְרָא'. אָמְרוּ לוֹ: בְּאִיזָה מִקּוֹם? אָמַר לָהֶם: 'בְּאֶרְצוֹ בְּנַעַן'. אָמְרוּ לוֹ: בְּאִיזָה זְבוֹת אִתָּה נִכְנָס אֵלֶיךָ? אָמַר לָהֶם: 'שְׁאִבְרָהֶם וְזִמְנֵי קִנְיָאָה, שְׁבִתִּיב 'אֲשֶׁר קָנָה אֲבְרָהָם אֶת הַשַּׁדְּהָ מֵאֵת עֶפְרוֹן הַחֲתָנִי לְאַחֲזִית קִבְּר'. וּכְשֶׁם שְׁאִבְרָהֶם וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרִבְקָה, קִבְּרוּם זְמוּת וְזוּגוֹת, בֵּן קִבְּרוּנִי אֲצִל בֵּת זִוְגִי, אֲצִל לְאָהָ; הַדָּא הוּא דְּכֹתִיב 'וְשָׂמָה קִבְּרִיתִי אֶת לְאָהָ'. אָמְרוּ לוֹ: מִתְּרָאִים אָנוּ שְׁמָא יְבוֹאוּ בְּנֵי חַת וַיַּעֲרַעְרוּ, שְׁהַשַּׁדְּהָ לֹא הָיָה שֶׁל עֶפְרוֹן אֲלָא מִתָּה? אָמַר לָהֶם: אֵל תֵּרָאוּ, שְׁבִשְׁעָה שְׁקִנְיָה אֲבְרָהָם הָיָה לְעֵינֵי בְּנֵי חַת'. וְאִם הָיָה שָׁם עֲרֵעוֹר, אוֹתָהּ שְׁעָה הוּוּ מַעֲרַעְרִים. לָבֵן נֹאמַר 'מֵאֵת בְּנֵי חַת'.

[זְרַחְשִׁית רַבָּנִי, מֵהַדְּרוֹת אֲלַנְעַק, ט"ז עמוד 256]

בִּימֵי הַחֲשִׁמוֹנָאִים, בְּתַפְלַת הַבְּהִינִים וְהַעָם, בְּתַנְבַּת הַמַּקְדָּשׁ, נִזְכָּרִים הָאֲבוֹת וּבְחִירָתָם ח' הָאֵלִקִּים, כּוֹרָא הַכֹּל, הַנּוֹרָא גְבוּר וְצַדִּיק... אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת הָאֲבוֹת בְּחִירִים וְקִדְשָׁם, רַצָּה נֹא אֶת הַקְּרָבָן עַל כָּל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, וַיִּשְׁמַר אֶת נְחֻלְתְּךָ וְקִדְשְׁךָ [מַקְצִיס, ז כד כו; שס עמוד קפ - קפא]

מאמר ל"ח

חסד לאברהם, בכל המבואר במאמר הקודם

את אהלו בהר' וגו' (שע"ז); והב' 'ולבן תקע את אחיו בהר הגלעד' (שע"ט). פרושו כי יעקב תקע את אהלו רצה לומר את אשתו, ומלת את לרבות עצמו. בהר, לרבות מערת המכפלה, שהם שני^[גה] הרים זו על גבי זו, ושתי המערות בהר התחתון ושתי המערות בהר העליון. ומלת תקע בגימטריא עבר לסחר, רצה לומר כי מערת המכפלה הוא המעבר אל הגן עדן כנזכר. ולזה בן יעקב אבינו עליו השלום, והתפלל לה' ותברך בכל לבו שיזכה להקבר עמה במערת המכפלה הוא ואשתו. כי בן נגזר לו מששת ימי בראשית.

'ולבן תקע את אחיו', רצה לומר שלבן בן בחמתו להעתיק את יעקב משם, כדי שלא יקבר שם במערת המכפלה. ורצה להרוג אותו, ולתקוע את אחיו, רצה לומר עשו וישמעאל, אשר המה יזכו לקבור שם ולעבור דרך מערת

והנה הרב חסד לאברהם הביא גם הוא זה המאמר, אולם בשנוי לשון קצת, ולערכות נעימות דברי קדשו אמרתי להעתיקו בלשונו שם^(שע"ט), וזה לשונו הקדוש: ומערת המכפלה שבחרון אשר שם קבורת האבות, כבר נודע אשר משם הוא מעבר אל גן עדן התחתון. כי עבר לסחר גימטריא אורח לגן, גם גימטריא חצר כמו לסחר, לרמוז כי המערה לגן עדן הוא כמו חצר לבית, כמו שנתבאר בסוד^[גג] במקומו.

'עבר לסחר' גימטריא תקע, לרמוז כי מי שהוא דר בחברון, הוא כמות כשיפטור ונקבר שם, שנפשו זוכה להעלות לגן עדן התחתון בלא עקוב בעולם מאין שום מוחה בידו בלי שום צער כלל.

והנה מלת תקע נרמוז שלשה^[גד] פעמים בתורה: האחד 'ויעקב תקע

מקורות וציונים

(שע"ט) מעין שלישי, עין הארץ, נהר יג. צמחורה אמסטרדס, דף לז ע"א. וצמחורה לצד דף כז ע"א: (שע"ט) צראשית, לא, כז: (שע"ט) שס:

פעמים: [נה] בדפוס"ר איתא כאן "שנים הרים". ותוקן ע"פ מקורו בספר חסד לאברהם.

וכן הוא ע"פ לשון הכתוב (מכרי, ו, א):

עמק חברון

[גג] בחסד לאברהם, אמסטרדס תמה: בס"ד: [גד] בדפוס"ר איתא כאן "ב" פעמים". ותוקן כאן לג' ע"פ המקור בחסד לאברהם. וכן רבינו הביא לעיל (מאמר לו ד"ה ומלת) בשם טוב הארץ וכנפי יונה שאיתא ג'

פעמים: [נה] בדפוס"ר איתא כאן "שנים הרים". ותוקן ע"פ מקורו בספר חסד לאברהם.

המכפלה אל הגן עדן. כי כבר ידע שישמעאל ובניו ובני קטורה נאחזים הם באברהם אבינו עליו השלום, ועשו ואלופיו הם נאחזים ביצחק אבינו עליו השלום.

ואם חלילה לא היה נקבר שם יעקב אבינו עליו השלום במערת המכפלה, אז לא היה שום אדם מישראל יוכל לעבור דרך שם לגן עדן, רק העובדי פוכבים ומזלות פולם הנתלים בישמעאל ועשו שהיו נכנסים ועוברים דרך שם על ידיהם, כי יש להם אחיזה באברהם ויצחק הנקברים שם במערת המכפלה.

ואל זה פנו רבותינו זכרונם לברכה באמרם (ט"ו) ולכן בקש לעקור את הבל, כמו שאמר הכתוב (ט"ו) 'ארמי אבד אבי'.

וכמו כן ארע ליעקב עם סמא"ל, כמו שאמר הכתוב (ט"ט) 'ותקע כף ירך יעקב, והנה פונתו של סמא"ל היה לעשותו בעל מום, כדי שלא יקבר שם במערה עם אברהם ויצחק, וכדי שיקבר שם עשו ובת זוגו. אבל לא עלה בידו, כי מיד רפא אותו ה' יתברך, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ט"ט) 'ויבא יעקב שלם' (ט"ט), שלם בגופו וכו'. וה' יתברך ברחמי וברוב חסדיו הפך פונתו של

סמא"ל, ותקע ליעקב במקום נאמן להקבר במערה הזוהר, כדי להעביר ורעו דרך שם לגן עדן. עד כאן לשונו (נ"ח).

ואחרי הודיענו השם את כל זאת כי מעבר כל הנשמות לגן עדן הם דרך הברון דרך מערת המכפלה אשר שם. גם מבואר בזהר הקדוש (ס"ט) בסתרי תורה שם גם בזהר רות הנקרא בשם הר-אדני. כי שם הוא משפט הנשמה אם לשכט אם לחסד (ס"ט), אם זוכה מכניסין אותה לעבור דרך שם להתעדן בגן עדן, ואם חס ושלום לא, דוחין אותה לחוץ, עד שתקבל עונשה רחמנא לצלן, כמבואר שם.

קרוב הדבר להאמין כי בזכות הצדקה אשר מבואר בדברי רבותינו זכרונם לברכה כי על ידה נצולין מדינה של גיהנם, ובפרט הצדקה הנעשית במקום הזה עושה רושם במקומו להיות לו למלאך מליץ אחד מני אלק (ס"ט) לעת קץ בבא יום פקודתו, ללמד עליו סגנוןיא לתועלת נשמתו להכניסה לגן עדן. ובפרט לפי המבואר במאמר הקדוש אשר יובא לפנינו בכונת הצדקה לארץ הקדש תפנה ותבונן, אשר הוא לתכלית הזה.

ואולי זה היה טעמו של הרב הקדוש האהי מרנא ורננא רבי מאיר

עמק הברון ❁ ❁
[נו] של חסד לאברהם בשם כנפי יונה:

ע"ג: (שפ) זרחשית, לג, יח: (שפא) פרשת לך לך, דף פא ע"ח: (שפז) ע"פ חיוז, לו, יג: (שפג) ע"פ חיוז, לג, כג:

מקורות וציונים ❁ ❁
(שעו) הגדה של פסח: (שעז) דברים, כו, ה: (שעה) זרחשית, לב, כו: (שעט) שבת, דף לג

ע"ג: (שפ) זרחשית, לג, יח: (שפא) פרשת לך לך, דף פא ע"ח: (שפז) ע"פ חיוז, לו, יג: (שפג) ע"פ חיוז, לג, כג:

1120

מפרימישלאן זכר צדיק וקדוש לברכה לחיי העולם הבא זכותו יגן עלינו אמן, ששבח ועלה מאד מעלת הצדקה לעיר הקדש חברון תבנה ותכונן במעלה עליונה מאד. ונאה דרש ונאה קים, כי העניק מטובו הרבה לאנשי עיר הקדש חברון תבנה ותכונן, וכן החזיק אחריו תלמידו הנאון הקדוש מורנו הרב צבי זכר צדיק וקדוש לברכה

לחיי העולם הבא אב בית דין קהלת ליסקא.

כי במקוון שלח מאנשי שלומנו להתישב בעיר הקדש הזאת, והעניק להם מטובו בידו הרחבה.

מי יתן והיה לזככם של הנדיבים בעם, לשום עיניהם ולכם אל המקום הקדוש הנורא הזה, הנשפח מני לב. ותחשב להם לצדקה להמליץ טוב בעדם.

❖ ילקוט מדרשים חדש ❖

אמרת לאברהם אני שומר חסד לבניך!

אמר רבי שמואל: אמר לו משה: רבון העולם, תן לי רשות שאדבר. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אמר כל מה שתבקש. אמר: הם כפלו ראשו של דבור (שמות, כג, א) 'לא יהיה לך' וגו', ועברו עליו שעשו את העגל – ואתה מבקש לכמל סופו, שנאמר (שמות, כג, א) 'ועשה חסד לאלפים לאהבי', ובתיב (שע"ה, מ, ט) 'ורע אברהם אהבי'! אמרת לאברהם: אני שומר לבניך חסד עד שני אלפים דור, שנאמר 'ועשה חסד לאלפים', וכמה דורות מאברהם עד עכשו? – שבועה: אברהם, יצחק, ועקב, לוי, קהת, עמרם, משה. ולשבועה אי אתה עושה חסד – לשני אלפים דור היאך אתה עושה חסד? הרי הן כפלו ראשו של דבור, ואתה מבקש לכמל סופו! ... אמר רבי יצחק: אותה שעה לא היה יכול להשיבו, אמר הקדוש ברוך הוא: יפה אמרת, מיד 'וינתם ה'".

[שמות רבה, פרשה מד, טז]

בזכות האבות סלח הקדוש ברוך הוא לישראל על חטא העגל

אמר רבי מאיר: מתי עובדי עבודה זרה, מתין. אבל מתיהן של ישראל אינן מתים, מפני שבזכותן חיים עומדין. שכן אתה מוצא, כשעשו ישראל אותו מעשה (חטא העגל), אלולי שהזכיר משה רבנו זכות האבות, בכך היו אבודין ישראל מן העולם, שנאמר (שמות, לג, א) 'זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך'.

[תנחומא, בראשית, פרשת ויחי, ז]

הקורא בתורה לא יפחת משלשה פסוקים בנגד האבות

ילמדנו רבנו: הקורא בתורה – עד כמה חייב לקרות? כך שנו רבותינו: הקורא בתורה, לא יפחת משלשה פסוקים, בנגד שלשה אבות, שבזכותן נתנה תורה לישראל. שנאמר (שמות, לג, א) 'ומשה עלה אל האלקים ויקרא אליו ה' מן החרר לאמר'. ומנין שנקראו אבות הרים? שנאמר (מייכה, ג, א) 'שמעו הרים את ריב ה' והאזינים מסדי ארץ'.

[מדלש תנחומא, שמות, פרשת כי תשא כח]

מֵאֲמַר ל"ט

מהגאון הקדוש מורנו הרב נתן שפירא, בענין צדקת
ארץ הקודש, עיין שם פלאות

וְזֶהוּ שְׂאֵמֶר (ט"ז) 'כִּי תֵשֵׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל [לְפַקְדֵיהֶם וְנִתְּנוּ אִישׁ כַּפָּר
נִפְשׁוֹ לַה' בַּפֶּקֶד אֹתָם וְלֹא יִהְיֶה בְהֵם גִּגֵּף
בַּפֶּקֶד אֹתָם], רְצָה לֹאמַר אִם תִּרְצֶה
לְהַנְשֵׂא לְמַעַלָּה לְרַקִּיעַ הַנְּשֻׁמּוֹת שֶׁל
יִשְׂרָאֵל הַעֹמְדִים עַל הָרֹאשׁ שֶׁל בֶּן אָדָם
בְּסוּד הַצֶּלֶם, כְּדֵי לִתֵּן דִּין וּמִשְׁפָּט עַל
עֲבֻרוֹת שֶׁעָשׂוּ בִּמְיָהֶם. וְזֶהוּ שְׂאֵמֶר
'לְפַקְדֵיהֶם', רְצָה לֹאמַר לְפַקְדֵיהֶם שֶׁלָּהֶם,
לְבֵית דִּין שֶׁהֵם פּוֹקְדִים כָּל עֲוֹנוֹתָם.

וְנִתְּנוּ אִישׁ כַּפָּר נִפְשׁוֹ, כִּי כָל הַחֲמֻשָּׁה
בְּחַיִּינּוֹת: נִפְשׁוֹ, רוּחַ, נְשָׁמָה, חַיָּה,
יְחִידָה - כּוֹלֵם בְּשֵׁם נִפְשׁוֹ יִקְרָאוּ. וְלִכֵּן אָמַר
דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם חֲמֻשָּׁה בְּרַכֵּי נִפְשֵׁי
כְּמוֹ שְׂאֵמֶרוֹ רְבוּתֵינוּ וְזִכְרוֹנָם לְבְרָכָה (ט"ז),
וְזֶהוּ שְׂאֵמֶר שְׂצִרְךָ לִתֵּן פְּדִיּוֹן נִשְׁמָתוֹ.

וְאָמַר, לְאִיזָה מְקוֹם צְרִיךְ לִתֵּן? וְזֶהוּ
שְׂאֵמֶר 'בַּפֶּקֶד אֹתָם', רְצָה לֹאמַר
בְּמְקוֹם שְׂיוֹשְׁבֵי הַבְּתֵי דִינֵינוּ, שֶׁהוּא שֵׁם
בְּאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל, וְאוֹתוֹ הַמְּלֻאָה שֶׁנִּבְרָא מִן
הַצְּדָקָה זֶה שֶׁנִּתְּן לְאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל הוּא הַמְּזֻלָּה
הַנְּשָׁמָה בְּלֵי שְׁמֵן וּפְגַע רַע לְאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל
לְעֹלוֹת לְמַעַלָּה.

וְאֵלֶּה דְבָרֵי הַגְּאוֹן הַקְּדוּשׁ הַמְּקַבֵּל הָאֵלֶּה
מִרְנָא וּרְבִנָא מוֹרְנוּ הַרְבַּ נִתְּן
שְׂפִירָא זְכַר צְדִיק וְקְדוּשׁ לְבְרָכָה לְחַיֵּי
הָעוֹלָם הַבָּא, מַחְבֵּר סְפָרִים הַקְּדוּשִׁים
'מִצַּת שְׂמוּרִים' וְיֵינוּ הַמְּשֻׁמֵּר' וְטוֹב הָאָרֶץ'
וְעוֹד סְפָרִים קְדוּשִׁים, וְנִמְצָא בְּכַתָּב יָד
קְדוּשׁוֹ מֵאֲמַר נוֹרָא וְקְדוּשׁ מַעֲנִין צְדָקָת
אַרְצֵי הַקְּדוּשׁ, וְכִבֵּר נִדְפַס בְּסֵפֶר רִיקָאנְטִי
עַל הַתּוֹרָה (ט"ז), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ הַקְּדוּשׁ:

הַגָּה נִדְעָ שֶׁכָּל הַנְּשֻׁמּוֹת צְרִיכִים לְעֹלוֹת
דְּוָקָא דְרַךְ אַרְצֵי יִשְׂרָאֵל, שֵׁשׁ שְׁעַר
הַשְּׁמַיִם, וְכִשְׁבָּאִים לְשֵׁם סְמוּךְ לְסֵלֶם
הַרוּחָנוּ שֶׁמְסַבֵּב כָּל אַרְצֵי יִשְׂרָאֵל וְרַחֵב
אַרְבַּע מֵאוֹת פָּרְסָה, שֵׁם יוֹשְׁבֵי הַבְּתֵי
דִינֵים, וְדִנֵּין הַנְּשָׁמָה אִם הִיא רְאוּיָה
לְהַפְּגֵם לְאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל כְּדֵי לְעֹלוֹת לְמַעַלָּה.
אִם הִיא זְכָאִית, מְנִיחִים אוֹתָהּ לְבָנָם, וְאִם
לֹא, אֵזוּ מְשֻׁלְכִין אוֹתָהּ בְּתוֹךְ כַּף הַקְּלַע
רַחֲמָנָא לְצִלָּן.

וּבְאִיזָה זְכוּת הִיא נִכְנָסֶת? בְּזְכוּת
הַצְּדָקָה. כְּמוֹ שְׂאֵמֶר (ט"ז)
'וְהִלָּךְ לְפָנֶיךָ צְדָקָה כְּבוֹד ה' יִאֲסָפֶךָ'.

מקורות וצייונים

(ט"ז) סוף פרשת ויחי: (ט"ז) ישעיהו, נח, ח: (ט"ז) שמואל, ל, יב: (ט"ז) זכרות, קד י ע"ח:

וזהו שאמר 'ולא יהיה בהם נגף בפקד אתם', שאפילו שדגין אחר כך במשפט, אותו המלאך הוא מליץ יושר בפניה, ומציל אותה מאבן נגף שהוא מקטרג. ועל זה נאמר (שפח) 'אם יש עליו

מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו ויחננו ויאמר פדעוהו מדרת שחת מצאתי כפר', שהוא המלאך הנברא מהצדקה שהוא כופר נפשו. עד כאן לשון המאמר^[1].

עמק חברון מקורות וציונים

[נו] הערת הגר"מ חליוה: ע"י בספר תוכחת חיים להגה"ק רבי חיים פלאגי זלה"ה (סדר חיי שרה, פרק ה' ד"כ וכתב עוד ע"ס) בעיקר החזקת עניי א"י, ואכמ"ל:

אל תחיים אינם יכולים לעמוד - ועמדו המתים!

אמר לפנינו משה [לאחר מעשה העגל]: חשב אותם כסדום, מה אמרת לאברהם (בראשית, יח, כו) 'ויאמר ה' אם אמצא בסדם חמישים צדיקים בתוך העיר ונשאתי לכל המקום בעבורם', וזתרת לו עד עשרה, מנון, שנאמר (בראשית, יח, לב) 'אל נא יחר לאדני ואדברה אף הפעם אולי ימצאון שם עשרה, ויאמר לא אשחית בעבור העשרה', ואני מעמיד לך מאלו שמונים צדיקים. אמר לו: העמד. אמר לפניו: רבוננו של עולם, הרי שבעים הזקנים, דבתיב (צמדצכ, יא, טו-ח) 'ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מוקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמד וברדתי ודברתי עמך שם ואצלתני מן הרוח אשר עליך ושמתו עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך'. אחר נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר פינתם וכלב, הרי שבעים ושבעה.

אמר לו הקדוש ברוך הוא: הא משה, היכן עוד שלשה צדיקים? ולא היה מוצא. אמר לפניו: רבוננו של עולם, אם הללו בחיים ואינם יכולים לעמד להם בפרצה הווי, ועמדו המתים, אמר לפניו: עשה בזכות שלשת אבות, והרי שמונים. 'וכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך' (שמות, לג, ג), ביון שהוקיר משה זכות אבות, מיך אמר לו (צמדצכ, יד, ג): 'סלחתי בדברך'.

ביון שעמד שלמה וראה שהוקיר משה שבעים ושבעה צדיקים חיים ולא הועיל כלום אלולי שהוקיר זכות שלשת האבות שהיו מתים, התחיל אומר (קבלת, ד, ג-ג) 'ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר הטה חיים עדנה וטוב משניהם את אשר עדן לא היה אשר לא ראה את המעשה הרע אשר נעשה תחת השמש'.

[דצריס רבה פרשה ג טו; וכעין זה צנלי שנת דף ל עמוד א']

מֵאֵמֶר מ'

שַׁעַר הַחֲצֵר: דְּבָרִים נִפְלְאִים בְּמַעֲלַת עִיר הַקּוֹדֶשׁ
חֶבְרוֹן תִּבְנֶה וְתִכּוֹנֶן

הרב שַׁעַר הַחֲצֵר (שפ"ט) הֵבִיא מֵאֵמֶר אֶחָד
נִפְלָא מְאֹד, וְהוּא מֵה שֶׁמִּצָּא כְּתוּב
בְּכַתְבֵי אֶחָד קְרוֹשׁ, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

גַּם חֶבְרוֹן תִּבְנֶה וְתִכּוֹנֶן יֵשׁ לָהּ שְׁלֹשׁ
מַעֲלֹת: א' שֶׁהִיא מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
תִּבְנֶה וְתִכּוֹנֶן; וְהב' שֶׁהִיא מֵעָרֵי מִקְלָט;
וּמַעֲלָה הִג' שֶׁהִיא מֵעָרֵי יְהוּדָה.

גַּם חֶבְרוֹן תִּבְנֶה וְתִכּוֹנֶן הִיא גִּרְמָא לְכָל
יְשִׁיבַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁעַל יְדֵי
שִׁכְלָב בָּא לְחֶבְרוֹן תִּבְנֶה וְתִכּוֹנֶן כְּמוֹ
שֶׁכְּתוּב (שפ"ט) 'וַיָּבֵא עַד חֶבְרוֹן, נִצּוּל מַעֲדַת
מְרָגְלִים. וְעַל יְדֵי זֶה נִמְצָא זְכוּת וְקִיּוּם
וְהַעֲמָדָה לְיִשְׂרָאֵל לְהַכְנִס לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
תִּבְנֶה וְתִכּוֹנֶן, וְנִמְצָא שֶׁקִּדְשַׁת חֶבְרוֹן תִּבְנֶה
וְתִכּוֹנֶן הִיא גִּרְמָא שְׁנֹכְסוּ יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל תִּבְנֶה וְתִכּוֹנֶן. וְאַף עַל גַּב שֶׁרְבוּתֵינוּ
זְכוּרִים לְבִרְכָה אֶמְרוּ (שפ"ט) שֶׁבָּא כָּלֵב
לְהַשְׁתַּטֵּחַ עַל קְבְרֵי אֲבוֹת, מִכָּל מְקוֹם
הַכְּתוּב לֹא תִלָּה בִּיאָתוֹ כִּי אִם בְּחֶבְרוֹן,
לֹאֲמַר שֶׁקִּדְשַׁת חֶבְרוֹן תִּבְנֶה וְתִכּוֹנֶן הִיא
שֶׁעֲמָדָה לְהַצִּילוֹ מֵעֲצַת מְרָגְלִים.

גַּם חֶבְרוֹן נִמְצָא בַּתּוֹרָה חֶסֶר אוֹתִיּוֹת,
חֶבֶר נו"ן, וְאוֹת נו"ן פְּשׁוּטָה רִמְזוֹת

הלא תִּדְעוּ שֶׁחֶבְרוֹן הוּא לְשׁוֹן חֶבּוּר
וְאַחֲרָהּ, שֶׁהַדְרִים בְּעִיר הַקִּדְשׁ
חֶבְרוֹן תִּבְנֶה וְתִכּוֹנֶן צְרִיכִים לְהִיּוֹת בְּאַהֲבָה
וְאַחֲרָהּ וְשְׁלוֹם וְרַעוּת. וְלִזֶּה אֲבוֹתֵינוּ
הַקְּדוֹשִׁים הִטְמוּנִים בַּתּוֹכָהּ לֹא הָיוּ רוֹצִים
לְהַזְכֵּר כְּבוֹדָם עַל הַמַּחְלֻקָּת, שֶׁלִּזֶּה אָמַר
יַעֲקֹב אֲבִינוּ עָלָיו הַשְׁלוֹם (ש"ט) 'בְּקִהְלָם אֵל
תַּחַד כְּבֹדִי, וְדַרְשׁוּ רְבוּתֵינוּ זְכוּרִים
לְבִרְכָה (ש"ט) 'בְּקִהְלָם' - בְּעֵדַת קִרַח אֵל
תַּחַד כְּבֹדִי, שֶׁלֹּא יוֹזֵר שְׁמִי בְּמַחְלֻקָתָם.
וְכִיּוֹן שֶׁלֹּא רָצָה לְהַזְכֵּר שֵׁם כְּבוֹדוֹ
בְּמַחְלֻקַת קִרַח, הוּא הַדִּין בְּכָל מַחְלֻקָּת.

וְכֵן כִּיּוֹן שֶׁיַּעֲקֹב אֲבִינוּ עָלָיו הַשְׁלוֹם
שֶׁהוּא קוֹ אֲמִצְעֵי שְׁכוּלָל אֲבָרְהָם
וַיִּצְחַק אָמַר כֵּן, אִם כֵּן גַּם אֲבָרְהָם וַיִּצְחַק
עַל דַּעְתוֹ יִסְמְכוּ. וְלָכֵן אֲבָרְהָם וַיִּצְחַק
יַעֲקֹב גִּימַטְרִיא תַרְל"ח כְּמִנְיֵן גִּזְר
הַשְׁלוֹם, אִי נִמְי שְׁלוֹם בְּחֶבְרוֹן,
שֶׁרְצוּנָם שִׁיחֶיהָ שְׁלוֹם בְּחֶבְרוֹן. וְעַל כֵּן כָּל

מקורות וציונים

(שפ"ט) סי' שפ. מהדו' ירושלים שנת תרכ"ב, דף קל"ד ע"א, ד"כ ורחיטוי: (ש"ט) צראשית, מט, ו:

(שלא) סוכהדרין, דף ק"ט ע"ב: (ש"ט) צמדצ"ר, יג, כ"ב: (ש"ט) סוכה, דף ל"ד ע"ב:

על קשר ויחוד כל העולמות מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין, שכל העולמות מיוחדין ומקשרין בהארת אין סוף בהם. וכן חברון באמצעותה קשר ויחוד כל העולמות, ולזה רמוז חברון חסר וי"ו בגימטריא עשר פעמים הוי"ה שהוא כללות עשר ספירות דכל העולמות, וזהו חברון חסר נו"ן שהיא דגמת נו"ן. (עד כאן מה שאני זוכר [נח]).

'האיר פני כל המזרח עד שבחברון', לפי שבחינת הבקר הוא חסד, בסוד בקר אברהם⁽²⁶⁾, ולכן היו אומרים 'עד שבחברון' ששם התגלות החסד.

ובגימטריא חברים^[ס], ששם דמיכי חברון שנקראים חברים, כנזכר בספר רוח נאמן. גם לרמוז שהדרים בה צריכים להיות חברים יחד.

וגם בגימטריא אליהו פנחס^[סא], לרמוז תחלת גלוי אליהו ופנחס להיות מבשר בחברון תבנה ותכונן לאבותינו הקדושים, כמובא בזהר.

גם חברון מלא בגימטריא רס"ו כמנזן משה כלפי חסד, כנזכר שמורה על התגלות החסד שבה.

גם בגימטריא סיני מלא שנתנה בו תורה, ובוה אתי שפיר מה שכתוב בזהר הקדוש⁽²⁷⁾ 'חברון דא אורייתא'. גם בזה אפשר לתן טעם במה שראיתי בכתבי הקדש של הרב הגאון חיד"א זכרוננו לחיי העולם הבא שאחד קדוש חלם שהלומד תורה לשמה בחברון תבנה ותכונן מתקן

ויען שהעיריני מן השמים לדרוש במעלת חברון תבנה ותכונן אמרתי אל לבי לכתוב איזה רמזים במספר חברון תבנה ותכונן. לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, וזה החלי בסיעתא דשמיא: חברון^[נט] בגימטריא הוא אברהם, ולכן רצה אברהם אבינו עליו השלום להקבר בה, ושם ינחו דמיכי חברון, לרמוז שבחברון שם התגלות החסד שהוא בחינת אברהם. ואפשר שעל זה נקראת חברון שהוא לשון חבור ואהבה, לפי שבחינת החסד נקרא היכל אהבה, ועל שם החסד נקרא חברון חבור אהבה ואחווה. אפשר שזהו הפעם גם כן מה שאמרו במשנה⁽²⁸⁾

— ❦ — **מקורות וציונים** — ❦ —
(שלד) גמ' יומא, דף כה ע"א: (שלה) ע"פ זראשית, יח, ז: (שלו) חלק ג, דף קס ע"א:

— ❦ — **עמק חברון** — ❦ —
[נה] כן הוא בספר שער הצצר מתו"ד הקדוש הנ"ל. ור"ל זה מה שזכר מחלומו שבו דרש כל הדברים דלעיל:

[נט] חברון עם וי"ו הוא 266, והוא אברהם הוא 260. וכוונתו לחברון חסר וי"ו. וכן לקמן (ד"ס ג) הביא רבינו 'גם חברון מלא בגימטריא רס"ו', מכלל זה אתה למד שעד שם מדובר בחסר: [ס] גם כאן כוונתו לחברון חסר וי"ו. ועי' לעיל הערה נח: [סא] החשבון לא עולה יפה, שהרי אליהו פנחס הוא בגימטריא 250. וכנראה צ"ל פינחס עם יו"ד, וכך הוא עולה 260, כגימטריית חברון:

רבי ישמעאל שהיושב בחברון תבנה ותכונן, אפלו יושב בטל נותנים לו שכר כלומד תורה. שחברון מספר סיני מלא. ואפשר שלזה הטעם בחרו אבותינו הקדושים זכותם יגן עלינו אמן להמזון בה, כדי להיות נחשב להם כאלו טמונים בסיני. גם אפשר לתן טעם שמספר סיני מלא כמספר חברון, הוא שידוע שפתח גן עדן הוא בחברון, ושם עוברים כל באי עולם, וידוע^(טז) תחלת דינו של אדם קבעת עתים לתורה, ואם פן בן אדם המשים בדתו שפתח גן עדן בחברון אם פן בודאי ילמד תורה שנתנה בסיני.

גם חברון גימטריא 'הבוטח בה' חסד יסובבנו^(טז), לרמוז מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה^(טז) אין לך מרשין בארץ ישראל כמו חברון, שאינה כל כך ארץ זבת חלב ודבש כשאר ארץ ישראל, וצריך הדר בתוכה להיות לו בטחון גדול.

גם חברון גימטריא בינה צדקה, גם גימטריא חסד צדק, גם גימטריא צדקה בא"ד. והמשפיל יבין, ואם שגיתי אתי תלין משוגגתי^(טז). עד כאן דברי קדשו, ודברי פי חכם חן, היוצק חן בשפתותיו.

עוד כתב הרב שער החצר זכרונם לברכה^(טז) ולעניות דעתי נראה

עון פגם הברית, ואינו צריך לא סגופים ולא תעניות, לפי שסוד סיני מלא בגימטריא חברון שמורה שהלומד תורה בחברון כאלו לומד בסיני, ושם במעמד הר סיני פסקה זהמתו, ולכן הלומד תורה לשמה בחברון תבנה ותכונן נפסקה זהמת פגם הברית ממנו בלא סגופים ובלא תעניות כעין הר סיני.

ובזה יובן מה שאמר הכתוב^(טז) 'וישלחהו מעמק חברון', שיוסף הוא בחינת יסוד, וללמוד תורה בחברון לשמה הוא תקון יוסף שהוא יסוד, ולא יוכל לשלוט עליו דין. ולכן 'וישלחהו מעמק חברון', רוצה לומר מסוד עמק חברון שהוא תקון הברית. 'ויבא שכמה', ששם חטאו השכטים במילת הערלים שפלו אותם בעל כרחם, ויש מקום לחול על יוסף שהוא יסוד.

וזוהו רמוז הכתוב 'והשפתי חיה רעה מן הארץ'^(טז), ראשי תבות עם הפולל חברון, לרמוז שחיה רעה [שהיא פ'^[כז]] המחטיאה בממאת קרי לא יש לה שליטה כל כך בחברון כנזכר, ועוד לפי שחברון לשון חבור, ואין שליטה בה להבאים מעולם הפרוד, ולזה והשפתי חיה רעה מן הארץ.

ובזה אפשר שזהו מה שאמרו בשם פרקי

עמק חברון

[סב] ב' תיבות אלו ושהיא פ' אינם בדפוס, והוספנום ע"פ המקור, ספר שער החצר:

מקורות וציונים

(טז) זראשית, לו, יד: (טז) ויקרא, כו, ו: (טז) שבת, קד לא ע"א: (טז) תכלים, לז, י: (טז) תכונות, קד קיז ע"א: (טז) ע"פ

לי לרמוז כי חברון מלא וא"ו גימטריא אדירים עם הכולל, ששם אבות העולם שנקראים אדירים, כמו ° שהובא בספר רוח נאמן (טז) בשם שתי ידות (סב) באגדתא דבראשית (טז), שאין אדירים אלא אבות, שנאמר (טז) 'ואדירי כל חפצי בם'.

גם חברון חסר גימטריא עשר פעמים הוי"ה, כמו שכתוב לעיל, לרמוז שהדרים שם צריכים להיות באהבה ובשלום, וזה אי אפשר כי אם על ידי מעלת העונה. כמו שכתב הרב עיר וקדיש¹⁰¹ בספר בן¹⁰² פורת יוסף (סח) אהיה שהתורה אינה נקנית אלא בשלום, ושלום אי אפשר כי אם על ידי עונה וכו' יעין שם, הביא דבריו בספר חומת אגף (טז).

ועל ידי העונה כתבנו למעלה (טז) בשם הרב דרך משה בשם המקבליים, דכאשר האדם זוכה למדת העונה ולהיות שח עינים, אז השתי עינים שהם שני יודין של שם הוי"ה, והחטם שהוא כנגד הוי"ה, אז זוכה לתקן שם הוי"ה ברוך הוא. ורבותינו זכרונם לברכה אמרו

דחמש גוונין אית בעינים, ואם בן כשזוכה האדם לתקן חמשה הוי"ת, שהם גימטריא ק"ל גימטריא עין, וכשזוכה האדם לתקן גם את העין השני שהוא חמש גוונין בגימטריא ק"ל¹⁰³, אז זוכה לתקן עוד חמשה הוי"ת, ואז עולה בין הכל גימטריא¹⁰⁴ סר. וזה אמר (סח) 'וירא ה' כי סר לראות', רצה לומר כי על ידי הראיה זוכה לתקן השם הוי"ה ברוך הוא שהוא עשרה הוי"ת בגימטריא סר. ולזה חברון שהוא לשון חבור ואהבה ושלום, והשלום אי אפשר¹⁰⁵ כי אם על ידי העונה, גימטריא סר, שהם עשר פעמים הוי"ה¹⁰⁶, לרמוז כי על ידי מדת העונה מתקן עשר הוי"ת.

ואגב אורחין בעיני השלום, ראיתי בלקוטי הרב פני יצחק בשם הרב שפע ברכה, מדוע אמרו רבותינו זכרונם לברכה נשיאות פנים ולא נשיאות ידים? והשיב כי יש י"ד פרקין באצבעות היד, וכנגדם יש י"ד תבות בברכת פהנים עד תבת שלום, ותבת שלום הוא כנגד פה

— ❦ — מקורות וצינונים ❦ —
(טז) דף ז ע"א: (סה) רבי מנחם די לומז'נו, מהדורת וינליאכע שעת, דף קנו ע"א, פרק יח, תורח: (תו) מדרש אגדת צראשית, פרק יח, א: (תז) תכליס, עז, ג: (תח) צראשית, תולדות, ד"ה וצזכ נצוא: (תט) תכליס, לו: (תי) שער החלר, סי' קמח: (תיא) שמות, ג, ז:

כאן לשון חבור ואהבה ושלום ואי אפשר. ותוקן ע"פ המקור, ספר שער החצר: [סח] תיבות אלו "שהם עשר פעמים הוי"ה", אינם בדפו"ר, ותוקן ע"פ המקור, שער החצר:

— ❦ — עמק חברון ❦ —
[סג] ה"ה רבי יעקב יוסף כהן מפולנאה, בעל "תולדות יעקב יוסף": [סד] תיבת בן ליחא בדפו"ר: [סה] תיבות אלו "שהוא חמש גוונין בגימטריא ק"ל, אז", אינם בדפוס ראשון. והוספנום ע"פ המקור, ספר שער החצר: [סו] תיבה זו אינה בדפו"ר, וכדלעיל (הערך סז): [סז] בדפו"ר איתא

קריית

במעלת עיר הקודש הקרון

ארבע

פט

היה, ואחר שהשלוש הוא העיקר לזה ברפת כהנים נקרא בשם נשיאות כפפים, כי השלוש הוא העיקר.

גם חרון מלא וא"ו במספר קמן עולה כ"ג, תהלות במספר קמן עולה כ"ג עם הכולל, רמז למה שאמרו בילקוט חדש^(ט"ז) בשם פנפי יונה שכל התפלות והתהלות העובדים למרום עובדים דרך מערת המכפלה. וכו' עיין שם.

גם חרון גימטריא חי עם הכולל במספר קמן, כמנזן האבות גימטריא חי. ובמקום אחר כתבתי דרמז הנזכר הוא כנגד שמנה עשר פעמים שפתובים האבות בתורה כמו שאיתא בירושלמי^(ט"ז).

מקורות וצינונים

(תיצ) זרכות, פרק ד הלכה ג, דף לג ע"ג: (תיג) ערך תשובה:

ילקוט מדרשים חדש

י"ג מדות

שלוש עשרה מדות מכילין דרחמי, נמסרו למשה לבקשת רחמים; מדות אלו מקבילות לבקשת רחמים בזכות האבות, כפי שעשה משה:

'ויעבר ה' על פניו ויקרא...' (שמות, לז, ט) – למד משה היאך ילמד סגנון ריא על ישראל. אמר לו הקדוש ברוך הוא: אמרת לי זכות אבות – זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך' (שמות, לז, ט); ואלו לא היה להן זכות אבות – הייתי מאבדן! אלא מכאן ולהבא הווי אומר – ה', ה', אל רחום וחנון, וגו' (שמות, לז, ט).

עד מתי זכות אבות קיימת?

חכמינו זכרונם לברכה מעלים דעות רבות – עד מתי זכות אבות קיימת. הדעה במסקנה – היא דעתו של רבי אחא:

עד מתי זכות אבות קיימת? רבי תנחומא בשם רבי הוויא אמר – עד יהואחז; רבי יהושע בן לוי אמר – אלהו; שמואל אמר – עד הושע; רבי יודן אמר – עד חזקיה... אמר רבי אחא: לעולם זכות אבות קיימת, לעולם מזכירים ואומרים – 'כי אל רחום ה' אלקיך, לא ירפך ולא ישחיתך, ולא ישכח את ברית אבתך' (דברים, ז, טז).

[ויקרא רצה לו; ירושלמי, סנהדרין פרק עשירי, דף ג עמוד א']

בשבת דף נה ע"א, מובאת בתוספות דעתו של רבנו תם: "זכות אבות תמה, אבל ברית אבות לא תמה, דכתיב וזכרתי את בריתי יעקוב..." – אף לאחר גלות, ואכן אין אנו מזכירין זכות אבות, אלא הברית; אף דעתו של רבנו יצחק, (במסכת סוטה) היא – כי אף זכות אבות לא תמה; והוא מסתמך על דעתו של רבי יוחנן בתלמוד שם, ועל המדרש בויקרא רבה לעיל. וכן ענין בסידור רבנו שלמה, סידור חסידי אשכנז, מהדורת הרש"ל, עמוד קט).

מאמר מ"א

סדר שכיבת האבות במערת המכפלה, דברי זהר הקדוש והמפורשים, ודברי הירושלמי באורף

לשון הקדש

סדורם איף שוכנים? נשים לנד נשים, וזכרים לנד זכרים. אדם בראש, תנה סמוכה לו. שרה לנד תנה. אברהם סמוך לשרה. יצחק סמוך לאברהם. רבקה סמוכה ליצחק. לאה סמוכה לרבקה. יעקב סמוך ללאה. נמצא אדם בצד זה ויעקב בצד זה, זה ראש וזה סוף.

בספר שלמה המלך הוא כראוי, וכך זה: אדם ותנה בתחלה, ושרה ואברהם סמוכים להם. יצחק ורבקה לזוית אחרת, בדרך ישר בשורה אחת. יעקב ולאה באמצע. ואותם נשים לנד נשים, וזכרים לנד זכרים. ואדם ותנה, שרה ואברהם, יעקב ולאה, רבקה ויצחק. אדם בצד זה, ויצחק בצד זה, ויעקב באמצע. יצחק לנד אביו לא דרך העולם. ועם כל זה יעקב צריך באמצע.

זהר הקדוש (ת"ד): סדורא דלהזון תיך שכיני? נשין לגבי נשין, ודכורין לגבי דכורין. אדם ברישא, תנה סמוך ליה. שרה לגבי תנה. אברהם סמוך לשרה. יצחק סמוך לאברהם. רבקה סמוך ליצחק. לאה סמוך לרבקה. יעקב סמוך ללאה. אשתכח אדם בסטרא דא, יעקב בסטרא דא, דא רישא, ודא סיפא.

בספרא דשלמה מלכא איהו פדקא יאות, והכי הוא: אדם ותנה בקדמיתא. ושרה ואברהם סמוך לזן. יצחק ורבקה לזוית אחרא, בארע מישר בשורה חדא. יעקב ולאה באמצעיתא. ואינון נשין לגבי נשין. ודכורין

לגבי דכורין. ואדם ותנה, שרה ואברהם, יעקב ולאה, רבקה ויצחק. אדם בסטרא דא, ויצחק בסטרא דא, ויעקב באמצעיתא.

יצחק לגבי אביו לא ארע עלמא. ועם כל דא יעקב אצטריף באמצעיתא. עד כאן לשון הזהר.

מקורות וצינונים

(ת"ד) צמדצכ, פר' שלח, דף קסד ע"א:

וְהַצִּיּוּרִין אֲשֶׁר אָמַר לֹא זָכִינוּ לְרֵאוֹתָם
כִּי לֹא נִמְצְאוּ בְּדַפּוּס.

וְזֶה לְשׁוֹן הַמְקַדֵּשׁ מְלֶכֶד (טטו): פִּירוּשׁ
דְּלִכּוּלֵי עֲלָמָא הַסֵּדֵר הוּא:

אָדָם וְחַוָּה, שָׂרָה וְאַבְרָהָם, וּפְלִיגֵי בְּיַצְחָק
וְרִבְקָה וְכו'. דְּלִתְנָא קַמָּא יַצְחָק וְרִבְקָה,
לָאָה וְיַעֲקֹב, וְלִסְפָּרָא דְשִׁלְמָה מִלְפָּא, יַעֲקֹב
וְלָאָה, רִבְקָה וְיַצְחָק. נִמְצָא שְׂעֵי עֲקֵב הוּא
סְמוּךְ לְאַבְרָהָם מִפְּנֵי שְׁנֵי הַטְּעָמִים
דְּמִפְּרָשׁ, עַד כָּאֵן לְשׁוֹנו.

וְהֵרֵב עֲטַרְתַּי זָכִי כִּתְבֵהּ, וְזֶה לְשׁוֹנו: נִכְתַּב
בְּצִדּוֹ נִרְאָה לִי דְלִפְיֵישׁ הָרֵאוּשׁוֹן -
הַצִּיּוּר הוּא כֵּן:

חַוָּה	אָדָם
שָׂרָה	אַבְרָהָם
רִבְקָה	יַצְחָק
לָאָה	יַעֲקֹב

וְהַקְדִּים הַזֶּהֱרַ שָׂרָה לְאַבְרָהָם כִּי
נִתְקַבְּרָה תַּחֲלָה, וְכֵן לָאָה
סְמוּךְ לְרִבְקָה מִטְּעָם זֶה.

וְלִפְיֵישׁ שְׁנֵי הַצִּיּוּר הוּא כֵּן:

יַצְחָק	אָדָם
רִבְקָה	חַוָּה
לָאָה	שָׂרָה
יַעֲקֹב	אַבְרָהָם

— ❦ עמק חבון ❦ —
[סט] מאת רבי יעקב צמח, שהיה חד מגדולי
מעתיקי השמועה של כתבי האריז"ל:

כְּתַב הָאֵרִי וְזָרוּנוּ לְבְרָכָה בְּסִפְרָא קוּל
בְּרָמָה^[סט], וְזֶה לְשׁוֹנו: סוּד קְבוּרַת
אַרְבַּע זִגְגוֹת בְּמַעְרַת הַמְּכַפְלָה, פִּירוּשׁ
הָאֶחָד הוּא בְּצִיּוּר כּוּוֹה: אָדָם וְחַוָּה, שָׂרָה
וְאַבְרָהָם, יַצְחָק וְרִבְקָה, לָאָה וְיַעֲקֹב. נִמְצָא
כִּי אָדָם הָרֵאוּשׁוֹן הוּא רֵאוּשׁוֹן וְיַעֲקֹב הוּא
אַחֲרוֹן, וְהַסּוּד שׁוֹפְרָא דְיַעֲקֹב מַעֲיִן שׁוֹפְרָא
דְּאָדָם הָרֵאוּשׁוֹן.

פִּירוּשׁ הַשְּׁנֵי דְשִׁלְמָא מִלְפָּא בְּסִפְרוֹ הוּא
בְּצִיּוּר זֶהֱוֵה: אָדָם וְחַוָּה, שָׂרָה
וְאַבְרָהָם, יַעֲקֹב וְלָאָה, רִבְקָה וְיַצְחָק. נִמְצָא
כִּי אָדָם בְּרֵאוּשׁ וְיַצְחָק בְּסוּף בְּקִרְוֹן זִוּיַת
אַחֲרַת כְּמוֹ שְׁצִירְנוּ וְיַעֲקֹב בְּאִמְצָע. וְהַטְּעָם
כִּי אֵין כְּבוֹד לְהַיּוֹת יַצְחָק קְבוּרָה עִם אָבִיו
כְּמוֹ שְׁכַתְּבֵהּ בְּסִדְרָא הָרֵאוּשׁוֹן, וְעַם כָּל זֶה
יַעֲקֹב בְּאִמְצָע פִּירוּשׁ כִּי גַם יַעֲקֹב אֵין רֵאוּי
לְקְבוּרָה עִם אָבִיו אָבִיו, וְאָמַר שְׁעַם כָּל זֶה
יּוֹתֵר נְכוּן לְקְבוּרָה בֶּן הַבֶּן מִן הַבֶּן עֲצָמוֹ. אוֹ
אַפְשָׁר רְמוֹז שְׁגָם שְׁאִמְרְנוּ הַטְּעָם מִשׁוּם
שְׂאִין כְּבוֹד לְיַצְחָק לְיַקְבֵּר עִם אָבִיו זֶהוּ
הַטְּעָם הָרֵאוּשׁוֹן.

אֵד עַם כָּל זֶה יֵשׁ סוּד אַחֲרֵי דְבִלְאוּ הָכִי
אַצְטְרִיד יַעֲקֹב לְמִיּהוּי בְּאִמְצָעֵיתָא,
סוּד הַבְּרִיחַ הַתְּכוּן כִּי הוּא מִשִּׁים שְׁלוֹם
וּמְכִרְע, וְזֶהוּ שְׁאִמְרָה וְעַל כֵּלָּא דָּא יַעֲקֹב
בְּאִמְצָעֵיתָא. אִמְנָם לְשְׁנֵי הַפְּרוּשִׁין לְעוֹלָם
נְשִׁין לְגַבֵּי נְשִׁין וְדְכוּרִין לְגַבֵּי דְכוּרִין. עַד
כָּאֵן לְשׁוֹנו הַקְדוּשׁ.

— ❦ מקורות וציונים ❦ —
(טטו) על הזוכר עס:

אִוְלָם הָרַב מֵרֵאשִׁית הַפְּנִימִים ^(טכ) הַעִיר בְּזוֹה, וְזוֹה לְשׁוֹנוֹ: כִּי דִרְדָּה הִסֵּב הוּא וְיָקַבְשָׁה סִבּוֹ יחד, אֲבָל הָאֲבוֹת לֹא נִקְבְּרוּ בְּזִמְנָא אַחַד.

וּכְתַב עוֹד: וּכְשֶׁהֵייתִי כְּאִימְלִיָּא דְּבִרְתִּי עִם שְׁלִיחַ אַחַד מִחֲבֵרוֹן, הָיָה נִגְבְּרָא מֵהִימְנָא, וְשָׁמּוּ חָכְם רַבִּי יִצְחָק זְאֵבִי זְכָרוֹנוֹ לְבִרְכָה, וּכְשֶׁבָּאנוּ לְדַבֵּר מֵעֵינֵן מְעַרְתַּת הַמִּכְפָּלָה, אֲמַרְתִּי: כִּבְרָ יְדוּעַ הוּא שְׁעֵכֶשׁוּ בַעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים הַכֹּל בְּיַדִּי אַרְוֶרָה, וְאֵין רְשׁוֹת לְשׁוֹם אָדָם וְאִמָּה אַחֲרַת לְהַכְנִס לְהַחֲצֹר שְׁסָבִיב הַמְעַרְהָ, בְּלַתִּי הִישְׁמַעְאֵלִים לְכַד, הֵם נִכְנָסִין בְּכֹל יוֹם לְהַתְפַּלֵּל שְׁמָה. אֲמַנָּם אִם יֵשׁ לֹא אִיזָה יְדִיעָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, וְגִיד לִי.

וְהַשִּׁיב לִי: הָאֲמַת הוּא שְׁאֵין רְשׁוֹת לְשׁוֹם אָדָם לְהַכְנִס לְשָׁם, וּבַעֲנֵשׁ מִיתָה, אַף לְהַשׁוֹמֵר וְשִׁמְעָאֵל הַיּוֹשֵׁב שָׁם אִם מֵנִיחַ לְאַחַד לְהַכְנִס.

אֲבָל זְכוּר אֲנִי כְּשֶׁהֵייתִי בֶן שֶׁבְעָה אוֹ שְׁמוֹנֶה שָׁנִים, נִכְנָסְתִּי אֲנִי עִם אִמִּי זְכָרוֹנָה לְבִרְכָה, עַל פִּי סִבָּה שֶׁהַשׁוֹמֵר חָלָה מְאֹד, וְשָׁלַח אַחֲרַי אִמִּי שֶׁהִיא מִכִּירָה שֶׁהִיא בְּקִיָּאָה הַרְבֵּה בְּרַפּוּאוֹת הַעֲשֻׁבִים וְהַסְּמָמִינִים, וְצוּהָ שֶׁתָּבֹא אֵלָיו בְּלִילָה וּבְהַצְנַע מְאֹד, וְלִקְחָה אוֹתִי אִתָּה עִמָּה בְּרְשׁוֹת הַשׁוֹמֵר הַלֵּו.

וְהִנֵּה קוֹרָא לְיַעֲקֹב וְלֵאמֹר אֲמַצְעִיתָא, עַל דִּרְדָּה אֲמַרְם זְכָרוֹנָם לְבִרְכָה ^(טז) וּבָא לֹא לְקַרְנֵן דְּרוּמִית מְזַרְחִית מְזַרְחִית וְכוּ', כָּל פְּנוֹת שְׂאֵתָה פּוֹנֶה לֹא יְהִי אֵלָא לִימִין, וְהוּא אֲבִרְהֵם מְעַרְבִית דְּרוּמִית. וְאִתִּי בְּזוֹה שְׁפִיר נָשִׁין לְגַבִּי נָשִׁין, וְדוּק בְּזוֹה, וְעֵינֵן בְּזוֹהֵר הַרְקִיעַ וְדִלָּא כְּמַקְדֵּשׁ מְלָךְ, עַד כָּאֵן לְשׁוֹנוֹ.

וְהָרַב סִדֵּר הַדּוּרוֹת ^(טז) אֲצַל קְבוּרַת יַעֲקֹב הִבִּיא וְזוֹה לְשׁוֹנוֹ: קְבוּרַת הָאֲבוֹת בְּזוֹהֵר ^(טז) עַד שִׁיבּוּא אֱלִיהוֹ, בְּשִׁתֵּי שׁוּרוֹת, בְּזוֹה לְפִירְשׁ הַרְאֵשׁוֹן:

**אָדָם חָוָה שָׂרָה אֲבִרְהֵם
יִצְחָק רַבְּקָה לֵאמֹר יַעֲקֹב**

וּבְסִפְרֵי שְׁלֵמָה הַמְּלֵךְ נִמְצָא בְּדִרְדָּה אַחֲרַת, בְּזוֹה:

**אָדָם חָוָה שָׂרָה אֲבִרְהֵם
רַבְּקָה יִצְחָק יַעֲקֹב לֵאמֹר**

^[צ] **וּלְפָלְא** עַל הַגָּאוֹן הַקְּדוּשׁ הַנּוֹרָא בַּעַל סִדֵּר הַדּוּרוֹת, אַחֲרַי כִּי נָחִית לְהִבִּיא סִדֵּר קְבוּרַת הָאֲבוֹת, לְמָה הַשְּׁמִיט דְּבַרִּי הַיְרוּשְׁלָמִי ^(טז) דְּאִיתָא שָׁם: אֲמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק אֲבוֹת דִּרְדָּה הִסֵּב הֵם קְבוּרִים. וּפְרָשׁוּ הַגָּאוֹנִים פְּנֵי מִשָּׁה וְקִרְבָּן הַעֲדָה ^(טז) דְּאֲבִרְהֵם בְּאֲמַצְעַי, יִצְחָק לְמַעַלָּה הִימְנוּ, וְיַעֲקֹב לְמַטָּה הִימְנוּ. גַּם הַגָּאוֹן יָפָה מֵרֵאשִׁית ^(טכ) פִּירֵשׁ בֶּן.

— ❦ — **מקורות וציונים** — ❦ —

(טז) זכאים, דף נג ע"א: (טז) ד"א ר"כ.
מכדו' וארשא דף לז ע"א: (טז) כ"ל,

במדבר, פר' שלח, דף קסד ע"א: (טז) תענית, פ"ד ה"ג, דף כ"א ע"א: (טכ) על הירושלמי
שם: (טכ) שם, פ"ד ה"ע: (טכ) שם:

— ❦ — **עמק חברון** — ❦ —

[ע] עכ"ל סדר הדורות:

ובכמו שאמרנו, שהרי אברהם ושרה נקברו בראשונה שמה, והשני לו למטה ממנו וכו'.

עוד ספר לי החכם השלם הנזכר למעלה שראה עוד שם מן הצד כמו תבה עשויה בתוך עמוד הכותל, ושאלו להשומר מה זה? ואמר שמקבלים הם כי ראשו של עשו טמון וקבור שם מלמטה, ולא כתבו שמו, כי אם עשו זה לסימן.

וזהו בדברי אנדה דסוטה בגמרא דילן^(סד) דחוששים בן דן קמליה ומחיה ארישא ביום שנקבר יעקב. או כמסורת אנדה דהאי תלמודא^(סד) שמשורת בידם מאבותיהם שיהודה הרג לעשו, שנאמר^(סד) 'ידך בערף איבד'. ענין שם פי קצרתו^[עא].

ובשנכנסו להחצר הוליד אותנו למעלה להכפה הבנויה

על גבי המערה, והיא שעשתה הילני המלכה לכבוד, והיא מצוירת ובנויה לתלפיות, יפה עד מאד. וכשהיינו למעלה ראינו שבשמי הכפה מצויין הכל ובסימן על האבות ואמהות הנתונים במערה למטה, ושם אי אפשר לשום נפש להכנס. ובתוך כך ראינו בשמי הכפה בראש כתוב אברהם, ובצדו כנגדו שרה. ובאמצע כתוב יצחק, ובצדו כנגדו רבקה. ואחר כך יעקב ובצדו כנגדו לאה.

ואם הוא כך, צריך לפרש 'דרך הסב' דקאמר הכא, היינו כענין ריש הברייתא בזמן שהן שתי מפות הגדול שבהן עולה ומסב בראש העליונה וכו',

עמק חברון

[עא] בס"ד במהדורא חדשה זו הכנסנו את כל ההשמטות מתוך מראה הפנים בתוך גוף הספר:

מקורות וציונים

(תכג) צצלי, סוטה, 97 יג ע"ג:
(תכד) ירושלמי, כתובות, פרק א הלכה ה,
97 ה ע"ג: (תכה) זרחשית, מט, ח:

ילקוט מדרשים חדש

בזכות יעקב אבינו

רבי יודן אמר תרתי, רבי יודן אמר כל הרוללות שישראל עושין ומצליחין בעולם הוה, בזכות אותו האבק של יעקב אבינו. רבי יודן אמר חורי, כל פרנממאי שישראל עושין ומצליחין בעולם הוה, בזכות אותו האבק של יעקב אבינו. רבי עזריה אמר תרתי, כל מלחמות שישראל עושין ומצליחין, בזכות האבק של יעקב אבינו. רבי עזריה אמר חורי, כל תורה שישראל עושין בעולם הוה בזכות יעקב אבינו. רבי ברכיה ורבי סימון בשם רבי אבהו אותו האבק נמלו הקדוש ברוך הוא ונתנו תחת כסא הכבוד שלו, הדיא הוא דכתיב (מזס ב, א) ה' בסופה ובשערה דרבו וענין אבק רגליו.

[שיר השירים רבה, פרשה ג, (ה)]

מאמר מ"ב

גִּדְלַת מַעֲלַת עֵינֵינוּ קִנִּית נַחֲלָה בְּאַרְץ הַקֹּדֶשׁ תִּבְנֶה
וּתְבֻנֶנּוּ, וּבִפְרֹט בְּעִיר הַקֹּדֶשׁ חֵבְרוֹן תִּבְנֶה וּתְבֻנֶנּוּ

הוא, מה שהכל יכספוהו. ולפי שהיה מביא ראיה לזה מהמקומות אשר היו נקראים בשמות מתחלפים, לפי שהיו נקראים על שם אמות מתחלפים שהיו נלחמים עליה, היא ראיה חלושה. שנוכל לומר בשנוי השמות טעם אחר. לזה אמר 'הרי הוא אומר', ירצה, למה תביא ראיה מכל זה להראות שהכל יכספו את הארץ, הרי הוא אומר, 'ואתן לך ארץ חמדה', שגראה שהיא נחמדת ונכספת מהכל. ולפי שהיה לו לומר 'ארץ חמדה', לומר שהיא חמודה מהכל, אחר שהחמדה היא בבחינת החומד אשר יחמד הדבר, לא בבחינת עצמה מצד היותה נחמדת. ועוד, כי מלת 'חמדה' שם דבר, ומלת 'חמודה' שם התאר, והסמיכות יורה על היותו תאר, ואם בן היתה^[ג] לו לומר ארץ 'חמודה' או 'נחמדת'. לזה אמרו שקרא 'חמדה' לחולאות, ירצה שהוא תכשיט למלכים ולשולטנים^[ד], שמי שלא היה לו

ספרי^(כז) איתא וזה לשונו: הרי הוא אומר^(כח) 'ואתן לך ארץ חמדה' נחלת צבי צבאות גוים'. 'ארץ חמדה', ארץ שעשויה חולאות חולאות למלכים ושולטנים, שכל מלך ושולטן שלא קנה בארץ ישראל חולאות, אומר: לא עשיתי כלום.

רבי יהודא אומר: וכי אחד ושלוש מלך שהיו לשעבר, כולם היו בארץ ישראל? אלא בדרך שעושים ברומי עבשו, שכל מלך ושולטן שלא קנה פלטיאות וחולאות ברומי, אומר לא עשיתי כלום. כך כל מלך ושולטן שלא קנה פלטיאות וחולאות בארץ ישראל אומר^ו לא עשיתי כלום^[עב].

לח

ולבאר דבריהם הקדושים, כתב הרב לב אהרן^(כט), וזה לשונו: חכמינו זכרונם לברכה בהיותם מספרים שם בשבחה של ארץ ישראל, הביאו ראיה מזה הפסוק לומר שהדבר הטוב והמשבח

עמק חברון

[עב] עכ"ל הספרי:

[עג] בדפוס הגי' כאן "היו",

ותוקן ע"פ המקור, ספר לב

אהרן: [עד] בדפוס הגי' כאן "ולשטולנים". ותוקן ע"פ המקור, ספר לב אהרן. וכ"ה

גי' רבינו לעיל (ד"כ ספרי):

מקורות וצינונים

(תכו) דברים, פרשת עקב, פיסקא לז: (תכז) ירמיי', ג, יט:

(תכח) יכושע, יג, סו' ט, ויניחא שס"ט דף פח ע"א:

קניי בארץ ישראל חולאות, היה אומר שכל מלכותו פאין נגדה, ולא עשה ולא כלום בכל מה שעשה. ובה היה חמדת הדברים פולם, אחר שלא יחמדו המלכים מלכותם אלא בה, ופירש הפסוק ארץ שהיא נותנת חמדה לאנשים המלכים במלכותם, שאם לא קנה בארץ ישראל אין לו חמדה בכל מלכותו, כי יאמר לא עשיתי כלום.

והוא מה שאמר הכתוב (תכט) 'צבי צבאות גוים', ירצה יפי כל צבאותם שלא היה יפה בעיניהם מה שהיה להם מן הצבאות, אלא בחלק שהיה להם מן הארץ.

ורבי יהודה יליף זה ממה שיחס השלשים ואחד מלכים לארץ, ואי אפשר שנאמר כי אחר שכל המלכים אשר היו בעולם שלשים ואחד, שכלם היו בארץ ישראל, ושאר הארצות בלא כלום.

והנה למד רבי יהודה שכל המלכים לא היו אלא שלשים ואחד, ממה שאמר הכתוב (ת"י) אחר שמנאם כל מלכים שלשים ואחד, שמלבד שהוא מותר כמו שאמרנו, היה לו לומר 'כל מלכי הארץ'. אלא שמה שבא למדנו, הוא שכל מלכים אשר היו אז בעולם היו שלשים ואחד מלכים.

והיאך יתכן שנאמין שכלם היו בארץ? אלא ודאי שכל אחד במלכותו,

ונקראו מלכי הארץ לפי שכל אחד היה חלק בארץ.

ובזה נבין אמרו (תל"ה) 'ואלה מלכי הארץ אשר הבה וגו', שאחר שהם מלכי הארץ, פשיטא שבארץ הם, ולמה אם כן הוצרך לומר המקום אשר בו הם? לזה נאמר שאמרו מלכי הארץ ° הוא מלכי כל הארץ (פירוש, מלכי כל העולם בלו), אלא שהיה להם חלק בארץ, ולזה באו פולם להציל חלקם מן הארץ, והבו בארץ. עד כאן לשון הגאון הנורא גר המערבי בספרו הנכבד לב אהרן הנדפס בוויניציא שנת שם"ח לפרט קטן.

אליכם אישים אקרא הנדיבים בעם, אשר על נדיבות יקומו, שימו לבבכם איד כל מלכי ושלטוני ארץ נתנו נפשם להיות להם חלק בארץ, ואם לא היה לו חלק בארץ לא היה לו חמדה בכל מלכותו, וגם בזמן הזה היא חמדת לבב שרים ורוזני ארץ, לא יערכוה זהב וזכוכית (ת"י) וכל חמדת תבל פאין נגדה.

על אחת כמה וכמה אנחנו ישראל אשר הארץ נתנה לנו למורשה, וזכות גדול הוא לכל מי שיש לו חלק ונחלה בארץ הקדושה בחיי חיותו, גם לאחר אריכת ימיו ושנותיו בעולם העליון פמבואר בכמה מקומות. וכמו שהביא הגאון הרב אברהם אבן עזרא (ת"י), על פסוק 'ויקן את חלקת

מקורות וצייונים

(תכט) ירמיהו, ג, יט: (תל) יחזקאל, יב, כד: (תלה) שם, פסוק ז: (תלג) ע"פ חיוז, כה, ח: (תלג) זרחשית, פ"ו וישלח, לג יט:

השָׁדָה, זֶה לְשׁוֹנו הַזֶּהֱב: מַעֲלָה גְדוֹלָה יֵשׁ
לְאַרְץ יִשְׂרָאֵל, וְמוֹ שֵׁישׁ לוֹ בַּה חֶלֶק, הַשּׁוֹב
הוּא כְּחֶלֶק עוֹלָם הַבָּא.

וְעוֹד חֶבֶה יִתְּרָה נֹדַעַת לְמוֹ שֵׁישׁ לוֹ
נִחְלָה בְּעִיר הַקִּדְּשׁ חֶבְרוֹן תִּבְנֶה
וְתַבּוֹנוֹ, מִמָּה שֶׁכָּתַב (תלד) הַגָּאֹן הַקִּדְּשׁ
מוֹרְנו הָרַב דּוֹב בְּעַר נִשְׁמָתוֹ בְּגִנְזוֹ מְרוֹמִים
בֶּן הַגָּאֹן הַקִּדְּשׁ שֶׁר הַתּוֹרָה מוֹרְנו הָרַב
רַבִּי שְׁנִיאֹר זְלַמֵּן נִשְׁמָתוֹ בְּגִנְזוֹ מְרוֹמִים
בְּעַל הַתְּנִיָּא וְהַשְׁלָחַן עָרוּךְ, וְזֶה לְשׁוֹנו

הַקִּדְּשׁ: מִצָּאתִי כְּתוּב בְּכַתְּבֵי הַגָּאֹן
הַרְדֵּב"ז וְכְרוֹנו לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא שְׁפָל מִו
שֵׁישׁ לוֹ חֶלֶק וְנִחְלָה בְּעִיר הַקִּדְּשׁ חֶבְרוֹן
תִּבְנֶה וְתַבּוֹנוֹ, בְּמוֹחַ הוּא שֵׁינְצֵל מִחֶבְרוֹת
הַקִּבְרָ [עה]. וְהַדְּבָרִים עֵתִיקִים, כְּדָאִים
וְרֵאוּם לְסִמּוּךְ עֲלֵיהֶם. חוּסוֹ וְחִמְלוֹ עַל
נַפְשׁוֹתֵיכֶם לְהַטִּיב לָכֶם, וְעַל חֶרְבוֹת הָעִיר
קִבְרוֹת אָבוֹתֵינוּ הַקִּדְּשִׁים, הָעִיר הַיּוֹנָה
חֲמִדַת הַלְּכָבוֹת מְרֵאשׁ צוּרִים וְגִבְעוֹת
עוֹלָם, זְכוּתָם יִגַּן עֲלֵינוּ לְהוֹשִׁיעַ בְּתַשׁוּעַת
עוֹלָמִים בְּמַהֲרָה בְּיַמֵּינוּ אָמֵן.

עמק חברון

[עה] עכ"ד הרדב"ז:

מקורות וציונים

(תלד) כרצ שמעון מנשה חייקין, מרצני
עיי"ק חצרון ת"ו, הדפוס את המכתב הג"ל
צשנת תרמ"ח. לילומו נמלח צספר "מגדל עז" להר"י מונדשוין, שנת תש"מ, עמוד תקכו, וכן
צעמוד תקלה:

יִלְקוּט מִדְּרָשִׁים חֲדָשׁ

אם צדיקים היו האבות תן לישראל מעשה אבותם!

אָמַר רַבִּי זְבִידָא, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: אָמַר מֹשֶׁה: רַבּוֹן הָעוֹלָם! אָבוֹת הָעוֹלָם הָיוּ צַדִּיקִים אוֹ
רְשָׁעִים? הִפְרַשׁ בֵּין אֵלוֹ לְאֵלוֹ! אִם הָיוּ רְשָׁעִים – יִפַּח אֶתְּהָ עוֹשָׂה לְבִנְיָהֶם כְּדָ, לְמַחַ? שְׁלֵא הָיוּ לְאָבוֹתָם
אֲצִלָּד מַעֲשִׂים, וְאִם צַדִּיקִים הֵם – תֵּן לָהֶם מַעֲשֵׂה אוֹתָם! הָיוּ – 'זְכַר לְאֲבֹרָהֶם'. (שמו"ט, ל"ג, יג).

[שמות רצה מד ט].

הכל הולך אחר ההתוכם!

שויתי יי לנגדי תמיד [עו] (תלז) טוב אחרית דבר (תלז) בעתו עת דודים (תלז), מה נכבד היום הזה בהגלות נגלות לכם (תלז) מאחד הפחותים כמוני, אשר לקטתי באמרים - מאחורי הקוצרים (תלז), ואספתים אל תוך ילקוטי ילקוט העני, משילכו הנמושות (תמ), לקוטי בתר לקוטי (תמ), חותם תקנית (תמ) אמרי נועם, צוף דבש (תמ), מגוית אריות (תמ) מהררי נמרים (תמ), מבארות חפרום שרים (תמ), מאורות הגדולים, רבותינו הקדושים, זכרם לברכה, פנינים יקרים משבצים זהב מלאים זו מפיקים נהה, המה בגדלם, מעריצים ומקדישים, מפליגים ומגדילים, שבח עדב יקר ערך מעלת קדשת המקום הנורא הזה קרית ארבע היא חברון תפנה ותכונן, העיר היונה חמדת לבב אבותינו הקדושים זכותם יגן עלינו אמן אשר חמדה לישבתם בה,

פמבואר בזהר הקדוש (תמ) הובא בשל"ה ° הקדוש, האירו דברי קדשם למעלה בילקוטינו זה (תמ), וזה לשונו הקדוש: ברין תאיב אברהם דיוריה ביהוא אתר, ולביה ורעויתה הנה תדיר במערתא, נראה בעליל כי לבד עוצם חשקו אל המערה, נכספה וגם פלטה נפשו, לשום את דירתו במקום הקודש הזה.

והענין הוא כי הגם אשר עוד טרם זאת, נטה שם אהלו וביתו נאווה קודש, ושם פרת עמו הברית, ושם נגלה אליו השם. כבר נגזרה גזירת בין הבריתים, ומעת לידת יצחק אבינו עליו השלום התחיל הגלות, פידוע מרבותינו זכרונם לברכה, והכרח לגור בארץ פלשתים ימים רבים, וגם בבאר שבע, אנוס על פי הדבור. אפס רבו געגועיו לשוב לשבת להתעדן להתעלים באהבת קדשת המקום המקנה והנכסף לתכלית הנבראים.

☪ מקורות וציונים ☪

(תלז) תכלים, עו, ח: (תלו) קבלת, ז, ח: (תלו) ע"פ יחזקאל, עו, ח: (תלח) ע"פ שמואל-ב, ו, כ: (תלט) ע"פ רות, ב, ז: (תמ) ע"פ משנה פאה, ח, ח: (תמא) ע"פ תענית, דף ו ע"ב: (תמז) יחזקאל, כח, יב: (תמו) צמדבר, כא, יח: (תמוז) צראשית, דף קב ע"א: (תמח) מאמר ז, עמוד כב:

☪ עמק חברון ☪

[עו] בדפ"ר הוא בר"ת, שיל"ת. נודע שברוב ככל המקומות לא הערנו על פתיחת ר"ת]:

(תמד) ע"פ שופטים, כד: (תמד) ע"פ משלי, עו, כד: (תמד) ע"פ שופטים, יד, ח: (תמה) שיר השירים, ד, ח: (תמו) צמדבר, כא, יח: (תמוז) צראשית, דף קב ע"א: (תמח) מאמר ז, עמוד כב:

1700

יסורים. ואלו הן: תורה, ארץ ישראל, ועולם הבא וכו' עיין שם. וסוד הדברים, כי שלשת אלה הם תלוים בעולם המחשבה, כידוע לכל מבין: תורה בסוד אורייתא מחכמה נפקת^(טז), ארץ ישראל בסוד אפא יסד ברתא, עולם הבא בסוד ונהר יצא מעדן^(טז). וכלם לא נתנו אלא על ידי יסורים, בסוד כך עלה במחשבה במיתתו של רבי עקיבא^(טז). (והדברים עתיקין, ולא באתי אלא כמזכיר לעורר, ואני חסר תבונה).

אשר על פי זה יבאר ויובן סמיכת מפורות הש"ס^(טז) אחר אריכות דבריהם בשבח ארץ הקודש תבנה ותכונן ומעלת הנקברים שמה, שרבי אלעזר אומר מתי חוץ לארץ אינם חיים, ורבי אילעא אומר דצדיקי חוץ לארץ חיים על ידי גלגול מחילות, אפיי אומר מחילות נעשו להם פקדע וכו' עיין שם.

והביא עוד תכף^(טז) מאמר רבי אלעזר: עמי הארצות אינם חיים, שנאמר^(טז) 'מתים בל יחיו' וגו'. תניא גמי הכי: 'מתים בל יחיו', יכול לכלל? תלמוד לומר^(טז) 'רפאים בל יקומו', במרפה עצמו מדברי תורה הכתוב מדבר. אומר ליה רבי יוחנן: לא נוחא ליה למרייהו דאמרת להו

אם כן איפוא זאת חוכתנו ונעשנה, לצאת בעקבי הצאן, ללכת בדרכיהם הקדושים, לאהב את אשר אהבו, ולחמד את אשר חמדו, ולבחר באשר בחרו, לחונן עפר קודש מקום מנוחתם וקמדתם וכותם יגן עלינו אמן, מעשה אבות ירשו בנים, לשכון במקום קדשם ולהתאמץ בכל עוז להגדיל הישוב, ולהשמיע קול יעקב בחוצות וברחובות מקום טהרתם.

ואם אין כל אדם זוכה לזה לשום דירתו שמה במקום הקודש, על כל זאת מגמת נפשו ורצונו ראוי שתהיה עינו ולבו שמה כל הימים^(טז), במחשבה ורעותא דלבא, מתוך אמתת נקדת הלב.

ומחשבה מועלת במקום הקודש, כמבואר בתובות^(טז) ו'לציון יאמר איש ואיש ילד בה והוא יבונה עליו'^(טז), אומר רבי מיישא בר בריה דרבי יהושע בן לוי: אחד הנולד בה, ואחד המצפה לראותה.

ועל דרך האמת יובן על פי מירת רבי שמעון בר יוחאי בש"ס^(טז): תנא רבי שמעון בר יוחאי אומר: שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכלן לא נתנו אלא על ידי

מקורות וציונים

(תנט) ע"פ דברי הימים"ב, ז, עז: (תג) דף עה ע"א: (תנא) תהלים, פז, ה: (תנז) זרכות, דף ה ע"א: (תנג) ע"פ זוהר, כרך ב, שמות, דף פה ע"א: (תנד) ע"פ זוהר, כרך ג, דברים, דף חלר ע"א: (תנה) מנחות דף כע ע"ב: (תנו) סוף כתובות, דף קיא ע"א: (תנז) שם ע"ב, וכוספנו מקומות שרצינו השמיט עם תיבת וכו': (תנח) ישעיה, כו, יד: (תנט) שם:

יחד באור מקור מחצבם. כי כמו שפצינו במעלות סגלת התורה אשר גם מי שלא זכה להשתמש באורה בפועל, נמצא לו תקנה שיוכל לזכות להנות מאורה בהיותו משמש הכשר עמלים, בהיותו מהנה תלמידי חכמים מנכסיו או אור תורה תחיהו, כמו כן בדבר הזה תגדל גם מעלת ארץ ישראל, כי גם מי שלא זכה בפועל לקים מצות ישיבת ארץ ישראל, יוכל לזכות בה במעלת רוחניותה, בהיותו מצפה לראותה.

ובמה יודע איפוא תכלית פונתו הטובה? בהיותו מהנה יושבי הארץ מנכסיו, ומשתדל בכל כחו להחזיק בידו יושביה, למען יחזקו בתורת השם (70) ויראתו, אשר תרוויחהו איתנהו. או יחשב לו פאלו קים בפועל מצות ישיבת הארץ, לזכות במעלותיה הרוחניים, כי ענין אחד להם, במאמר רבי שמעון בר יוחאי הנזכר. ובהו יוצדק סמיכות המאמרים, אשר על פי פשוטם אין להם קשר יחדיו.

ועתה אתם ברוכי השם, שלומי אמוני ישראל, פקחו עיניכם, ושימו לבבכם, לקול הקריאה הנאמנה הזאת. אל תשקיפו אל שפלות המדבר, אחים יקרים הביטו נא וראו אל רוממות מעלת הדברים, אשר הם מרומים ישפוננו.

הכי, שהוא במרפה עצמו לעבודת בוכבים הוא דכתיב! אמר ליה מקרא אני דורש, דכתיב (71) 'כי טל אורת טלך וארץ רפאים תפיל', כל המשתמש באור תורה - אור תורה מחיהו, וכל שאין משתמש באור תורה - אין אור תורה מחיהו. בין דחוייה דקמפטער, אמר ליה: רבי, מצאתי להם תקנה מן התורה (72) 'אתם הדבקים בה' אהיכם חיים בלכם היום', וכי אפשר לדבוקי בשכינה? והכתיב (73) 'כי ה' אלהיך אש אכלה הוא?' אלא, כל המשיא בתו לתלמיד חכם, והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים, והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו, מעלה עליו הכתוב פאלו נדבק בשכינה. פיוצא בדבר אתה אומר (74) 'לאהבה את ה' אלהיך ולדבקה בו', וכי אפשר לאדם לדבק בשכינה? אלא כל המשיא בתו לתלמיד חכם, והעושה פרקמטיא לתלמידי חכמים, והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו, מעלה עליו הכתוב פאלו נדבק בשכינה [75].

אשר סמיכות המאמר הזה לכאן לכאורה אין לו מקום, אולם על פי דרכנו יבא פמין חמור. ירצה יען כי שניהם יחד, המתנות הטובות האלה, תורה וארץ ישראל, שלזכים גם יחד בסגלותיהם הפרטית הזאת, באשר יכוננו

— עמק חברון —

[עז] ע"כ מהגמ' כתובות:

— מקורות וציונים —

(תס) טס, יט: (תסא) דצריס, ד, ז: (תסב) טס, כד:

(תסג) דצריס, ל, כ: (תסד) ע"פ דצרי הימס"ב, לא, ז:

חוססו והחלו על חרבות העיר הזאת, עורו נא התעוררו נא ברגש קודש מאד נעלה. קומו והתעורדו לצאת לעזרת השם בגבורים (תסס), מלאו ידכם לשאת עליכם ברכה (תס), איש אחיו יעזרו ויאמר לרעהו (תס), חזק ונתחזק בעד עמנו ובעד עיר אֵהינו (תסס), מקום מנוחת אבותינו הקדושים וְכוּתם יגן עלינו אמן, המושפלת עד שאול תחתיה, נשפחת מני לב, אין עוזר ואין תומך, ואין חונן ואין מרחם.

לר

השתדלו והרבו פעלים לתורה ולתעודה, איש איש ממלאכתו, מי בגופו ומי בממונו מי בגותו, ומי בהונו, החכם בחקמתו, והעשיר בעשרו והנדיב בנדבתו, והמשתדל בהשתדלותו, בכדי שיוכלו להרבות הישוב בעיר קדשינו תבנה ותכונן.

קנו אחוזות, בנו בתים, פתי מחסה לעניים, פתי חסד, פתי תלמוד תורה וישיבות, העמידו מעמדות, יסדו פתי מדרשות ופתחו שעריהם תמיד כל היום וכל הלילה, אל יחשו המזכירים את השם (תס).

והפיץ השם בידכם יצליח, ויהי נועמו עליכם שתשרה שכונה כמעשה ידיכם, ונזכה כלנו יחד לשמוע קול שופר

של משיח צדקנו אילו של יצחק אבינו עליו השלום במהרה בימינו אמן.

בעתרת העלוב הנדבא, שח מעפר (תט), צועק ונאנח מקורות הלב, משמיע במרום קולו, אולי יחוס עם עני ואביון אולי ירחם, מדבר בצדקה, ומעתיר בצעקה.

חותם בברכה בש"א [עח] לחודש מנחם אב דשנתנו התערב לפרט גדול, פה עיר הקדש חברון תבנה ותכונן במהרה בימינו, אמן.

העני המלמט מרדכי חיים, בן לאדוני אבי מורי ורבי הרב החסיד והעניו, מפלא בתורה ויראה, כבוד קדשת שם תפארתו מורנו הרב צבי הירש שיחיה לארך ימים טובים אמן, מגוע השל"ה הקדוש זכרוננו לברכה. ולאמי מורתי הצדקת אשת חיל רבת פעלים מנשים באהל תברך מרת סימא ביילא ת, בת הרב הגאון הצדיק מורנו הרב זאב וואלף זכר צדיק לברכה, בן פתו של הרב הצדיק המפרסם מורנו הרב יצחק מדאלינא, הנקרא כפי כל רבי איציקיל רבי מתתיעם זכר צדיק וקדוש לחיי העולם הבא זכותו יגן עלינו אמן, ולמעלה בקדש דורי דורות גאונים וקדושים וכותם יגן עלינו אמן.

❦ מקורות וציונים ❦

(תסה) ע"פ שופטים, ה, כג: (תסו) ע"פ שמואל, לב, כט: (תסז) ע"פ ישעיהו, מא, ו: (תסה) ע"פ שמואל-ב, י, יב: (תסט) ע"פ

❦ עמק חברון ❦

[עח] נראה שיש לפתוח ר"ת אלו או בשליש אחרון או בשליש אמצעי:

ישעיהו סב, ו: (תע) ע"פ ישעיהו כב, יב:

מִפְרָסְמִין עוֹשֵׂי מִצְוָה^[עט]

בְּרַבִּי אֲשֶׁר זְעָלִיג זְכָרוֹנוֹ לְבִרְכָה, נִסְתַּלַּק לְבֵית עוֹלָמוֹ י"ג תַּמּוּז.

וְהֵלֵא הוּא הַנְּדִיב הַיָּקָר הַנִּכְבָּד, מוֹרְנוּ הַרַב שְׁמַעוֹן בֶּן פִּינְא גֵרוֹ יְאִיר וְוּנְתָנוּ רַבְּקָה בַת הַיְנָדָא הַשֵּׁם יִשְׁמְרֵם וַיְצִילֵם יְבָרְכֵם ה' בְּמִשְׁאֵלוֹת לְכַבֵּם לְטוֹבָה.

וּמַעֲמָקֵי לְבָבֵי הַנְּנִי לְתַת תְּשׁוּאוֹת חַן לְהוֹקִיר פְּעֻלָּם הַטוֹב שֶׁל כָּל הַעוֹסְקִים וְהַמְשַׁתְּדָלִים לְטוֹבַת יִשׁוּב הָעִיר הַקְּדוּשָׁה הַזֹּאת קִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֲבֵרוֹן מְקוֹם מְנוּחַת אַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוּשִׁים זְכוֹתָם יִגְן עָלֵינוּ אֲמֵן בְּאוֹרֵם יְאִיר לָנוּ וּבִפְרֹט לְכַבּוֹד יְדִיד נֶפֶשׁ הַרַב הַחֲשׁוֹב הַנִּכְבָּד אִישׁ חֵיל רַב פְּעֻלִים כְּבוֹד שֵׁם תְּפָאֲרָתוֹ מוֹרְנוּ הַרַב שְׁמַעוֹן הוֹיזְמָאן הַשֵּׁם יִשְׁמְרֵהוּ וַיְצִילֵהוּ וּבְנָיו הַיָּקָרִים וְחַתָּנָיו הַנְּעִימִים וְכָל הַנְּלוּיִם אֲלֵיהֶם, אֲשֶׁר בְּרוּב עוֹז וְתַעֲצוּמוֹת הוּא מִשְׁתַּדֵּל לְחֻזֵק הַיִּשׁוּב, וְיִשְׂאוּ בְּרַכָּה מֵאֵת ה' בְּאוֹרֵךְ יָמִים וְשָׁנוֹת חַיִּים.

וְחֻבָּה יִתְרָה נּוֹדַעַת לְכַבּוֹד גִּיסֵי הַיָּקָר הַרַב הַחֲשׁוֹב הַמְּפָלֵג כְּבוֹד שֵׁם תְּפָאֲרָתוֹ מוֹרְנוּ הַרַב שְׁמַחָה בְּהֵנָא הַשֵּׁם יִשְׁמְרֵהוּ וַיְצִילֵהוּ וְאֲחֵי הַיָּקָרִים הַרַב הַחֲשׁוֹב הַמְּפָלֵג מוֹרְנוּ הַרַב יוֹסֵף וְהַאֲבָרְכִים הַחֲסִידִים

וְכֵן כָּתַב הַרְשָׁב"א בְּתִשְׁבּוּתָיו לְאֵלִפִים^(תעא), הַבֵּיאֵו רַמ"א^(תעב), וְנִקּוּדוֹת הַכֶּסֶף^(תעג) בְּהַשְׁגָּתוֹ עַל הַטּוֹרֵי זֶהָב הַעֵתִיק בְּקִצּוֹר, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: שִׁזוּ מִדַּת חֲכָמִים וּמִדַּת וְתִיקוֹן, כְּדִי לְחַן שְׂכָר לְעוֹשֵׂי מִצְוָה וְכו', וּמִכָּאֵן אַתָּה לְמַד שֶׁהָיוּ נוֹהֲגִין לְכַתּוֹב בֶּן שְׁמוֹת הַמְּקַדְּשִׁים לְשִׁמְיִם לְהִיּוֹת לָהֶם לְזִכְרוֹן טוֹב עַל מִצְוָה וּלְפִתּוֹחַ דַּלַּת לְעוֹשֵׂי מִצְוָה. עַן שָׁם.

בְּשֵׁם הַחֶסֶד וְהַרְחָמִים יִזְכֵּר שְׁמוֹ הַטוֹב שֶׁל יְדִידֵנוּ הַרַב הַגְּבִיר רוֹדֵף צְדָקָה רַב פְּעֻלִים כְּבוֹד שֵׁם תְּפָאֲרָתוֹ מוֹרְנוּ הַרַב חַיִּים מִיבֵל בֶּן הַרַב יִצְחָק צָבִי גְרִינְבֵּאָרְגַּה הַשֵּׁם יִשְׁמְרֵהוּ וַיְצִילֵהוּ אֲשֶׁר יָסַד פֶּה עִיר הַקְּדֻשָׁה בֵּית הַמְּדֻרָשׁ וַיִּשְׁיבָה לְהַחְזִיק יְדֵי לוֹמְדֵי תוֹרָה, וַיִּקְרָא עַל שְׁמוֹ, יְהִי חֶסֶד ה' חוֹפֵף עָלָיו כָּל הַיּוֹם וְחַפֵּץ ה' בְּיָדוֹ יְצַלֵּהוּ, לְהַרְבּוֹת פְּעֻלִים לְתוֹרָה וּלְתַעֲוּדָה, כְּמִשְׁאֵלוֹת לְכַבּוֹ הַטוֹב.

הַטִּיבָה ה' לְיִשְׂרָאֵל בְּלִבּוֹתָם אֲשֶׁר נִשְׂא לְבָם אוֹתָם לְתַת יָדָם לְעוֹר הוֹצֵאוֹת הַדְּפּוּם הֵלֵא הִיא הָאִשָּׁה הַנְּדִיבָה מֵרַת רַבְּקָה בַת רַבִּי צָבִי לְזִכְרוֹן שְׁמָה לְטוֹבָה, וּלְעֵלוֹי גִּשְׁמַת בַּעֲלָהּ הַמְּנוּחָה מוֹרְנוּ הַרַב יַעֲקֹב

⊗ מקורות וציורים ⊗ ————— ⊗ עמק חפרון ⊗
 (תעא) סי' תקפא: (תעג) זכגכ, יו"ד סי' רמט: [עט] מתוך מהדורת רבינו המחבר:
 (תעג) שס:

קב

קריית

מפרסמיו עושי מצוה

ארבע

המפלגים מורנו הרב משה אלעזר
מנחם גרו יאיר ומורנו הרב יצחק זאב
גרו יאיר, וזכרם העליון לטובה ויברך את
ביתם בכנים ובכנות בעושר וכבוד לאורך
ימים ושנים טובים, ויצליחם בכל הענינים
לטובה אמן.

מפרסמין עושי מצוה

וכן כתב הרשב"א בתשובותיו לאלפים סי' תקפ"א, הביאו רמ"א בהנהגה, יו"ד סי' רמ"ט, ונקודות הכסף שם בהשגתו על המו"ז העתיק בקיצור וז"ל שזו מדת חכמים ומדת וותקין כדי ליתן שכר לעושי מצוה, ומדת התורה שהיא כותבת—ומפרסמת עושי מצוה וכו' ומכאן אתה למד שהיו נוהגין לכתוב שמות המקדישים לשמים להויה להם לזכון טוב על מצוה ולפתוח דלת לעושי מצוה. עיי"ש

בשם החסד והרחמים יזכר שמו הטוב של ידידינו הרב הנביא רודף צדקה רב פעלים כש"ת מו"ה **חיים מיכל** בה"ר **יצחק צבי גרינבארג** הי"ו אשר יסר פעיה"ק ביהמ"ד וישיבה להחזיק ידי לומדי תורה, ויקרא על שמו יהי חסד ה' חופף עליו כל היום וחפ"ן ה' בידו יצליח, להרבות פעלים לתורה ולתעודה, כמשאלות לבבו הטוב.

המיכה ה' לישרים בלכותם אשר נשא לבם אותם לתת ידם לעזר הוצאות הדפוס ה"ה האשה הנדיבה מ' **רבקה** בת ר' **צבי** לזכרון שמה לטובה, ולע"נ בעלה' המנוח מו"ה **יעקב** בר' **אשר זעריג** ז"ל, נלב"ע י"ג תמוז: וה"ה הנדיב היקר הנכבד, מו"ה **שמעון בן פיגא** נ"י וזו' **רבקה** בת **הינדא** הי"ו יברכם ה' במשאלות לבכם לטובה.

ומעמקי לבבי הנני לתת ת"ח להוקיר פעלם הטוב של כל העוסקים והמשתדלים לטובת ישוב העיר הקדושה הזאת קרית ארבע היא חברון מקום מנוחת אבות"ק זיע"א באורם יאיר לנו וכפרט לכבוד ידיד"נ הרה"ח הנכבד איש חיל רב פעלים כש"ת מו"ה **שמעון הויזמאן** הי"ו ובניו היקרים וחתניו הנעימים וכל הנלוים אליהם, אשר ברוב עזו ותעצומות הוא משתדל לחזק הישוב, ישאו ברכה מאת ה' באורך ימים ושנות חיים.

וחיבה יתירה נודעת לכבוד גיסי היקר הרה"ח המופלג כש"ת מו"ה **שמחה כהנא** הי"ו ואחיי היקרים הרה"ח המופלג מו"ה **יוסף** והאברכים החסידים המופלגים מו"ה **משה אלעזר מנחם** נ"י ומו"ה **יצחק זאב** נ"י, יזכרם העליון לטובה ויברך את ביתם בבנים ובבנות בעושר וכבוד לאורך ימים ושנים טובים, ויצליחם בכל הענינים לטובה אמן.

אֲהַבְתָּ עוֹלָם שָׁלוֹם תִּבְרָא לָהֶם וּבְרִית אֲבוֹת לְפָנֶיךָ תִּזְכֹּר

גִּסְפָּחִים

מִכּוּן דַּעַת תּוֹרָה
שַׁע"י אגודת קדושת ציון

הערות חדשות מהגר"מ חליוה [מח"ס ענפי משה]

עמוד ה, פתח דבר, ד"ה עירובין

[א] עיין מש"כ בזה בספר פרדס יוסף
 עה"ת להגר"ר יוסף פאצאנאווסקי
 זלה"ה (בהגדמ"ת, פר' חיי שרה עמוד שט"א אות י')

מספר איי הים (עמ"ס עירובין, סי' יח ד"ה
 מערת). וע"ע בספר מגדים חדשים (בראשית,
 עמוד ס"א) מש"כ בזה, עי"ש:

עמוד יז, מאמר ה, בענין ויקם שדה עפרון וגו'

[ב] בראשית (כג י') ויקם שדה עפרון אשר
 במכפלה וגו', ופרש"י (ס"ט) וז"ל:
 תקומה היתה לו שיצא מיד הדיוט ליד מלך,
 עי"ש. ועי' בספר מחשוף הלבן להגה"ק רבי
 יעקב אביחצירא זלה"ה (פר' חיי שרה) דכ'
 בתו"ד וז"ל: אפשר דגם כאן במערת
 המכפלה היתה תחת יד קליפת נוגה ורצה
 אברהם אבינו עליו השלום להוציאה
 ולהחזירה לקדושה ויש בזה תיקון קצת
 לקליפת נוגה. עכ"ל. ועי"ש בכל דבריו.

ע"ש רמז לדברי המחשוף הלבן י"ל
 בעזה"י דהנה 'ויקם' ראשי תיבות
 "יצאה מרשות קליפה ונתקדשה", והבן.

ובעיקר הא דנתעלה השדה מחמת דעבר
 לרשותיה דאברהם אבינו ע"ה,
 עיין בספר מאור החיים מדרשותיו דרבינו
 הגה"ק רבי חיים בן עטר זלה"ה (ע"פ גר
 ומושג וגו') דכתב בסו"ד: מיד ויקם השדה
 בזכות שרה ואברהם קם השדה מאליו,
 עכ"ל ועי"ש היטב בכד"ק. וע"ע בספר אשל
 אברהם עה"ת להגרא"י אויסשפיטן זלה"ה
 (פרשת דברים עמוד קס"ד ויש לפרש), עי"ש.
 וע"ע בספר עץ הדעת (טעם), בראשית עמוד קכ"א
 ע"פ ויקם וגו') מש"כ בזה מהגר"ל בלוח
 זלה"ה. ועי' בספר סוכת דוד להגר"ד
 קוויאט זלה"ה (פר' חיי שרה ע"פ ויקם וגו').
 ובספר טעם ודעת להגר"מ שטרנבוך
 שליט"א (ס"ט). ובקובץ שיחות (ע"ת) שזכינו
 להו"ל משיחותיו דמו"ר מרן הגה"צ רבי
 יעקב אדלשטיין צוק"ל (מהדו"ב, פר' חיי שרה,
 עמוד טו). ומשם בארה:

ועיין בספר בן לאושרי ברכה משולשת
 להגה"צ רבי יצחק הכהן הוברמן
 זלה"ה (פר' חיי שרה ע"פ ויקם וגו') מש"כ בהא
 ע"ד סוד ורמז, עי"ש ותרונה נחת. וע"ע
 בספר משנת יוסף למו"ר הגה"צ רבי יוסף
 ליברמן שליט"א (בראשית, עמוד ע"פ ויקם לי
 וגו'). וע"ע בספר חמדת צבי להגר"ד
 גלאזער זלה"ה (ירושלים תרל"א, עמוד ע"ט) דכתב
 וז"ל: קרית ארבע, פרש"י ז"ל ע"ש ד' ענקים
 שהי' בה אחימן ששי ותלמי ילידי ענק, ד"א

נספח ♦ מדרש פליאה: משה רבינו ומערת המכפלה

רבים מאחינו בית ישראל עולים מירונה ביומא ההילולא של משה רבנו בז' אדר, הסיבה לכך היא כיון שידוע⁽⁶⁾ שרבי שמעון בר יוחאי הוא ניצוץ של משה רבנו. אולם לא רבים יודעים שמנהג העלייה למירון הוא מנהג חדש. המנהג העתיק - עד לפני כמאה שנה - היה לעלות מכל ארץ ישראל לחברון למערת המכפלה.

בעת שזכינו בס"ד להו"ל את הספר הנפלא הזה, ילקוט קרית ארבע, אנו מגישים את המקורות בנושא⁽³⁾. למה נסעו דווקא לחברון? ואיך התבטל המנהג העתיק? על כל זאת במאמר שלפניכם...

הבהרה

מאמר זה מנסה ללקט את דברי רבותינו בענין משה רבנו ע"ה ומערת המכפלה. ברור שהנושא עמוק, ואין לתפוס את הנושא בשטחיות חלילה. בפרט שבתורה הק' כתוב⁽²⁾ "ויקבר אתו בני בארץ מואב מול בית פְּעוֹר, ולא ידע איש את קברתו עד היום הזה"⁽⁷⁾. ופשוט שלא באנו לערער על האמת. אומנם שבעים פנים לתורה⁽²⁾, וע"פ דרך הסוד והדרש יש בנידון כוונות עמוקות ובחינות שונות⁽¹⁾. ואף שאינני ראוי לדון בהם, מ"מ מחמת שהעיקר כאן הוא רק ליקוט מדברי

⊘ הערות ומקורות ⊘

(א) ע"י הילולא דרשב"י, להג"ר אשר זעליג מרגליות, דף ג-ה, וכה דרשב"י מע' ה, אות כג-כח. וע"ע צספר כדחי הוא רבי שמעון, הג"ר פנחס פרידמן, ירושלים, תשע"ד, מאמר עז: (ב) רבנו המחבר כתב צנושא זה צמאמר ל, עמוד סו: (ג) דברים, לד, ו: (ד) וכן מלינו עוד צמדרשים, כגון צחיכה רצתי (פתיחה, אות נד) שצעת חורבן צית המקדש ירמיהו הנביא הלך למערת המכפלה לצבות הק', ואח"כ הלך אל שפת נהר הירדן למשה רבינו, ע"ש: (ה) סנהדרין, דף לד ע"א: (ו) ראה צספר ררור המור לרבי אברהם צ"ר יעקב צבע, ממגורשי ספרד, דברים, פרשת חזאת הצרכה, ד"ה ואמר ולא ידע איש את קבורתו. ח"ל: "להורות שהוא דבר סתר מסתרי התורה איך מת ואיך נקבר. ואחר שנקצר ונתן סימנים לקבורתו צגיה צארץ מואב מול צית פעור. ועכ"ז לא ידע איש את קבורתו... עד שלזה אני אומר כי כמו שכל ענייני משה היו ע"ד פלא. כן עניני מיתתו וקבורתו הם נפלאות תמיים דעים... עד שנראה מכל זה שזה דבר סתר. ושכל האדם

רבותינו זיע"א, לא מנעתי עצמי מזה, [ובפרט שזכינו לפרסם כאן עדות על המנהג העתיק בארץ הקודש בענין (ראה להלן עמוד קכ)]. ודי בהערה זו.

גרגיר ממעלת קברו של משה רבנו

"אמר ר' חמא בר חנינא: מפני מה נסתתר קברו של משה מעיני בשר ודם? מפני שגלוי וידוע לפני הקב"ה שעתיד בית המקדש ליחרב, ולהגלות את ישראל מארצם. שמא יבואו לקבורתו של משה באותה שעה, ויעמדו בכביה ויתחננו למשה, ויאמרו לו: משה רבינו, עמוד בתפילה בעדנו! ועומד משה ומבטל את הגזירה, מפני שחביבים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם". ע"כ ועיי"ש.

אתה הראית לדעת כי תפילה במקום קברו של משה רבינו ע"ה יכולה לעצור את חורבן בית המקדש! על כן גם אם הדברים שבמאמרינו זה הם ב"בחינה" ולא כפשוטם ממש, עדיין נדע מזה מעט משגב עוצם גדולת קדושת המקום הנורא הזה.

[כמובן] קדושת קברי האבות הם עצומים ונוראים, ואין כאן המקום להאריך בזה. [ובפרט שעל כך נסוב כל הספר הקדוש "ילקוט קרית ארבע" הוה]. ורק אזכיר כאן נקודה אחת שהובאה בזהר^(א)

לפני שנדון בענין זה, עלינו לדעת ולהפנים מעט מגודל מעלת קברו של משה רבינו ע"ה, ומה הסיבה שנעלם מעין כל חי.

והתבונן נא במה שאמרו חז"ל בגמ'^(א) סוטה^(ב) ח"ל: "וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּנֵי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוֹל בֵּית פְּעוֹר [וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה]"^(ג), א"ר ברכיה: סימן בתוך סימן [ופירש רש"י^(ד)]: כלומר סימנים הרבה: בארץ מואב, בניא, מול בית פעור. ואעפ"כ לא ידע וגו'. עכ"ל], ואפילו הכי 'ולא ידע איש את קבורתו'. וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל גסטרא של בית פעור, הראנו היכן משה קבור, עמדו למעלה - נדמה להם למטה, למטה - נדמה להם למעלה. נחלקו לשתי כיתות, אותן שעומדים למעלה - נדמה להן למטה, למטה - נדמה להן למעלה. לקיים מה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו". ע"כ.

מה הסיבה להסתרה הגדולה הזו? התשובה היא בהמשך הגמ'^(א):

☞ הערות ומקורות ☞

לא ישיגו עמוק עמוק מי ימלאהו". עכ"ל: (ז) סוטה, דף יג ע"ג, ודף יד ע"א: (ח) דצריס, לד, ו: (ט) סוטה, דף יג ע"ג, ד"ה סימן: (י) סוטה, דף יד ע"א, על-פי הגכות כ"ח: (יא) זכר, שמו"ט, דף ה ע"א, ח"ל בתו"ד, ועיי"ש: "ר' חייא הוה אזיל מאושא ללוד

[בתרגום ללשון הקודש]: רבי חייא היה הולך מאושא ללוד, והיה רוכב על חמור, והיה רבי יוסי עמו. ירד רבי חייא, ותפס ידי רבי יוסי. אמר לו: אם בני העולם היו יודעים

כבודו הרב של יעקב בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא "אנכי ארד עמך מצרימה"⁽⁵⁾, היו מלחכים את העפר שלש פרסאות קרוב לקברו. ע"כ].

מקורות בדברי הז"ל

עתה אחל בס"ד לשטוח הענין עצמו.

זוהר בתיקוני זוהר⁽⁶⁾ משמע שמושה רבנו ע"ה נמצא במערת המכפלה יחד עם האבות הקדושים, וז"ל: "קם רבי שמעון פתח ואמר: 'לך ה' הגדולה והגבורה' וכו'⁽⁷⁾, עלאין שמעו אינון דמיבין דהברון ורעיא מהימנא אתערין משנתכון". עכ"ל.

וכן במדרש תנחומא⁽⁸⁾, נראה קצת שמושה רבינו ע"ה מבקש להיקבר במערת המכפלה, והקב"ה מסכים עימו.

ויז"ל: "ויעש משה כאשר צוה ה'⁽⁹⁾, בא ללמדך שאע"פ שאמר לו גזירה קשה על אחיו, לא עכב, אמר הקב"ה למשה: לך אמור לאהרן אחיך הגיע זמנך ליפטור מן העולם. מיד עמד משה בתפלה לפני הקב"ה, ואמר: רבוננו של עולם, איך

אומר לאחי הגיע זמנך? אמר לו הקב"ה: כבר גזרתי עליו גזירה שלא נגזרה על אדם אחר, שלא אמסרנו ביד מלאך המות, באותו יום שעצר המגפה. וכך היה מנהגם בכל יום הנשיאים משכימים לפתחו של אלעזר, ואלעזר והנשיאים בפתחו של אהרן, ואהרן ואלעזר והנשיאים משכימין לפתחו של משה. ואותו היום שינה משה את המנהג, השכים הוא ואלעזר והנשיאים לפתחו של אהרן, אמר לו אהרן: משה אחי למה שנית את המנהג? אמר לו משה כך צוני הקב"ה. וכך היה סדר הליכתם, משה באמצע, אהרן מימינו ואלעזר משמאלו. וכיון שראו ישראל כך, אמרו זה לזה ניטלה רוח הקדש ממשה ונתנה לאהרן, והיו ישראל אוהבין יותר אהרן ממשה, לפי שהיה משה אומר יקוב הדין את ההר, אבל אהרן היה משים

הערות ומקורות

והוא רכיב על חמורא וכוהו ר' יוסי עמיה נחית ר' חייא ושקליה צידוי לר' יוסי ח"ל אי בני עלמא ידעין יקרא סגיאה דיעקב צשעתא דח"ל קודשא בריך הוא 'אנכי ארד עמך ממצרימה' הוי מלחכי עפרא תלת פרסי קריב לקצריה". ע"כ: (יב) צראשית, מו, ד: (יג) הקדמת התיקוני זוהר, דף יז ע"ג: (יד) דברי הימים"א, כט, יא: (טו) מדרש תנחומא, הקדום והישן, מהדורת הר"ש באצער, הוספה לפרשת חקת, עמ' 132 (באול"ח ח"ג עמ' 385): (טז) צמדבר, כ

אחי, שם מתו אברהם יצחק ויעקב, ואתה לובש בגדי כהונה, שמא תטמא אותם, לבוש אתה בגדי אלעזר, ואלעזר ילבוש בגדיך, ונכנס אני ואתה במערה, וכן עשה. כיון שנכנסו ראו נר דלוק, ומטה מוצעת, אמר לו משה: אהרן אחי, עלה בזו המטה, ועלה. אמר לו פשוט ידיך, ופשוט. קפוז עיניך, וקפץ. סתום פיך, וכן עשה. ובאותה שעה יצאה נשמתו. כיון שראה משה כך, חמד מיתתו, אמר לו הקב"ה: חייך כמות זה, בן מות זה, כך תהיה מיתתך, שנאמר (ז) "כאשר מת אהרן אחיך בהור ההר ויאסף אל עמיו". עכ"ל.

עוד רמז יש לזה בתרגום התנא רבי יונתן בן עוזיאל, ראה הערה (כז).

וראה להלן מן הספרי.

שלום בין איש לחבירו ובין איש לאשתו... ועל כך "ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל" (ח), אנשים ונשים... ואותו יום אמר אהרן למושה: אחי אמור לי מה אתה צריך ממני? אמר לו המתן עד שנעלה בהר, לאחר שעלו, אמר לו: אחי, שמא פקדון הפקיד הקב"ה עמך ומבקשהו ממך? אמר לו אהרן: משה אחי, אהל מועד וכליו מופקדין בידי, שמא חסרתי מעבודתם? אמר לו משה: מגורה ושבעה גרותיה מסר לך הקב"ה, והוא לא היה נותן בלבו שעל נשמתו הוא אומר, נר "להים נשמת אדם" (ט), ולא הרגיש בדבר. אמר לו משה: אהרן אחי הגיע זמנך ליפטר מן העולם, כשמוע כך הניח ידיו על ראשו והיה צועק ובוכה, והיה קורא מקרא זה (י) "לכו [חזו] מפעלות אלהים נורא עלילה על בני אדם". וכיון שרצו ליכנס במערה, אמר לו משה: אהרן

§ הערות ומקורות §

(יז) צמדצר, כ, כט: (יח) משלי, כ, כז: (יט) תהלים, סו, ה: (כ) דברים, לז, ג: (כא) על הפסוק (דברים, לח, טז) "ויאמר ה' אלימשה הן שכב עם-הצדיק וקם העם הזה ונהם חתרי עליהי נכרה-הרץ אשר הוא צד-שמה צדקו ועצני והפך את-דברתי אשר פתתי חתו" ואיחא בתרגום יונתן (ע) "ויאמר יי למשה הא חנת שכיב צעפרא עם אצקתך ונשמתך תהיו גיחא צגניז תני עלמה עם הצדקת ויקומון רשעי עמא דין ויעעון צתר טעות עממיה דהינון עללין סגון ציניהון וישצקון דלפתי ויענון ית קיימי די גרית עמהון". ותרגומו (כח יונתן, ע) "ויאמר ה' למשה הנה אתה שוכב צעפר עם אצותיך ונשמתך תהיה גיחא צגניז חיי עולם עם אצותיך ויקומון רשעי העם הזה ויעעו אחרי חילוי הגוים שהם צאים שם ציניהם ויעצו ירחתי וישנו את צריתי אשר כרתי עמם". ע"כ:

מלאכים העבירוהו למערת המכפלה

ספר התמונה

בספר התמונה (כ) [מיוחס לתנא רבי נחוניא בן הקנה, ופירושו למקובל מן הראשונים] רמז לקבורת משה רבנו ע"ה במערת המכפלה, וכתב בפירושו (כ) שהמלאכים העבירו את משה רבינו למערת המכפלה.

וַיִּלְכְּטוּ ספר התמונה: "וַיִּשְׁמָה קְבֻרָתִי אֶת לְאֵהוּ" (כ) בסוד ג' זוגות ידועות ושתיים נסתרות והזכרים הראשונים ואחרונים לקבורה שלשה וחמשה סוד ג' קדושות לה' זוגות להיות הבנין שלם בשלום עשר לאחד גנוזין בגן עדן העליון כפול גן עדן בתוך גן, עכ"ל לעניין זה, ועי"ש.

וּמַסְבִּיר בפירושו על הדרף: "ה' זוגות נקברו במערה; ג' נגלות וב' נסתרות, הגלויים הם: אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה. והנסתרות הם: אדם וחווה, משה וציפורה".

וּמִקְשָׁה בפי' ספר התמונה מפשט הפסוקים, וז"ל: "ואע"פ שנא' במשה (כ) "ויקבור אותו בגי", זהו למשל. כי הגה פסוק אחר יש בזה שאמר (כ) "ולא ידע איש את קבורתו". [פירושו, וקשה שבתחילה כתוב שקבור ב"גיא", ואח"כ כתוב שלא

יודעים היכן קבור? והתשובה:] - אלו ואלו דברי אלהים חיים, - אמת שלא ידע איש את קבורתו, אבל המלאכים יודעים. והראיה, שהכתוב אומר (כ) "כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא" [פירושו, וקשה שהיה צ"ל "ושמה לא תהיה" וכדו', ומה זה "לא תבוא", אלא:] כלומר, לא תבוא בעצמך, אלא יביאך במהרה. וזהו למה, ששם נקבר משה על ידי המלאכים". [פירושו, שאומנם בתחילה נקבר ב"גיא", אולם אח"כ העבירו אותו למערת המכפלה]. ועי"ש עוד, עכ"ל.

וּבִלְקוּט ראובני (כ) הביא את ה"מפרש" ילקוט ראובני ובסוף ציין את מקורו מספר ה"תמונה".

וּבֵן הביאו בספר הקדמון שכחת לקט (כ) "משה וציפורה נקברו במערת המכפלה, כי אומר (כ) 'ואתה (כ) לא תבא אל הארץ', אבל המלאכים יביאוך שמה אח"כ. ואלו הה' זוגות הם רומזים אל י' ספירות, הזכרים לה' ספירות רחמים, והנקבות לה' ספירות דין, שהם בן זוגות זה לזה. וספירת יסוד היא בת זוגו של ספירות כתר (שס [תמונה ג אות ר, צצאור])". עכ"ל.

ילקוט ראובני

שכחת לקט

הערות ומקורות

(כב) מהדורת קארעץ, תמונה ג, אות ר, 97 ס: (כג) שס, על הגליון: (כד) צראשית, מע, לא: (כה) דצריס, לד, ו: (כו) שס: (כז) דצריס, לב, נ: (כח) פרשת וזאת הצרכה, ד"ה ה' זוגות: (כט) השלמות לספר 'ילקוט חדש', פראג, שנת ת"צ, משה ודורו ומעלת הנביאים, לז: (ל) דצריס לב, נ: (לא) ז"ל ושמה:

מול בית פעור, ורואה עצמו במערת המכפלה, אינו יודע עיקר מקום קבורתו היכן". עכ"ל המגלה צפונות.

הגר"ח פלאג'י

והביאו הגר"ח פלאג'י בספרו ארצות החיים^(ט).

החיד"א

החיד"א בספרו "חומת אנך" על התורה^(מ) כתב על הפסוק

"וְאַחֲרֵי כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל מְעַרַת שְׂדֵה הַמְּכַפְלָה עַל פְּנֵי מְמָרָא הוּא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ בְּנֵעִין, בּוֹה"ל: "אל מערת שדה המכפלה, כתב רבינו אליעזר מגרמיזא ז"ל בכתיבת יד: מ'ערת ש'דה ה'מכפלה ר"ת משה, והמשכיל יבין, עכ"ל. ואפשר לרמוז מ"ש בילקוט ראובני^(מא) משם ספר התמונה^(מב) דמשה רבינו ע"ה וצפורה נקברו במערת המכפלה אצל אבות העולם, ע"ש. ועפ"ז אתי שפיר ראשי תיבות מ'ערת ש'דה ה'מכפלה - משה. גם "אל משה" שהוא ר"ת מ'ערת ש'דה ה'מכפלה, גימטריא "צפרה" עם הכולל.

רבי אליעזר מגרמיזא

ומה שאמרו ז"ל^(מד) קרית ארבע זוגות שנקברו שם, היינו בעת פטירתם".

וכן הביאו בספר ברייתא מעשה תורה^(נ) עם הוספות רבינו הגר"א ובנו רבי אברהם זי"ע: "עשרה במערת המכפלה. חמשה זוגות: אדם וחווה; אברהם ושרה; יצחק ורבקה; יעקב ולאה; צפורה ומשה. (ספר התמונה, ועי' ספרי פרשת צרכה). עכ"ל.

מעשה תורה להגר"א ובנו

וכן הביאו הגר"י ענגיל זצ"ל בספרו גליוני הש"ס^(נא). והוסיף: וצ"ע.

גליוני הש"ס

בספר "מגלה צפונות"^(נב) מאת בעמח"ם שבט מוסר, מעיל צדקה ועוד, הביא בשם "ילקוט חדש"^(נג), וז"ל: "כשמת משה נשאוהו המלאכים וקברוהו במערת המכפלה. ע"כ. ונראה דזהו רמוז במה שנאמר^(נד) "הָרְאִיתִיךָ בְּעֵינַיִךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר", וסמך^(נה) "וַיָּמַת שֵׁם מֹשֶׁה", כלומר, אע"פ שאמר לו "וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר" עם כל זה "וַיָּמַת שֵׁם" - בארץ. וכיצד? שאחר שמת הולכיכוהו המלאכים למערת המכפלה כמדובר. ואפשר לומר בזה כונה אחרת כמאמר שהזכרנו^(נו), "וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קַבְרָתוֹ"^(נז), אפילו משה, אף משה אינו יודע מקום קבורתו, שהכונה כיון שנקבר

מגלה צפונות

✽ הערות ומקורות ✽

(לב) דף כו ע"ג, אות י, ראש זורים, סעיף קטג: (לג) סוטה, דף יד ע"א: (לד) מגלה צפונות עה"ת, מהדורת אדמיר, חלק ג', פרשת חזאת הצרכה, דף קמד ע"ג, עי"ש: (לה) לעני"ד מדובר בצפורה שכתת לקט, שהוצא לעיל, ראה הערה כט: (לו) דברים, לד, ד: (לז) דברים, לד, ה: (לח) מגלה צפונות, שס, ד"ה ויקצר. ומקורו בגמ' סוטה דף יד ע"א: (לט) דברים, לד, ו: (מ) שער צ, אות עו"ג: (מא) פרשת חיי שרה, כג, יט, אות ז: (מב) פרשת חזאת הצרכה, ד"ה ה' זוגות: (מג) מהדורת קארעץ, תמונה ג, אות ר, דף ס: (מד) סוטה, דף יג ע"א:

קרית

עבר דרך מערה

ארבע

קיג

[א"ה: לשון הגמ' הוא: "ממרא קרית הארבע היא חברון"^(כ), ואמר רבי יצחק קרית ארבע, ארבע זוגות היו, אדם וחיה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה". ע"כ].

אך בזהר הקי'^(כ) אומר דלא קבלה מערתא ברנש אחרא עי"ש, ואפשר לדחוק קצת. עכ"ל החיד"א. וראה מה שכתבנו לתרץ בסוף המאמר.

וכן הביא הג"ר משה סתהון, בספרו קהלת משה^(כ), וז"ל: "משה רבנו עליו השלום אחרי פטירתו הביאוהו מלאכי השרת למערת המכפלה. וזה רמז מש"ה, ראשי תיבות מלאכי שרת הביאוהו. וגם ראשי תיבות מערת שדה המכפלה - מש"ה. כמו"ש בס' התמונה לרבי ישמעאל כהן גדול זיע"א". עכ"ל^(כ).

הגר"מ סתהון

עבר דרך מערה

הרובק הובא בשם "הרוקח" לרבנו אליעזר מגרמיוזי מגדולי הראשונים^(כ), כותב ג'כ שמשנה רבנו קבור במערת המכפלה, והוא מסביר שמשנה רבנו הגיע לשם דרך מנהרה שעברה מקברו בעבר הירדן, עד לחברון. וז"ל^(כ): "ה' אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה"^(כ) ולא דרך מחילות, כי הלך דרך מחילות לאמר לאבות העולם "הנך שוכב עם אבותיך"^(כ) וכתוב "לא ידע איש את

קבורתו", אלא דרך מחילות בא לשם למערת המכפלה, כי מחילה יוצאת מקברו של משה שהלך לקברי אבות, שכתוב^(כ) "הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר" - לך אמור: מה שנשבעתי להם - קיימתיה^(כ). "עם אבותיך וקם" - בשרו שילך לקבר אבות כי חלקו עימהן, לכן אחלק לו ברכים.

הרוקח

וכן בספר דברי יצחק^(כ), הביא דברי הרוקח עה"פ^(כ) "הנך שוכב עם

דברי יצחק

הערות ומקורות

(מה) צראשית, לה, כז: (מו) פרשת ויחי, דף קן ע"ג: (מז) ארס לוצה, ה'תרל"ג, חלק ראשון, דף לו ע"ג, ערך ארץ ישראל, חופן ה, אות ו: (מח) והביאו צספר בני מאיר, מאת רא"ד צגדד הג"ר דוד פאפו, ירושלים, תרע"ד, דף לה ע"א. עי"ש שהאריך צזה. וכן הביאו צספר הוד יוסף, מאת הג"ר יוסף ארוואץ, שנת סתר"י, דף יט, ע"א, דרוש ג' לשבת הגדול, ד"ה ידוע: (מט) הרה"ק צעל בני יששכר (מאמרי חודש כסלו - ענת, מאמר צ, אור תורה) כתב עליו צזה"ל: "הרצ עיר וקדיש אשר דבריו דברי קבלה וקבל מהליכו ז"ל": (נ) לא מלאתי כעת מקורו, אולם ראיתי צעבר, ואינו זוכר מי הביא דבריו. **ואומנם** החיד"א הביא כעיי"ז, ראה להלן. וכן מלאתי צספר דברי יצחק (הוצא צסמוך) שהביא כעין זה מדברי הרוקח, אולם לא הביא מקורו: (נא) דברים, לא, צ: (נב) דברים, לא, עז: (נג) שם: (נד) פרק ג' דברכות, דף יח ע"ג:

אבותיך", שדרך מחילות בא לשם למערת המכפלה, כי מחילה יוצאת מקברו של משה, שהלך לקברי האבות. וכן הביא הילקוט ראובני.

וצ"ע בזה, כי מצינו ברוקח לכאורה מפורש לא כך, בשני מקומות. בפירושו על התורה⁽²⁾ כתב: "הוא חברון... הזכיר כאן ד' פעמים שרה... ועוד ד' שרה כי לד' זוגות נקברו במערה: אדם וחווה; אברהם ושרה; יצחק ורבקה; יעקב ולאה. בקרית ארבע הוא בני⁽³⁾ ארבעה זוגות קברו". ע"כ.

ועוד כתב הרוקח⁽⁴⁾: "ושמה לא תבא, אפי' עצמותיך, לפי שתביא לימות המשיח דור המדבר לארץ". ע"כ.

ונראה ליישב הדברים ע"פ הרוקח במקו"א⁽⁵⁾ שהביא מתוך "מדרש פמירת משה", שאינו בדינו, והעיר

עליו. וז"ל: "אמר הקב"ה למלאכי השרת: סגרו חלונות ושערים של כל רקיע ורקיע, שלא תעלה תפילתו של משה למרום, כי גזירה היא מלפני שאינו בא לארץ ישראל, לא בחייו ולא במותו. ומה שאומר בספרי בסופו שבא משה אל מערת המכפלה דרך מחילה, מכל מקום עצמותיו נקברו מעבר לירדן". עכ"ל.

והוסיף וז"ל בתו"ד: "וקשה, שהרי מפורש בתורה⁽⁶⁾ 'ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה'. ואמר לי הרה"ח הג"ר אברהם אביש ציינורט מחבר ספר אבן השוהם - שו"ע האריז"ל, שצריך לומר, שכמו בהר נבו כידוע מהמדרש⁽⁷⁾ שהיו יודעים שמושה קבור בהר נבו, אלא שלא היו יודעים איפה בדיוק בהר נבו, ומי שהיה עולה למעלה בהר - היה נדמה לו שקברו של משה למטה; ומי שהיה עומד למטה - היה נדמה לו שקברו למעלה. וכן למשל אם ב'

הג"ר
אביש
ציינורט

⌘ הערות ומקורות ⌘

(גה) מאת ת.צ., על המקובל הרה"ל רבי יצחק כדורי, תשס"ח, עמוד קעה, צהערה: (גו) דצריס, לא, עז: (גז) פירוש הרוקח על התורה, מרצינו אלעזר מגרמיזא צעל הרוקח ז"ל, הגר"ח קניבסקי, צ"צ, שער הפוך, צראשית, חיי שרה, כג, ז, עמוד קפד. וכ"כ שם עמוד קפו, כג, ז. וכע"ז שם כג, ו, ד"ה צפרק: (גח) הגימטריא לא עולה יפה, שהרי "צקרית ארבע הוא" שוה 997. וחילו "ארבעה זוגות קברו" שוה 1008. ול"ע: (גט) שם, דצריס, לז, נז, סוף פרשת האזינו, עמוד רפ: (ס) פירוש הרוקח לרצנו אלעזר צ"ר יהודה מגרמיזא, שהודפס מכ"י ספריית אוקספורד 1204, צסוף סידור עם פירוש "קמחא"דאצישווא", מאת הג"ר יוחנן ערויש, (מהדורא ראשונה צולוניא, שנת ט), מכון ירושלים, אולרנו, תשע"ד. פרק שמחת תורה - אשר בגלל אבות, עמוד 839: (סא) דצריס, לד, ו: (סב) סועה, סוף דף יג ע"ג. ח"ל הגמ': "ויקבר אותו בגיא צהרן מואצ מול בית פעור" (דצריס, גז, ו) - ח"ר צרכיה: סימן צתוך סימן,

קרית

הקב"ה בעצמו העבירו

ארבע

קטו

הקבוצות היו במקומם - לאלו שלמטה -
נדמה שהוא למעלה; ואלו שלמעלה -
נדמה שהוא למטה. א"כ מקומו של
קבורתו של משה שהוא הר נבו ידוע, ולא
על זה התכוונה התורה שאמרה (ס) 'ולא
ידע איש את קבורתו', ומה שהתורה

אומרת 'ולא ידע איש את קבורתו', היינו
על מקומו המדוייק שבהר נבו. וא"כ הוא
הדין לענין מערת המכפלה, שאנו יודעים
שמשה קבור במערת המכפלה, אלא
שאיננו יודעים בדיוק באיזה צד ובאיזה
מקום וזוית מדוייקת הוא קבור". עכ"ל.

הקב"ה בעצמו העבירו

במדרש רבי דוד הנגיד [נכד הרמב"ם] גם
נקט שמשה רבינו קבור
במערת המכפלה, והקב"ה בעצמו העבירו
לחברון. וז"ל (ס): "...דבר אחר, המכפלה:
משום שהיא מערה, ואמרו רבותינו
עליהם השלום למשה רבינו עליו
השלום, קברו ה' יתעלה שם, כמו שאמר:
"ואקברה את מתי שמה" (ס), שאם
תהפך "שמה" יבוא "משה". עכ"ל רבי
דוד הנגיד.

רבינו דוד
הנגיד

דומ"צ בעיר טאנגיר, ואח"כ בבית דין הגדול
שבמצרים], הביא את דברי רבי דוד הנגיד
הנ"ל, וז"ל: "ראה זה חידוש ראיתי בפירוש
עה"ת לרבינו דוד הנגיד נכד הרמב"ם,
שחבר בלשון ערבי ונמצא בכתובת יד ישן
פה בעיר מצרים. שכתב בפרשת חיי שרה
ע"פ "ואקברה את מתי שמה" (ס), שמשה
רבינו נקבר במערת המכפלה בחברון.
ורמוז זה במילת שמ"ה אותיות מש"ה",
וכו'. ולא ידעתי מהיכן שאב דבריו אלו.
ואיך יפרש הכתוב (ס) "ולא ידע איש את
קבורתו", והוא פלא". עכ"ל.

בשו"ת ים הגדול (ס) מאת הג"ר יעקב
משה טולידאנו זצ"ל [שהיה

שו"ת ים
הגדול

הערות ומקורות

ואפ"כ 'ולא ידע איש את קבורתו' (ס). וכבר שלחה מלכות הרשעה אלל גסערה של צית פעור:
הראנו היכן משה קבור? עמדו למעלה - נדמה להם למטה; למטה - נדמה להם למעלה; נחלקו
לשתי כיתות, אותן שטומדים למעלה - נדמה להן למטה; למטה - נדמה להן למעלה. לקיים מה
שנאמר 'ולא ידע איש את קבורתו'. ע"כ: (סג) דברים, לד, ו: (סד) הולאת מוסד הרב
קוק, צתרגוס מערבית, צראשית, עמ' פד: (סה) צראשית, כג, יג: (סו) הדפסת התרל"א
לפ"ג, סימן מו: (סז) פרק כג, יג: (סח) דברים, לד, ו:

ספרים נוספים שהביאו ענין זה

[א]

בספר שמן המאור (ט) להגה"צ רבי מנצור בן שמעון זלה"ה, הביא את דברי החיד"א הנ"ל, והוסיף עליהם, וז"ל: "ואפשר לרמוז בסגנון אחר: אל מערת סופי תיבות בגימ' "וגם צפורה" בדקדוק. וראשי תיבות מערת שדה המכפלה משה כנ"ל, שם רמז כי משה וגם צפורה נקברים במערת המכפלה אצל אבות העולם, כמ"ש בילקוט ראובני משם ספר התמונה כאמור.

שמן
המאור

"וכן יש לרמוז בפסוק, דכתיב להלן (י) 'השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת שמה קבר אברהם ושרה אשתו', כי תיבות 'שמה קבר אברהם' עם התיבות עולים בגימ' "גם משה וצפורה הוטמנו בה" בדקדוק. או באופן זה: 'שמה קבר אברהם' בגימ' 'משה וצפורה טמונים בו' (בשדה) בדקדוק. עכ"ל שמן המאור.

והוסיף הגר"מ חליוה שליט"א בזה: ולפענ"ד איכא לאוסופי למירמוז הא במ"ש 'שמה קבר אברהם' וגו', דהנה שמה אתון משה, ודוק היטב. עכ"ל.

[ב]

וכן בספר "בית יעקב" מהגה"ק רבי חיים יעקב סאפרין, האדמו"ר מקאמארנא זצ"ל (ט), כתב: "יש דעה בדברי חכמינו ז"ל שמשה רבינו ע"ה נקבר במערת המכפלה", וכו' עיי"ש.

האדמו"ר
מקאמארנא

[ג]

האדמו"ר הרמ"מ מליובאוויטש זצוק"ל (ט) נוקט שיש כאן מדרשים חלוקים, וז"ל: "לקושינו להמוכא ביל"ר פ' ברכה מס' התמונה שמושה וצפורה נקברו במערת המכפלה שהוא היפך מכמה מחז"ל - הרי בכמה ענינים מצינו מדרשות חלוקות. ולהעיר ממדרש שלישי (ספרי הוצא זיל"ר ט) דמחילה יוצאת מקבורתו של משה לקבורתם של אבות". עכ"ל.

האדמו"ר
מליובאוויטש

[ד]

הג"ר אברהם רומאנו בספרו אברהם שנית (ט), הביא בשם ספר שכחת לקט (ט) את ספר התמונה, דמשה וצפורה נקברו במערת המכפלה. והאריך בזה, עיי"ש.

רבי
אברהם
רומאנו

✻ הערות ומקורות ✻

(ט) ראה פרשת חיי שרה, עה"פ אל מערת שדה המכפלה; כג יע, ישר כה להגר"מ חליוה שליט"א שהפנה אותי למקור זה: (ע) זרחשית, כה, י: (עא) על הש"ס, שבת, דף קנז ע"ב: (עב) אגרות קודש, כרך יע, ז'קל: (עג) וכוף חלק שני מספרו זכרם זכרם, הג"ר זכרם מכונה מיקאדו, הספר הודפס צירושלים שנת תרצ"ג, דף לח ע"ב: (עד) משה ודורו ומעלת הנביאים, אות לו, הוצא לעיל:

[ה]

[ו]

בעל
"משנה
הלכות"

האדמו"ר מאונגוואר הגה"ק רבי מנשה קליין כתב בספרו שו"ת משנה הלכות^(ט"ז): "לפי מה דאיתא בילקוט ראובני דמשה רבינו קבור במערת המכפלה, וצ"ל דלאחר שקברו אותו בהר נבו עבר משם למערת המכפלה. וכן שמענו מצדיקים ושמענו מהגה"ק מאפטא שאמר עליו הגה"ק מצאנו שהביאורו לארץ ישראל לאחר פטירתו. והכין איתא בדברי חז"ל דרשעים הנקברים בארץ ישראל זורקין אותן לחו"ל, והצדיקים שראויין לא"י מביאין אותם לשם. וכמה מעשיות שמענו בענינים כאלו. וא"כ אפשר דבתנאים נמי אם לא נמצא צדיק בקברו צ"ל שעברו למקום אחר יותר נוח להם. ובאמת בזה יש קצת להבין מה שראיתי במירון אצל קברות תלמידי הלל וגם אצל שאר מערות שנראים הכוכין ריקים, שע"כ צ"ל כנ"ל, ומי שהי' אצל מערת שמאי הזקן וגם שאר מערות וע"כ צ"ל כמ"ש. וצדיק באמונתו יחי'^(ט"ז) שאין גופים של צדיקים ח"ו נרקבים, אלא הם קיימים לעולם, עדי יבא ינון ויקיצו מעיר ישיני עפר בב"א." עכ"ל.

ענין דומה לזה, מצינו בספר וזאת ליהודה^(ט"ז), מאת הגה"צ המקובל הג"ר יהודה זאב לעבאוויטש, וז"ל: "יבאר כי יהודה מעביר תפלתם של ישראל דרך מערת המכפלה.

בילקוט שמעוני^(ט"ז) איתא שיהודה נקבר במערת המכפלה, ובספר ליקוטי יהודה ביאר דהכוונה שיהודה מעביר התפילה, ואיתא^(ט"ז) י"ב ברכות של שמונה עשרה הם כנגד י"ב השבטים, וברכת שמע קולינו כנגד יהודה^(ט"ז), כמו שנאמר^(ט"ז) 'שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו', דהיינו שיעביר כל התפילות דרך מערת המכפלה, עי' שם.

וכן כתב בילקוט ראובני^(ט"ז) בשם מגלה עמוקות^(ט"ז) דכל התפילות עוברות דרך מערת המכפלה. עכ"ל וזאת ליהודה.

ואולי לפי"ד אפ"ל כע"ז אודות משה רבינו.

[ז]

הג"ר שמאי גינזבורג, בספרו אמרי שמאי^(ט"ז), הביא הילקוט ראובני

✽ הערות ומקורות ✽

(עח) חלק ט, סימן רכא: (עו) חצוקה, ז, ד: (עז) חלק ט, בני זרק, תשסג, מאמר שיד, עמוד שנה, שמע ה' קול יהודה: (עח) ח"ט, סימן תתקנד: (עט) זוכר, רשיה מסימנא, כרך ג, ויקרא, דף ד ע"א: (פ) שפת אמת, וישב, תרמג: (פא) דצריס, לג, ז: (פב) דף קד ע"ז, ד"ה זקם משה: (פג) חופן רמט: (פד) משצ"ק הרכ"ק זעל האמרי אמת מנור

בשם ספר התמונה וחומת אנך הנ"ל. והקשה מהזוה"ק שהביא החיד"א^(פ), וכן מאיכה רבה^(פ), וכן מאסתר רבה^(פ).

✽ הערות ומקורות ✽

ז"וק"ל, הספר הודפס בשנת תשסח, חלק ה, דברים, עמוד שכו: (פה) הוצא לעיל: (פו) איכה רבה, פתיחות, כד, וז"ל בתו"ד: "אמר לכן הקדוש צרוך הוא למלאכי השרת צואו ונלך אני ואתם ונראה צביתי מה עשו אויבים זו, מיד הלך הקדוש צרוך הוא ומלאכי השרת וירמיה לפניו, וכיון שראה הקדוש צרוך הוא את צית המקדש, אמר צוודאי זהו ציתי וזהו מנוחתי שבאו אויבים ועשו צו כרלונס, בצאותה שעה היה הקדוש צרוך הוא צוכה ואומר אי לי על ציתי, בני היכן אתם, כהני היכן אתם, אוהבי היכן אתם, מה אעשה לכם התריתי צכם ולא חזרתם צתשובה, אמר הקדוש צרוך הוא לירמיה איני דומה היום לאדם שהיה לו צן יחידי ועשה לו חופה ומת צתוך חופתו, ואין לך כצז לא עלי ולא על בני, לך וקרא לאצרהס ליצחק וליעקב ומשה מקצריהס שהס יודעים לצכות, אמר לפניו רצש"ע איני יודע היכן משה קצור. אמר לו הקדוש צרוך הוא לך עמוד על שפת הירדן והרס קולך וקרא צן עמרס צן עמרס עמוד וראה לאנך שצלעוס אויבים, מיד הלך ירמיה למערת המכפלה ואמר לאצות העולם, עמדו שהגיע זמן שאתם מתצקשין לפני הקדוש צרוך הוא, אמרו לו למה, אמר להס איני יודע, מפני שהיה מתירה שלא יאמרו צימך היתה לצנינו זאת, הניחו ירמיה ועמד על שפת הירדן וקרא צן עמרס צן עמרס עמוד הגיע זמן שאתה מצוקש לפני הקדוש צרוך הוא, אמר לו מה היום מיומים שאני מצוקש לפני הקדוש צרוך הוא, אמר לו ירמיה איני יודע, הניחו משה והלך אלל מלאכי השרת, שהיה מכיר אותן משעת מתן תורה, אמר להס משרתי עליונים כלום אתם יודעים מפני מה אני מתצקש לפני הקדוש צרוך הוא, אמרו לו צן עמרס אי אתה יודע שצית המקדש חרצ וישראל גלו, והיה לועק וצוכה עד שהגיע לאצות העולם, מיד אף הס קרעו צגדיהס והניחו ידיהס על ראשיהס והיו לועקים וצוכין עד שערי צית המקדש, כיון שראה אתם הקדוש צרוך הוא מיד ויקרא ה' אלהים לצאות ציום ההוא לצבי ולמספד ולקרחה ולחגור שק, ואלמלה מקרא שכתוצ אי אפשר לאומרו". וכו', עכ"ל המדרש: (פז) אסתר רבה, פרשה ז, סימן יג. ואולי כאן ניתן לדחוק. וז"ל בתו"ד: "א"ר ישמעאל שמונה עשר אלף וחמש מאות הלכו לצית המשחה ואכלו ושתו ונשתכרו ונתקלקלו, מיד עמד שטן והלשין עליהס לפני הקדוש צרוך הוא ואמר לפניו רצונו של עולם עד מתי תדצק צאומה זו שהס מפרישין לצצס ואמונתס ממך, אס רלונך אצד אומה זו מן העולם, כי אינס צאים צתשובה לפניך, אמר הקדוש צרוך הוא תורה מה תהא עליה, אמר לפניו רצש"ע תסתפק צעליונים וגס השוה דעתו למחות את ישראל, בצאותה שעה אמר הקדוש צרוך הוא למה לי אומה שצשצילה הרציתי אותותי ומופתתי לכל הקמים עליהס לרעה, אשציתה מאנוש זכרס (דברים לג, כו), מיד אמר הקדוש צרוך הוא לשטן הצא לי מגילה ואכתוצ עליה כלייה, בצאותה שעה הלך השטן והצוה לו מגילה וכתוצ עליה, מיד יתה התורה צצגדי אלמנות ונתנה קולה צצבי לפני הקדוש צרוך הוא וגס מלאכי השרת לעקו לקול צכייתה, ואמרו לפניו רצש"ע אס ישראל צעלים מן העולם אינו למה אינו צריכין צעולם שנה' (ישעיה לג, ה) הן אראלס לעקו חולה מלאכי שלום מר יצכיון,

מחילה מעבר הירדן למערת המכפלה

בחז"ל מובא דעה נוספת, שקברו של משה רבינו ע"ה נמצא בעבר הירדן, אולם קברו מחובר עם קברי אבות ע"י מחילה (פ"ה). וז"ל הספרי (פ"ט): "סמליון אמר: "וימת שם משה" (5), ומנין אתה אומר מחילה היתה יוצאה מקבורתו של משה לקבורתם של אבות? נאמר כאן "וימת שם משה", ונאמר להלן (56) "שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו". עכ"ל (55). מדרש זה הובא גם בילקוט שמעוני (55).

הרוקה (75) הביא מתוך "מדרש פמירת רוקח משה", שאינו בידינו, והעיר עליו. וז"ל: "אמר הקב"ה למלאכי השרת: סגרו חלונות ושערים של כל רקיע ורקיע, שלא תעלה תפילתו של משה למרום, כי גזירה היא מלפני שאינו בא לארץ ישראל, לא בחייו ולא במותו. ומה שאומר בספרי בסופו שבא משה אל מערת המכפלה דרך מחילה, מכל מקום עצמותיו נקברו מעבר לירדן". עכ"ל.

הערות ומקורות

כיון ששמענו חמה ולזנה כך אספו נהם שנאמר (ישעיהו, ג, א) חלזים שמים קדרות ושק אשים כסותם, באותה שעה רץ אליהו זכור לעוז צבהלה אלל אצות העולם, ואלל משה בן עמרם, ואמר להם עד מתי אצות העולם רדומים צשינה ואי אתם משגיחים על הלאה שצניכם שרויין צה כי מלאכי השרת וחמה ולזנה וכוכבים ומזלות ושמים וארץ וכל צא המרום צוכים צמרר ואתם עומדים מנגד ואינכם משגיחים, אמרו לו מפני מה, אמר להם מפני שנהנו ישראל מסעודתו של אחשורוש ובעצור זאת נגזרה עליהם גזירה לכלותם מן העולם ולאצד את זכרם, אמרו לו אצרהם ילחק ויעקצ אס הם עצרו על דת הקדוש צרוך הוא ונחתמה גזירתם מה אנו יכולים לעשות, חזר אליהו ואמר לו למשה אי רועה נאמן כמה פעמים עמדת על הפרץ לישראל ובעלת גזירתם לצלתי השחית שנאמר (תהלים, קו, ג) לולי משה צחירו עמד צפרן לפניו להשיצ חמתו מהשחית, מה תענה על הלאה הזאת כי צאו צנים עד משצר וגו' (ישעיהו, לו, א), אמר לו משה כלום יש אדם כשר באותו הדור, אמר לו יש ושמו מרדכי, אמר לו לך והודיעו כדי שיעמוד הוא משם צתפלה ואני מכאן וצקש רחמים עליהם לפני הקדוש צרוך הוא". עכ"ל צתו"ד: (פח) ראה בן גס צספר וילקוט הפלאות, אות ה, ערך הר העצרים, צשם הזוכר, פרשת חוקת, דף קפג ע"א, והמקד"מ שס: (פט) דצרים, פיסקא שז, ד"ה (ה) וימת: (צ) דצרים, לד, ה: (צא) צראשית, מט, לא: (צב) הוצא גס צספר דרך אמונה למרן הגר"ח קניצסקי שליט"א (הלבית שמיטה וויצל, יג, ו, ציאור ההלכה) עי"ש שהאריך צזה: (צג) וזאת הצרכה, רמז תקסה: (צד) פירוש הרוקה לרצנו אלעזר צ"ר יהודה מגרמייזא, שהדפס מכ"י ספריית אוקספורד 1204, צסוף סידור עם פירוש "קמחא"דאציונא", מאת הג"ר יוחנן ערויש, (מהדורה ראשונה צולוניא, שנת ש), מכון ירושלים, אולרנו, תשע"ד. פרק שמחת תורה - אשר בגלל אצות, עמוד 839:

מדרש
תנאים

וכן במדרש תנאים^(טז): "ד"א "וימת שם משה"; יש אומרים מחילה היתה יוצאת מקבורתו שלמשה לקבורתן שלאבות; נאמ' כאן "וימת שם" ולהלן הוא אומר "שמה קברו את אברהם". עכ"ל.

עוד מצינו בענין זה במדרש תנאים^(טז), וז"ל: "ד"א, 'ואת הנגב'^(טז) מלמד שהראהו מערת המכפלה שאבות קבורין בה, נאמר כאן 'ואת הנגב', ונאמ' להלן 'ויעלו בנגב ויבא עד חברון'^(טז). ע"כ.

עדות הגה"צ רבי נתן נטע בריזל שליט"א על המנהג העתיק, כפי שמסר לי

מנהג חדש. והמנהג הזה התחיל מפני שהיה כבר סכנה ולא יכלו לנסוע לחברון, ולכן התחילו לנסוע למירון.

ובאמת הגה"צ המקובל ר' אשר זעליג מרגליות זצ"ל כותב בספרו 'הילולא דרשב"א'^(טז) שהמנהג לנסוע למירון הוא חדש: "יש יסוד גדול למנהג קדמון שנהגו בצפת ת"ו ביום ז' אדר ליסע למירון, וגם אחרון אחרון התחילו לנסוע גם מירושלים רבים תלמידי חכמים חסידים ושלמים ה' עליהם יחיו". עכ"ל. ובמקום אחר הוא מרחיב שהוא הוא אשר זכה לארגן ולייסד את המנהג החדש של הנסיעה למירון.

אני עוד זוכר, מספר לי הגר"נ בריזל שהייתי במערת המכפלה עוד בזמן

דברים נפלאים שזכיתי לשמוע מאת הגר"נ בריזל שליט"א, מפארי ירושלים של מעלה, ובהם עדות נאמנה על המנהג שהיה בעבר הלא רחוק. ואלו דבריו:

היה בירושלים עסקן מאוד מוכר, עוד בתקופה שלפני קום המדינה, קראו לו ר' דוד פרקוביץ, הוא הגיע לפה מפולגיה בשנת תר"פ. שנה או שנתיים אחרי מלחמת ששת הימים אמרתי לו שראיתי בספר התמונה שמשו רבינו וציפורה נקברו במערת המכפלה, ואני מתכוון לנסוע בו' אדר לחברון.

הוא אמר לי שלפני מאה ועשר שנים היה מנהג ידוע בכל ארץ ישראל שבז' אדר היו נוסעים למערת המכפלה. ומה שבזמנינו נהוג לנסוע בו' אדר למירון זה

המנהג
העתיק

✧ הערות ומקורות ✧

(צח) דברים, לד, ה: (צו) דברים, לד, ג: (צז) שם: (צח) צמדצר, יג, כג: (צט) צמכדורת תש"א דף ע"ב. וצמכדורת תשס"ז עמוד נב, ועי' לקמן שהרחצנו מדבריו צעוד מקומות מספריו:

הבריטים, [כידוע, בתקופה התורכית, ובתקופת המנדט הבריטי, הגויים לא נתנו ליהודים להיכנס למערת המכפלה. ורק על השבע מדרגות הידועות מחוץ למערת המכפלה נתנו לעלות]. הסיפור היה כך: הגיע מאמריקה לארץ ישראל הדוד שלי, קראו לו האדמו"ר הגה"צ ר' משה ליפשיץ זצ"ל מפילדלפיה, ודרך הקונסול האמריקאי אירגנו שוטרים של המנדט שיבואו איתנו יחד לחברון, והיינו יחד במערת המכפלה, על השבע מדרגות הידועות שנתנו אז לעלות.

ע"כ הדברים הנפלאים שזכיתי לשמוע מאת הגר"נ בריזל שליט"א.

וכן כתב הג"ר מרדכי גרוס בספר אגרתא דחדוותא^(ק): "האי יומא אושפיזין דמשה רעיא מהימנא הוא נמי זמן לפקוד את מערת המכפלה, דלדעת ספר התמונה [מתייחס לרבי נחוניא בן הקנה, ורבי ישמעאל כה"ג] שם קבורים משה וצפורה". עכ"ל

הגר"מ גרוס

הג"ר אשר זעליג מרגליות בספרו ביאור השיר בר יוחאי^(קב), לאחר שהביא את הספרי, וספר התמונה הנ"ל, כתב: "משום זה נכון ונשא מאוד ליסע ביום

הגרא"ז מרגליות

ז' אדר למערת המכפלה. וכן אנו נוהגים ליסע ז' אדר לחברון". עכ"ל.

וכן בספרו מאמר תפלת פתח אליהו^(קג) הביא הספרי דמחילה יוצאת וכו', וילקוט ראובני בשם ספר התמונה הנ"ל, והוסיף אח"כ, וז"ל: "הנה מלפנים בז' אדר יום פטירת משה רבינו ע"ה, נסעו מירושלים אנשים רבים לחברון, ומצפת וממבריא והגלילות נסעו למירון ששם חלקת מחוקק צפון^(קד)... ומעת שאוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אבותיהם^(קד), ואין אנו יכולים לבוא ולעלות עד חברון, נוסעים אנו למירון יום ז' אדר מכל ערי הארץ, ומביאים שם התזמורת של ל"ג לעומר להדהלקה, ואחרי קידוש הלכנה ששים ושמחים שם בריקודין על החצר בשירות ותושבחות לכבוד הרעיא מהימנא והרשב"י זיע"א, ונעורים שמה כל הלילה עד אור הבוקר, ולומדים ומתפללים שם כל הלילה והיום. ובאמת אשר מרגישים שם במירון בז' אדר הארה גדולה מאוד מקדושת היום לאדונינו, ורחמנא ידבר לן זכותא דרעיא מהימנא והרשב"י...". עכ"ל.

והנה, בלוח שנה 'דבר בעיתו' מאת הרב מרדכי גנוט שליט"א^(קז) כתב:

דבר בעיתו

☞ הערות ומקורות ☞

(ק) חלק כז, תשעז, עמוד 184: (קא) עמוד סג, ד"ה עוד: (קב) ירושלים, תשכ"ד, חלק שני, כוכבי אור הצעש"ט ותלמידיו זל"ה, עמוד לח: (קג) ע"פ דבריס, לג, כא: (קד) ע"פ זכרות, דף ג ע"א: (קה) ז' אדר ז' שנת תש"ס, עמוד תרעב:

[ביומא דהילולא ז' אדר] "יש העולים מירונה להשתטח על ציון רשב"י, שע"פ הקבלה היה ניצוץ משה רבנו ע"ה. ההצ"ר ישעיה אשר זליג מרגליות זצ"ל מיודעי ח"ן, הדרים חברונה למערת המכפלה". עכ"ל. מצד אחד זה מחזק את ענין הנסיעה לחברון. אולם לכאורה זה סותר את הדברים שהריא"ז מרגליות עצמו כתב, שהוא ייסד את מנהג הנסיעה למירון בו' אדר.

וע"כ עלה למירון. ועתה, משנת תשכ"ז הרחיב ה' לנו, ואפשר שוב לעלות לפקוד ציוני אבותינו הקדושים. [הריא"ז מרגליות נולד בשנת תרנ"ד, ונפטר בשנת תשכ"ט].

רבי אביש
צינורוט

שאלתי את הגה"צ המקובל רבי אביש צינורוט שליט"א, בענין נסיעה ביומא דהילולא ז' אדר, ואמר לי שעדיף לנסוע לחברון מאשר למירון.

דברי
פנחס

גם בספר דברי פנחס (ק^פ), לאחר שהאריך בענין, הוסיף: "היה מנהג קדום בארץ ישראל לילך ביום ז' אדר להתפלל במערת המכפלה, וכן נהגו גדולי ירושלים שנים רבות, עד שברכות הימים נעשה סכנה מחמת הדרכים וכו', והחלו לנסוע באותו יום למירון". עכ"ל.

אולם נראה שהסבר הוא פשוט, ההבדל בין הגירסאות נעוץ בהבדל השנים, משנת תש"ח עד תשכ"ז שערי חברון היו שוממים, ולא היה אפשרות לעלות ולבוא למערת המכפלה,

קושיות שהשתרגו מענין זה

כוונת הזוהר "דלא קבלה מערתא ב"נ אחרא"

אָחְרָא, וְלֹא תִקְבֵּל. בהקדם מה שכתב הנוסע הנודע רבי בנימין מטודילא (ק^פ), וז"ל: "...אם יבוא יהודי שם ויתן שכר

נראה לתרין קושיית החיד"א (ק^פ) דלעיל, שהקשה מהזוהר שכתוב בו "וְעַד יוֹמֵי עֲלְמָא, לֹא קִבְּלִית מְעַרְתָּא פְּרָגְשׁ"

הקושיה
מן הזוהר

הערות ומקורות

(קו) הג"ר פנחס אצרכס מייטערס, אד"ק האג, ירושלים, תשע"ה, חלק 3, עמוד רלא, סימן מז, אות א, ואות ז ואילן: (קז) ובספר מזמרת הארץ (מאת הג"ר פרגי נעים, ליוורנו, שנת שמתו לדיקוס צב', דף עו ע"ג, פרשת חיי שרה, ד"ב ואחרי קו) לאחר שכביח את דברי החיד"א הכ"ל, כתב ח"ל: "לענ"ד דמלשון הזוכר הכ' דקאמר דלא קבלת מערתא צ"נ אחרא ולא תקבל, לא קבלת - היינו צעת פעירתס, ולא תקבל - אפילו לאחר פעירתס". ובפירוש זר זהב לזוה"ק כתב דהזוכר לא פליג על ספר התמונה: (קח) משנת ד' תקק"ה, בספרו מסעות צימין, אולר מסעות, עמ' 28:

לשוער של המערה יפתח לו פתח ברול שהוא עשוי מימי אבותינו ע"ה וירד אדם למטה במדרגות ונר דלוק בידו וירד למטה במערה אחת ואין שם כלום, וכן השנייה, עד שיבוא אל השלישית והנה שם ששה קברים, קבר אברהם ויצחק ויעקב ושרה ורבקה ולא זה כנגד זה ועל קבריהם חתומים אותיות חקוקות באבנים. על קבר אברהם חקוק 'זה קבר אברהם' וכו'. ובמערה מדליקין שם עששית אחת בכל יום ויום ובכל לילה ולילה על הקברים. ושם הביות הרבה מלאות עצמות מישראל, שהיו מביאים שם את מתיהם, כל אחד ואחד עצמות אבותיו, והניחום שם עד היום הזה". עכ"ל.

להסביר את כוונת הזוה"ק הנ"ל שאינו כפשוטו, כיון שמצאו שם עצמות.

ואעתיק כאן בס"ד דברי הזוה"ק (ק"י) שהביא החיד"א בסו"ד, וז"ל בתרגום (ק"י): **בא ראה, קשהיה יעקב נכנס למערה, נמצאו במערה כל הריחות של גן עדן, והמערה העלתה אור, ונר אחד דולק, וכשנכנסו האבות ליעקב למצרים להמצא עמו, עלה אור הנר. פיון שנכנס יעקב למערה, חזר הנר למקומו, ואז השתלמה המערה מכל מה שצריך. ועד ימי העולם לא קבלה המערה איש אחר, ולא תקבל".** עכ"ל.

ונראה לבאר, דהנה מבואר בזוה"ק שליעקב אבינו ע"ה היה כביכול "קבלת פנים" במערה, שנהיה ריח גן עדן, ואור, וכו'. ואפשר לומר שכוונת הזוה"ק ש"לא קבילת מערתא פר נש אחרא" הוא שה"קבלת פנים" הזאת היה רק ליעקב אבינו ע"ה, ולא יהי' למישהו אחר.

וכן מצאו בימינו (ק"ט) במערת המכפלה הפנימית שתי מערות והם "מלאות כיום כמעט עד מלוא גבהן בעפר, המכסה את הקברים הקדומים. על גבי מילוי העפר נתגלו שברי עצמות וחלקי כלי חרס שונים, שתוארכו לתקופת מלכי יהודה". עכ"ל.

ואולי על דרך זו כתב החיד"א זצ"ל בסוף דבריו "ואפשר לדחוק קצת".

ולפי"ז גם לולא ענין זה שמושה רבינו קבור במערת המכפלה, צריך

❦ **הערות ומקורות** ❦

(קט) קונטרס "מערת המכפלה שורשי העם היחודי", מלח ה"ה ר' נועם ארנון, שהוא צעלמו נכנס לתוך המערה הפנימית, עמ' 9: (קי) זראשית, דף קן ע"ג: (קיא) והנה מקור הדברים: "פח תזי, פד בוכ טאל יעקב צמערתא, כל ריחין דגנתא דעדן אשתפח צמערתא, ומערתא סלקא בורא, ושרגא חד דליק. וכד טאלו אצבון לגצי דיעקב למלכים, לאשתפחא עמיה, אספלק בורא דשרגא. פיון דטאל יעקב צמערתא, הדרא שרגא לאתריה, קדין אשתליס מערתא מפל מה דאצטריך. ועד יומי טלמא, לא קבילת מערתא צר נש אחרא, ולא תקבל". עכ"ל. ק:

שוב מצאתי שבתרגום התנא רבי יונתן בן עוזיאל^(ק"י) משמע שראשו של עשיו קבור עם יצחק אבינו ע"ה, ראה הערה^(ק"י). וא"כ, נראה להוכיח בזה שאין כוונת הזוהר כפי שהבין החיד"א שלא נקברו שם עוד אחרים.

"דוכתא דמשה ואהרן לא זכו לה"

עליו, כי אם אוחזו בידיו בחבל המתוח למעלה הימנו קשור שני ראשיו בשתי יתידות אחת מכאן ואחת מכאן בשני עברי הנהר: **עמא פזיזא**. עם בהול: דקדמיתו פומייכו לאודנייכו. מתחלתכם הייתם בהולים שהקדמתם נעשה לנשמע, ועודכם בבהלתכם כבתחלה, למהר לעשות דבר בלא עתו: עב"ל.

ולכאן' יש ראייה מהכא שלא קבור בארץ ישראל.

עוד יש להקשות דבגמ' בכתובות^(ק"י) איתא: "רבי זירא כי הוה סליק לארץ ישראל, לא אשכח מברא למעבר, נקט במצרא וקעבר. אמר ליה ההוא צדוקי עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו, אכתי בפזיזותייכו קיימיתו. אמר ליה, דוכתא דמשה ואהרן לא זכו לה, אנא מי יימר דוכינא לה".

ופירש רש"י^(קט"ו) וז"ל: נקט במצרא. יש מקום שאין גשר ומשליכין עץ על רוחב הנהר משפה לשפה ואינו רחב לילך

☪ הערות ומקורות ☪

(ק"ב) זרחשית, ויחי, ג, יג: (ק"ג) ח"ל תרגום רבי יונתן בן עוזיאל: "וּנְטְלוּ יְתִיבָה צְנוּי לְחַרְעָה דְכַנְעַן וְשִׁמְעִי פְתָגְמָה לְעֵשׂוֹ רְשִׁיעָה וְנָטְלָה מִן טוֹרָה דְגַבְלָה צְלָגִיזִין סְגִיחִין וְחָתָה לְחַצְרוֹן וְלָהּ בֵּוּה שְׂצִיק לְיוֹסֵף לְמִיָּקְצוֹר יַת חֲצוּי צְמִיעַת פְּפִילָתָה מִן יַד אֶזְל נְפִתְלִי וְרַבֵּעַ וְנַחַת לְמַזְרִיס וְחָתָה צְבֵהוּסָה יוֹמָה וְחִיָּתִי אֲוִינִיתָה דְקַתְצַ עֵשׂוֹ לְעֵקֶב חֲחוּי עַל פְּלָגוֹת מְעַרַת פְּפִילָתָה וּמִן יַד רְמִז לְחֹשִׁיס צַר דִּן וְנָטְלָה סִיפָה וְקַטַע רִישִׁיה דְעֵשׂוֹ רְשִׁיעָה וְכֹהֵה רִישִׁיה דְעֵשׂוֹ מְחַגְלָגַל עַד דְעַל לְגוֹ מְעַרְפָּה וְחָתַנְח צְנוּי טִיעִפִּיה דִּינְחָק חֲצוּי וְגוֹפִיַה קְצָרוֹ צְנוּי דְעֵשׂוֹ צְחַקְל פְּפִילָתָה וְצָתַר בֵּן קְצָרוֹ יְתִיבָה צְנוּי לְעֵקֶב צְמִיעַת חַקְל פְּפִילָתָה דִּצְנָן חֲצָרְקָס יַת חַקְלָה לְחַחְסְנַת קְבוּרָתָה מִן עַפְרוֹן חַתָּהָה עַל חֲנִפִי מְמַרָה".

ובתרגום (כהר יונתן, סג) "וישאו אותו צניו לארץ של כנען ונשמע הדבר לעשו הרשע ויסע מהר של גבלה בחילות גדולים ויצא לחצרון ולא היה עוזב ליוסף לקבור את חציו צמיעת המכפלה מיד הלך נפתלי וירד למזרים ויצא צהבוא [צחותו] היום ויציא שער (מכר) שכתב עשו ליעקב אחיו על חלקו צמיעת המכפלה ומיד רמז לחושים בן דן ויקח חרצ ויקעע ראשו של עשו הרשע והיה ראשו של עשו מחגלגל עד שצא לתוך המערה ויגח בחיקו של יצחק חציו וגופו קצרו צניו של עשו צדה המכפלה ואחרי כן קצרו אותו צניו ליעקב צמיעת שדה המכפלה אשר קנה אברהם את השדה לחחות קצר מעפרון החתי על פני ממרא". ע"כ: (ק"ד) דף ק"ב ע"א: (קט"ו) שס:

קרית

קושיות נוספות

ארבע

קכה

ואולי עדיין אינו מוכרח שנחלקו על ענין זה, כי אולי אפשר לומר שהכוונה שלא זכה בעודו בחיים. ואפי' שבסוף כן

נכנס, מ"מ הרי אמרינן בנמ' (קכ"ג) "אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה".

קושיות נוספות

קושיות נוספות

עי' בספר מגדים חדשים להרה"ג רד"י ויים שלימ"א (ק"ה) דמייתי משו"ת ים הגדול שהבאנו לעיל, והאריך לאקשווי אהא מכמה מקומות, עי' סוטה (ק"ט), ופסחים (ק"ט), ומכילתא דרבי שמעון בר יוחאי (ק"ג) הו"ד ברמב"ן (קכ"ג), עי"ש.

למעלה, נאמר כאן (קכ"ג) שם, ונאמר להלן (קכ"ד) ויהי שם עם ה". עכ"ל.

ויש להאריך בזה עוד קושיות וראיות שונות, ובס"ד נרחיב בזה במהדורא הבאה בל"ג.

ועוד מצינו בספרי (קכ"ג) "יש אומרים לא מת משה, אלא עומד ומשרת

ברם כבר כתבנו דמי יעמוד בסוד קדושים ובבחינות נשגבות אלו, ודי בזה.

הוספות ♦ מכתב מאת ת"ח אחד שליט"א

ענין קבורת משה רבנו במערת המכפלה אינו ענין פיסו, אלא ענין רוחני. **יש** קושיה על מאמרים אלו מן הפסוק (קכ"ה): "ויקבר אתו בני בארץ מואב".

הערות ומקורות

(קטז) שם, דף קיא ע"ח: (ק"ז) צרעית, עמוד שג, יש"כ להגר"מ הלויח שליט"א שהפנה אותי למקור זה: (ק"ח) דף יג ע"א, הוצא לעיל: (ק"ט) דף קיט ע"ב. ח"ל: "דרש רב עזירא, זימנין אמר ליה משמיה דרב, זימנין אמר ליה משמיה דרב (אשי): מאי דכתיב (צדקת, כ"ה, ח) 'ויגדל הילד ויגמל' - עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה לצדיקים ציוס שיגמל חסדו לזרעו של יצחק. לאחר שאוכלין ושותין... אומר לו למשה: עול וצרך, אומר להם: איני מצרך, שלא זכיתי ליכנס לארץ ישראל לא בחיי ולא צמותי". ע"כ: (קכ) פרשת בשלח, יג יט. ח"ל מתוך דברי יוסף הלדיק: "כשאתם מעלין אותי, קצרו אותי בכל מקום שתרנו, מקובל אני שאין נכנס לקבר אבות אלא שלשה אבות ושלש אמהות, שנא' (צדקת, מט, לה) 'שמה קצרו את הצרעה' וגו'". ע"כ: (קכ"א) פ' ויחי, מט לא: (קכ"ב) דברים, פרשת אחת הצרעה, פיסקא שז: (קכ"ג) דברים, לד, ה: (קכ"ד) שמות, לד, כח: (קכ"ה) דברים, לד, ו:

מול בית פֶּעוֹר וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קַבְרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה".

וכן מן מאמר הו"ל^(קכ) וו"ל: ד"א א"ר לוי אמר לפניו רבש"ע עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ, ואני איני נכנס לארץ? אמר לו הקב"ה: מי שהודה בארצו - נקבר בארצו, ומי שלא הודה בארצו - אינו נקבר בארצו. יוסף הודה בארצו, מנין, גבירתו אומרת^(קכ) "ראו הביא לנו איש עברי" וגו' ולא כפר, אלא^(קכ) גנב וגנבתי מארץ העברים - נקבר בארצו, מנין, שנא'^(קכט) "ואת עצמות יוסף אשר העלו מארץ מצרים קברו בשכם". את שלא הודית בארצך אין אתה נקבר בארצך, כיצד, בנות יתרו אומרות^(קכ) "איש מצרי הצילנו מיד הרועים", והוא שומע ושותק, לפיכך לא נקבר בארצו. עכ"ל.

ובפשטות כל המדרשים האלו של ספר התמונה הם לא כפשטומו באופן פיס, אלא יש להם שייכות עם

נשמת משה רבינו שמקושר עם האבות. או שיש בזה בחינת גוף, כמו שמופיע כמה פעמים גם בחז"ל על הופעת נפטרם בעולם הזה בצורת גוף. כמו במעשה של ביתו של חנניא חופר שיחין ומערות, עי' מסכת בבא קמא^(קלב), וו"ל: "מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול, באו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא. שעה ראשונה - אמר להם שלום, שניה - אמר להם שלום, שלישית - אמר להם עלתה. אמרו לה: מי העלך? אמרה להם: זכר של רחלים נזדמן לי, וזקן אחד מנהיגו". ע"כ. ופירש רש"י: זכר של רחלים - אילו של יצחק: וזקן מנהיגו - אברהם". ע"כ.

אולם בכל זאת יש בזה ענין גם ללכת למערת המכפלה, כי מבחינת נשמת משה רבנו יש לזה שייכות, וזה יסוד המנהג ללכת בו' אדר למערת המכפלה. עכ"ל המכתב.

השערה מחודשת בענין מצבת "יוסף"

"אפשר להציע עוד רמז על נוכחות משה רבינו במערת המכפלה: בכניסה ליהודים בזמן הזה יש מצבת "יוסף". מצבה זו היא תוספת מוסלמית,

לאחר שמאמר זה פורסם בעבר, הביא הרב מרדכי ציון את עיקרו בקובץ 'עיטורי ירושלים'^(קכג), והוסיף בענין השערה מחודשת ומעניינת בנושא. וו"ל:

☞ הערות ומקורות ☞

(קכו) דברים רצב, פרשת ואתחנן, פרשה 3: (קכז) זרעית, לט, יד: (קכח) זרעית, מ, עו: (קכט) יחזקע, כד, ל3: (קל) שמות, 3, יט: (קלא) דף נ ע"א: (קלב) שעי' שיצת עטרת ירושלים, תשרי תשע"ג גליון 73. ממעמד 71 ואלך, הליטוע צעמוד 21:

קרית

הערת הג"ר משה חליוה

ארבע

קכז

ואיננה מצבת יוסף, לפי שקבר יוסף הצדיק נמצא כידוע בשכם. יש מסבירים שייתכן שגשומר כאן הד לאגדה שראשו של עשו נקבר במערה. כשהייתי במערת המכפלה שאלתי מוריך חברוני על זה, והוא השיב שפשוט שראשו של עשו נקבר עם יעקב אבינו כמו שכתוב בגמרא שראשו נפל אכרעא דיעקב. אם כן למי הציון זה? לא ליוסף הצדיק שנקבר

בשכם, ולא לעשו - שהרי למה שיהיה ציון לרשע^(קל"ז), ואם אכן ראשו נקבר שם, אז הוא עם יעקב. אלא יתכן שהציון הוא למשה רבינו^(קל"ח). עכ"ל.

ולמרות שלענ"ד לא שייך להצביע על מקום מצבה פלונית ללא מסורת מדור דור [או ראיות ברורות כדרכה של תורה]. בכ"ז לחיבת הנושא לא מנעתי עצמי מלהציג את דבריו כאן.

הערת הג"ר משה חליוה

לכאורה יש להעיר בזה מהא דמייתי בספר הדר יעקב להגרי"ח סופר שליט"א^(קל"ז) בהא דנקבר משה רבנו ע"ה בנחלת גד, עי"ש באורך, ובתו"ד כתב ממדרש מכ"י^(קל"ח), והו"ד בילקוט שמעוני^(קל"ז), דמשה רבנו ע"ה נקבר בחוץ לארץ בכדי שמתו חו"ל יחיו בזכותו. ועי' ברבנו בחיי^(קל"ח). וכפה"נ צ"ל דמדרשין חלוקין. או דאיכא בזה בחינות, ואין לנו יד בנסתרות.

מסופר בענין פטירתו של אדמו"ר ז"ל בספר פרי עץ הגן בתולדות הגאון הקדוש המקובל האלקי כמוהר"ר אברהם עדס ז"ל, וז"ל: "ול: בליל י"ג אלול תרס"ט אחר חצות היה הגאון הנו' עוסק בתורה כדרכו בקודש, ופתאום נתנמנם באשמורת, וירא והנה הרב ר' אברהם לאניאדו ז"ל לבוש לבנים, וישאלהו עט"ר להיכן הולך, ויענהו דע לך כי נפטר הרה"ק ר' יוסף חיים זלה"ה בעי"ת בבל יע"א, ואני הולך להביאו לירושלים, ונתעורר. שוב נתנמנם שנית, וירא והנה הובאה מטתו של הגאון רי"ח טו"ב הנו' וקהל גדול עומדים והרכבים פלוני ופלוני וכו' דורשים ומספידים עליו, ויתעורר. ואז עדיין לא

אמנם לא אמנע מלהביא בזה עובדא נפלאה הנדפסת בספר תהלות יוסף, לתולדותיו דהגה"ק מהרי"ח ז"ל בעמח"ס בן איש חי, להגה"צ רבי יעקב משה הלל שליט"א^(קל"ח), וז"ל: "ראיתי

מעשה נורא אודות הבן איש חי

הערות ומקורות

(קל"ג) וראה להלן ששם תרגום יונתן בן עוזיאל (בראשית, ויחי, ג יג) שראשו של עשו קבור עם יצחק אבינו: (קל"ד) חלק א, סימן נ"ז: (קל"ה) דברים רבה, פר' ואתחנן: (קל"ו) רמז תתכ"א: (קל"ז) דברים, לג, כ: (קל"ח) עמוד פח:

עלות השחר י"ג אלול תרס"ט. בשמוע הגאון הר' אברהם עדס ז"ל דברי המלגר"ם, אז סיפר להם מה שראה בחזיון לילה שכבר הובילו מיטתו לירושלים. וגם סידר להם לעשות הספד, ופלוני הרב יספיד בראשונה ואחריו הרב פלוני וכעד"ז, הכל כפי הסדר שהראו לו בחזיון לילה. ויעשו כן. והוא פלא, זיע"א. עכ"ל שם, עי"ש. [ודומני שבהר הזיתים יש ציון להגה"ק מהרי"ח ז"ל עם הסיפור הלז].

היה שום ידיעה מזה בירושלים. ואולם ביודעו כי מגלים לו בחזיון לילה נכונה, פנה בבוקר לחכמי הבבליים אשר בירושלים וישאלם אם יש להם איזה הודעה ממצב בריאותו של הגאון הרי"ח טו"ב מבבל. ענו ואמרו, יש ידיעה שהוא חולה ימים אחדים, לא יותר. הרב שתק ולא סיפר להם מענין חלומו כלום. ולאחר כמה שעות בא מלגר"ם מבבל לירושלים ובו מודיעים כי הגאון הרי"ח נלב"ע בעת

לדמותו של המחבר

מתוך "ילקוט קרית ארבע" מהדורת נכדי המחבר,
ירושלים תשכ"ה

עד שנחשב ליד ימינו ונאמן ביתו, ואמנם חכמת אדם תאיר פניו, הכרתו ענתה בו שקבל מרבו השפעה במדה גדושה ביותר, והיא שהשלימה את שיעור קומתו. ונאמנים עלינו דברי קדשו של ה"ה"ק מופה"ד איש האלקים אדמו"ר רבי מאטלי זצוקלה"ה מרחמיסטיווקה אשר אמר עליו: שהיה בהרבה מדינות בעולם ולא מצא איש כדוגמתו.

רעיון טהור התנוצץ במוחו של רבי מרדכי חיים, שהתלקח בלבו שלהבת אש קדש, להפריח את השממה ששררה במקום הקדש חברון, העיר, שהיתה כמעט מבלי יושב של יהודים, פרט ממתי מספר, כשבילקוטו תכנית מגוונת, על בצועה, דרש ועשה, הוא התאזר בכל עז נפשו, לקח מקלו ותרמילו ועבר להתגורר בעיה"ק חברון, כשבהשפעתו מתלווים אליו מספר אברכים מופלגים מעיה"ק ירושלים, בהסכמתו ובעדודו המלא של רבו.

לשם מטרה זו יסד את ישיבת "חסדי אבות" בה היו עוסקים בתורה יומם ולילה כשפרנסת ביתם מוטלת על הנהלת הישיבה. כענף לחיזוק הרעיון, ליקט מאמרי קדש מחז"ל ומשאר ספרים קדושים הסוכבים על עיר קדש זו ועל מערת המכפלה אשר שם, כנסם בספר מיוחד בשם "ילקוט קרית ארבע" אשר

מחבר הספר רבי מרדכי חיים גליקזאהן ז"ל היה התגלמות של טיפוס חסידי מובהק, שקפלה בתוכה את מכלול הסגולות שבה, נמנה על אחד מטובי חכמי עיר הקודש בשל גדלותו התורנית וביראתו הקודמת לחכמתו, אציל אופי ועדין נפש מופלא. נולד בשנת תר"ל בעיר הקודש ירושלים, לאביו החסיד המפורסם רבי צבי הירש גליקזאהן ז"ל (ר' הירש געריש), משמש בקודש לפני ולפנים אצל הקדוש עליון האדמו"ר רבי אלעזר מנחם מנדל בידרמן זיע"א מלעלוב - הרבי מירושלים, ואצל בנו ומ"מ ה"ה"ק רבינו דויד צבי שלמה זצוקלה"ה.

בוצין בוצין מקטיפא ידיע, כי בעודו נער כבר שקד על דלתי התורה והיראה יומם ולילה, עד שגדל והיה לאילן פאר בנופה של עיר הקודש ירושלים, ואישיותו נתפרסמה שם כמזהירה ביותר.

מאז עמד על דעתו פעמו בקרב לבו רגשי קדש נעלים להסתפח בנחלת עבדי ד', ואחז במעשי אביו להסתופף בצילא דמהימנותא הסבא קדישא איש האלקים מופה"ד האדמו"ר רבי דוד צבי שלמה בידרמן זיע"א הרבי מירושלים, בנו של האדמו"ר הרא"ם זיע"א - אשר זכה עוד לראות פני קדשו בימי נעוריו.

קרבתו אצל רבו היתה מיוחדת במינה, הוא זכה תמיד להמצא במחיצתו

קל קרית מתוך מהדורת נכדי המחבר ארבע

על חין ערכו באו בהסכמתם גדולי וצדיקי עיה"ק ירושלים, וכפי שנראה בעליל הוא אוסף עשיר ונפלא כפי שעלה במצודתו הרחבה.

איתני העולם אבותינו ואמותינו הקדושים, משמש איפוא הספר כמפתח רוחני אקטואלי לידיעה על ערך קדושת המקום בכלל ועל מערת המכפלה בפרט.

בזמן האחרון שזכינו בחסדי השי"ת להגיע למקום קדוש זה, ועל ציון המצוינת מערת המכפלה, מקום מנוחת

רבי מרדכי חיים ז"ל נפטר בשם טוב ביום כ"ד טבת שנת תרע"ז בעיה"ק ירושלים ומנו"כ בהר הזיתים.

יהי זכרו ברוך
המו"ל

וזוכר חסדי אבות

חבורת הקודש "חסדי אבות" בראשות רבינו זצוק"ל

מאת הרב מרדכי ברנשטיין

סיפור המופלא של חבורת חסידים בני עליה מירושלים, שהשתקעה לפני 100 שנה בעיר האבות חברון בראשות הרה"צ רבי מרדכי חיים גליקזאהן זצ"ל, מגדולי חסידי לעלוב, כדי לעבוד שם את הבורא הרחק משאונה של עיר לרגל חודש הרחמים והסליחות, בו נוהגים רבים מקדמות דנא להשתטח על קברי האבות בחברון, ובמלאות 100 שנה להתייסדות חבורת 'חסדי אבות' – לפנינו תיאורים נדירים ומרטיטים מרשימותיו של החסיד הנודע רבי פנחס אליעזר הכהן פקשר זצ"ל, אשר זכה להימנות בצעירותו על בני החבורה הקדושה, וכל ימיו היה נכסף לאותם ימי זוהר שחווה במחיצתם

כדי שיוכלו להתמסר יומם ולילה לעבודת הבורא בלא הפרעה, וכדגש רב על עבודת התפילה הנשגבה, כדי להחיש את ביאת משיח צדקנו בזכות שלשת האבות.

לרגל חודש הרחמים והסליחות, הימים בהם נוהגים רבבות אלפי ישראל להשתטח על קברי האבות במערת המכפלה אשר בחברון, ובמלאות 100 שנה להתיישבות חבורת קודש זו – 'חסדי אבות' בראשות הרה"צ רבי מרדכי חיים גליקזאהן (געריש) מגדולי חסידי לעלוב, ננסה להתחקות אחר חבורה קדושה זו, אם מתוך רשימות אלו, שברובן נסובו על עבודת הקודש העילאית של בני החבורה, וכן מתוך מקורות נוספים.

"כל מטרת כתיבת זכרונות אלו, הם בתקוה שאולי למקרא הדברים יתעורר אחד מצאצאיי מתרדמתו, וייקח את עצמו לעבודת התפילה בחשק ובכח עם התלהבות והדבקות באלוקיו ע"י התפילה...".

במילים אלו (שתורגמו מאידיש ללשה"ק, כשאר כל הרשימה), מסכם החסיד שבכהונה הרה"ח רבי פנחס אליעזר הכהן פקשר זצ"ל, את תקופת הזהב שזכה לחוות באווירת הקודש, סמוך ונראה למקום מנוחת אבותינו הקדושים במערת המכפלה שבחברון, בצילם ולצידם של חסידים ואנשי מעשה – חבורת 'חסדי אבות', שהתיישבו בסביבות שנת תרע"א במקום קדוש זה

מאמר שהתפרסם בביטאון 'המבשר', מוסף קהילות יום רביעי, ד' אלול תשע"ב. ישר-כח למערכת הביטאון.

כיסופים לעיר האבות

"וכשבאתי לכאן תחילת אותה שנה, תיכף נעצבתי לבי בקרבי על ישיבתי בכאן, שאין בה לא רוחניות ולא גשמיות נגד ירושלם שלומדים בכל בתי המדרשים, ויש שם ספרים הרבה... וכן מתאונן רמ"ש סלונים במכתבו להרש"ל מער"ח כסלו תרע"ב: "המצב באמת, הן ברוחניות והן בגשמיות, נורא ואיום מאד, הדלות הדחקות והעניות הן מקמח והן מתורה והן מיהדות..."

רבי מרדכי, בסיועו של רעו רבי שמעון הויזמן, יום, ניהל והנהיג את כל ענייני חבורת הקודש, אותה קרא בשמה - 'חסדי אבות', ואשר מטרתה היתה להקים ישיבה בחברון, בה ילמדו חסידים בני עליה החפצים להתנתק מהוויות העולם ולשקוע בעבודת ה'. בהיותו בחברון אף חיבר ר' מרדכי והוציא לאור את ספרו 'ילקוט קרית ארבע', בו ליקט מאמרים ושבחים בגודל מעלת וקדושת העיר חברון. הספר, שעוטר בהסכמות נלהבות מגדולי וצדיקי ארה"ק, חובר על-ידו כדי להפיץ בכל רחבי תבל את קדושת המקום וכדי שעל-ידי כך יתעוררו אחב"י לקחת חלק וחבל בביסוס מקום זה, "להלהיב לבב אוהב ויראי השם באמת שוחרי תושי' לחמוד ולכסוף מקום חמדת אבוה"ק זיע"א" - כלשה"ק של רבו הרה"ק הרדצ"ש בהסכמתו לספר.

השתלשלות הענינים של ייסוד חבורת הקודש היתה כפי שמתאר זאת החסיד רבי פנחס אליעזר הכהן פקשר,

ותחילה אל ראש ומייסד החבורה, ה"ה הגה"צ רבי מרדכי געריש זצ"ל. איש צדיק וחסיד, עובד ה' מנעוריו בכל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, אשר גדולי וצדיקי ירושלים שהכירוהו ותהו על קנקנו, התבטאו עליו בהפלגות מופלאות (ראה מסגרת). סגולתה וקדושתה, לצד מצבה העגום של עיר הקודש חברון נגעו ללבו, זאת כחלק מעבודתו הקדושה וכחד מגדולי חסידי לעלוב בארה"ק, כאשר כאביו הגדול, רבי הערש זצ"ל, הסתופף בצל קדשם ושתה ממימיהם של האדמו"רים הקדושים רבי אלעזר מנדל ובנו רבי דויד'ל (שמחר ביום ה' אלול יחול יומא דהילולא דיליה) זכותם תגן עלינו, אשר היו קשורים בקשר כל יינתק לעיר קודש זו חמדת אבותינו.

באותן שנים היה המצב הרוחני בעיר חברון בירידה. חסידי חב"ד שהיו כבר שנים רבות לפני כן ראשי ומייסדי הישוב החסידי-יהודי בעיר, ניהלו אמנם ויזמו פעולות רבות לביסוס המקום כמקום תורה וחסידות, ובאותן שנים אף הצליחו להקים ישיבה שהתקיימה תקופת מה, בסיועו של רבי שמעון הויזמן, מראשי הישוב החסידי בחברון, אולם המצב הרוחני בעיר עדיין לא היה מספק וכפי שאנו קוראים על כך, למשל, במכתבו של ר' יצחק חזן, גבאי בית הכנסת של אברהם אבינו, להגרש"ל אליעזרוב (רבה של חברון ששהה אז בליובאוויטש) מיום כ"ג מנ"א תרע"א:

קרית חבורת הקודש "חסדי אבות" ארבע קלג

שההוצאות בלאו הכי מועטות יותר מהעיר הגדולה ירושלים.

"ההצעה" מאד מצאה חן בעיני הגביר ר' חיים מיכל גרינברג ועל אתר נתן את הסכמתו לרעיון. וכך, בשעה טובה ובמזל, החלה תכנית הישיבה לקרום עור וגידים, עד שיצאה אל הפועל.

"גם" אני הייתי בין האברכים שנבחרו, מוסיף רבי פנחס אלעזר הכהן לספר ברשימותיו, "ונסעתי לגור בחברון. הייתי אז זעירא דמן חבריא כבן 17-18 שנים. יחד עם בני משפחתי, זוגתי ובתי הגדולה מ' פערל שהיתה אז פעוטה, נסענו יחד עם חותני ר' מאיר אייכלר ומשפחתו וגיסי הר' יהודה אשר ראטה - סופר סת"ם שהיה אז חתנו של חמי בזיוו"ר. לצידם של שאר האברכים ובני ביתם התיישבנו בחברון בדירות ששכרנו במקום. בחברון התגורר אז זה שנים רבות הר' ר' שמעון הויזמן וגם בני משפחתו הענפה, חתנו לצד בניו ובני משפחתם התגוררו במקום, ואף הם הצטרפו ונמנו על בני ישיבה חדשה זו. גם רבי מרדכי חיים עקר עם כל משפחתו לחברון והוא התמנה לראש הישיבה, שהשתכנה אף היא בבית ששכרו ובה גם התפללנו בהתלהבות עצומה".

בפרק הזכרונות תחת הכותרת: "פרשת חברון":

"בשנת תרע"א הופיע בירושלים גביר ונגיד מאמריקה בשם ר' חיים מיכל גרינברג. הוא ביקש לעשות דבר טוב עם כספו ורכושו, ולאחר שהתוודע אל דודי הרב מרדכי חיים גליקזאהן הגיע להתייעץ עמו על כך, ור' מרדכי יעץ לו, שמאחר והעיר חברון עזובה מתושבים מכמה טעמים, לכן עלה בדעתו לייסד שם ישיבה, שמלבד מה שתעורר ותחיה את היישוב, יוכלו בסיועו לישוב שם ולהתמסר על התורה והעבודה מבלי דאגות וטרדות הפרנסה. והצעתו היתה כך: שיקבצו כעשרה עד חמישה-עשר אברכים מובחרים מבני 'כולל שומרי החומות' שמקבלים עד עתה מהכולל כמחצית מדמי פרנסתם הזקוקה להם לחודש, והכולל ימשיך להעביר להם סכום זה עבור לימודם בישיבה בחברון, ואילו ר' חיים מיכל ינדב את המחצית השניה מדמי פרנסתם (דהיינו עוד נפוליון, 20 פראנק לחודש, כדמי ישיבה), וכך יתפרנסו ברווח ויהיו להם הכלים להתמסר כליל לעבודת הבורא ולישב כל היום על התורה ועל העבודה במחיצת האבות הקדושים מבלי דאגות וטרדות הפרנסה כלל, ובפרט בעיירה קטנה זו

חיים בעולם אחר

הוא כמעט ואינו מתייחס, וכפי שהוא מסייג שרשימת דברים אלו היא במטרה לעורר את לב הקוראים לדמות את

כדרכו של איש חסיד וירא שמים מתאר ר' פנחס אליעזר ברשימותיו בעיקר את הזווית הרוחנית, כשלענייני הגשמיות

שכאשר חזר הרבי מחברון הפליא עד מאד את הקיבוץ שלנו בחברון, ואף אמר: 'אז דאס שולאכל אין חברון איז מעין דעם טאטנ'ס שוהל' - ביהמ"ד בחברון הוא מעין בית מדרשו של אבי (שנקרא בפי כל: 'ר' אלעזר מגדל'ס שוהל')".

ר' פנחס אליעזר ממשיך להפליג בערגה אל אותם ימים נכספים, בהם היו מופשטים מכל עניני העוה"ז ודבקו בעבודת בוראם:

"עיקר העבודה התמקדה בתפילה, דהיינו שהרגלנו את עצמנו שנוכל להתפלל ולהקשיב לתיבות התפילה במחשבה, בדיבור ובמעשה, דהיינו להשליך את כל מחשבות החוץ ולשקוע באותיות התפילה שהיו תדיר לנגד עינינו, ואף אם היינו בעיניים עצומות או בזמנים בהם עסקנו בדברי חול ורשות, היו האותיות לנגד עינינו. עד כדי כך, שכאשר שהינו במקומות בהם אסור להרהר בדברי קדושה, הוצרכנו להצטייד בדף ועט ולרשום דברים שיסחוו אותנו מאוירת הקדושה שחפפה אותנו בשהותנו בחברון.

"הנני נזכר, עמדתי פעם באמצע התפילה, ומחמת התרגשות והתדבקות באותיות התפילה וצורות האותיות, שקעתי בהתלהבות כזאת, שהייתי בבחינת התפשטות הגשמיות ממש, דהיינו כמו שמקרבים להבה קטנה ללהבה גדולה, והקטנה נמשכת לגדולה מרוב חומה, כך נמשכתי ונדבקתי לתפילה. הכיתי בכח רב בזווית הבימה

מעשיהם ותהלוכתם לחיי הקודש של אותה חבורה. כי אכן, הקבוצה חייתה אז בעולם אחר, מרומם בעשרות טפחים מעולמנו הגשמי.

"כאמור", ממשיך רבי פנחס אליעזר וכותב - "השתכרו האברכים בסכום נאה והתמסרו לגמרי בכל שעות היום לתורה, לתפילה ולעבודת ה', ואף את הלילות שמו כימים בתורה ועבודה. ראש הישיבה רבי מרדכי געריש הרצה שיעורים וגם היה המדריך שלנו בעבודת ה', כי היה צנא מלא ספרי, בקי בש"ס ופוסקים, ועם זאת, מלא וגדוש בספרי צדיקים מתלמידי הבעש"ט. כך שכל הזמן היינו שקועים בתורה ועבודת ה', כמעט לא ידענו מעניני העולם הזה, וכבר מצאה ידנו לעלות בעבודת ה' כל אחד לפי ערכו, כוחו והשגתו. למדנו כמה שעות לפני התפילה, כהכנה לתפילה. כשעמדנו להתפלל, היינו מופשטים מן העולם הזה והיינו מתפללים בכל כוחותינו, בבחינת 'כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך'. כמה פעמים היו כל בגדינו מתרטבים מצד אל צד מן הזיעה שניגרה מאתנו בשעת התפילה, בלי שום גוזמה.

"באותה השנה (כפי הנראה היה זה באלול תער"ב לפני 100 שנה, ואולי תרע"א) הגיע רבנו ר' דוד ז"ל (-הרה"ק רבי דוד צבי שלמה מלעלוב) לחברון בראש חודש אלול ונשאר בחברתנו כמעט לכל ימי החודש, עד לימי הסליחות. הרבי מאד התפעל מהחבורה. תקופה אחר-כך, כשהגעתי לירושלים, סיפר לי אחד ממתפללי בית מדרשו,

קריית חבורת הקודש "חסדי אבות" ארבע קלה

ומסיים ר' פנחס אליעזר במתק לשונו: "הלוואי שיעזור לי השי"ת שעוד אוכל ואזכה להיות דבוק באותיות התפילה בהתלהבות כזאת כמו אז...".

לידה עמדתי והתפללתי תדיר, ולא חשתי כלל כי פוצע אני את ידי ודם רב ניגר, עד שהעומדים על-ידי הורידוני ממרום שרעפי לראות את הנעשה סביבי...".

השן הפסיקה לכאוב

בכח, שאף בגשמיות זה מועיל לרפואה, וכ"ש לרוחניות זה ודאי מועיל, ובכוחה לבטל את כל המקטרגים והמשחיתים, כמבואר בספה"ק".

רפ"א מתאר את הימים הנעלים, השבתות, החגים ושאר יומי דפגרא שזכה לחוות בעיר האבות: "הגיעו ימי השוכבי"ם, צמנו כמעט בכל ימי שני וחמישי שבהם, אבל בלי עצבות ח"ו אלא עם לעבדיקייט. כמוכן לא החסרנו מקוה לפני התפילה.

"כשהגיע יום רביעי, כבר התחלנו לערוג לקראת שבת קודש המתקרבת ובאה. שם בחברון מיששנו את השבת בידיים, הרגשנו את השבת בכל האיברים. היה אז נשגב מבינתי, היאך אפשר לגשת לשבת אם לא עברנו כליל שישי על הפרשה עם ספה"ק 'אור החיים'.

"ביומא דמעלי שבתא - ביום ו' אחרי חצות, הייתי צועד לבדי אל עבר מערת המכפלה, דרך הרחובות והסמטאות החשוכים, בינות להמוני הערביים, ואף אחד מהם לא פגע בי לרעה. בצל שכינת האבות הייתי מסיים את כל ספר התהילים וחוזר לביתי. השבת פרשה כנפיה בחברון וכולם היו מרגישים

"אין יענע גאלדינע צייטן" (באותם זמני זהב) - ממשיך רפ"א לתאר ברשימות זכרונותיו - "תקפני, לא היום חלילה (-נישט היינט געדאכט, כלשונו הירושלמית האותנטית) כאב שיניים נוראי. כל הלילה סבלתי ייסורים איומים ל"ע. כנראה שהצטננתי. בבוקר הלכתי תוך ייסורי תופת להתפלל עם החבורה הקדושה. ר' מרדכי שלחני לגשת לפני התיבה, ניגשתי, וכפי שכבר הספקתי לספר שהתפללנו בכל הכוחות - כשהגעתי ל'הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות, אש וברד, שלג וקיטור... החיה וכל בהמה, רמש וציפור כנף...". והשן קרעה ממני נתחים, נעצרת לרגעים מספר כהלום רעם, תוך שאני מהרהר בערגה: 'ריבונו של עולם, הריני מפרט כל דומם, חי, צומח ומדבר המהללים אותך, ואני, שפל ונבזה, מתייסר כל-כך עד שאינני מסוגל להודות לך ולשבחך!...' התגברתי בכל עוז ואמרתי את מילות התפילה בשארית כוחותי, והנה, זיעה רבה מכסה אותי מכף רגל ועד ראש, והכאב פוסק באחת! כנראה, העצב שבשן הצטננה, ונתרפאה לאחר שהתחממה בהבל פי מהתפילה היוקדת. מכך אפשר לראות כמה גדול כח התפילה

בצפרא דשבתא הספקנו להתכונן בלימוד תורה כמה שעות עד התפילה, שהיתה אחר-כך בהתלהבות מרובה. בהרבה מהשבתות, כשסיימנו את התפילה היו המלבושים שלנו ספוגים ורטובים מזיעה, בלי גוזמה".

בחוש את קדושת השבת. אחרי סעודת ליל שבת היינו הולכים לביתו של ר' מרדכי, שם העברנו שעות ספורות בשירות ותשבחות ושיחות מהצדיקים והיינו שרויים באווירה נעלית ועילאית עד ששכחנו מכל הנעשה מסביבנו.

הבעל-דבר התערב

לירושלים, הרי כתבתי לך שלא תעזוב את חברון וגם אני החלטתי כי כאשר אבריא מיד אחזור אליה. עניתי לו שפניתי אליו במכתב ולא קבלנו תשובה. יתר על כן אמרו לי שם שגם מעכ"ת יחזור לירושלם וכיום המצב אבוד. אני כבר נמצא בירושלם ואינני יכול לחזור לחברון'.

וכאן הוא ממשיך לתאר את חזרתו לירושלים ואת געגועיו העזים שתקפוהו לחברון, געגועים וכיסופים שלא נתנו לו מנוח וליווהו לכל ימי חייו.

"אני הולך לבית הכנסת להתפלל, ואיני מצליח להתפלל כדבעי, הרי הורגלתי להתפלל מעומק הלב, בקול ובחשק... הרגשתי חוסר עצום ברוחניות. ניסיתי את מזלי בביהכ"נ דחסידי קארלין, אצלם מתפללים בקול ובנעימות, וכן התפללתי בבית האר"י (המקום בו לפי המסורת נולד רבנו האר"י ז"ל. מתחת לביהכנ"ס של האור החיים הקדוש בעיר העתיקה), שם התפללו מנין של יראי שמים וביניהם ר' אברהם שיינע עלקע'ס (ה"ה הרה"צ רבי אברהם הוראוויטץ זצ"ל שהיה חתן הרדצ"ש וכן אחותו, אחיו של הרבי מבוסטון זי"ע) שהיה כוחו

וכאן מגיע רפ"א לעת פרידתו הכואבת מעיר חברון ומההווי הרוחני הייחודי שבה.

"בעיני הבעל דבר לא מצאה חן עבודתנו הכבירה בתפילה ובתורה, כנראה הרגיש שאם נצליח להתמיד בכך, אולי עוד נגיע למדרגות גבוהות ורמות, ולכן התיישב הבעל דבר ובגלל דברים זוטרים ושטותיים עשה שם סיכסוך קטן, ובעקבותיו נאלץ חמי לעזוב ולחזור לירושלים יחד עם בני ביתו, ביניהם בתר-זוגתי. "הם שכרו גמלים, העמיסו עליהם את כל החבילות וחזרו לירושלים.

"עלי היתה הפרידה קשה עד מאד, הרגשתי שהוא המקום שלי בו אוכל לעבוד את בוראי כדבעי. נשארתי לבדי בחברון לשבוע נוסף, עד שלבסוף נאלצתי גם אני לשוב לירושלים. בכיתי בדמעות שליש כשחזרתי משם, זה היה אצלי כמו שמנתקים אותי מעבודת ה' בכח...".

"כאשר עליתי לביתו של מורי ומדריכי ר' מרדכי געריש, שהיה אז חולה ושהה בירושלם, שאלני: 'מדוע חזרת

קרית חבורת הקודש "חסדי אבות" ארבע קלז

שהרבי היתה לו קורת רוח רבה מכך, גם אנו שאבנו מלא חופנים גדושות של רוחניות והתעלות אמיתית".

רבי פנחס אליעזר מסיים את הפרק בשברון לב, על אשר גם תפילותיו במנין ייחודי וסגולי זה לא נמשכו לאורך זמן, מאחר ונאלץ לעקור אל העיר החדשה, לשכונת מאה שערים, בשל כך שחמיו רבי מאיר אייכלר קיבל דירה בבתי אונגריין והיה עליו להתגורר בסמוך אליו. הדבר הצריך הליכה יומיומית ארוכה עד לביתו של הרבי הרדצ"ש בעיר העתיקה, ועל כן הוא נאלץ לוותר על ההשתתפות במנין, מלבד בשבתות וימים טובים ותפילות ראש חודש, בהם לא ויתר והיה משרך רגליו עד למקום המנין.

רשימת הזכרונות מתמשכת וסוקרת תקופות שונות בימי חייו הסוערים, בימי מלחמת העולם הראשונה והקורות עימו בארה"ק ומחוצה לה.

כל ימי חייו של רבי פנחס אליעזר - מספרים צאצאיו ומכריו - לא פסקו געגועיו ותמיד היה שח בערגה על אותה תקופת הזהב בחברון, אליה נסף לשוב.

רב בעבודת התפילה - 'גרואיסער דאווינער'. אולם כל אלו לא הגיעו לאותם תפילות וזמנים עילאיים כמו שהיו בחברון".

באותם ימים לא פסק ר' פנחס אליעזר מלחשוב כיצד ליצור כאן בירושלים לפחות בבואה של אותה אווירת קודש לה זכה בחברון. לבסוף נפל ברעיונו לקיים מנין מיוחד, 'נוסח חברון', בביתו של רבו הרדצ"ש. עד אז היה הרבי מתפלל אז ב'ווארשיוער שוהל', ובשל תשות כוחו וקושי הליכתו, לא היה יכול להופיע בכל התפילות ולפעמים אף היו צריכים כל הציבור להתעכב לכבודו.

כשפרש ר' פנחס אליעזר את הצעתו בפני הרבי, נתן את הסכמתו לכך, ומיד החל רפ"א בפעילות נמרצת להקמת המנין. "סבבתי בין כל הזקנים ורתמתי אותם למנין המיוחד, ביניהם היו רבי מאיר אדלר, רבי יצחק פרנקל והבונקער' רב הר' משה הכהן ובנו רבי בנימין, עד שהצלחנו להרכיב את המנין בבית הרבי רבי דוד, שם התפללנו בחברונ'ער נוסח, עם חיות, כח והתלהבות, ומלבד מה

"ניצוץ מנשמת האור החיים הקדוש"

ראש הישיבה הרה"צ רבי מרדכי חיים גליקזאהן-געריש זצ"ל

עליה בהקדמתו לספר 'ראשון לציון':
"והני נשי במאי קא זכין, נוות ביתי
הצוה"ח מרת בלומה תחי' אשר היתה לי
לעזר ולסעד להוציא אור התורה הזאת..."

היה נוהג לסגף את עצמו בכל מיני
סיגופים, ואף את מאכליו המועטים היה
ממליח עד מאד, כדי להכניע בעצמו את
תאוות האכילה.

היה ידוע בגודל התמדתו, והיה
לומד בצוותא חדא עם הגאון רבי יוסף
חיים זוננפלד רבה של ירושלים, שכותב
עליו בהסכמתו לספרו 'ילקוט קרית
ארבע': "מבני ציון היקרים, הנולדים
בקודש ונתגדלו בקדושה, לעבוד תמיד
על קיום התוה"ק ומצוותה, ולעבוד
עבודת הקודש, כראוי ליושבים בקודש".
כן היה לומד בצוותא עם הדיין מפאפא
רבי משה יוסף הופמאן שהיה גם שכנו
בבתי אונגרין בסמוך ל'אונגרישע שוהל',
ואשר העיד עליו בהסכמתו לספרו:
"ראיתי שקידתו בתורה ועבודה".

היה מגדולי וחשובי עדת חסידיו
לעלוב המסתופפים בצלו של כ"ק
אדמו"ר רבי דוד'ל בידרמן זי"ע. בשנת
תרע"א נסע לציונו הקדוש של רשב"י

הרה"צ רבי מרדכי חיים גליקזאהן-
געריש, מייסד חבורת הקודש בחברון,
נולד בערב חג הפורים תר"ל כבן בכור
לאביו. כאשר הגיע למצוות, היה זה
פורים המשולש של שנת תרמ"ג. ביום
שישי, י"ד אדר, זכה והרבי ר' אלעזר
מענדל הניח לו תפילין. באותו חג פורים
בערוב יום, בשעת סעודת החג, יצאה
נשמתו של רבי אלעזר מענדל ועלה
בסערה השמימה לעיני חסידיו ההמומים.
שנה אחר הכנסו לעול מצוות, נשא את
אשתו הצדקנית מרת בלומה בת דודו
הרה"ח ר' אברהם מנשה ראטה וזוגתו
מרת שרה לאה שהיתה אחות אביו של ר'
מרדכי, החסיד הנודע רבי הערש געריש
משמשם בקודש של אדמו"רי בית לעלוב.

נודע כחסידא ופרישא קדוש עליון,
שהעידו עליו כי מאז הכנסו לגיל מצוות
לא עלה על יצועו מעולם, כי אם ישן על
שני ארגזים צמודים זה לזה. אף אשתו
הצדקנית מרת בלומה היתה יושבת
בלילות לאור הנר וסורגת ירמולקות
לפרנסתם, ובהגיע זמן חצות היתה מעירה
את בעלה ל'תיקון חצות' ופונה לשנתה.
בעבור המאמץ הכביר שלה הבטיח לה
בעלה חלק בעולם הבא שלו. וכך כתב

קריית חבורת הקודש "חסדי אבות" ארבע קלט

סביבו שהיו מתאספים בביתו כדי ליהנות מדברי תורתו ומנועם אמריו, לאחר שלא יכלו ללכת בשבת לעיר העתיקה מהעיר החדשה עקב הפרעות. הדבר לא עלה בקנה אחד עם מידת הענוה והשפלות שלו עליה עמל כל ימיו, כפי שכתב בהקדמתו: "שפל ונבזה וחדל אישים באמת, כמו שהוא, בלי כל שהוא גדר ענוה", ובסוף ספרו: "אל תשקיפו אל שפלות המדבר".

בשעה שיצא לדרכו לעיר האבות, ליווהו ידידו הדיין מפאפא בדמעות שלישי. בחברון הקים רבי מרדכי את הכולל לאברכים המופלגים שלנו באהלה של תורה, לצד הכנסת האורחים 'חסדי אבות'.

בשנת ותרע"ד הארץ פרצה מלחמת העולם הראשונה ורבי מרדכי חיים שב לירושלים. באותה שנה העלה על מכבש הדפוס מחדש את הספר החשוב 'ראשון לציון' על הש"ס מרבנו הק' רבי חיים בן עטר זי"ע בעל ה'אור החיים' הק'. את הספר הו"ל מתוך מסירות נפש דווקא באותם ימים טרופים, כפי שכותב בהקדמתו המאלפת: "ולא זכיתי להפק זממי עד היום ובמסי"נ בפועל ממש, ובפרט בצוק העתים האלה עד שזכיתי לברך על המוגמר...".

רבי מרדכי היה פחות מבן 47, כאשר נפטר, בכ"ד טבת תרע"ז. מרן הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, שהיה ידידו הטוב, ספד לו מרורים ואמר כי לר'

במירון, ושם היה מעורב בנס ההצלה כאשר נפלה מפולת גדולה על החוגגים בחצר, וכפסע היה בינו ובין המוות. הרבי ר' דוד'ל בידרמן, שהיה שם באותה שעה, ביקש רגעים מספר קודם לכן מאנשיו לזוז קמעא ולהתרחק מהמקום בו נפלה אחר-כך הגדר, וכאשר החלו האבנים לצנוח ציוה עליהם לאחוז בבגדו. כך נצלו ר' מרדכי וחבריו, וביניהם הגה"ח הנודע רבי יהושע העשל הלטובסקי זצ"ל.

כאמור, בתחילת שנות התר"ע התעוררו בלבו געגועים אל עיר האבות חברון, מקום שממנו עולות התפילות ומתקבלות בשמים, ויום וייסד בה את הישיבה הקדושה ואף הוציא לאור את הקונטרס בשם "ילקוט קריית ארבע" - "אשר ליקטתי בעוניי, ממאמרי רז"ל בזוהר ובמדרשים ופרקי דר"א ואגדת בראשית וילקוטים ועוד ספרי קודש ראשונים כמלאכים, מפליאים ומפליגים בשבח קדושת המקום קריית ארבע היא חברון ת"ו ובשבח מעלת היושבים שמה במקום הקודש, להאיר ולהלהיב לבב אנשי קודש אחב"י המצוינים במידת החמלה לשום עיניהם ולבם ולחזק היישוב כמבואר בפנים" (לשון פתח השער).

הסיבות שר' מרדכי חפץ להקים את הישיבה בחברון, היתה משום שהשתוקק זמן רב לעבוד את ה' מתוך מנוחת הנפש הרחק משאון העיר, וכן עשה זאת מפני ההתגודדות של החסידים

הביא לדבריו, כי כמו האוה"ח הק', היו לו רק בנות ולא בנים.

הוא נטמן סמוך למנוחת אביו ואמו במרומי הר הזיתים. זוגתו נפטרה ביום כ"ו כסלו תש"ד.

מרדכי, ששמו היה גם "חיים", היה ניצוץ נשמה של ה'אור החיים' הק'. הוא מצא לכך סימוכין, בזה שהדפיס את הספר 'ראשון לציון' של בעל ה'אור החיים' הק', במסירות נפש, ושנות חייו היו גם הן כמוהו - מ"ז שנה בלבד. עוד אסמכתא

א-שמעק טאביק במקום סעודה מפסקת סיפורו של ערב יום הכיפורים בחברון

בשעה היעודה הופיעו בעלי העגלות והודיעו לרבי אלעזר מענדל, אך הוא נצמד הפעם אל קברי האבות הקדושים ולא הרפה. הזכירו לו שוב ושוב, עד אשר נענה, כי אינו יכול ללכת בטרם ייפרדו ממנו האבות הקדושים. כעסו העגלונים, אך הרבי האריך בתפלתו. בראות החסידים שהעגלונים רוצים לברוח, נאלצו לעלות על העגלות ולנסוע ירושלימה, בלי הרבי ומשמשו.

התברר כי הרבי התכוון לשהות כאן עד אחר יום הכיפורים ור' הערש עשה מאמץ רב לארגן את כל הענינים בחברון. במו ידיו כיבס את בגדי הרבי וסידר את כל הנצרך לערב יום הקדוש, לעיצומו של יום ולמוצאו. הוא רץ לקנות תרנגולים לכפרות. עיר קטנה היתה חברון באותן שנים ולא בנקל השיג תרנגולים וצורכי סעודה.

אביו של ר' מרדכי היה החסיד הנודע רבי הירש געריש (געריש ע"ש עיירת מולדתו ברומניה). מאנשי ירושלים של מעלה היה, ובארה"ק דבק באדמו"רי בית לעלוב, הרא"מ ובנו הרדצ"ש, ואף זכה לשמשם בקודש במסירות עילאית הראויה לפרק נרחב בפני עצמו. הרבה סיפורי הוד ומופת התרחשו עמו בצל קורות רבותיו הגדולים. על אחת מהן שהתרחשה בחברון, מסופר ב'סיפורים ירושלמיים' חלק ה':

כמשמש נאמן, היה מתלווה בראש השיירה שנסעה עם הרבי מדי שנה בשנה, בין כסה לעשור, לעיר האבות חברון. פעם אחת, ר' מנשה ראטה, גיסו של ר' הערש (חתן חותנו ר' זאב וואלף), שכר עגלונים, וציוה עליהם להופיע ביום "שלש-עשרה מידות" בשעה פלונית, כדי להסיעם בחזרה לירושלים, מרחק נסיעה של יום שלם.

קריית חבורת הקודש "חסדי אבות" ארבע קמא

אבל... הזמן עשה את שלו, כי פנה יום, זמן התענית הגיע, ויהודים כבר ממהרים לתפילה זכה.

בבית הכנסת. ר' הערש, שהתענה תשיעי, מתחיל בתענית עשירי... ר' הערש החלש מטבעו, חש ברע, והוא נשכב על ספסל בצד בית המדרש. רבי אלעזר מענדל הוציא את קופסת הטבק שלו והגיש לאפו (יש אומרים: הוציא את מטפחתו והעבירה על פניו). "באותה שעה" - העיד ר' הערש געריש - "חשתי שכוחות רעננים נמסכים בכל עצמותי, ממש כאילו אכלתי זה עתה סעודה דשנה ושתיתי לרוויה. מאותו רגע עד למוצאי התענית לא חשתי בשום חולשה. היה זה לי יום הכיפורים הקל ביותר בחיי".

ערב היום הקדוש. ר' הערש לא הספיק אפילו לאכול פת שחרית, בגלל ההכנות לקראת יום הכיפורים. בקושי השיג תרנגול לכפרות. שחטו, מרטו, הכשירו ובישלו.

בטרם התיישב לסעודה, הגיש לרבי את מנתו, חיטט הרבי בבשר העוף וחיטט, מצא עצם אחת שלא מצאה חן בעיניו. הלך ר' הערש לשאול שאלה אצל רבי שמעון מנשה חייקין, רב העיר, וזה אכן הטריף את העוף.

כבר נטתה חמה לצד מערב, כאשר ר' הערש בא מן הרחוב מתנשף - מבלי שהכניס עדיין דבר לפיו - עם תרנגול אחר לכפרות. בזריזות עצומה הכינו לסעודה,

תודות ומקורות: זכרונות והנהגות ישרות להרה"ח רבי פנחס אליעזר פקשר זצ"ל; סיפורים ירושלמיים חלק ה'; מדור משפחותם - גליקזאהן-געריש, אייכלר; דוברות הישוב היהודי בחברון והארכיון; אריה קליין - ספר חצרות היהודים בחברון.

וזוכר הסדי

סיפורה המופלא של חבורת חסידים בני עליה מירושלים, שהשתקעה לפני 100 שנה בעיר האבות חברון בראשות הרה"צ רבי מרדכי חיים גליקזאהן זצ"ל, מגדולי חסידי לעלו, כדי לעבוד שם את הבורא הרחק משאונה של עיר ❖ לרגל חודש הרחמים והסליחות, בו נוהגים רבים מקדמת דנא להשתטח על קברי האבות בחברון, ובמלאות 100 שנה להתייסדות חבורת 'חסדי אבות' - לפנינו תיאורים נדירים ומרטיטים מרשימותיו של החסיד הנודע רבי פנחס אליעזר הכהן פקשר זצ"ל, אשר זכה להימנות בצעירותו על בני החבורה הקדושה וכל ימיו היה נכסף לאותם ימי זוהר שחוה במחיצתם

❖ מרדכי ברנשטיין ❖

רשימות אלו, שברובן נסוכו על עבודת הקודש העילאית של בני החבורה, וכן מתוך מקורות נוספים.

כיסופים לעיר האבות

ותחילה אל ראש ומויסד החבורה, ה"ה הגה"צ רבי מרדכי געריש זצ"ל. איש צדיק וחסיד, עובד ה' מנעוריו בכל רמ"ח איבריו וס"ה גידיו, אשר גדול וצדיק ירושלמי שהכירוהו ותהו על קנטו, התבטאו עליו בהפלגות מופלאות (ראו מסגרת). סגולה וקדושתה, לצד מצבה העומם של עיר הקודש חברון נגעו ללבו, זאת כחלק מעבודתו הקדושה וכחד מגדולי חסידי לעלו בראה"ק, כאשר כאביו הגדול, רבי העריש זצ"ל, הסתופף בצל קר שם ושטה ממימיהם של האדמו"רים הקדושים רבי אלעזר מנדל ובנו רבי דויד'ל (שמחר ביום ה' אלול יחול יומא דהילולא דיליה) זכותם תגן עלינו, אשר היו קשורים בקשר כל יינתק לעיר קודש זו חמדת אבותינו.

באותן שנים היה המצב הרוחני בעיר חברון בירידה. חסידי חב"ד שהיו כבר שנים רבות לפני כן ראשי ומויסדי הישוב

"כל מטרת כתיבת זכרונות אלו, הם בתקוה שאולי למקרא הדברים יתעורר אחד מצאצאי מתרדמתו, וייקח את עצמו לעיבוד התפילה בחשק ובכח עם התלהבות והרבהקות באלוקיו ע"י התפילה..."

במילים אלו (שנורגמו מאדיש ללשה"ק, כאשר כל הרשימה, מסכמ חסיד שנכונת הרה"ח רבי פנחס אליעזר הכהן סמוך ונראה למקום מנוחת אבותינו הקדושים במערת המכפלה שבחברון, בצילם ולצידם של חסידים ואנשי מעשה - חבורת 'חסדי אבות', שהתיישבו בסביבות שנת תרע"א במקום קדוש זה כדי שיוכלו להתמסר יומם ולילה לעבודת הבורא בלא הפרעה, ובגש רב על עבודת התפילה הנשגבה, כדי להחיש את ביאת משיח צדקנו בוכות שלשת האבות.

לרגל חודש הרחמים והסליחות, הימים בהם נוהגים רבנות אלפי ישראל להשתטח על קברי האבות במערת המכפלה אשר בחברון, ובמלאות 100 שנה להתייסדות חבורת קודש זו - חסדי אבות' בראשות הרה"צ רבי מרדכי חיים גליקזאהן (נעריש) מגדולי חסידי לעלו, ננסה להתחקות אחר חבורה קדושה זו, אם מתוך

החסידי-יהודי בעיר, ניהלו אמנם ויזמו פעולות רבות לביסוס המקום כמקום תורה וחסידות, ובאותן שנים אף הצליחו להקים ישיבה שהתקיימה תקופת מה, בסיועו של רבי שמעון הויזמן, מראשי הישוב החסידי בחברון, אולם המצב הרוחני בעיר עדיין לא היה מספק וכפי שאנו קוראים על כך, למשל, במכתבו של ר' יצחק חן, נבאי בית הכנסת של אברהם אבינו, להגרש'ל אליעזרוב (רבה של חברון ששהה אז בליובאוויטש) מיום כ"ג מנ"א תרע"א: "וכשבאתי לכאן תחילת אותה שנה, תיכף נעצבתי לבי בקרבי על ישיבתי בכאן, שאין בה לא רוחניות ולא גשמיות נגד ירושלם שלומדים בכל בני המדרשים, ויש שם ספרים הרבה... וכן מתאונן רמ"ש סלונגו במכתבו להגרש'ל מנ"ח כסלו תרע"ב: "המצב באמת, הן ברוחניות והן בגשמיות, נורא ואיום מאד, הדלות הדחקות והעניות הן מקמח והן מתורה והן מיהרות..."

רבי מרדכי, בסיועו של ר' רעו רבי שמעון הויזמן, חס, ניהל והנהיג את כל ענייני חבורת הקודש, אותה קרא בשמה - 'חסדי אבות', ואשר מטרתה היתה להקים ישיבה בחברון, בה ילמדו חסידים בני עליה החפצים להתנתק ממוניות העולם ולשקוע בעבודת ה'. בהיותו בחברון אף חיבר ר' מרדכי והוציא לאור את

"ניצוץ מנשמת האור ההיים הקדוש"

ראש הישיבה הרה"צ רבי מרדכי חיים בליקזאהן-געריש זצ"ל

הרה"צ רבי מרדכי חיים בליקזאהן-געריש, מייסד חבורת הקודש בחברון, נולד בערב חג המפורים תר"ל כבן בכור לאביו. כאשר הגיע למצוות, היה זה פורים המשולש של שנת תרמ"ג. ביום שישי, י"ד אדר, זכה והרבי ר' אלעזר מענדל הניח לו תפילין. באותו חג פורים בערו בו יום, בשעת סעודת החג, יצאה נשמתו של רבי אלעזר מענדל ועלה בסערה השמימה לעיני חסידיו המומים. שנה אחר הכנסו לעול מצוות, נשא את אשתו הצדקנית מרת בלומה בת דודו הרה"ח ר' אברהם מנשה ראטה וזוגתו מרת שרה לאה שהיתה אמות אביו של ר' מרדכי. החסיד הנודע רבי געריש געריש משמש בקודש של אדמו"ר בית לעילוב.

נדע כחסידא ופרישא קודש עליון, שהעידו עליו כי מאז הנאס לגמול מצוות לא עלה על יצועו מעולם, כי אם ישן על שני ארגונים צמודים זה לזה. אף אשתו הצדקנית מרת בלומה היתה יושבת בלילות לאור הנר וסורגת ידמולקות לפר נסתם, ובחגע זמן חצות היתה מעירה את בעלה לתיקון חצות' ופונה לשנתה. בעבור המאמץ הכביר שלה הבטיח לה בעלה חלק בעולם הבא שלו. וכך כתב עליה בהקדמה לספר 'ראשון לציון': 'והני נשי במאי קא זכין, נוות ביתי הצוה"ח מרת בלומה תחי' אשר היתה לי לעזר ולסעד להוציא אור התורה הזאת...'. היה נוהג לספק את עצמו בכל מיני סיגופים, ואף את מאכליו המועטים היה מלמילח עד מאד, כדי להכניע בעצמו את תאוות האכילה.

היה ידוע בגודל התמדתו, והיה לומד בצוותא אחר עם הגאון רבי יוסף חיים זונגפלד רבה של ירושלים, שכתב עליו בהסכמתו לספרו 'אילוק קרית ארבע': 'מבני ציון היקרים, הנולדים בקודש ונתגדלו בקדושה, לעבוד תמיד על קיום התורה וציון מצוותה, ולעבוד עבודת הקודש, כראוי ליושבים בקודש'. כן היה לומד בצוותא עם הדיין מפאפא רבי משה יוסף הופמאן שהיה גם שכנו בבתי אונגריין בסמוך ל'אונגרישע שוהל', ואשר העיד עליו בהסכמתו לספרו: 'איתי שקידתו בתורה ועבודה'.

היה מגדולי וחסובי עדת חסידיו לעלוב המסתופפים בצלז' כ"ק אדמו"ר רבי דוד'ל בירדמן ז"ע. בשנת תרע"א נסע לציון הקודש של רשב"י במירון, ושם היה מעורב בנס הצהלה כאשר נפלה מפולת גדולה על החוגגים בחצר, ובכסף היה בינו וביני המוות. הרבי ר' דוד'ל בירדמן, שהיה שם באותה שעה, ביקש רגעים מספר קודם לכן מאנשי לוח קמנא ולהתרחק מהמקום בו נפלה אחר-כך הגדר, וכאשר החלו האבנים לצנוח צויה עליהם לאחוּו בגדרו. כך נצלו ר' מרדכי וחסידיו, וביניהם הרה"ח הנודע רבי יחזקאל העשל הלטובסקי זצ"ל.

כאמור, בתחילת שנות התר"ץ התעורר לבו בעניינים אלו עיר האבות חברון, מקום שממנו עולות התפילות המתקבלות בשמים, ויום ויחס בה את הישיבה הקדושה ואף הוציא לאור את הקונטרס בשם 'אילוק קרית ארבע' - 'אשר יקטשו בעוני, ממאמרי רז"ל בווהר ובמדרשים ופרקי דר"א ואגדת בראשית וילקוטים ועוד ספרי קודש ראשונים כמלאכי, מפלאים ומפליגים בשבח קדושת המקום קרית ארבע היא חברון ת"ו ושבח מעלת היושבים שם במקום הקודש, להאיר והלהיב לבב אבי קודש אהב' המצוינים במידת החמלה לשום עיניהם ולבם ולחוק היישוב כמבואר בפנים' (לשון פתח השער).

הסיבות שר' מרדכי חפץ להקים את הישיבה בחברון, היתה שחילוקי השתוקק זמן זר לעבוד את ה' מתוך מנחת נפש שהיא הרחק משאן העיר, וכן עשה זאת מפני ההתנדדות של החסידים לראש את הקונטרס בביתו כדי ליהנות מדברי תורה ורמו ומועם אמריו, לאחר שלא יכלו ללכת בשבת לעיר העתיקה מהעיר החדשה עקב הפרעות. הדבר לא עלה בקנה אחד עם מידת הענוה והשפלות שלו עליה עמל כל ימיו, כפי שכתב בהקדמתו: 'שפיל ונבוה וחדל אושים באמת, כמו שהוא, בלי כל שואה גדול ענוה', ובסוף ספרו: 'אל תשיקוף אל שפלות המדבר'.

בשעה שצא לדרכו לעיר האבות, ליהודו וירושלם מפאפא בעלות שילוש בתורת הדין רבי מרדכי ר' המבול לאבירכים המופלגים שדעו באהלה של תורה, לצד הנכנות האורחיים חסיד אבות.

בשנת תתע"ד ארץ פרצה מלחמת העולם הראשונה ורבי מרדכי חיים שב לירושלים. באותה שנה העלה על מכבש העיר מחדש את הספר החשוב 'ראשון לציון' על הש"ס מרגני רבן רב חיים בן בעל האור החיים הק'. את חסי פה רח"ל סמוך מסיירות נפש ודוקא באותם ימים סרופים, כפי שכתב בהקדמתו המלאכה: 'אלא יכתי' להפק זמני עד היום ובמסג' בפועל ממש, ובפרט בזק העתים האלה עד שוכיתו לבדך על המונג...'.
רבי מרדכי היה פחות מן 47, כאשר נפטר, ב"ב טבת תרע"ו. מרן הגאון רבי יוסף חיים זונגפלד זצ"ל, שהיה ידיו הטוב, ספר לו מרורים ואמר כי ל' מרדכי, סמוך לתמוה הגם חיים', היה ניצוץ נשמה של האור החיים הק'. הוא מצא לכך סימונים, בזה שהרפא את הספר 'ראשון לציון' של בעל האור החיים הק', במסירתו נפש, ושנות חייו היו גם הן כמוהו - מ"ז שנה בלבד. וזאת אסמכתא הביא לדבריו, כי כמו האור החיים הק', חזו לו רק בנות ולא בניו.
הוא נשמן סמוך למנחת אביו ואמו במרומי הרה הוותים. וזאת נפטרם ביום כ"ז סלול תש"ד.

אבות

אלעזר הכהן לספר ברשומותיו, 'ונסעתי לגור בחברון. הייתי זוגתי ובתי הגדולה מ' פעיל שהייתה או ענוטה, וסנענו יחד עם חותני ר' מאיר איילרד ומשפחתו ונסי' הר' יהודה אשר רא' סופר סת"ם ששהו א חתנו של חמי ביו"ה. לצידם של שאר האבירים ובני ביתם היישובו בחברון בדירות ששכרנו במקום. בחברון התגורר אז זה שנים רבות הר' ר' שמעון הירוי מן וגם בני משפחתו הענפה, חתנו לצד בניו ובני משפחתם התגוררו במקום. ואף הם הצטרפו ונמנו על בני ישיבה חדשה זו. גם רבי מרדכי חיים עקר עם כל משפחתו לחברון והוא התמנה לראש הישיבה, שהשתכנה אף היא בבית ששכרו ובה גם התחללו בהתלהבות עצומה'.

חיים בעולם אחר

כדרכו של איש חסיד וירא שמים מתאר ר' פנחס אליעזר ברשימותיו בעיקר את הוויות החיות, כשעניני הגשמיות אלו כמעט ואינו מתייחס, וכפי שהוא מסיג שרשימת דברים הוא היה במטרה לערוך את לב התוראים לדמות את משיהם וחתולכתם לחיי הקודש של אותה חבורה. כי אכן, הקבוצה הייתה לא בעולם אחר, ברוחם בעושות טפחים מועלמנט הגשמי.

כאמור, 'מנשך רבי פנחס אליעזר וכותב - 'השתכחו האבירים בסכסוך זמל והתמסרו לגמרי בכל שעות היום לתי' עבודה, ואלה לעבודת ה', ואף את הילולת שמו כיוונים בתורה ועבודה. ראש הישיבה רבי מרדכי געריש הרצה שכיורים וגם היה המדריך שלנו בעבודת ה', כי היה צנא מלא ספרי, בקי בש"ס ופוסקים, ועם זאת, מלא אגודש בספרי צדיקים מתל' מדי' הבעש"ט. כך שכל הזמן נשקעים בתורה ועבודת ה', כמעט לא דינעו מעיני העולם הזה, וכבר מצאה דינו לעלות בעבודת ה' לא אחר לפי ערכו, כוחו והשגתו. למדנו כמה שעות לפני התפילה, כהבנה לתפילה. כשעמדנו להתפלל, היינו מופשטים מן העולם הזה והיינו מתפללים בכל כוחותינו, בחינת 'כל יצועתי האמרתה ה' מי כמוך'. כמה פעמים היו

ספרו 'אילוק קרית ארבע', בו ליקט מאמרים ושכחם בגודל מעלת וקדושת העיר חברון. הספר, ששטרם בהסכמתו ולהבות מגדולי צדיקי ארה"ק, חובר על-ידו כדי להפיץ בכל הרבי תבל את קדושת המקום וכדי שעל-ידי כך יתעוררו אנחי' לקחת חלק וחבל בביטוס מקום זה, 'להלהיב לבב אבות וירא' השם באמת שוחרי תוש' לחמוד ולספק מקום חמדת אבות' וצ"א" - כלשה' של רבו הרה"ק הירוש' ש בהסכמתו לספר.

השתלשלת העיניים של ייסוד חבורת הקודש היתה כפי שמתאר זאת החסיד רבי פנחס אליעזר הכהן פקשר, בפרק הוכרזות תחת הכותרת: 'פרשת חברון':

'בשנת תרע"א הופיע בירושלים גביר וגדיר במאומה בשם ר' חיים מירל גרינברג. הוא ביקש לעשות דבר טוב עם כספו ורכושו, ולאחר שהתודע אל דודי הרב מרדכי חיים גליקזאהן הגיע להתייעץ עמו על כך, ור' מרדכי יעץ לו, שמאחר והעיר חברון עושה מתושבים מנמה טעמים, לכן עלה בדעתו לייסד שם ישיבה, שמלבד מה שעתיד תהיה את היישוב, יוכלו בסיועו ליטב שם ולהתמסר על התורה והעבודה מבלי דאגות וטרדות הפרנסה. והצענו היתה כך: שיבצעו כעשרה עד חמישה-עשר אבירים מומחים מבני 'כולל שומרי החומות' שמקבילים עד עתה מהכולל כחצית מדי' פרנסתם חוקקה להם לחודש, והכולל ימשיך להעביר להם כסום זה עבוד לימודים בישיבה בחברון, ואילו ר' חיים מירל יגיד את המחצית השנייה מדי' פרנסתו והירוי קטנה זו שהוציאות בלאו הכי ממוענת ויתר מהעיר הגדולה הירושלים. 'ההצעה מאד מצאה חן בעיני הגביר ר' חיים מירל גרינברג ועל אחר נתן את הסכמתו לדריעו. וכך, שטבה היתה ובמול, החלה תכנית הישיבה לקיומו עד הווה, עד שיצאה אל הפועל.

גם אני הייתי בין האבירים שנבחרו', מוסיף רבי פנחס

הרה"ח רבי פנחס אליעזר הכהן פקשור זצ"ל. משמאל: המיו הרה"ח רבי מאיר אייכלר זצ"ל

בית מדרשו של אבי (שנקרא כפי כל: 'ו' אלעזר מגדליס שוהל')... ר' פנחס אליעזר ממשיך להפליג בערגה אל אותם ימים נכסי פים, בהם היו מופשטים מכל עניני העוה"ו ודבקו בעבודת בראם: "עיקר העבודה התמקדה בתפילה, והיינו שהרגלנו את עצמנו שנוכל להתפלל ולהקשיב לתיבות התפילה במחשבה, כדיבור וכי מעשה, והיינו להשליך את כל מחשבות החוץ ולשקוע באותיות התפילה שהיו תדיר לנגד עינינו, ואף אם היינו בעיניים עצומות או בזמנים בעסק בדברי חרי ורשות, היו האותיות לנגד עינינו. ועד כדי כך, שכאשר שהינו במקומות בהם אסור להרהר בדברי קדושה, והוצרכנו להצטייד בדף ועט ולרשום דברים שסיסחו אותנו מאוירת הקדושה איתנו כשהותנו בחברון. "הני זכר, עמדותי פעם באמצע התפילה, ומחמת התרגשות והתרבויות באותיות התפילה וצורות האותיות, שקעתי בתהלה בות כואת, שהייתי בבחינת התפשטות הגשמיות ממש, והיינו כמו שמקריבים להבה קטנה ולהבה גדולה, והקטנה נמשכת ל"י דולה מרוב חומה, כך נמשכתי ונדבקתי לתפילה. הכיח"י בכח רב בוויית הבימה לידה עמדותי והתפללתי תדיר, ולא חשתי כלל כי פוצע אני את ידי ודם רב ניגר, עד שהעומדים על-ידי הורידוני ממרום שרעפי לראות את הנעשה סביבני..."

ומסיים ר' פנחס אליעזר במתקן לשונו: "הלוואי שיעורו לי שהי"ת שעוד אוכל ואוכזר להיות דבוק באותיות התפילה בהתי השבת כזאת כמו אז..."

השן הפסיקה לכאוב

"אין יענע גאלדינע צייטן" (באותם זמני ובה) - ממשיך רפ"א לתאר ברשימות וכוונותיו - "הקפני, לא היום חיליה (נישני-היינט גענדאכט, כלשוננו הירושלמית האוטנטית) כאב שיניים נוראי. כל הלילה סבלתי יסורים אימים ל"ע. כנראה שהצטנתי. בבוזק הלכתי תוך יסורי תופת להתפלל עם החבורה הקדושה. ר' מרדכי שותני לגשת לפני התיבה, נגשתי, וכפי שכבר שפ"א קתי לשפ"י להתפלל בכל הכוחות - כשהגעתי ללחל"ה ה' קתי לארץ תנינים וכל ההומות, אש וברד, שלג וקיסו"ו... החיה וכל כלה, רמש וציפור כני... והשן קרעה ממני נתחים, נעצתי לרגע מספר כחלוש רגע, תוך כואני מחרהר בערגה: "יבונע של עולם, הריני מפרט כל דומם, חי, צומח ומדבר הממלילים אותך,

כמעט לכל ימי החודש, עד לימי הסליחות. הרבי מאד התפעל מהחבורה. תקופה אחת-כך, כשהגעתי לירושלים, סיפר לי אחד ממחפלי בית מדרשו, שכאשר חזר הרבי מחברון הפליא עד מאד את הקיבוץ שלנו בחברון, ואף אמר: "אז דאס שולאכל אין חברון איז מעין דעם טאטנ'ס שוהל - ביח"ד מחברון הוא מעין

כל בגדינו מטרטבים מצד אל צד מן הידיעה שניגרה מאתנו בשעת התפילה, כלי שום גזומה.

"באותה השנה (כפי הנראה היה זה באולול תר"ב) לפני 100 שנה, ואולי תרע"א) הגיע רבנו ר' דוד ז"ל (הרה"ק רבי דוד צבי שלמה מלעלוב) לחברון בראש חודש אלול ונשאר בחברתנו

מזכרונותיו של חסיד

מתוך רשימותיו של הרה"ח רבי פנחס אליעזר הכהן פקשור זצ"ל על רבו הרה"ק רבי דוד צבי שלמה מלעלוב ז"ע - ררגל יומא דהילולא ה' אלול

ושהו שם שנים רבות כאשר מתיקפו הוא חוזר לביחו. כיהותו שנהג להתפלל בידעות באכסניו כי לא יוכל היה לסבול את תפילת אשני אמריקה שהתפללו באופן. פעם, כאשר היה רפ"א באמריקה בליל יום הקדוש, נכנס הרבי לביהמ"ד והעיר את המיו הרה"ח ר' מאיר אייכלר, שנהג להשאר ללון בבית המדרש על הספסל בליל יום הקדוש, ושאלו מה שלום חתנו רפ"א. ענה ר"מ שהוא בחו"ל, ואמר לו ר"ד: "אתה התפלל פה ארזותי, ואני בחזרי, ובחזי נפעל ישועה". ל"ד דיע ר"מ מה קרה, אבל את דבר רבו שמרה רוחו ויעמוד ותפלה. לאחר זמן הגיע מכתב מאמריקה בו כתב רפ"א שבערב יום הקדוש חלה מאד עד שהרופאים כבר התייאשו ממנו, והיה קרוב למיתה יותר מן החיים, ופתאום בערך בעת אמירת כל די ר"ד - כאשר בארץ הקודש היה אמצע הלילה - החל להזיע, והרופאים החלו שוב באמצעים לרפואתו, ויצא מכלל סכנה, עד אשר בחוה"מ סוכות חבריא לגמרי.

היה יחודי מרוב מעם, כל ימיו התפלל במתיקות ובמתנות כמותה מעות בבית המדרש דחסידי קארלין בירושלים, התנהג באצילות רוח ובעדינות נפש ובחסידות ופרישות יתירה, נפטר בשם טוב ביום כ' מר' חשוון תש"ז.

שמאיים לו דרך אחרת בעבודת ה". רפ"א נתפעל מתפילת מחשבתו ומאז התקשר אליו עד מאד. בשנת מלח"ע הראשונה, כאשר לא היתה הפרושה מגיזה בכיסו והיה רעב ללחם, הציע לו הרה"ק ר"ד מלעלוב שילמד את מלאכת כתי בת סת"ם. בענותותו לא רצה לקבל עליו מלאכה נשגבה כזו, ואמר לו ר"ד - "אם כתובת יפה ומתוך יר"ש, אקח את הפרושה שלך ואניסן במקום הפרושה שלי כעת". מששמע זאת יצא ללמוד סופרות, וכאשר גמר את הפרושה הראשונה של קים הרה"ק את הבטחתו. תקופת מה לאחר מכן, כאשר כבר התנהג לכתוב פרושות, קרא לו יום אחד הרה"ק מלעלוב והעיר לו שלאחרונה אין הוא מרגיש כ"כ את קדושת התפילין. הבין רפ"א שרבו מעוררו לחזור ולכתוב תפילין כפי שכתב בראשונה, והשתדל הרגל כבר נהיה אצלו כמצוות אנשים מלומדה ואין הוא כותב בידא ופחד כמו אז.

היה לו כתב נפלא ביותר. את תלמידיו לימד בחינם, בתנאי שכאשר יכתבו ויעשו מהו פרנסה ישלמו לו אז את שכרו. הם השאירו בידיו שני רות כדי שבבוא העת יגבה את חובו מהם, אולם לאחר המלחמה היו כל שטרותיו שווים לצד בתם על-פי צלוחית.

בהמלצתו של ר' דוד ל' יצא לחו"ל כש"ד עבור ישיבת 'תורת חיים',

כותב הוכרונות, ה"ה הרה"ח המפורסם לתהלה רבי פנחס אליעזר הכהן פקשור זצ"ל, היה מטוביאנישקי ירושלים של מעלה. איש חסיד, תלמיד חכם וירא שמים שהסתופף רבות בצילים של צדיקי אבות וקלט לקרבו את ניווחיו הקדושה שאפפו את היכלם. היה ספוב באמונה תמימה וכה. מלבד 'פרשת חברון' הוא מאריך ברשימותיו בפרקים מרתקים על ימי נעוריו, נישואיו, הסתופפותו בצל הצדיקים, ימי שחתו בחו"ל ועוד. לכל אורך רשימותיו שוררים דברי חיזוק ואמונה, מהם מתקבל הרושם של יהודי מדורות העבר שהיה דבוק ובעבריו אלו הצדיקים. לקראת יומא דהילולא של הרה"ק רבי דוד צבי שלמה מלעלוב ז"ע, החל ביום ה' לחדוש אלול, נאו מצטטים כמה מהספורים שהתרחשו עמו בצל קרחתו.

בבחרותו היה עשיר וקשור להרה"ק רבי מרדכי מרמטסטריוקא ז"ע, ולא חי נישואו התקרב ע"י המיו אל הרה"ק ר' דוד ל' ז"ע. פעם כאשר היה בבית מדרשו של הרה"ק מלעלוב, עבר במרוחו הרחוק, מחשבת המיהה אודות התנהגות הרה"ק מלעלוב עם פשוטי העם, דבר שלא ראה אצל רבותיו מרמטסטריוקא. הרה"ק מלעלוב ברוח קדשו תפס את מחשבתו, אחוז באכזבה ואמר לו: "ויענינו מאן, והרש"ש שולח לכל אחד רבי כפי אשר צנצ'ר לשורש נשמתו. יש מי שמאיים לו דרך זו בעבודת ה' ויש מי

ירא שמם וביניהם ר' אברהם שינע עלקעס (ה"ה ה'רצ"ב רבי אברהם הורוויצ' וצ"ל שנה חתן ה'רצ"ג וכן אחותו, אחו של הרבי במבססו ו"צ) שהיה כרוי רב בעבודת התפילה - גרויסער דאויערער. אולם כל אלו לא היעו לאותם תפילות והמים עיי לאיים כמו שהיו בחברון.

באותם ימים לא פסק ר' פנחס אליעזר מלחשוב כיצד ליצור כאן בירושלים תפילות בבואה לאותה אוירת קודש לה זכה בחברון. לבסוף נפל ברעיונו לקיים מינוח, נוסח חברון, בביתו של רבו הרד"ש. עד אז היה הרבי מתפלל באו"א ראשישועי שוהל, ובשל תשועת כוחו וקושי הליכתו, לא היה יכול להגיע בכל התפילות ולפעמים אף היו צרכים כל הציבור להתעכב לכבודו.

כשפרש ר' פנחס אליעזר את הצעתו בפני הרבי, נתן את הסכמתו לכן, ומיד החל רפ"א בפעילות נמרצת להקמת המנין, "סכנתי בני כל הקונים הרמתני אותם למנין המיוחד, ביניהם היו רבי מאיר אדלר, רבי יצחק פריגל והובועק"ר רב הר"ר משה הכהן ובנו רבי בנימין, עד שהצאלנו להרכיב את המנין בבית הרבי רבי דוד, שם התפללו בחברונ' נוסח, עם חיות, עם אהבה ותלהבות, ומלבד מה ששרביי היתה לו קורת רוח רבה מכך, גם כן שאבנו מלא חופנים גודשות של רוחניות והעולות אמימות.

רבי פנחס אליעזר מסיים את הפרק בשברון לב, על אשר גם תפילותיו מבני ייחודו וטגוליו זה לא נמשכו לאורך זמן, מאחר ונאלץ לעקור אל העיר החדשה, לטובת מים שטריים, בשל כך שחמיו רבי מאיר אייכלר קיבל דירה בבתי אוונג'רן והיה עליו להתגורר בסמוך אליו. הדבר הצריך הליכה יומיומית ארוכה עד לביתו של הרבי הרד"ש בעיר העתיקה, ועל כך הוא נאלץ לוותר על ההשתתפות במנין, מלבד בשבתות הומים סוכים ותפילות ראש חודש, בהם לא ויתר היה משרך רגליו עד למוקם המנין. רשימת הכרונות מתמטשת וסוקרת תקופות שונות בימי חייו הסוערים, כימי מלחמת ההלום והאשונה והקורות עימי בארה"ק ומחוצה לה.

כל ימי חייו של רבי פנחס אליעזר - מספרים צאצאיו ומכריו - לא פסקו נגעויו וחמיו היה שח בערגה על אותה תקופת הוהב בחברון, אליה נספך לשוב. ❖

תודות ומקורות: זמירות והנהגות ישירות להרה"ח רבי פנחס אליעזר פקש וצ"ל, סיפורים ירושלימים חלק ה'; מדור משפחה - תם - גליקוואה-נעריש, אייכלר; דוברות הישוב היהודי בחברון והאיכיון; אריה קליין - ספר הצרות היהודים בחברון.

הברון העתיקה - מראה מלוי

התייבש העבר דבר ובגלל דברים וטורים ששטותיים עשה שם סייסור קטן, ובעקבותיו נאלץ חמי לעזוב ולחזור לירושלים יחד עם בניו, ביניהם בתו-וגותי. "הם שכרו גמלים, העמיטו עליהם את כל החבילות וחזרו לירושלים.

"עלי היתה הפרידה קשה עד מאד, הרגשתני שהוא המקום שלי בו אוכל לעבוד את בוראי כרבעי, ושארתי לבני בחברון לשבע נוסף, עד שלבסוף נאלצתי גם אני לשוב לירושלים. בביתו בדמעות שליש ששחורתי משם, או היה אצלי כמו שמתקיים אותו מעברת ה' בכח..."

"כאשר עליתי לביתו של מורי ומדריכי ר' מרדכי נעריש, שהיה אז חולה ושהה בירושלם, שאלני: 'מדוע חזרת לירושלים, הרי כתבתי לך שלא תעזוב את חברון וגם אני החלטתי כי כאשר אבויא מיד אחזור אליה'. עניתי לו שפניתי אליו במכתב ולא קב לט תשובה. יתר על כן אמרו לי שם עם מע'ת יחזור לירושלם וכיום המצב אבוד. אני כבר נמצא בירושלים ואיני יכול לחזור לחברון'.

וכאן הוא ממשך לתאר את חזרתו לירושלים ואת נגעויו העזים שתקפתו לחברון, נגעונים וכיסופים שלא נתנו לו מנוח וליחוו לכל ימי חייו.

"אני הולך לבית הכנסת להתפלל, ואיני מצליח להתפלל כד" בעי, הרי הורגלתי להתפלל מעומק הלב, בקול ובחשק... הרגשתי חוסר עצום ברוחניות. עיניי לא מולי בביה"ג דחסדיי קארלין, ואולם מתפללים חלק ובעיניי, וכן ההפלתתי בבית האר"י (המקום בו לפי המסורת נולד רבנו האר"י ז"ל. מתחת לביהכ"ס של של האור החיים הקדוש' בעיר העתיקה), שם התפללו מנין של

ואני, שפל ונבזה, מתייטר כל-כך עד שאיני מסוגל להודות לך ולשבתך!... התגברתי בכל עוז ואמרת את מילות התפילה כשאיתי כחתי, והנה, יזעה רבה מכסה אותי מכך רגע ועד ראש, והכאב פוסק באחתי! כנראה, העצב בשנן הצטננה, ותרפאה לא חרו ההתחממה בהבל פי מהתפילה היוקדת. מנך אפשר לראות כמה גדול כח התפילה בכות, שאף בשמיזות הז מועיל לרפואה, וכש' לרוחניות זה ודאי מועיל, ובכוחה לבטל את כל המקטרגים והמשיחיים, כמבואר בספרה"ק".

רפ"א מתאר את הימים הנעלים, השבתות, הגמים ושאר יומי דפגרא וזכה לחיות בעיר האבות: "אני ימעי להשוב"ם, צמנו כמעט בכל ימי שני וחמישי שבהם, אבל בלי עצבות ח"ו אלא עם לעברייט. כמובן לא החסרנו מקוה לפני התפילה. שגהעו יום רביעי, כבר התחילו לערוג לבית קראת שבת קודש המתקרת ובאה. שם חבריון מיששנו את השבת ביידיים, הרגשנו את השבת בכל האיברים. היה אז נשנב מבינתי, היאך אפשר לשת לשת את לא עם עברו בלייל שישע עם ספרה"ק אור החיים".

"בינא דמעלי שבתא - ביום' א חורי גנות, הייתי צר עד לבדי אל עבר מערת המכפלה, דרך הרחובות והסמטאות הרושכים, בעית להמוני הערביים, ואף אחד מהם לא פנע בי לדעה. בצל שכנית האבות הייתי מסיים את כל ספר התהילים וחזרו לביתי. השבת פרישה כנפיה בחברון וכולם היו מרגישים חוזה את קדושת השבת. אחרי סעודת ליל שבת היינו הולכים לביתו של ר' מרדכי, שם התברנו שעת ספורות ששורות ותשכחות ושיתוח מהצדיקים והיינו שרויים באווירה נעלית ועילאית עד שהתנו מכל הנעשה מסביבנו. בצפרא דשב את הספקנו וליבנו בלימוד תורה כמה שעות עד התפילה, שהיתה אחו-כך בהתלבות מרובה. בהרבה משבתות, כש סיימנו את התפילה היו המלבישים שלנו ספוגים ורטובים מויעה, בלי גומה".

הבן-דבר הערבר

וכאן מגיע רפ"א לעת פרידתו המואבת מעיר חברון ומחמתו הרוחני הייחודי שבה.

"בעיני העבר דבר אל מצאה חן בעודתנו הכבי' רה בתפילה ובתורה, כנראה הישש אשם נעלתי, והתן מיד בכך, אולי עוד נגיע למדרגות גבוהות ורמות, לחן

א שמעק טאניק במקום סעודה מפסקת - סיפורו של ערב יום הכיפורים בחברון

יום ולמוצאי. הוא רץ לקנות תרגולים לכפרות. עיר קטנה היתה חברון באותו שנים ולא הניקל השיג תרגולים וצורכי סעודה. ערב היום הקדוש. ר' אברהם אל פנחס אפילו לאכול פת שחרית, בגלל המכונת לקראת יום הכיפורים. בקושי השיג תרגול לכפרות. שבת, מרס, הכשרי ובשלו.

בשחרות התיישב לסעודה, הגיש לרבי את מנתו, חיטט הרבי בבשר העוף וחיטט, מצא עצם אחת שלא מצאה חן בעיניו. הלך ר' הערש ללאול שאלה אצל רבי שמעון מעשה חייקין, רב העיר, הוא אהב הסריח את העוף.

כבר נטתה זמנה לצד מערב, כאשר ר' הערש בא מן הרחוב מתנשף מבלי שהכניס עיניו דבר לפני ר' פנחס עשה את לכפרות. ברוחות עצומה הכינו לסעודה, אבל... היום עשה את שלו, כי פנה יום, זמן התענית הגיע, ויהודים כבר ממחרים לתפילה וכו'.

בבית הכנסת. ר' הערש, שתתנע תשעו, מתחיל בתענית עשי י... ר' הערש החלש ממעט, חש ברע, והוא נשכב על ספסל בצד בית המדרש. רבי אליעזר מענדל הוציא את קופסת הטבק שלו והגיש לאפו יש ואומרים: הוציא את מטפחתי והעבירתי על פניו. "באותה שעה" - העיר ר' הערש געירי - "חשתי שכחות רעננים נמסכים בכל עצמותי, ממש כאילו אכלתי או עתה סעודה דשנה ושמתי ליווייה. מאותו רגע עד למוצאי התענית לא חשתי בשום חולשה. היה זה היום הכיפורים הקל ביותר בחיי".

אביו של ר' מרדכי היה חסיד הנודע רבי הערש נעריש (נעריש ע"ש עירת ברומינג). מנאשי ירושלים של מעלה היה, ובארה"ק דבק באדמו"ר' בית לעלוב, הרא"מ ובנו הרד"ש, ואף זכה לשמש בקודש במסירות עילאית היראיה לפרק נרחב בפני עצמו. הרב סיפורי הוד ומופת התרחשו עמו בצל קורות רבותיו הגדולים. על אחת מהן שהתרחשה בחברון, מסופר בסיפורים ירושלימים חלק ה':

כמשש נאמן, היה מתלווה בראש השיירה שנסעה עם הרבי מדי שנה בשנה, בין כסה הערש, לעיר האבות חולון, פעם אחת. ר' מנשה ראטה, גיסו של ר' הערש (חתן חותנו ר' זאב וואלף), שכר עלגונים, וצוה עליהם להופיע ביום ששש-עשרת מידות' בשעת פלוגתי, כדי להסייע בחורה לירושלים, מרחק נסיעה של יום שלם.

בשעה היעודה הופיעו בעלי העגלות הודיעו לרבי אלעזר מע' נדל, אך הוא נצמד הפעם אל קברי האבות הקדושים ולא הרפה. הוכירו לו שוב ושוב, עד אשר נענה, כי אנוי יכול ללכת בטרם יפירדו ממנו האבות הקדושים. כעסו העגלונים, אך הרבי האריך בתפילתו. מבית החסידים שהעגלונים רוצים לברוח, נאלצו לעלות על העגלות ולנסוע וירושלימה, בלי הרבי ומשמשו.

הגבר כי הרבי התכונן לשתות כאן עד אחר יום הכיפורים ור' הערש עשה מאמץ רב לארגן את כל הענינים בחברון. כמו ידיו כיבס את בגדי הרבי וסדרו את כל הנגזר לערב יום הקדוש, לעיצומו של

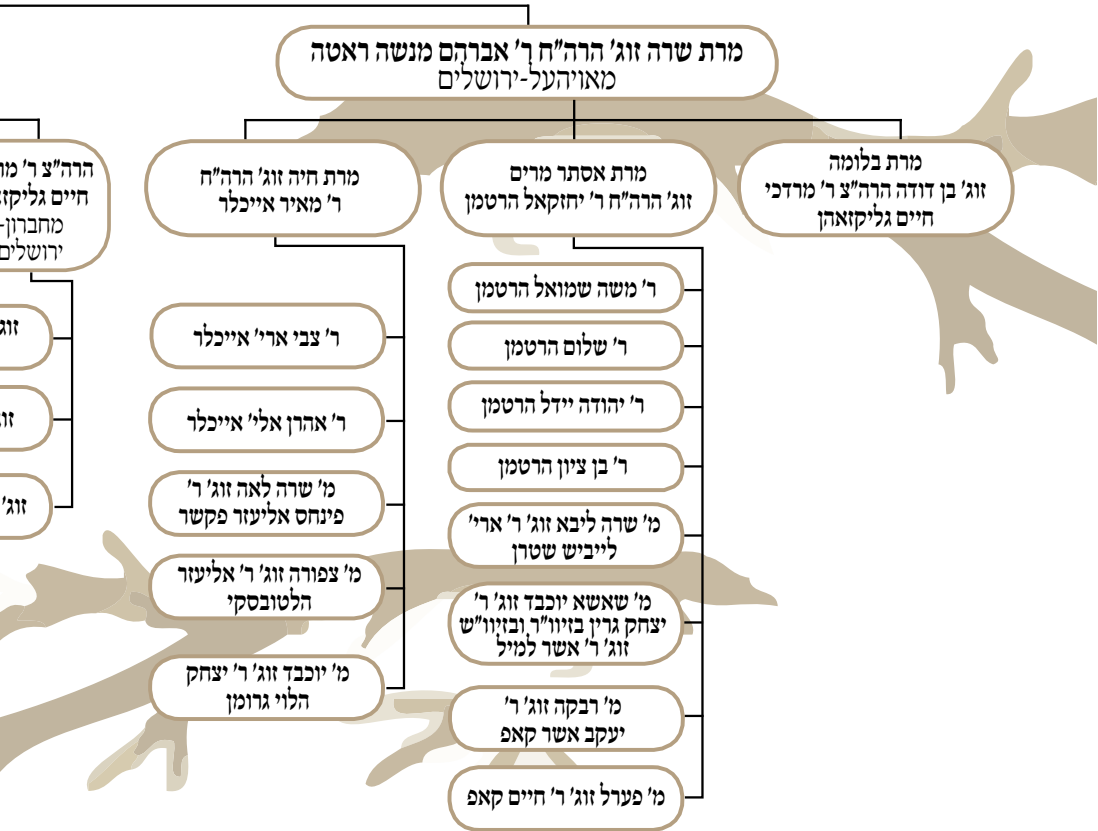

אילן משפחת

רבנו ישעיה הלוי ה

מצאצאיו:

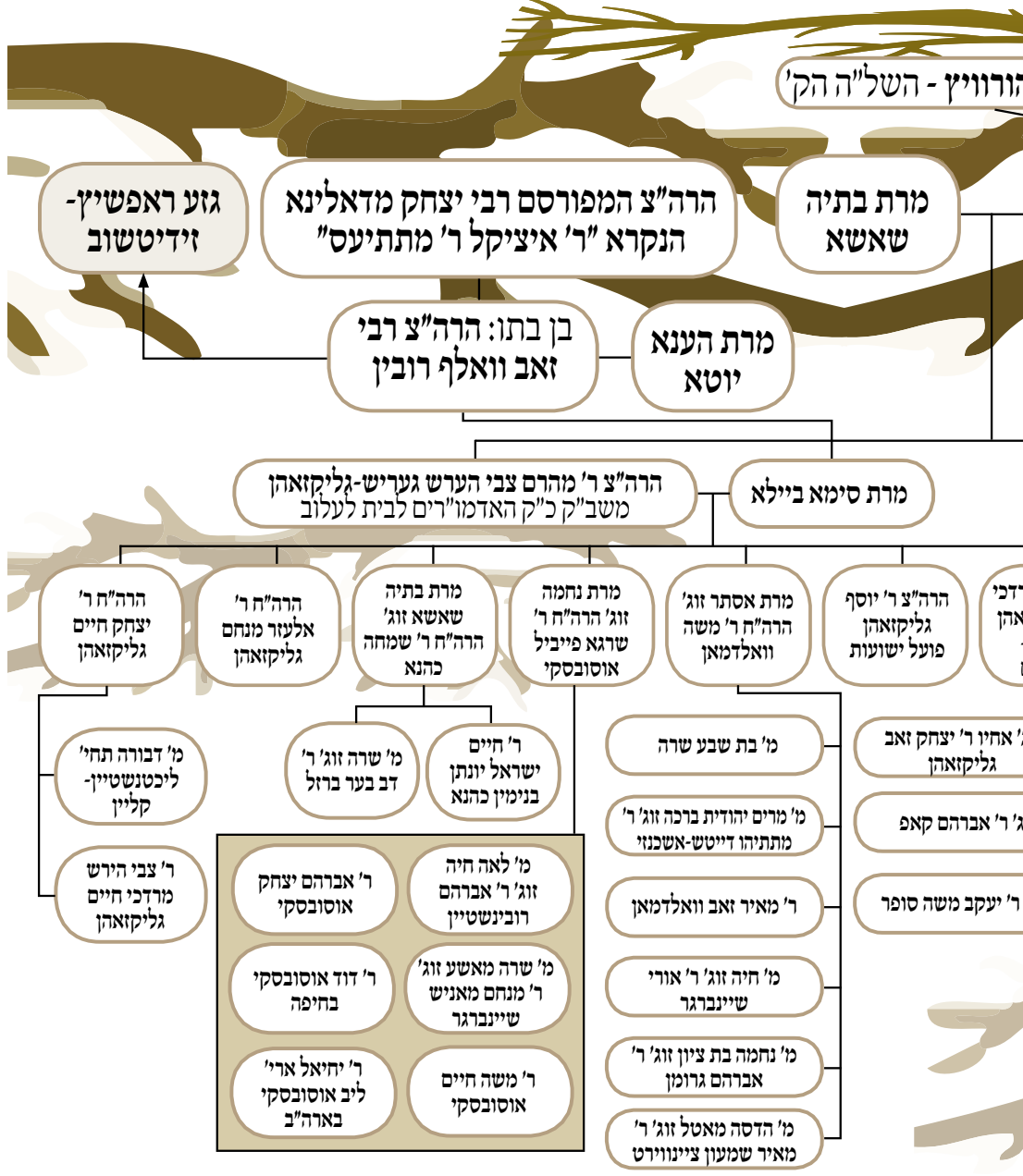
הרה"ח רבי יצחק חיים גליקזאהן
מהעיר געריש

מתוך מדור "למשפחותם לבית אבותם" מאת הרב מ. ירושלמי

געריש-גליקזאהן

הורוויץ - השל"ה הק'

מצבת רבנו זיע"א בהר הזיתים

אֲהַבְתָּ עוֹלָם תְּבִיאָ לָהֶם וּבְרִית אֲבוֹת לְפָנֶיךָ תִּזְכֹּר

נספח

מקומות קדושים

מהדורה ראשונה

לוקט ונערך מפרסומי היישוב היהודי
בעיה"ק חברון, והה"ד נועם ארגון

מכון דעת תורה

שע"י אגודת קדושת ציון

בשנת ה' רצ"ז (1537 למני) נכתב בספר "ייחוס האבות והנביאים": "למעלה בהר בנין נאה, שם קבר ישי אבי דוד המלך ע"ה. וסמוך לו בית החיים מישראל". בספר זה מובא גם ציור של המקום, בו מתוארת הקשת בכניסה לבנין המרכזי.

מסורת נוספת, מאוחרת יותר, קושרת למקום גם את קברה של רות; ר' חיים הורוויץ ביקר במקום בשנת תקצ"ה וכתב: "וראיתי פה המערה צרה כמו פי בור. ואומרים שם רות, אם הממלכה נקברה שם, אך לא נמצא כתוב בשום ספר" ("חיבת ירושלים", תר"ד, עמ' ל"ח).

מיקומו של קבר ישי וזהה ואומת ע"י האר"י הק'. וכך מובא בספר "אבן השהם" שר"ע האר"י ז"ל (כרך ח' פרק ד' - עמק חברון סעיף י"ח): "אר"י ז"ל קיים בעיה"ק חברון ת"ו חרך (חלון) מערת המכפלה שהיא בתוך העיר ממש ומתפללים שם אחינו התלמידי חכמים הדורים שם ("אלה מסעי" עמ' ט"ז). אר"י ז"ל קיים בק"ק חברון קברות ישי אבי דוד, ואבנר בן נר, וגד החוזה". קבר ישי מופיע גם בספר "ייחוס הצדיקים" שנדפס בימי האר"י הק' בשנת ה' שכ"א.

יהודית מונטיפיורי, אשתו של השר משה מונטיפיורי, כתבה על ביקור ותפילה במקום: "רכבנו אל הגבעה לראות את קבר ישי אבי דוד, ושם התפללנו תפילת הערב" (ספר חברון, מכ' 2, 1978, עמ' 316-314).

יש לציין, שבניגוד לביקור במערת המכפלה שעורר התנגדות, הערבים לא התייחסו כלל לתפילת יהודים בקבר ישי.

סמוך למבנה המרכזי נמצא מבנה קדום נוסף, שזהותו אינה ברורה. בקירו הפנימי הצפוני חקוקה גומחה. עקב כיוונו המדויק הפונה לצפון הועלתה השערה כי זהו בית כנסת, ויתכן כי זהו בית בד.

שטח התל כולו, כולל "קבר ישי", נקנה ע"י הקהילה היהודית בתחילת המאה הי"ט.

הציון בימינו

בדורות האחרונים נמצא במקום בית כנסת פעיל, הפתוח בכל ימות השנה, לשפוך בשיח תפילה. בחג השבועות בשעות אחה"צ נוהגים רבים לעלות ולקרוא את מגילת רות בקבר ישי ורות. ליד האתר הוקמה שכונה יהודית - "אדמות ישי".

מקור: היישוב היסודי בחברון

אמרו חז"ל, ישי אבי דוד המלך היה בין צדיקי העולם: הוא נמנה בין הארבעה שמתו "בעטיו של נחש" - בלא חטא (פסח ל"ב ב').

קברו ממוקם בראש "תל חברון" (תל רומידיה). תל זה הוא מקומה של העיר חברון המקראית, בפסגת האבות, ובירתו הראשונה של דוד המלך. בפסגת התל, מעל המקום בו נמצא קבר ישי אבי דוד, נבנה מבצר ע"י הצלבנים (המאה ה-12 למני). המקום כונה ע"י הערבים "דיר אל ארבעין" ("דיר" בערבית מציין אתר נוצרי). החוקר הצרפתי ונסאן העלה השערה שהשם שימר את שמה הקדום של חברון "קרית ארבע". המבנה קיים עד ימינו בראש התל, נשקף אל "עמק חברון", וממנו תצפית מרהיבת עין. בהמשך התל, בצד מערב, נמצא בית העלמין היהודי העתיק.

המקום מתואר ע"י נוסעים ועולי רגל רבים. הראשון שתיאר את הביקור במקום היה תלמיד הרמב"ן, שביקר במקום בשנת ה' ג' - סוף המאה ה-13 למני. הוא כתב: "בחברון שם מערת המכפלה קברי אבות. וחברון החדשה הנה היא סמוך למערה. וחברון הקדומה היתה למעלה בהר, שם בית הקברות לישראל. ושם מצד אחד מערה, שם קברו של ישי, ויש אומרים שהוא קברו של יואב" (ח' יערי, מסעות ח"י, עמ' 88).

הנוסע ר' משולם מוולטרא (ה' רמ"א - 1481 למני) כתב: "רחוק מחברון שם בית אחד חרוב, ומערה שם קברו ישי אבי דוד. ואומרים כי המערה היא הולכת עד מערת המכפלה".

מפרש המשנה הידוע, ר' עובדיה מברטנורא (ה' רמ"ח - 1488 למני) עלה להתפלל בקבר ישי, וכך כתב: "בהר אחד, מנגד למערת המכפלה, שם על ראש ההר, מערה גדולה ויפה ובנין נאה בראשה. ואומרים כי שם קבר ישי אבי דוד, גם שם הלכנו להשתטח ולהתפלל ביום ההוא" (חברות ח"י, עמ' 126).

אף ר' משה באסולה (מאטיליה, מרבתי של המקובל ר' משה קורדובירו - הרמ"ק), ביקר בחברון (בשנת ה' רפ"ב - 1522 למני) תאר את המקום, וגם הוא ציין את המסורת כי מערה מובילה ממנו אל מערת המכפלה: "מנגד חברון בראש ההר קבורת ישי אבי דוד עם בנין נאה, ויש חלון קטן שהולך למטה במערה. ואומרים שפעם אחד השליכו בו חתול ויצא מן חור שבמערת המכפלה, ויש ביניהם כחצי מיל" (מסעות ח"י, עמ' 147).

קברי צדיקים בעיה"ק חברון • עתניאל בן קנז

קנא

על ביקור במקום מספר ר' מנחם מגדל מקאמיניץ בשנת תקצ"ד: "חוף לעיר הלכתי על קבר עתניאל בן קנז, ואצלו מונחים תשעה תלמידים, מונחים במערה אחת העומד בכרם והם מונחים בכותל הבית, ונתתי עשרים פאָרס לבעל הכרם".

הנוסע בנימין השני (תר"ז- 1847 למני) מוסיף פרט חשוב ומעניין - כי יהודים קנו את המקום (!): "מחוף לעיר נגבה נמצא קבר ישי אבי המלך דוד, וקבר השופט עתניאל בן קנז - בתוך כרם אחד, אשר קנוהו היהודים זה לא כבר (מסעות א"י, עמ' 586). על קנין זה מסופר גם באגרת פקוא"מ (הפקידים והאמרכלים מאמשרדם) לממוני כולל חב"ד בחברון (מתאריך ח' ניסן תר"ח, 1848 למני): "נהנינו להתבשר... להשיב מערת עתניאל בן קנז ותלמידיו נ"ע למקנה, הוציאה מתחת ידי זרים שמשלו בו, ויהי ד' אתם להוציא מחשבתם מהכח אל הפועל לתקנו להדרו ולפארו וד' ישלם פעלם". (תולדות חב"ד בא"י, עמוד ט').

ל"ג בעומר בקבר עתניאל בן קנז

על מנהג מעניין שרווח בקהילה היהודית העתיקה בחברון מסופר ב"ספר חברון": "בליל ל"ג בעומר היו עושין הדלקה על גג בית הכנסת. היו שמים קערת נחושת גדולה, ולתוכה יוצקים שמן זית ושמים בגדים להדלקה. הלהבה היתה גדולה ונראית למרחק, ומסביבה היו רוקדים ושרים עד שעה מאוחרת בלילה...". "בל"ג בעומר אחרי הצהריים היו יוצאים לטייל בשדות והולכים אל קברו של עתניאל בן-קנז, שלפי המסורת הוא נתון בחברון בצלע ההר מחוף לעיר, בדרך הפונה לבאר-שבע. לאחר שהיו נכנסים לפנים המערה ומסיירים את הכוכים המרובים היו יוצאים וחונים כל היום בשדות שמסביב למערה, מיטיבים את הלב באכילה ושתייה, בשירה, בזמרה ובריקודים עד שקיעת החמה". (ספר חברון, עמ' 355).

הציון בימינו

במקום זה מתאפשרת כניסת יהודים באופן קבוע - בחגים (פסח וסוכות), וכן בתשעה באב אזה"צ. בכל כניסה משתתפים מאות יהודים, הן תושבי המקום והן אורחים רבים המבקשים לפקוד את המקום המקודש. מקור: גועס ארנון

עתניאל בן קנז היה אחיו (מאם) של כלב בן-יפונה, נשיא שבט יהודה. במהלך כיבוש הארץ כבש עתניאל את דביר (קרית ספר) וקיבל את עכסה בת כלב לאשה. עתניאל היה השופט הראשון שקם לישראל; לאחר שהיתה עליו רוח ה', הוא נלחם בכושן רשעתיים מלך ארם, גבר עליו, והביא להצלת ישראל ולהשקטת הארץ לארבעים שנה (יהושע ט"ו סופטים א', י"ד-ט"ו, ושם ג', ז'-ז').

חז"ל מפליגים מאוד במעלותיו, ומספרים כי לאחר פטירת משה היה זה עתניאל שבכח לימודו הצליח להחזיר את ההלכות הרבות שנשתכחו: "אלף ושבע מאוד קלין וחמורין וגזירות שוות ודקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה. אמר ר' אבהו: אף על פי כן, החזירן עתניאל בן קנז מתוך פלפולו" (תמורה, דף טז, ע"א).

אף את השם "עתניאל"

מפרשים חז"ל כסגולה מיוחדת: "תנא: הוא עתניאל הוא יעבץ. ומה שמו: יהודה אחי שמעון, ומהו "עתניאל"? שענאו א'. יעבץ - שיעץ וריבץ תורה בישראל, ומנין שענאו א' דכתיב (דברי הימים א, ז, י): "ויקרא ל'אהי ישראל לאמור "אם בוך תברכני והרביית את גבולי והיתה ידך עמדי לבתי עצבי - ויבא אלהים את אשר שאל"; "אם בוך תברכני" - בתורה, "והרביית את גבולי" - בתלמידים, "והיתה ידך עמדי" - שלא ישתכח תלמודי בלבי, מד - "ויבא אלהים את אשר שאל" (ס).

קבר עתניאל בן קנז נזכר בכתבי נוסעים יהודים בדורות קדומים. המקום נמצא כ-200 מ' ממערב ל"בית הדסה", במדרונה של גבעה סלעית, אשר בחלקה העליון נמצא בית-העלמין היהודי העתיק. בסמוך נמצאות מערות קבורה יהודיות מימי בית ראשון ובית שני. מערת עתניאל בן קנז כוללת חצר מבוא, מערה מרכזית וכוכי קבורה, והיא אופיינית בצורתה למערות קבורה יהודיות קדומות.

תאור של מערת קבורה מעין זו מופיע במשנה (בבא בתרא, פרק ז, משנה ח) "המוכר מקום לחברו לעשות לו קבר, וכן המקבל מחברו לעשות לו קבר - עושה תוכה של מערת ארבע אמות על שש, ופותח לתוכה שמונה כוכין: שלשה מכאן ושלשה מכאן ושניים כנגדן. והכוכין ארכן ארבע אמות, ורומן - שבעה טפחים, ורחבן - ששה... ועושה חצר על פי המערה, שש על שש כמלא המיטה וקובריה... ר' שמעון בן גמליאל אומר: הכל לפי הסלע". ע"כ.

קבר אבנר בן נר מוזכר בכתבי עולי רגל רבים. רבי משה באסולה שביקר במקום בשנת 1522 למנ' מספר כי במקום נבנה על ידי המוסלמים מסגד. בעל ספר "יחוס צדיקים" שביקר באתר בשנת 1561 למנ' מספר כי "בראש השוק של חברון, כנגד כותל הפסגה, קבורת אבנר בן נר, ככנסייה של גוים, בתוך מערה".

הציון בימינו

למרות היותו של קבר אבנר בן נר סמוך למערת המכפלה, כיום הגישה אליו אסורה על יהודים כל ימות השנה, ומותרת רק ב־10 ימים בשנה, שהם: ראש השנה, יום אחד בעשרת ימי תשובה, יום הכפורים, יומיים בחול המועד סוכות, שבת "חיי שרה", יומיים בחול המועד פסח, ובערב ראש חודש אלול (כילולת האזניות).

קבר אבנר בן נר ממוקם בלב העיר חברון, סמוך למערת המכפלה. מבנה עם מספר חדרים סביב חצר, ושער בסגנון ממלוכי.

אבנר בן נר היה שר צבאו של שאול המלך. היה קרובו של שאול המלך. לאחר מות של שאול בקרב, המליך אבנר את אשבעל, הוא איש בושת, בנו של שאול. מותו בא לו מיד יואב בן צרויה, שאת אחיו עשהאל הרג אבנר לאחר הקרב בגבעון.

סמוך לקברו של אבנר, נקבר אף ראשו של אשבעל בן שאול. בספר שמואל (ג', 33) מסופר של קבורת אבנר: "ויקברו את אבנר בחברון וישא המלך את קולו ויבך אל קבר אבנר ויבכו כל העם", ובהמשך הכתוב מספר (ג', 37): "ואת ראש איש בושת לקחו ויקברו בקבר אבנר בחברון".

קברי צדיקים בעיה"ק חברון • בית העלמין העתיק

מקורות קדומים

בית העלמין מוזכר כבר בשנת ג' (1290 למנ'), באיגרת תוצאות א"י, המיוחסת לאלמוני, תלמיד הרמב"ן: "...בחברון שם מערת המכפלה, קברי האבות. וחברון החדשה הנה היא סמוך למערה וחברון הקדומה היתה למעלה בהר, שם בית הקברות לישראל. ושם מצד אחד מערה, שם קברו של ישי".

על קבורה במקום במאות ה־16–17 למנ' מעידים מקורות נוספים: באיגרת יחוס האבות משנת רצ"ז (1537 למנ'), מסופר: "...לפני העיר למעלה בהר, בנין נאה שם קבור ישי אבי דוד המלך ע"ה. וסמוך לו בית החיים מישראל...". רבי גרשון ב"ר אליעזר סגל מספר באיגרת ארץ הקודש משנת שפ"ד (1624 למנ'): "... ובשיפוע ההר קבר ישי אבי דוד, על הבית חיים (בית העלמין), שם מצבות צדיקים אין מספר, באמצע בית החיים ניצב הרב הגדול בעל ספר ראשית חכמה, הוא ר' אליהו די וידאש נ"ע".

חלקת הרבנים והמקובלים '- חלקת הראשית חכמה'

חלקה זו נקראת על שמו של הרב אליהו די וידאש, מחבר הספר ראשית חכמה, מגדולי המקובלים בצפת, תלמיד הרמ"ק והאר"י. בשנת שכ"ו (1566 למנ') התמנה לראש רבני חברון, ובה השלים את כתיבת ספרו ראשית חכמה – ספר יסוד במוסר ובמחשבת ישראל. הוא נפטר בשנת שמ"ז (1587 למנ') ונטמן בבית החיים בחברון. על קברו הוצב ציון גבוה, והוא הפך למקום תפילה ליהודים מכל הארץ.

בחלקה זו, שהייתה בעבר במרכז בית העלמין, נטמנו רבני ומנהיגי הקהילה הספרדית, ומקובלים ורבנים ידועים, ומהם:

• **רבי שלמה עדני**, מחבר הפירוש מלאכת שלמה על המשנה. עלה לארץ ישראל מעדן שבתים במאה ה־16 למנ', ולאחר שהות בירושלים ובצפת עבר לחברון. למרות ייסורים קשים ומגפות בהם איבד את

ימיו חי וכיהן ברבנות בקרים שבדרום רוסיה. בשנת תרנ"ט (1899 למנ"י) עלה לארץ ישראל, בתרס"א (1901 למנ"י) התמנה לרבה של חברון, ובה הקים ישיבה ופעל רבות למען הקהילה ולמען לימוד התורה. כאן השלים את סדרת ספריו שדי חמד - אנציקלופדיה תלמודית מקיפה לערכי ההלכה. הרב מדיני (שכונה החח"מ) נפטר בערב חנוכה תרס"ה (1905 למנ"י), כעבור שלוש שנות ישיבה בחברון בלבד, אך הספיק להעמיד תלמידים רבים. הוא נחשב לאחד מגדולי חכמי ישראל, ונערץ על כל קהילות ישראל.

• **רבי רחמים יוסף פרנקו (ה'חרי"ף)**, מחבר הספר **שערי רחמים**. נולד ברודוס בשנת תקצ"ה (1835 למנ"י); כיהן כרבה הראשי של חברון משנת תרל"ח (1878 למנ"י). נודע בכישרונותיו וכידיעותיו הרבות, ופעל רבות גם לפיתוח היישוב. נפטר בתרס"א (1901 למנ"י).

מקובלים ורבנים דגולים נוספים נטמנו בחלקה זו, ובהם: נכדו של רבי אברהם אזולאי - **רבי אברהם זאבי** - מגדולי רבני חברון, וצאצאיו; **רבי יצחק ארחא** - מתלמידי האר"י, בנו **רבי אליעזר** ובני בניו; **רבי מלכיאל אשכנזי** - מחדש היישוב היהודי בחברון במאה ה־16, שנועד כגדול וחסיד; **רבי חיים בן** - מחבר ארץ חיים, נכד רבי יהושע כץ, מחבר הספר מאירת עיניים (הסמ"ע).

כמה מקורות מציינים בחלקה זו גם את מקום קברו של **רבי יששכר בער כ"ץ**, בעל פירוש מתנות כהונה על מדרש רבה, שחי בפולין במאה ה־16 למנ"י. גרסה זו מובאת בספרו של רבי דוד קונפורטי, קורא הדורות, אך זיהוי זה הוא מסופק, וכיום אין ציון לקברו במקום.

מקור: נועם ארנון, צית העלמין העתיק בחברון, כנס מחקרי חברון ויחודם השלישי, מדרשת חברון

משפחתו, הוא דבק בתורה, ובחברון כתב את פירושו החשוב והידוע למשנה.

• **רבי אברהם אזולאי**, מחבר הספר **חסד לאברהם**. עלה לחברון ממרוקו בשנת שע"ה (1615 למנ"י), בהיותו כבן 45. כתב ספרים רבים, בהם הפירושים על הזוהר זהרי חמה ואור החמה, ואת הספר הק' חסד לאברהם, שכתב בו על נושאים רבים, ובין השאר הפליג גם בשבח ההתיישבות בחברון. נפטר בשנת ת"ד (1644 למנ"י) אחרי שנכנס למעמקי מערת המכפלה; נקבר במערה במעלה ההר. אחר הקבורה נפל סלע וכיסה את פי המערה.

• **רבי אליהו מני**, מחבר הספר **מעשי אליהו**. נולד בבגדד בשנת תקע"ח (1818 למנ"י). היה חברו ותלמידו של הרב יוסף חיים (ה'בן איש חי'). כיהן כרבה הראשי של חברון משנת תרכ"ה (1865 למנ"י), הנהיג את הקהילה ביד רמה והביא לגיבושה העצמאי. התפרסם בצדיקותו וכתב ספרים רבים בנסתר ובנגלה. פעל רבות לגאולת קרקע בארץ ישראל. נפטר בתרנ"ט (1899 למנ"י). ציווה לקברו כשפניו לכיוון מערת המכפלה, שכן בה תתחיל תחיית המתים. לידו נקברו רעייתו ובנו, הרב סלימאן מני, שהיה ראב"ד חברון אחרי אביו ורב העיר אחרי הרב חזקיהו מדיני (נפטר בתרפ"ד, 1924 למנ"י).

• **רבי יהודה ביבאס**. נולד בתקע"ט (1789 למנ"י) בגיברלטר, נפטר בתרי"ב או בתרי"ז (1852 או 1857 למנ"י). היה אישיות דגולה, בעל חכמה תורנית וכללית רחבה. כיהן כרבה של קורפו, הרב יהודה אלקלעי היה תלמידו. באחרית ימיו (בשנת תרי"ב) עלה לחברון, ואליה העביר את ספרייתו העשירה. נפטר זמן קצר לאחר מכן.

• **רבי חיים חזקיהו מדיני**, מחבר סדרת ספרי **שדי חמד**. נולד בירושלים בשנת תקצ"ג (1832 למנ"י). רוב

שם המקום. שם זה נשאר עד ימינו בצורה הערבית ג'בל נמרא", שהיא הגבעה המתנשאת מצפון לעמק חברון, ממערב למערת המכפלה.

"אלוני ממרא" הינו אתר קדום מרשים, מוקף חומת אבן מסיבית נמוכה. מיקומו הוא מרכזי בבמת ההר; "צמת הזכוכית" שליידו הייתה צמת הכניסה העיקרית לחברון ולקריית ארבע במשך שנים רבות. מאז נסגרת צה"ל מרוב חברון נמצא האתר בתחום הכיבוש הפלשטיני, ולא ניתן להכנס ולבקר בו. **בשנים האחרונות הותרה כניסת יהודים לאתר זה לעיתים נדירות.**

הממצא הבולט לעין המבקר כיום הוא החומה המרשימה, בנויה בניית גזית יפה ומדוייקת, שמידותיה כ־70X30 מ', וגובהה כיום כ־2 מ'. יתכן, שבעבר היתה חומה זו גבוהה יותר, אך כנראה בנייתה נעצרה מסיבה כלשהיא. סגנונה ובנייתה מזכירות מאד את המבנה שמעל מערת המכפלה.

בימי קדם היה במקום עץ מרשים וענק. עץ זה נזכר בכחבי יוסף בן תתתיהו (יוספוס) – פעם כעץ אלון, ופעם כעץ אלה. ב"מלחמות" מתאר יוספוס את חברון: "העיר הזאת היתה משכן אברהם אבי היהודים... מצבות קברותיהם נראות בעיר הזאת עד היום הזה והן עשויות שיש יפה לכבוד ולתפארת. ובמרחק ששה ריס מן העיר **נראית שם אלה גדולה, ולדברי האנשים האלה הזאת עומדת מראשית בריאת העולם ועד עתה**" (מלחמות ד' ט' ז). ואילו ב"קדמוניות" (ב' ט' ז) הוא כותב: "ואברהם ישב על יד עץ האלון הנקרא "אוגיגני" (=בראשית, קדמוני), מקום סמוך לחברון העיר שבארץ כנען". בין כך ובין כך, היה זה עץ ענק ומרשים, שיוחס לימי בריאת העולם, ובצילון, לפי המסורת, היה אהל אברהם.

האתר המיוחד משך תשומת לב רבה, והפך לאחד ממקומות המפגש המרכזיים בהר. אספקת מים הובטחה באופן שוטף, ע"י באר מים שופעת שנחפרה בפינה הדרום – מערבית של המתחם; באר זו קיימת עד היום, והיא אחת הבארות הבודדות בהר, והגבוהה בכולן (גובה המקום למעלה מ- 1000 מ' מעל פני הים).

בימי בית שני היה המקום ציון הגבול בין העצים שפירותיהם היו מועלים לירושלים כ"נטע רבעי" לבין אלו שנפדו בכסף, כפי שמעידה המשנה (מעשר שני, ה, ב).

מפת מידבא, מפת פסיפס מהמאה ה-6 למנ' המתארת את אתרי ארץ ישראל שנתגלתה בעבר הירדן מתארת גם את אתר אלוני ממרא, וכן את העץ הענק שעדיין היה קיים. **המקום** בו הובטחה ארץ ישראל לאברהם אבינו וזרעו מצפה לגאולתו.

מקור: נועם חרנון

האתר מוזכר מספר פעמים בספר בראשית, והוא מקום התיישבותו של אברהם אבינו – "אלוני ממרא".

"אלוני ממרא אשר בחברון" היה מקום ישיבתו – מגורי הקבע של אברהם אבינו בארץ ישראל, ובו בנה מזבח לה'. כמ"ש (בראשית י"ד ט"ז-ט"ח): "וה' אָמַר אֶל אַבְרָם אַחֲרַי לוֹט הֵפְרָד לֹט מֵעָמוֹ: שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֲתֻנְנָה וּלְזָרְעֶךָ עַד עוֹלָם. וְשָׁמְתִי אֶת זָרְעֶךָ כְּעֶפְר הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִם יוֹכַל אִישׁ לְמַנּוֹת אֶת עֶפְר הָאָרֶץ גַּם זָרְעֶךָ יִמְנָה. קוֹם הַתְּהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאֶרְפָּה וּלְרַחֲפָה כִּי לְךָ אֲתֻנְנָה. וַיֵּאָהֵל אַבְרָם וַיָּבֵא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מְמָרָא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיְבִן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה'".

מאותו מקום יצא אברהם אבינו להציל את לוט: "וַיִּקְחוּ אֶת לוֹט וְאֶת רְכֻשׁוֹ בֶן אַחֵי אַבְרָם וַיֵּלְכוּ וְהוּא יֹשֵׁב בְּסֹדֶם. וַיָּבֵא הַפְּלִיט וַיְגִד לְאַבְרָם הָעֵבֶרִי וְהוּא שָׁכֵן בְּאֵלֹנֵי מְמָרָא הָאֲמֹרִי אַחֵי אֲשָׁכַל וְאַחֵי עֵנֶר וְהֵם בְּעֵלֵי בְרִית אַבְרָם. וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אַחִיו וַיִּרַק אֶת חֲנִיכָיו וַיֵּלֶדֶי בֵיתוֹ שְׂמֹנֶה עֶשְׂרֵה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד דָּן. וַיַּחֲלֶק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וְעַבְדָּיו וַיִּפְסֹם וַיִּרְדֹּפֶם עַד חֹבְבָה אֲשֶׁר מִשְׁמָאל לְדָמְשֶׁק. וַיֵּשֶׁב אֶת כָּל הָרֶכֶשׁ וְגַם אֶת לוֹט אַחִיו וַרְכֻשׁוֹ הַשֵּׁיב וְגַם אֶת הַנְּשִׁים וְאֶת הָעַם. וַיֵּצֵא מִלֶּךְ סֹדֶם לְקָרְאֵתוֹ אַחֲרָי שׁוּבוּ מִהַכּוֹת אֶת כְּדָרְלַעְמֵר וְאֶת הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֵל עִמָּךְ שְׁוֹה הוּא עִמָּךְ הַמֶּלֶךְ. וּמַלְכֵי צָדֵק מִלֶּךְ שְׁלֹם הוֹצִיא לְחַם וַיִּזֵּן וְהוּא כְהֵן לְאֵל עֲלִיוֹן. וַיִּכְרְהוּ וַיֹּאמְרוּ בְּרוּךְ אַבְרָם לֹא עָלִיון קִנְהָ שְׂמִים וְאָרֶץ. וּבְרוּךְ אֵל עֲלִיוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן צָרִידֶיךָ בִּיָּדְךָ וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכָּל. (בראשית י"ד ט"ז-ט"ח).

מיד לאחר שובו של אברהם אבינו, והמפגש עם מלך סדום ומלך שלם (ירושלים), התקימה ברית בין הבתרים (בראשית י"ד). לכן, נראה שמעמד הברית, בה הובטחה ארץ ישראל לזרעו של אברהם, התקיים במקומו של אברהם – אלוני ממרא אשר בחברון.

מאוחר יותר הגיעו שלשת המלאכים אל אברהם בהיותו באלוני ממרא, ושם קיבל את הבשורה על פקידת שרה והולדת יצחק (בראשית י"ח).

החל מימי בית שני זוהה אתר "אלוני ממרא" (שכונה מאוחר יותר ע"י הערבים "ראמת אל חליל") מעט ממזרח ל"צומת הזכוכית", מצפון לחברון וממערב לקריית ארבע, כ־3 ק"מ בקו אורך ממערת המכפלה, ומרחק דומה מתל חברון הקדומה. במדרש מוזכרות גם דעות אחרות, לפיהן "אלוני" הוא מישור, אך כאן דוקא הפשט והניתוח הגיאוגרפי-היסטורי מסביר היטב את המיקום: קרוב לודאי שאברהם אבינו, על מקנהו הרב, לא נטה את אהלו בתוך או קרוב לעמק חברון, כדי להימנע מפלישה וגרימת נזק לשדות חקלאיים, אלא התפרס על הגבעות מצפון לעיר, שהיו מכוסות בחורש אלונים, ומכאן שמו

למכלול כולו שלושה חלקים:

מסדרון כניסה בנוי באבני גזית, ובו מדרגות
חצובות בסלע הטבעי.

חדר מבוא חצוב כולו, בו נחצבו שני פתחים
גדולים, אחד לכניסה ולירידה לטבילה, והשני ליציאה
לאחר הטבילה. לכל רוחב החדר חצובות שבע
מדרגות, הנחצות במחיצת אבן נמוכה ומטוייחת,
שתפקידה להפריד בין הנכנסים למקווה, הטמאים,
לבין העולים ממנו, הטהורים.

בתקופה הביזנטית,
כשתקרת האבן המקורית
נהרסה, הותקנו על גב
המדרגות שני עמודים
עגולים, המחזיקים שתי
קשתות-אבן מרשימות.

אולם הטבילה, החצוב
כולו, כולל חמש מדרגות,
חצובות לכל רוחבו, היורדות
אל תחתית האולם, אל מקום
הטבילה עצמה.

יצוין, כי בתחתית
אולם הטבילה מצויים מים
צלולים, לעיתים בעומק רב
יחסית, דבר המעלה אפשרות
של נביעה טבעית שעליה
הוקם המכלול, ורק בהמשך
הוסיפו לה תעלות לניקוז מים
נגר עילי מן הסביבה.

המכלול כולו (אם
מגיעים אליו...) הוא גדול
ומרשים, גם כיום, למרות
השינויים שחלו בתקופה
הביזנטית, ולמרות הלכלוך וההזנתה של הדור
האחרון.

במהלך השנים, הוזזו זיהויים אלו מעט מערבה,
ו'אלוני ממרא' זוהה באלון העתיק המכונה "אשל
אברהם" (ובערבית "בלוטת איברהם"). המעיין על שמה של
שרה העניק את לשכונה הנקראת בשם זה - 'עין סארה'.

יש לציין שלאחרונה התגלו בתל חברון מקוואות
טהרה גדולים ומרשימים, הדומים מאד למקה זה,
ומהווים יחד מכלול טהרה מרשים בחברון מימי בית שני.
מקור: נועם ארנון

האתר קשור (לפחות בשמו) לשרה אמנו, והוא
"עין שרה".

עין שרה (חמאם ביר איג'דה) - המקוה של שרה
אמנו?

כ-400 מ' מדרום לאתר "אלוני ממרא" ראמת
אל-חליל, במעלה הכביש, במדרון ג'בל אל-בטרח
היורד מזרחה, בנוי כיום מסגד חדש - יחסית (ג'מיע
אל-קסם). מתחתיו מצוי מבנה קדום של מקווה טהרה
יהודי מימי הבית השני.
המקום נקרא בערבית 'ביר
איג'דה' (באר הגדלים), או
'חמאם סארה', ותיאורו, ללא
ציון שמו, מוזכר בכתביהם
של נוסעים יהודים, שביקרו
בו לאורך מאות שנים
(התאריכים למנ):

1180 "ואצל העין בארה
של שרה, והמים מתוקים
וצלולים מאד".
(ר' פתחיה מרגנשבורג)

1260 "בשיפוע ההר
מעייין אחד, אומרים כי
הוא היה המקווה של שרה
אימנו". (אלכ' הכמטוט')

1488 "גם שם, סמוך
לחברון, בתוך אבני הסלע,
מקווה מים חיים, ואומרים
ששם היתה טובלת שרה
אמנו עליה השלום".

(ר' עוזדיק מצרעטורה)

1522 "קרוב לשם ראיתי מקווה גדול מאוד עם
ארבעה עמודים מרובעים גדולים, והוא עמוק ונפלא
עם סולם של אבנים שיוורדים בו, שאומרים שהיה בית
הטבילה לשרה אמנו עליה השלום". (ר' משה צסולה)

1624 "ואצל האילן ההוא המקווה של שרה עליה
השלום ומים מתוקים וזכים בו".
(ר' גרשון צ"ר אלנזר סג"ל).

1734 "אהל של אברהם בארבעה פתחים, ומקווה
של שרה".

מעט מידע לתועלת הציבור

זמני פתיחה וסגירה של מערת המכפלה

שעון קיץ משעה: 4.00 עד 22:00

שעון חורף משעה: 4.00 עד 21:00

ימים בהם כל מערת המכפלה פתוחה ליהודים

ערב ר"ח אלול (יום אחד)

פסח (2 ימים)

ראש השנה (2 ימים)

עשרת ימי תשובה (יום אחד)

יום כיפור (יום אחד)

סוכות (2 ימים)

שבת חיי שרה (יום אחד)

מידע נוסף

הזמנים המדויקים, ומידע כללי, ניתן לברר בקו המידע 050-6477776

כמו"כ יש תחבורה ציבורית מסודרת ומאורגנת למערת המכפלה כל ימות השנה

האט'ס געפועל'ט אלעס גוט'ס

זיכוי הרבים

ניתן לתרום לאגודת "קדושת ציון"

גם באמצעות

077-3180775 yyy7@neto.bezeqint.net

079-5383396

קהילות